ΝΔ: 1560 f.
ΚΩΕ: 15476.

Διδακτορική Διατριβή

Θέμα: «Η θέση της γυναίκας στην κοινωνική σύνθεση της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης.»

Της
Ακριτίδου Δήμητρας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τριμελής Εισηγητική Επιτροπή

Επιβλέπων Καθηγητής: Νεοκλής Σαρρής
Τα μέλη : Μιχάλης Γ. Μερακλής
Πέπη Ρηγοπούλου

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

Κεφάλαιο Α
Εισαγωγή.

Μουσουλμανική μειονότητα Δυτικής Θράκης.
Ιστορική αναδρομή.
Η Θράκη στα χρόνια των Παλαιολόγων.
Ισλαμικοί θύλακες στη Θράκη.
Διοικητική οργάνωση της Θράκης.
Ο εξισλαμισμός των αιρετικών Παυλικιανών και Βογομίλων.
Το όνομα των Πομάκων.
Οι Πομάκοι στο πρόσφατο παρελθόν του 20ου αιώνα.

Η δομή της κοινωνίας της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης.
Θρησκευτική οργάνωση της μειονότητας. Μουφτήδες.
Κοινωνική ζωή. Μουσουλμανικός τύπος.
Εκπαίδευση.
Γυναίκες και εκπαίδευση.
Οι Έλληνες μουσουλμάνοι.
1. Πομάκοι
2. Τουρκογενείς
3. Αθίγγανοι

Κατοικία – Γειτονιά.
Κατοικίες.
Γειτονιά.

Περίληψη Α΄ κεφαλαίου.

Κεφάλαιο Β
Εισαγωγή .

Μειονότητα – θεωρητικές προσεγγίσεις.
Υποθέσεις.

Ταυτότητα.
Κλασσική προσέγγιση.
Ταυτότητα και κοινωνικοποίηση.
Σύγχρονος προβληματισμός.
Θρησκευτική ταυτότητα.
Υποθέσεις.

Ταυτοτικός προσδιορισμός της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης.

Γυναικείο φύλο και ανισότητες.
Υποθέσεις.

Η γυναίκα στη μουσουλμανική μειονότητα..
Προβληματισμοί.

Περίληψη Β ΄κεφαλαίου.

Κεφάλαιο Γ
Εισαγωγή.

Δειγματοληψία.

Μέθοδοι συλλογής στοιχείων.

Ποσοτική μέθοδος- Ερωτηματολόγια.
Ερωτηματολόγιο-θεματικές ενότητες.

Ποιοτική μέθοδος – Συμμετοχική παρατήρηση.

Προβλήματα που συνάντησε η έρευνα.

Περίληψη Γ ΄κεφαλαίου.

Κεφάλαιο Δ
Εισαγωγή.

Γενικά.
Νομός Ροδόπης.
Νομός Ξάνθης.
Νομός Έβρου.

Ο χώρος.
Τα σπίτια των πόλεων.
Τα σπίτια των Πομάκων.

Τα σπίτια των πεδινών χωριών.
Τα σπίτια των Αθιγγάνων.

Ενδυμασία.
Μουσουλμάνα-τουρκογενής.
Μουσουλμάνα-Πομάκα.
Μουσουλμάνα-Αθίγγανη.

Πίνακες. Καταγραφή και ανάλυση μεταβλητών.

Συμμετοχική παρατήρηση.

Η γυναίκα.

Καθημερινή ζωή.

Στο σπίτι της Μαϊντέ.
Μουμινέ- Πομάκα της Ξάνθης.
Ρεσουλέ- Αθίγγανη από την Ανθούπολη.

Τα συμπεράσματα της έρευνας.

Περίληψη Δ΄ κεφαλαίου.

Παράρτημα.

Α. Ερωτηματολόγιο.
Β. Διαγράμματα.
Γ. Χάρτες.
Δ. Στιγμές ζωής (Φωτογραφικό υλικό)
Ε. Βιβλιογραφία.

Εισαγωγή

Η μουσουλμανική μειονότητα αποτελεί ομάδα του ελληνικού λαού η οποία απέκτησε θεσμική συγκρότηση και νομική υπόσταση μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης.

Μία τεράστια συζήτηση για τις μειονότητες έχει ξεκινήσει την τελευταία δεκαετία στην Ευρώπη, ιδιαίτερα ενταμένη μετά τις ραγδαίες ανακατατάξεις στην πρώην Ανατολική Ευρώπη.

Με τον όρο μειονότητα εννοείται μία πληθυσμιακή ομάδα η οποία πέρα από κάποια κοινά εντοπίσιμα εξωτερικά χαρακτηριστικά που έχει, διαθέτει και διεκδικητικές θέσεις ως προς την κρατική εξουσία. Μειονότητα δεν υπάρχει πάντα σε μία ομάδα όπου λειτουργούν διαφοροποιημένα από το γενικότερο σύνολο χαρακτηριστικά, αλλά όταν τα χαρακτηριστικά αυτά η ομάδα αυτή τα επιλέγει ώστε να γίνουν αντικείμενο διεκδίκησής της ως προς την κρατική εξουσία, η οποία έως τότε ή τα αγνοεί, ή τα παραβλέπει, ή ακόμη και τα απαγορεύει.

Σε αυτή την επίκαιρη συζήτηση η παρούσα έρευνα εμβαθύνει στο γυναικείο τμήμα της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης, για το οποίο μόνο γενικές λαογραφικές έρευνες υπάρχουν.

Καινοτομία της εργασίας αποτελεί η για πρώτη φορά καταγραφή των στάσεων, θέσεων και απόψεων του γυναικείου τμήματος της συγκεκριμένης μειονότητας, σε μία σειρά θεμάτων. Πώς οι γυναίκες αντιλαμβάνονται την μειονοτική τους θέση και ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που οι ίδιες θεωρούν ως τον ακρογωνιαίο λίθο στη δόμηση της προσωπικότητάς τους αρχικά, αλλά και της συμβίωσής τους στα πλαίσια του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου με το οποίο συμβιώνουν.

Μέχρι σήμερα δεν υπήρχε καμία ανάλογη καταγραφή και η παρούσα έρευνα έρχεται να ξεκινήσει και να διευρύνει τον διάλογο σχετικά με το γυναικείο τμήμα της μουσουλμανικής μειονότητας. Η γυναίκα στη μειονότητα εκτός του ότι ανήκει σε μία γενικότερη ομάδα που χαρακτηρίζεται ως μειονότητα, είναι και λόγω του φύλου της σε δυσμενέστερη θέση σε μία σειρά καθημερινών πρακτικών και επιλογών. Αν ο γενικότερος αποκλεισμός των γυναικών βρίσκεται στη ρίζα των άδικων και μη δημοκρατικών κοινωνιών, τότε έχει ενδιαφέρον να γίνει γνωστό εάν στη μικροκοινωνία της μουσουλμανικής μειονότητας οι γυναίκες βιώνουν μία δίκαιη, δημοκρατική και ίσων ευκαιριών κοινωνία.

Αυτό αποτελεί και την πρωτοπορία της έρευνας αυτής, γιατί έως σήμερα οποιαδήποτε αναφορά στις γυναίκες της συγκεκριμένης μειονότητας ήταν καθαρά λαογραφικής άποψης και δεν γινόταν προσπάθεια να γίνει καταγραφή το πως οι ίδιες αισθάνονται και αντιμετωπίζουν την υπάρχουσα κατάσταση και πώς επιθυμούν το μέλλον το δικό τους και των παιδιών τους.

Το θέμα της διδακτορικής μου διατριβής το επέλεξα γιατί καταγόμενη από την περιοχή και αφού εργάστηκα ως δημοσιογράφος και εκπαιδευτικός για αρκετά χρόνια και στους τρεις νομούς της Δ. Θράκης γνώρισα εκ του σύνεγγυς το πληθυσμιακό αυτό κομμάτι και τις ιδιαιτερότητές του.

Έτσι με τη επιλογή του θέματος πιστεύω ότι θα δώσω ένα πρώτο έναυσμα ώστε να ακολουθήσουν περαιτέρω έρευνες για τις γυναίκες της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης, οι οποίες για πολλά χρόνια ζούσαν σε απομόνωση από τις υπόλοιπες χριστιανές του ίδιου γεωγραφικού χώρου, για διάφορες αιτίες πολλές φορές μη εξαρτώμενες από τις ίδιες.

Σκοπός της έρευνας ήταν να γίνει μία καταγραφή της κατάστασης στην οποία βρίσκεται η μουσουλμάνα γυναίκα σήμερα, μέσα από τις διάφορες συνθήκες εξωγενείς και εσωγενείς προς την ίδια, όπως τις βιώνει στην καθημερινότητά της.

Η έρευνα επιδιώκει να δώσει το στίγμα των μουσουλμάνων γυναικών στην προσωπική, κοινωνική και θρησκευτική τους ζωή. Να κάνει ευρύτερα γνωστά τα όσα η ίδια πιστεύει για την ποιότητα της ζωής της, τις επιδιώξεις της, τις ελπίδες και τα όνειρά της για τα παιδιά της. Να καταγράψει την υπάρχουσα κατάσταση και να δει τις τάσεις που διαμορφώνονται για το μέλλον. Να δει τον αυτοπροσδιορισμό των ίδιων των γυναικών σε σχέση με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζουν και δραστηριοποιούνται.

Η διδακτορική διατριβή χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια από τα οποία στο πρώτο γίνεται ιστορική αναδρομή της παρουσίας της μουσουλμανικής μειονότητας στον γεωγραφικό χώρο της Δυτικής Θράκης. Πώς εγκαταστάθηκαν και πότε στην περιοχή, τις συνθήκες εγκατάστασής τους και τους λόγους για τους οποίους διαφοροποιούνται θρησκευτικά από τους υπόλοιπους κατοίκους της Θράκης.

Τι ρόλο κάθε ιστορική περίοδο διαδραμάτισαν, πόσο ενοποιημένοι ή όχι ήταν κάθε χρονική περίοδο με το ευρύτερο ιστορικό και κοινωνικό τους χώρο. Από ποιες ομάδες προέρχονται, τι καταβολές εθνικές και πολιτιστικές είχαν και κάτω από ποιους παράγοντες διαφοροποιήθηκαν στην πορεία, έτσι ώστε να γίνουν κατανοητές οι διαφορές των ομάδων που συναποτελούν την μουσουλμανική μειονότητα σήμερα.

Το δεύτερο κεφάλαιο οριοθετεί θεωρητικά την ορολογία και τις υποθέσεις που τίθενται προκειμένου να αναλυθεί το υπό έρευνα αντικείμενο. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται προσπάθεια να διευκρινισθούν οι χρησιμοποιούμενοι στην έρευνα όροι, καθώς και να καταγραφούν οι σύγχρονες θεωρητικές αντιλήψεις που διέπουν το φαινόμενο των μειονοτήτων, της ταυτότητας του κάθε ατόμου, όπως και τις διαφοροποιήσεις των δύο φύλων. Η μελέτη των κεντρικών δομών των μειονοτήτων καθώς και ο ταυτοτικός προσδιορισμός της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης ενδιαφέρει σημαντικά για την περαιτέρω έρευνα. Το πόσο δηλαδή τα χαρακτηριστικά που διέπουν την συγκεκριμένη μειονότητα και οι υποομάδες που την συναποτελούν διαφοροποιούνται μεταξύ τους, σε ποιο βαθμό και για ποιους λόγους. Στη θεωρητική ανάλυση του κεφαλαίου αυτού καταγράφεται και η έννοια της ταυτότητας, πως δημιουργείται, βάσει ποιων παραγόντων εξελίσσεται, πως μεταλλάσσεται και τι προσδιορίζει.

Απαραίτητη προϋπόθεση θεωρητικής στήριξης της έρευνας αποτελεί η καταγραφή των απόψεων γύρω από την ισότητα και ισοτιμία των δύο φύλων. Σήμερα που οι αρχές του φεμινιστικού κινήματος φέρονται να είναι μιας άλλης εποχής η προβληματική του θέματος εντοπίζεται στη σύγχρονη θεωρητική επανατοποθέτηση των επιδιώξεων του φεμινισμού. Εξειδικεύοντας στη γυναίκα της μουσουλμανικής μειονότητας διατυπώνονται ερωτήματα ως προς τη θέση της σε μία σειρά ζητημάτων όπως της ισότητας με το σύζυγό της, της κοινής συναπόφασής της για οικογενειακά προβλήματα και θέματα διαχείρισης, της δυνατότητάς της για μόρφωση, εργασία, κοινωνική και πολιτική δραστηριοποίηση. Στην έρευνα τίθενται οι υποθέσεις και τα ερωτήματα με σκοπό μετά την ανάλυση των εμπειρικών δεδομένων να δοθούν απαντήσεις στο κατά πόσο η μουσουλμάνα γυναίκα απολαμβάνει της αυτοδιαχείρισης του εαυτού της, της ελευθερίας των επιλογών και βουλήσεών της επάνω στη δική της ζωή και σε αυτή της οικογένειάς της.

Στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφεται η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να γίνει δυνατή η συγκέντρωση των απαιτούμενων για την έρευνα στοιχείων και πληροφοριών. Η ερευνητική στρατηγική της συγκεκριμένης εργασίας συνδύασε την ποσοτική και την ποιοτική μέθοδο προκειμένου να υπάρξει μία πιο

ολοκληρωμένη και σε βάθος απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας του υπό έρευνα θέματος. Στη ποσοτική μέθοδο χρησιμοποιήθηκαν οι μέθοδοι δειγματοληψίας και συλλογής στοιχείων, με το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο. Συνολικά συμπληρώθηκαν εκατό ερωτηματολόγια από γυναίκες διαφόρων ηλικιών, κοινωνικών θέσεων, μορφωτικού επιπέδου, σε μία συγκεκριμένη χωροχρονική διάσταση ενάμιση έτους. Οι δειγματοληπτικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν ήταν πολλαπλές. Κατά κύριο λόγο η δειγματοληπτική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν η μέθοδος κατά δεσμίδες, σε συνδυασμό με τις μεθόδους του διαθεσίμου δείγματος, της σκόπιμης δειγματοληψίας και της δειγματοληψίας αναλογίας.

Το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο που συντάχθηκε αποτέλεσε το κύριο εργαλείο της ποσοτικής και στατιστικής ανάλυσης των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν.

Όλα τα δεδομένα καταγράφηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν μέσα από μία μεγάλη βάση δεδομένων, από την οποία προέκυψαν τα συμπεράσματα.

Η ποιοτική μέθοδος που ακολουθήθηκε της συμμετοχικής παρατήρησης , θεωρήθηκε αναγκαία ώστε να υπάρξει μέσα από την διαντίδραση της ποσοτικής και της ποιοτικής μεθόδου μια πιο αξιόπιστη και εμπεριστατωμένη συλλογή δεδομένων καταγραφή της περιγραφής χρονολογημένα, είτε με μαγνητόφωνο είτε με σημειωματάριο. Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν κατηγοριοποιήθηκαν αναλύθηκαν και ερμηνεύτηκαν όχι μία φορά, αλλά βρισκόταν σε όλη τη διάρκεια της έρευνας υπό αναθεώρηση, ανάλογα με τις κατευθύνσεις και τα νέα δεδομένα που προστίθεντο.

Στο τελευταίο τμήμα του τρίτου κεφαλαίου καταγράφονται τα προβλήματα που συνάντησε η διεξαγωγή όλης της έρευνας. Προβλήματα που αφορούσαν την εφαρμογή των επιλεγμένων κοινωνικών μεθόδων λόγω του μη εύκολου εντοπισμού των ζητουμένων νοικοκυριών, ή λόγω της δυσκολίας προσέγγισης του συγκεκριμένου πληθυσμιακού δείγματος από διάφορους παράγοντες όπως ο φόβος για το σκοπό της έρευνας, η δυσπιστία ή η άρνηση λίγων γυναικών να συμμετάσχουν μετά από απαγόρευση του συζύγου τους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αρχικά παρουσιάζεται η πληθυσμιακή σύνθεση χριστιανών και μουσουλμάνων της περιοχής, ανά νομό και δίδονται ορισμένα κατατοπιστικά στοιχεία για τη Δυτική Θράκη και τους κατοίκους της. Γίνεται επίσης αναφορά στους χώρους κατοικίας των τριών υποομάδων που συνθέτουν την μουσουλμανική μειονότητα και των διαφορετικών στοιχείων που η κάθε ομάδα χρησιμοποιεί για την κατασκευή των σπιτιών της . Ακόμη καταγράφονται οι γενικοί ενδυματολογικοί τύποι που συναντά κανείς επισκεπτόμενος την περιοχή. Στην συνέχεια καταγράφονται τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου που συμπληρώθηκε από το υπό έρευνα δείγμα, μέσα από τους συσχετισμούς των διαφόρων μεταβλητών. Η παρουσίαση των στοιχείων που προκύπτουν γίνεται με διαγράμματα ανά συσχετισμό δύο ή και περισσοτέρων μεταβλητών , με ποσοστιαία καταγραφή, ανάλυση των ποσοστών και σχολιασμό του κάθε πίνακα.

Το τμήμα του κεφαλαίου που αφορά την ποσοτική μέθοδο ακολουθεί η ποιοτική, όπου αποτυπώνονται τα όσα βάσει της συμμετοχικής παρατήρησης προέκυψαν από τα σπίτια των τριών γυναικών της έρευνας. Με τη μέθοδο της παρατήρησης των μουσουλμάνων γυναικών της εν λόγω έρευνας δόθηκε η δυνατότητα κατανόησης των κοινωνικών φαινομένων, θέσεων, στάσεων ζωής και συμπεριφοράς από τη σκοπιά τη δική τους. Η διαδικασία αυτή με την ολοκλήρωσή της αλληλοσυσχετίστηκε με τα ποσοτικά δεδομένα και αναλύθηκε εκ νέου, για την από κοινού εξαγωγή μέσα και από τις δύο μεθόδους, αφαιρετική διαδικασία γενίκευσης και εξαγωγής συμπερασμάτων. Οι περιπτώσεις στις οποίες εφαρμόστηκε η ποιοτική μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης δεν ήταν τυχαία επιλεγμένες,

αλλά προέκυψαν από την δυνατότητα ομαλής προσέγγισης και ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων.

Στη συνέχεια του τετάρτου κεφαλαίου καταγράφονται τα συμπεράσματα της έρευνας που προέκυψαν από την ανάλυση των στοιχείων και δεδομένων των ερωτηματολογίων και των περιπτώσεων της συμμετοχικής παρατήρησης. Απαντώνται οι υποθέσεις που τέθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο και συνάγονται πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα για πολλές από τις εκφάνσεις της προσωπικής, της οικογενειακής, της κοινωνικής ζωής και του ελεύθερου χρόνου των μουσουλμάνων γυναικών της Δυτικής Θράκης.

Τα βασικότερα συμπεράσματα τα οποία προκύπτουν παρουσιάζουν τους παράγοντες της μόρφωσης, της θρησκείας, της οικονομικής αυτοδυναμίας και του τόπου κατοικίας ως τους σημαντικότερους που επηρεάζουν τις γενικές συνθήκες διαβίωσης της μουσουλμάνας γυναίκας καθώς και μία σειρά από επιλογές καθοριστικές για τη ζωή της.

Τα συμπεράσματα της έρευνας ακολουθεί το παράρτημα στο οποίο υπάρχει το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την διεξαγωγή της συγκέντρωσης στοιχείων με την συγκεκριμένη αυτή ποσοτική μέθοδο.

Στη συνέχεια υπάρχουν χάρτες των τριών νομών της Δυτικής Θράκης και μία σειρά φωτογραφιών με τίτλο « στιγμές ζωής», από το χρονικό διάστημα που διεξήχθη η ερευνητική εργασία.

Τέλος ακολουθεί η ελληνική και ξένη βιβλιογραφία .

Κεφάλαιο Α

Εισαγωγή

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι να γίνει μία σύντομη ιστορική αναδρομή της παρουσίας της μουσουλμανικής μειονότητας στη Δ. Θράκη. Πότε και υπό ποίες συνθήκες εγκαταστάθηκαν μουσουλμάνοι στην περιοχή και την εξελικτική τους παρουσία. . Τι ρόλο κάθε ιστορική περίοδο διαδραμάτισαν, πόσο ενοποιημένοι ή όχι κάθε χρονική περίοδο ήταν με το ευρύτερο ιστορικό και κοινωνικό τους χώρο. Από ποιες ομάδες προέρχονται, τι καταβολές εθνικές ή πολιτιστικές είχαν και κάτω από ποιους παράγοντες διαφοροποιήθηκαν στην πορεία, έτσι ώστε να γίνουν κατανοητές οι διαφορές των ομάδων που συναποτελούν τη μουσουλμανική μειονότητα σήμερα.

Τα στοιχεία αυτά συνθέτουν την ιστορική πορεία των ανθρώπων αυτών στον χώρο και κάνουν γνωστούς τομείς της παράδοσης τους και πως αυτή έφτασε, εάν έφτασε, στις μέρες μας.

Θεώρησα απαραίτητη την εξιστόρηση της παρουσίας της μουσουλμανικής μειονότητας για το θέμα της έρευνας ώστε να είναι πιο εμπεριστατωμένη η γνώση της μειονότητας. Πώς εγκαταστάθηκαν και πότε στην περιοχή. Τις συνθήκες εγκατάστασης τους και τους λόγους για τους οποίους διαφοροποιούνται θρησκευτικά από τους υπόλοιπους κατοίκους της Θράκης.

Η οργανωτική τους δομή, η θρησκευτική τους οργάνωση και η εκπαίδευσή τους συμπληρώνουν την εικόνα του πρώτου κεφαλαίου, η οποία εισάγει τον αναγνώστη σε μια γενική γνώση της συγκεκριμένης μειονότητας. Στην πορεία της διδακτορικής διατριβής θα γίνει πιο εύκολη η συναγωγή κάποιων θέσεων και απόψεων που σήμερα διατηρεί το γυναικείο τμήμα της.

Α. Μουσουλμανική μειονότητα Δυτικής Θράκης

Προς όφελος της έρευνας θα πρέπει από την αρχή να σημειωθεί ότι η μουσουλμανική μειονότητα της δυτικής Θράκης είναι ένας πληθυσμός που προέρχεται :

1. Από Τούρκους μουσουλμάνους πολέμαρχους που έφτασαν στη περιοχή ως μισθοφορικός στρατός βυζαντινών αυτοκρατόρων.
2. Από εξισλαμισμένους Βυζαντινούς και κυρίως Μικρασιάτες που είτε βίαια είτε οικία βουλήσει έφθασαν στη περιοχή.
3. Από εξισλαμισμένους αιρετικούς χριστιανούς που διώκονταν από ορθόδοξους Βυζαντινούς αυτοκράτορες.
4. Από τους εξισλαμισμένους Πομάκους και
5. Από εξισλαμισμένους Αθίγγανους οι οποίοι φθάνουν στη περιοχή τον $14_{ο}$ και $15_{ο}$ αιώνα.

Αποτέλεσμα της πολυσυλλεκτικότητας αυτής είναι και η διαφοροποίηση των μουσουλμάνων γυναικών όσο αφορά τη πολιτισμική τους κουλτούρα, την ενδυμασία, τα σπίτια τους, τις συνήθειες, τα ήθη και έθιμά τους.

Βέβαια από το σύνολο αυτών που ονομάζουμε τουρκογενείς είναι αδύνατον πλέον να διευκρινίσουμε τόσο εμείς όσο και οι ίδιες από ποια συγκεκριμένη ομάδα προέρχονται (Τούρκοι, εξισλαμισθέντες Βυζαντινοί ή αιρετικοί χριστιανοί). Οι μόνες σαφείς διαφοροποιήσεις μπορούν και γίνονται, ανάμεσα στις τουρκογενείς, τις Πομάκες και τις Αθίγγανες. Στοιχεία ιστορικά βρίσκονται μόνο για την παραπάνω διαφοροποίηση ίσως γιατί την εποχή που γίνονται οι μαζικοί εξισλαμισμοί κανείς δεν ενδιαφέρεται να γράψει για τη γυναικεία παρουσία εκτός για το ότι η γυναίκα ζούσε κλεισμένη σε χαρέμια προς διασκέδαση των αξιωματούχων μουσουλμάνων, ή ως ακολουθία των ανδρών τους που κυριαρχούσαν ακόμη και στο δικαίωμα της ζωής.

Ιστορική αναδρομή

Η παρουσία κατοίκων στη Θράκη αρχίζει τη νεολιθική εποχή, περίπου το 7.000 π.χ, πολύ πριν φανούν τα θρακικά[1] φύλα που έδωσαν και το όνομα τους στο γεωγραφικό αυτό χώρο.

Στους προϊστορικούς κατοίκους του θρακικού χώρου προστέθηκαν τον $12_ο$ και $11_ο$ αιώνα τα πολλά θρακικά φύλα που προερχόταν από την κεντρική Ευρώπη.

Οι Θράκες θα παραμείνουν στο χώρο αυτό ως τα χρόνια της κλασσικής αρχαιότητας, θα συγκροτήσουν κράτη που αυξομειώνουν ανάλογα με τις περιστάσεις τη δύναμη τους.

Έως τις αρχές της 1ης χιλιετίας π.χ. οι Θράκες έχουν απλωθεί ως το Αιγαίο και τη Βορειοδυτική Μικρά Ασία, ελέγχοντας τον Ελλήσποντο και τον Βόσπορο.

Οι παλιές θρακικές πολεμικές ομάδες συγκροτούν αυτόνομα κρατίδια. Έτσι στο εξής με τον όρο Θράκες εννοούμε πλέον όχι μόνο τις πολεμικές ομάδες αλλά όλους όσους κατοικούν στο χώρο της Θράκης.

Τον $7_ο$ και $6_ο$ π.χ. αιώνα η Θράκη θα γεμίσει από αποικίες των αναπτυγμένων πόλεων του Αιγαίου.

Στον 4ο αιώνα π.χ. η Θράκη φτάνει στη μεγαλύτερη ακμή της. Τα ευρήματα των αρχαιολογικών ερευνών βεβαιώνουν ότι οι παλιές θρακικές πόλεις είχαν πλήρως εξελληνιστεί.

Το 330μ.χ. όταν ο Μ. Κωνσταντίνος θα κάνει πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας την Κωνσταντινούπολη, η Θράκη θα γίνει επαρχία της Ανατολικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Οι Θράκες την εποχή εκείνη περιορίζονται στα βουνά της ορεινής Ροδόπης και ζουν αυτόνομα στον ορεινό όγκο, ενώ οι κάμποι και οι ελληνικές πόλεις των παραλίων εκρωμαϊζονται και συνεχίζουν να ακμάζουν

Από τον 3ο μ.χ. αιώνα η Θράκη δοκιμάζεται σκληρά από τις επιδρομές των βαρβάρων.

Σε ολόκληρη τη Βυζαντινή περίοδο η Θράκη γίνεται θέατρο επιδρομών όλων εκείνων των λαών που κατά καιρούς επιβουλεύονταν την Κωνσταντινούπολη[2].

Από τα τέλη του $7_{ου}$ αιώνα οι Βούλγαροι γίνονται οι πιο επίφοβοι εχθροί του Βυζαντίου στα Βόρεια σύνορά του. Οι επιδρομές και οι λεηλασίες τους εξαντλούν τη περιοχή μέχρι τις αρχές του $11_{ου}$ αιώνα.

.....

1. Berl Alfred, << Ο ελληνισμός στη Θράκη και στην Κωνσταντινούπολη >> εκδόσεις Ιστορητής , Αθήνα 1994.

Η Θράκη στα χρόνια των Παλαιολόγων

Στο σημείο αυτό κρίνω σκόπιμο να αναφερθεί το σύστημα των Ακριτών στο Βυζάντιο και τι ακριβώς γίνεται με την κατάργησή του γιατί αυτή η κατάργηση ήταν και απαρχή της εισόδου υπό τύπο μισθοφορικού στρατού μουσουλμάνων στη Βυζαντινή αυτοκρατορία και δη στη Θράκη.

Οι βυζαντινοί στηρίχτηκαν για την άμυνα των συνόρων στο σύστημα των Ακριτών. Μετέφεραν στα σύνορα ομάδες πολεμιστών, τους παραχωρούσαν γη, τους παρείχαν φοροαπαλλαγή με αντάλλαγμα τη φύλαξη των συνόρων. Οι Ακρίτες διαδραμάτισαν μέγιστο ρόλο στο Βυζάντιο.

Το σύστημα αυτό εξασθένισε στα χρόνια των Κομνηνών, ενώ επαναδραστηριοποιήθηκε στα χρόνια των Λασκαρέων – Βατατζήδων, οι οποίοι για να δημιουργήσουν νέα ακριτικά σώματα αφαίρεσαν γη από τους Δυνατούς και τα μοναστήρια.

Την περίοδο των Παλαιολόγων[2] ανατρέπεται όλο το σύστημα, όταν αρχίζουν να φορολογούν άγρια τους Ακρίτες και να τους αφαιρούν τη γη που ξαναδίνουν στους Δυνατούς και τα Μοναστήρια. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν οι χθεσινοί φρουροί των συνόρων, που εδώ δεν ήταν κανονικοί ακρίτες, αλλά Κομάνοι, Πετσενέγκοι και Βλάχοι που είχαν κινηθεί στη Βαλκανική και είχαν επαφές με τους εχθρούς της αυτοκρατορίας να κινηθούν εναντίον της.

Έτσι ουσιαστικά το Βυζάντιο αρχίζει να στηρίζεται σε μισθοφορικό στρατό.

Μισθοφορικό στρατό που αποτελείται πάντα είτε από αλλόθρησκους μουσουλμάνους, είτε από ετερόδοξους καθολικούς, μονοφυσίτες, Παυλικιανούς. Αποτέλεσμα αυτής της αδιαφορίας των αυτοκρατόρων για τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των εμπειροπόλεμων εποίκων που πλέον εγκαθίστανται στην περιοχή της Θράκης και τις περισσότερες φορές αρνούνται να αποχωρήσουν, είναι η παρουσία τους έκτοτε στην ευρύτερη περιοχή.

Οι επιδρομές και οι λεηλασίες εξουθενώνουν τους κατοίκους της Θράκης. Οι Σταυροφορίες έρχονται να ολοκληρώσουν τις καταστροφές και την αναπότρεπτη πλέον πορεία του Βυζαντίου προς το τέλος εν μέσω εμφυλίων πολέμων ανάμεσα στους Βυζαντινούς αυτοκράτορες και τους διεκδικητές του Θρόνου που αδιαφορούν για τη τύχη των πληθυσμών της Θράκης. Η νομή και κατοχή της εξουσίας είναι ο μόνος τους στόχος. Όλοι οι διεκδικητές της εξουσίας καλούν σε βοήθεια <<συμμάχους>>,ή οργανώνουν μισθοφορικό στρατό που είναι ότι χειρότερο για τη περιοχή και τους πληθυσμούς της. Η Θράκη ζει μία φοβερή περίοδο μέσα από τις εμφύλιες συρράξεις των υποτιθέμενων αυτοκρατόρων. Ουσιαστικά κυριαρχούν οι Τούρκοι που βρίσκονται στα στρατόπεδα και των δύο Βυζαντινών διεκδικητών του θρόνου.

Ημερομηνία ορόσημο που σηματοδοτεί την ουσιαστική τουρκική διείσδυση στη Θράκη είναι το 1354 όταν καταλαμβάνεται η Καλλίπολις και στη συνέχεια η πτώση του Διδυμοτείχου (το 1361) και της Αδριανούπολης (το 1361-2).

---

2. Anglod M, << A Byzantine Government in Exile>>, εκδόσεις Oxford University Press, Λονδίνο 1975, σελ. 295

Τότε οι Τούρκοι εκτοπίζουν από τη Θράκη μεγάλες μάζες πληθυσμού προς την Μ. Ασία. Πολλές χιλιάδες απ΄ αυτούς πουλήθηκαν σκλάβοι. Μετά το 1390 η Θράκη έχει υποταχθεί στους Οθωμανούς εκτός από την Κωνσταντινούπολη και μερικές παραλιακές πόλεις.

Οι Οθωμανοί πριν πραγματοποιήσουν την κατάκτηση της Θράκης είχαν προωθήσει Ισλαμικές Ιεραποστολές[3] που κήρυτταν ότι η λύτρωση των κατοίκων θα έρθει με τους Οθωμανούς.

Στα πεδινά μέρη οι Τούρκοι ξεσήκωναν ολόκληρους πληθυσμούς που ήταν στον έλεγχο του αντιπάλου τους και τους πουλούσαν σκλάβους στη Μ. Ασία. Μεγάλο μέρος των κατοίκων της Θράκης καταφεύγει στα βουνά και συγκροτεί ένοπλες ομάδες.

Ισλαμικοί Θύλακες στη Θράκη

Πρώτοι ισλαμικοί φορείς στη Θράκη είναι τα στρατιωτικά μισθοφορικά τμήματα που εγκαθίστανται εκεί δημιουργώντας ισλαμικές κοινότητες. Ο μισθοφορικός στρατός των Παλαιολόγων αποτελούνταν κατά κύριο λόγο από εξισλαμισθέντες Μικρασιάτες και Τουρκομάνους.

Οι Παλαιολόγοι τους χρησιμοποιούν ακόμη στα κάστρα και στα δύσκολα περάσματα.

Ιδιαίτερη εξάπλωση είχαν ορισμένες ισλαμικές αιρέσεις. Ο λόγος ήταν ότι στη Μ. Ασία εξισλαμίστηκαν αιρετικοί χριστιανοί και αυτοί κράτησαν τα βασικά στοιχεία της αίρεσης τους. Μία από αυτές τις αιρέσεις είναι ο Μπεκτασισμός που είχε και πολλά χριστιανικά στοιχεία.

Ισλαμικοί θύλακες υπήρχαν πολλοί στη Θράκη πριν την κατάκτηση από τους Οθωμανούς. Αυτοί οι θύλακες χρησιμοποιήθηκαν από τους Τούρκους ώστε να σπάσουν το ηθικό και την αντίσταση στη Θράκη. Είναι ουσιαστικά οι πρώτοι μουσουλμάνοι που εγκαθίστανται με τις οικογένειές τους σε διάσπαρτα σημεία της Θράκης. Κατά τις επιδρομές των Οθωμανών εκτός από το κύριο τμήμα του οθωμανικού στρατού ακολουθούσαν άτακτα στρατεύματα από εξισλαμισμένους που ήταν οι χειρότεροι καταστροφείς. Τελικά αυτοί οι άτακτοι εγκαθίστανται μόνιμα σε διάφορα σημεία της Βαλκανικής.

Νομαδικοί ποιμένες που στη Μ. Ασία ήταν τρομεροί εικονομάχοι πριν εξισλαμισθούν εγκαταστάθηκαν στην Κομοτηνή και την Ξάνθη. Όμως ο αριθμός τους σε σχέση με τον τότε πληθυσμό της Θράκης ήταν μικρός ώστε δεν επέφερε πληθυσμιακές αλλοιώσεις.

Δύο είναι οι φάσεις κατά τις οποίες μπορούμε να πούμε ότι κατακτήθηκε η Βαλκανική χερσόνησος και φυσικά η Θράκη από τους Οθωμανούς.

Η πρώτη στην οποία κυριαρχεί ο Μουράτ Α΄[4] και που τελειώνει με τη μάχη του Κοσσυφοπεδίου το 1389. Και η δεύτερη φάση η οποία αρχίζει στις αρχές του 15ου αιώνα και τελειώνει με το θάνατο του Μωάμεθ Β' το 1481.

Ειδικά για την περιοχή της Θράκης υπήρχαν αυτόνομα υποτελή κρατίδια εκτός από τους κάμπους της Ανατολικής Θράκης. Εκεί οι Οθωμανοί δέχονται τους εξισλαμισμένους βυζαντινούς τους οποίους αφήνουν και διατηρούν την εξουσία τους συνυπάρχοντας με τους Τούρκους στρατιωτικούς που πήραν τιμάρια στο ίδιο χώρο.

.....

3. Ζεγκίνη Ι. Ευστρατίου << Ο Μπεκτασισμός στη Δ. Θράκη >> Θεσσαλονίκη 1984.

4. Παπαρρηγόπουλου Κ. << Ιστορία του Ελληνικού Έθνους >>, τόμος 5ος ,εκδόσεις Ελευθερουδάκης , Αθήνα 1925..

ΚΕΝΤΡΟ ΓΕΩΜΗΡΙΟΣΗΣ ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Διοικητική Οργάνωση της Θράκης

Αρχικά κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης κατάκτησης της Θράκης στην ορεινή περιοχή της αναγνωρίστηκε η αυτονομία των κρατιδίων που υπήρχαν, εκτός από τις μεγάλες πόλεις, ενώ όλη η υπόλοιπη πεδινή περιοχή κρατήθηκε κάτω από τον άμεσο έλεγχο των Οθωμανών

Στη διάρκεια της δεύτερης φάσης η Θράκη όπως και ολόκληρη η Βαλκανική χερσόνησος διαιρέθηκε σε επαρχίες (σαντζάκια) όπως ακριβώς έκαναν οι Βυζαντινοί. Στα σαντζάκια[5] εντάχθηκαν όλες οι περιοχές ακόμη κι αυτές που είχαν αυτονομία χωρίς να αναιρείται η αυτονομία αυτή.

Από την διοικητική οργάνωση του Οθωμανικού κράτους και από τα στοιχεία τα απογραφικά που έχουν σωθεί για την φορολόγηση των υπηκόων του κράτους, μπορούν να δοθούν εξηγήσεις για τους μουσουλμάνους της Θράκης, της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης. Και αυτό γιατί τα απογραφικά στοιχεία μας λένε πόσοι πλήρωναν φόρους. Όσοι πλήρωναν φόρους ήταν οι χριστιανοί, ενώ δεν πλήρωναν καθόλου ή σχεδόν καθόλου φόρους οι μουσουλμάνοι.

.....

5. Η Οθωμανική αυτοκρατορία χωρίστηκε σε δύο μεγάλες διοικήσεις, στην Ανατολία (Μικρά Ασία) και τη Ρούμ-ι-λι (ελληνική απόδοση Ρούμελη). Η διοίκηση χωριζόταν σε δύο υποδιοικήσεις, στη δεξιά και την αριστερή πτέρυγα. Όρια των δύο πτερύγων ήταν η κοίτη του ποταμού Έβρου. Την δεξιά πτέρυγα αποτελούσαν οι Ανατολικές και Βόρειες περιοχές του Έβρου. Ενώ την αριστερή πλευρά αποτελούσαν οι Δυτικές και Νότιες πλευρές του Έβρου. Η Θράκη ανήκε και στις δύο πτέρυγες της Ρούμελης, η οποία και χωρίστηκε στις αρχές του 16ου αιώνα σε 29 σαντζάκια. Από αυτά έξι σαντζάκια χωριζόταν όλη η περιοχή της Θράκης, μαζί και με ορισμένα άλλα εδάφη εκτός Θράκης. Λέγοντας Θράκη εννοούμε από τα Νότια του Αίμου ως το Αιγαίο και από την Κωνσταντινούπολη ως τα όρια της Ροδόπης με τη Μακεδονία. Το σαντζάκι του Πασά που είχε έδρα τη Φιλιππούπολη έφτανε ΒΔ ως τον Αίμο, Νότια στο Αιγαίο Πέλαγος είχε τις περιοχές Σερρών , Καβάλας, Δράμας, Ξάνθης, Κομοτηνής και έφτανε ως την Ανδριανούπολη. Ζούσαν στον ορεινό όγκο της Ροδόπης αυτόνομη ζωή τα παλιά θρακικά φύλα που έγιναν γνωστά με το όνομα Πομάκοι. Σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής αυτοκρατορίας αλλά και των βουλγαρικών επιδρομών ζούσαν αυτόνομοι και γινόταν υποτελείς των εκάστοτε ισχυρών.

Ο Εξισλαμισμός των αιρετικών Παυλικιανών και Βογομίλων

Ενδιαφέρει την έρευνα να αναφερθεί η ειδική περίπτωση των αιρετικών Παυλικιανών και Βογομίλων γιατί ήταν αυτοί που αποτέλεσαν την βάση των Οθωμανών στα Βαλκάνια όταν εξισλαμίστηκαν. Απόγονοί τους είναι η πλειοψηφία των σημερινών <<τουρκογενών>>-όπως ονομάζονται-στη Δ. Θράκη. Εγκαταστημένοι με την οικογένειά τους φρουρούσαν ως ακρίτες –ορθόδοξοι αρχικά- τα Ανατολικά σύνορα του. Όταν όμως ασπάστηκαν τον Παυλικιανισμό θεωρήθηκαν επικίνδυνοι για το κράτος. Μάλιστα στα χρόνια της Θεοδώρας και του Μιχαήλ Γ΄ οι αυτοκράτορες προσπάθησαν να καταπνίξουν το κίνημα των Παυλικιανών. Τότε αυτοί αυτονομήθηκαν και άρχισαν ως άμυνα τους να δημιουργούν σχέσεις με τους μουσουλμάνους.

Παρόλα αυτά συνεχίζουν ως ακρίτες το έργο τους, την υπεράσπιση του χώρου τους ακόμα και όταν ο Ιωάννης Τσιμισκής τους μεταφέρει στην περιοχή της Φιλιππούπολης. Όταν όμως ο Αλεξιος Α΄ Κομνηνός θα τους αφαιρέσει τα προνόμια που είχαν ως ακρίτες και θα επιχειρήσει να τους φορολογήσει, οι Παυλικανοί αρνούνται και αρχίζουν να ενώνονται με τους διάφορους εχθρούς του βυζαντίου κρατώντας την αυτονομία τους. Οι Οθωμανοί λειτουργώντας έξυπνα αναγνωρίζουν την αυτοτέλεια τους αρχικά και τους έχουν ως σύμμαχους στις επιδρομές τους.

Αργότερα ο Μωάμεθ Β΄ θέλοντας να ανασυντάξει το κράτος του και να εξασφαλίσει μόνιμα στηρίγματα στη βαλκανική χερσόνησο ακολουθεί την ίδια τακτική που είχαν κάνει οι προκάτοχοι του στη Μ. Ασία .Εξισλαμίζει δηλαδή μαζικά αιρετικούς χριστιανούς. Κινήθηκε προς τους αιρετικούς Παυλικιανούς και Βογομίλους που τους έπεισε και εξισλαμίστηκαν ομαδικά.

Στις αρχές του 16ου αιώνα εξισλαμίζονται ομαδικά οι Παυλικιανοί και οι Βογόμιλοι της Θράκης που αποτέλεσαν στη συνέχεια την κύρια βάση των μουσουλμάνων της Θράκης. Την ίδια περίπου περίοδο στα τέλη του 15ου αιώνα μεταφέρθηκε στη Θράκη ο κύριος όγκος του οθωμανικού στρατού που θα αναλάμβανε την κατάκτηση της βαλκανικής. Μαζί με το στρατό έρχονται και οι οικογένειες τους αλλά και η διοίκηση της οθωμανικής αυτοκρατορίας έρχεται και εγκαθίστανται στην Ανδριανούπολη. Όταν πρωτεύουσα τους γίνεται η Κωνσταντινούπολη μεταφέρονται εκεί. Έτσι όλοι οι αξιωματούχοι θα πάρουν κτήματα στη Θράκη που τους παραχωρεί όχι με πλήρη ιδιοκτησία, αλλά με επικαρπία, ο σουλτάνος.

Στον ορεινό όγκο της Ροδόπης ζούσαν οι ομάδες των παλιών Θρακών που κατέφυγαν εκεί για να ζήσουν ελεύθεροι στα απόκρημνα βουνά της Ροδόπης. Τα αρχαία αυτά θρακικά φύλα χρησιμοποιήθηκαν από τους Βυζαντινούς ως φύλακες των περασμάτων, ως <<κλειδορράχηδες>>. Είναι οι σημερινοί Πομάκοι.

Η εποχή αυτή αποτελεί το μεγαλύτερο σταθμό για την παρουσία Τούρκων στη Θράκη όχι ως πολεμαρχών και στρατού, αλλά ως εποίκων που μαζί με όλη τους την οικογένεια εγκαθίστανται στο χώρο. Τους παραχωρούνται κτήματα στα πεδινά όπου ξεκινούν και μένουν μόνιμα. Ακόμη και σήμερα ένα μεγάλο τμήμα των ονομαζόμενων στην έρευνα τουρκογενών, που ζουν στα πεδινά, αποτελούν τρόπο τινά απογόνους εκείνων που μετανάστευσαν στη Θράκη την περίοδο αυτή.

Ένα άλλο τμήμα των σημερινών μουσουλμάνων «τουρκογενών» της Θράκης προέρχεται από εξισλαμισμένους χριστιανούς αιρετικούς Παυλικιανούς και Βογόμιλους που συμμάχησαν με τους Οθωμανούς και στο τέλος ασπάστηκαν το Ισλάμ διωκόμενοι από τους Ορθόδοξους Βυζαντινούς αυτοκράτορες.

Έτσι το στοιχείο αυτό παραμένει έως σήμερα στο γενικότερο γεωγραφικό χώρο της Θράκης και βέβαια και στη Δ. Θράκη. Έως τότε στον ορεινό όγκο της Ροδόπης δεν κατοικούσαν μουσουλμάνοι αλλά χριστιανοί Πομάκοι που όπως προανέφερα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμοι στους Βυζαντινούς.

Για το πως και γιατί εξισλαμίστηκαν οι Πομάκοι ή Ροδοπαίοι υπάρχουν δύο εκδοχές. Από τις αρχές του 16ου αιώνα οι Οθωμανοί προωθούσαν στρατηγικό σχέδιο εξισλαμισμού των πληθυσμών με αντάλλαγμα την προσφορά εργασίας ως μισθοφόρων της τουρκικής εξουσίας. Οι Πομάκοι ήταν πολεμική ομάδα και ζητούσε κι αυτή δουλειά μισθοφόρου. Κατά την μία λοιπόν εκδοχή που την υποστηρίζουν οι Βούλγαροι ο εξισλαμισμός τους έγινε με την απειλή χρήσης βίας στα χρόνια του Μεχμέτ Κιοπρουλού [6]. Κατά την βουλγαρική [7] αυτή εκδοχή όταν οι Οθωμανοί μπήκαν το 1656 στη περιοχή Τσεπνί κατηγόρησαν τους πρόκριτους ότι επαναστατούν και κάνουν κακό στην περιοχή. Για τους Πομάκους δεν υπήρχε άλλη διέξοδος πλην του εξισλαμισμού γιατί οι γενίτσαροι σε αντίθετη απόφαση τους περίμεναν με γυμνά τα σπαθιά τους να τους σφάξουν.

Η δεύτερη εκδοχή έρχεται από τον Τσέχο ιστορικό Jirecek ο οποίος γράφει ότι οι Πρόκριτοι των Πομάκων μαζί με παπάδες στα χρόνια του Μωάμεθ Δ και του μεγάλου Βεζύρη Μεχμέτ Κιοπρουλού κατέβηκαν στην Φιλιππούπολη και παρουσιαζόμενοι στο Πασά του δήλωσαν ότι πήραν την απόφαση να εξισλαμισθούν. Κίνηση που απέρρεε από τα δεινά που υπέφεραν από την βουλγαρική κατοχή. Ο Τούρκος Πασάς γράφει ο Jirecek η δεν προθυμοποιήθηκε, μάλλον ανησύχησε και τους έστειλε στο Μητροπολίτη της Φιλιππούπολης Γαβριήλ. Ο Γαβριήλ προσπάθησε μάταια να τους μεταπείσει. Έτσι ομαδικά οι προύχοντες και οι ιερείς των Πομάκων εξισλαμίστηκαν κάνοντας σε ειδική επίσημη τελετή περιτομή.

Τέλος ένας άλλος Τσέχος συγγραφέας ο Λεοπόλδος Γκάιτλερ [8] γράφει για τον εξισλαμισμό των Πομάκων ότι όταν το 1654 εξεγέρθηκαν για να αποφύγουν την τιμωρία εξισλαμίστηκαν κερδίζοντας έτσι ορισμένα προνόμια και πολιτικές ελευθερίες έχοντας κατά νου ότι έτσι θα διατηρήσουν τα ήθη, έθιμα και τις παραδόσεις τους . <<Οι κρυφές πεποιθήσεις τους τείνουν προς τον Χριστιανισμό, όμως οι νέοι διαπαιδαγωγημένοι στους στρατώνες της Κωνσταντινούπολης έγιναν σχεδόν τούρκοι>>.

Μετά τον εξισλαμισμό τους οι Πομάκοι έβρισκαν δουλειά όπως και οι Παυλικιανοί, τα παιδιά τους έμπαιναν ως μισθοφόροι στον Οθωμανικό στρατό κι εκεί βέβαια εξοθωμανίζονταν. Κάτι που δεν έκαναν όσοι Πομάκοι έμειναν στο χώρο τους και χρησιμοποιούνταν απλά στον κρατικό μηχανισμό.

.....

6. Ο Μεχμέτ Κιοπρουλού ήταν τότε μεγάλος βεζύρης

7. Στην Ιστορία της Δ΄ δημοτικού των σχολείων της Βουλγαρίας καταγράφεται ότι έτσι έγινε ο εξισλαμισμός των Πομάκων.

8. Στο βιβλίο του <<Ποιητικές παραδόσεις των Θρακών και των Βουλγάρων>> σελίδα 34

Το όνομα των Πομάκων

Υπάρχουν πολλές εκδοχές για την ονομασία Πομάκος. Κατά τον καθηγητή Ν. Ξυροτύρη η λέξη Πομάκος πιθανολογείται από την αρχαία ελληνική λέξη «πόμαξ» που σημαίνει τον πότη κάτι που ταιριάζει με την αγάπη των αρχαίων θρακών στο κρασί και στη συνήθεια τους να πίνουν πολύ.

Κατά τον καθηγητή Άμαντο το όνομα οφείλεται στην αρχαία θρακική πόλη Πόμα.

Άλλοι ερμηνεύουν το όνομα Πομάκος από το ρήμα πομάγκαμ της πομακικής γλώσσας που σημαίνει βοηθώ, εξαιτίας της βοήθειας που έδωσαν στην κατάπνιξη της επανάστασης του Μπατάκ.

Σύμφωνα με άλλους η λέξη πομάκος είναι παραφθορά της λέξης απόμαχος και οφείλεται στην επιστροφή και εγκατάσταση των Αγριάνων πολεμιστών του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην πατρίδα τους την Ροδόπη.

Οι Πομάκοι[9] στο πρόσφατο παρελθόν του 20ου αιώνα

Την προτίμηση[10] τους προς την Ελλάδα έδειξαν επανειλημμένα οι Πομάκοι της Ροδόπης παρόλο ότι τόσο κατά την διάρκεια του Α΄ όσο και κατά την διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου οι βούλγαροι δια της βίας προσπάθησαν να τους εκβουλγαρίσουν βαπτίζοντας τους και δίνοντας τους βουλγαρικά ονόματα [11].

Μετά το τέλος του Α΄ παγκοσμίου πολέμου οι επτά [12] πομάκοι βουλευτές στη Σοβράνιε, τη βουλγαρική βουλή, με γράμμα τους προς τον στρατηγό Frauvhet d' Esperay και προς το Συνέδριο Ειρήνης 31/12/1918 έγραψαν:

<<Αφού ακωλύτως επείσθημεν ότι είναι αδύνατον εις τους εκεί (Δυτ. Θράκη) κατοίκους συμπατριώτας μας να ζήσουν υπό Βουλγαρικής Κυβέρνησιν λόγω παντελούς ελλείψεως ανοχής, ήν επεδείκνυον και εξακολουθούν να επιδεικνύουν απέναντι ημών και λόγω των καταπιέσεων και συχνών υπερβάσεων και καταχρήσεων αναξίων πεπολιτισμένου έθνους... Δυστυχώς αι κατά των συμπατριωτών μας καταπιέσεις και καταχρήσεις των Βουλγάρων αυξάνονται και πολλαπλασιάζονται καθ' εκάστην... Θα ήταν άδικον να μας εγκαταλείψη η συνδιάσκεψη της ειρήνης πάσχοντας υπό τους Βουλγάρους, τον σκληρότερον και πλέον ανηλεή ζυγόν, τον οποίον δύνανται τις να φαντασθή... Μια κατάληψις της Δυτικής Θράκης υπο συμμαχικού στρατού θα έθετε τέρμα εις τα δεινά μας και θα προελάμβανε πάσαν διατάραξιν της τάξεως, ήτις κινδυνεύει να εκραγή. Θα ήτο επιθυμητόν όπως τα Ελληνικά στρατεύματα λάβουσι μέρος εις την κατάληψιν>>.

.....

9. Χιδίρογλου Π. << Οι Έλληνες Πομάκοι και η σχέση τους με την Τουρκία >> εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 1989.

10. Παπαχριστοδούλου Πολύδωρου << Οι Πομάκοι και ο δίκαιος αγώνας των ν'απαλλαγούν από το δυσβάστακτο βουλγαρικό ζυγό>>, Έκδοση ΑΘΛ.ΓΘ, Αθήνα 1948

11. Ονόματα όπως Στογιάν, Κρούμος, Βόρις κ.α.

12. Οι Πομάκοι βουλευτές ήταν οι : Τζελάλ, Ζακκί, Νουρήμ Τέβφικ, Ρουστή, Σουκρή, Χασήμ.

Το ίδιο συνέβη και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο όταν το 1946 αντιπροσωπεία Πομάκων[13] πήγαν στην Αμερική για να ενημερώσουν τα Ηνωμένα Έθνη και την αμερικανική κοινή γνώμη για τις βουλγαρικές περιφέρειες της Ροδόπης που κατοικούνταν από Πομάκους και ζήτησαν από το Συνέδριο Ειρήνης του Παρισιού να προσαρτηθεί όλη η περιοχή της Ροδόπης στην Ελλάδα, να υπαχθεί δηλαδή ολόκληρη η περιοχή των Πομάκων στην Ελλάδα λόγω της φυλετικής συγγένειας των Πομάκων με τους Έλληνες. Η μεταβολή αυτή δεν κατέστη δυνατή να γίνει και έτσι δεν ικανοποιήθηκαν οι Ροδοπαίοι γιατί υπήρχε αντίδραση του ανατολικού συνασπισμού που επέμενε στη διαίρεση της Ευρώπης σύμφωνα με την συμφωνία της Γιάλτας.

Μετά την ανεπιτυχή αυτή προσπάθεια των Πομάκων ασκήθηκε σ' αυτούς πολιτική καταπίεσης από τους Βούλγαρους και δια της βίας εγκατέστησαν πολλούς Ροδοπαίους κοντά στο Δούναβη για να μπορέσουν να πραγματοποιήσουν τον εκβουλγαρισμό τους στο ξένο γι' αυτούς περιβάλλον.

Β. Δομή της κοινωνίας της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης

Θρησκευτική οργάνωση της μειονότητας Μουφτήδες.

Πριν από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης ανώτατος θρησκευτικός ηγέτης των Ελλήνων μουσουλμάνων ήταν ο αρχιμουφτής (άρθρο 1 § 1 του Νόμου 2345/20)[14] ο οποίος είχε υπό την δικαιοδοσία του τους κατά τόπους μουφτήδες (άρθρο 2 Ν.2345/1920).

Σήμερα ο θεσμός του αρχιμουφτή δεν υφίσταται και η μουσουλμανική μειονότητα θρησκευτικά διοικείται από τρεις μουφτήδες που έχουν την έδρα τους στην Ξάνθη, την Κομοτηνή και το Διδυμότειχο.

Ο μουφτής[15] είναι έλληνας δημόσιος υπάλληλος ενταγμένος στην υπαλληλική ιεραρχία. Μισθοδοτείται από το δημόσιο ταμείο, όπως μισθοδοτούνται όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι, όμως δεν υπόκειται σε κανένα περιορισμό, ούτε υποβάλλεται σε πειθαρχικές κυρώσεις. Μόνο οι αποφάσεις του ως ιεροδικαστού υπόκεινται στον έλεγχο του αρμοδίου προέδρου πρωτοδικών. Χωρίς όμως ο έλεγχος αυτός να αφορά την ουσία της εκδικασθείσας υπόθεσης, αλλά μόνο αν τηρήθηκαν τα όρια της από τον νόμο καθορισθείσας δικαιοδοσίας του. Τα ελληνικά δικαστήρια από την αρχή εφαρμογής του νόμου επανειλημμένα ασχολήθηκαν με υποθέσεις αυτού του είδους και με αποφάσεις τους ενίσχυσαν την αρμοδιότητα του μουφτή.

.....

13. Ο βουλευτής Χαμδή από την Ελλάδα και ο Χακκή από τη Βουλγαρία.

14. Νόμος 2345 «περί προσωρινού αρχιμουφτή και μουφτήδων των εν τω κράτει Μουσουλμάνων και περί διαχειρίσεως τών περιουσιών τών μουσουλμανικών κοινοτήτων» της 24ης Ιουνίου/3ης Ιουλίου 1920.

15. Ανδρεάδου Κ. Γ. << Η μουσουλμανική μειονότης της Δυτικής Θράκης >> Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών – Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου της Αίμου, Θεσσαλονίκη 1956.

Ο μουφτής αμείβεται από τους διαδίκους για την εκδίκαση της υπόθεσης.
Ο μουφτής έχει ως θρησκευτικός αρχηγός υπό την εξουσία του όλους τους θρησκευτικούς λειτουργούς, καθώς και τα ιερά ιδρύματα της μειονότητας της περιοχής του. Η δικαστική του δικαιοδοσία έχει πεδίο εφαρμογής μεταξύ των μουσουλμάνων σε γάμους, διαζύγια, διατροφές (νεφακά), κηδεμονίες, επιτροπείες, χειραφεσίες ανηλίκων, ισλαμικές διαθήκες και της εξ αδιαθέτου διαδοχής και έχει και γνωμοδοτική αρμοδιότητα για κάθε ζήτημα θρησκευτικού, κληρονομικού και οικογενειακού δικαίου των μουσουλμάνων (άρθρο 10 § 1 Ν.2345/20).

Για όλες τις άλλες υποθέσεις οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης υπάγονται στη δικαιοδοσία της ελληνικής δικαιοσύνης.

Για την εκτέλεση των θρησκευτικών τους καθηκόντων η μουσουλμανική μειονότητα διατηρεί στη Θράκη 259 τεμένη, από τα οποία 96 βρίσκονται στον νομό Ξάνθης [16] (6 εντός της πόλης της Ξάνθης).

Στον νομό Ροδόπης υπάρχουν 142 τεμένη από τα οποία 19 στη πόλη της Κομοτηνής. Από τα 19 αυτά τεμένη τα 13 είναι κανονικά ενώ τα 6 είναι μικροί ευκτήριοι οίκοι.

Στον νομό Έβρου υπάρχουν 21 τεμένη από τα οποία ένα στην Αλεξανδρούπολη [17].

Από θρησκευτικής πλευράς επίσης διατηρούνται 78 μετζίτια, 12 τεκέδες, 305 νεκροταφεία, μεγάλα κατηχητικά εκτός των μικρών που γίνονται σε κάθε τζαμί στα μεγάλα χωριά Αρριανά και Φιλλύρα και στις πόλεις Κομοτηνή, Ξάνθη και Διδυμότειχο[18].

Επίσης υπάρχουν 85 ιερωμένοι στην Κομοτηνή, 57 στην Ξάνθη και 25 στο Διδυμότειχο. Διατηρούνται ακόμη δύο θρησκευτικά σεμινάρια των οποίων οι απόφοιτοι σπουδάζουν στην Αραβία με υποτροφίες του Ελληνικού Δημοσίου.

Όλα τα τζαμιά[19] φωταγωγούνται στις θρησκευτικές γιορτές (Μπαϊράμια, Καντήλια) καθώς επίσης κατά τη διάρκεια των γιορτών ηχούν οι ρήψεις ειδικά κατασκευασμένων βεγγαλικών που δηλώνουν την καθημερινή λήξη της νηστείας κατά τη περίοδο του Ραμαζανιού. Το έθιμο επιβάλλει, την παραμονή της γιορτής της θυσίας, στους δρόμους να κυκλοφορούν νεαροί μουσουλμάνοι μεταμφιεσμένοι.. Η θυσία των ζώων στη Θράκη επιτρέπεται και γίνεται κάθε χρόνο.

Από τις μουφτείες επίσης καταρτίζονται οι επίσημοι κατάλογοι κηρύγματος και ιεροκηρύκων που μεταβαίνουν από χωριό σε χωριό ή πόλη για την μετάδοση του θείου Λόγου.

.....

16. Μέσα στην πόλη υπήρχαν επτά (7) τεμένη, αυτό όμως που βρισκόταν στην πλατεία που επονομαζόταν Παζάρ-Γιερί Τζαμισί το είχαν μετατρέψει οι Βούλγαροι σε εκκλησία το 1912, αλλά επεστράφη στους Τούρκους με την απελευθέρωση της Ξάνθης από τον διοικητή της 8ης Μεραρχίας συνταγματάρχη Ματθαιόπουλο στις 12 Ιουλίου 1913. Όμως κάηκε από τους Βούλγαρους στον ελληνοβουλγαρικό πόλεμο κατά την περίοδο της βουλγαρικής κατοχής το 1941-44.

17. Το οποίο κάηκε το 1992 και ξανακτίστηκε με έξοδα του ελληνικού δημοσίου σε χρόνο ρεκόρ (6 μήνες).

18. Σολταρίδης Συμεών, << Η Δ. Θράκη και οι Μουσουλμάνοι, Τι ακριβώς συμβαίνει; >> εκδόσεις Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1990.

19. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ροδόπης – Έβρου
Νομαρχία Ξάνθης

Κοινωνική ζωή – Μουσουλμανικός Τύπος

Στη Δ. Θράκη εκδίδονται πέντε εβδομαδιαίες εφημερίδες : η Ακίν (Επίθεση), η Ιλερή (Εμπρός), η Τράκνανίν Σεσί (Η Φωνή της Θράκης), Η Γιακνί (Αντίλαλος), η Γκερτσέκ (Αλήθεια), η δεκαήμερη διαφημιστική εφημερίδα Μαγκαζίν Ρεκλάμ, το δεκαήμερο παιδικό περιοδικό Αρκαντάς Τσοτζούκ (ο φίλος του παιδιού) και το μηνιαίο θρησκευτικο-πολιτικό περιοδικό που εκδίδει η Μουφτεία Κομοτηνής Χακκά Νταβέτ (Πρόσκληση στο Δίκαιο-Θεό). Εκτάκτως[20] σε περιόδους θρησκευτικών γιορτών ή προεκλογικών περιόδων εκδίδονται και οι εφημερίδες: Ακίς (Αντίκτυπος), Χαλκίν Σεσί (Η Φωνή του Λαού), Μπαρίς (Ειρήνη),Σεσιμίς (Η Φωνή μας), Σεσινίς (Η Φωνή σας), Τοπλούμ (Σύνολο), Ντενγκέ (Ισορροπία), Γκιουβέν (Εμπιστοσύνη).

Στον κοινωνικό τομέα στη Δ. Θράκη δραστηριοποιείται μεγάλος αριθμός συλλογών των οποίων τα μέλη ανήκουν στη μουσουλμανική μειονότητα : Οι σύλλογοι [21] νέων στην Ξάνθη και Κομοτηνή, ο σύλλογος Μουσουλμάνων δασκάλων αποφοίτων ιεροσπουδαστηρίου, ο σύλλογος επιστημόνων μειονότητας, η ένωση δασκάλων Δυτικής Θράκης, η Φιλόπτωχος αδελφότητα Μουσουλμάνων Ελλάδας, ο εκπολιτιστικός σύλλογος Χλόης, τα αθλητικά σωματεία Ασωμάτων και Φιλλύρας.

Οι σύλλογοι, ενώσεις και σωματεία διοργανώνουν πλήθος εκδηλώσεων : διαλέξεις, εκθέσεις εργόχειρου, ζωγραφικής, συζητήσεις γύρω από την πολιτική που πρέπει να έχει η μειονότητα, διοργανώσεις αγώνων πάλης, ποδοσφαιρικές συναντήσεις, αγώνες ανωμάλου δρόμου, βραδιές ψυχαγωγικές κ.α.

Στον πολιτικό τομέα θα πρέπει να τονιστεί ότι και στις δημοτικές και στις γενικές εκλογές εκλέγεται ικανός αριθμός μειονοτικών υποψηφίων σε θέσεις δημοτικών συμβούλου, παρέδρων, βουλευτών.

Από οικονομική άποψη οι μουσουλμάνοι της Δ. Θράκης ασχολούνται περισσότερο με τον αγροτικό τομέα και με το εμπόριο.

Δανείζονται όπως και οι χριστιανοί αγρότες από την Α. Τ. Ε. και επιχορηγούνται το ίδιο από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Καλλιεργούν ως επί το πλείστον καπνά και οπωρολαχανικά. Αναφέρω για παράδειγμα και μόνο για την περιοχή Σαπών[22] (Επαρχία του Νομού Ροδόπης) ότι για το έτος 1984 τα έσοδα των μουσουλμάνων καπνοκαλλιεργητών ανερχόταν σε 1 δις. Δραχμές.

Στον τομέα του εμπορίου η μειονότητα κατέχει υψηλό ποσοστό στην αγορά των πόλεων Κομοτηνής και Ξάνθης. Ιδιαίτερα μάλιστα σε επαγγέλματα και είδη που τείνουν προς εξαφάνιση, μουσουλμάνοι πολίτες διατηρούν καταστήματα όπως πριονιστήρια, αλουμινοποιεία, κλειδαράδες, στραγαλάδες, μαχαιροκατασκευαστές. Έχουν δοθεί κίνητρα για την ανάπτυξη της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας, χορηγήθηκαν και χορηγούνται επιδόματα ανεργίας και πολυτέκνων, τους διατέθηκαν σπίτια από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας και τους παρέχονται όλες οι διευκολύνσεις για την αδέκαστη απονομή της δικαιοσύνης με την παρουσία διερμηνέων στα δικαστήρια.

Σε επιστημονικό επίπεδο το δυναμικό της μειονότητας σιγά – σιγά αυξάνει και θα αυξάνει συνεχώς και λόγω του νόμου περί εισαγωγής μουσουλμανοπαίδων στα Α.Ε.Ι και Τ.Ε.Ι της χώρας.

.....

20. Σολταρίδης Συμεών, << Η Δ. Θράκη και οι Μουσουλμάνοι >>, εκδόσεις Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη Αθήνα 1990.
21. Νομαρχία Ροδόπης και Ξάνθης
22. Σολταρίδης Συμεών << Η Δ. Θράκη και οι μουσουλμάνοι >>, εκδόσεις Νέα Σύνορα – ΑΑ. Λιβάνη, Αθήνα 1990.

Εκπαίδευση

Ένα σημείο που παρουσιάζεται έμπρακτα ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ελληνικής πολιτείας προς την μουσουλμανική μειονότητα είναι ο τομέας της εκπαίδευσης. Το 1920 λειτουργούσαν 86 μουσουλμανικά δημοτικά σχολεία, στα οποία διδασκόταν μόνο το Κοράνιο στα Αραβικά. Σήμερα στη Δ. Θράκη λειτουργούν 232 δημοτικά με 6803 περίπου μαθητές και 450 μουσουλμάνους δασκάλους, σε μία αναλογία διδασκόντων διδασκομένων 1 προς 12, ενώ στα ελληνικά σχολεία η αναλογία είναι 1 προς 20. Λειτουργούν επίσης 2 γυμνάσια-λύκεια και 2 ιεροσπουδαστήρια. Από το 1952 λειτουργεί η Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης στην οποία φοιτούν απόφοιτοι λυκείων που στη συνέχεια διορίζονται στα μειονοτικά σχολεία ως δάσκαλοι. Επίσης λειτουργούν χωρίς κρατικό έλεγχο και πολλά «κουράν κουρσλαρί» σχολεία εκμάθησης του Κορανίου.

Με τις ειδικές μορφωτικές συμφωνίες του 1951 και του 1968 καθιερώθηκε μεταξύ άλλων η τουρκική γλώσσα ως η μόνη μειονοτική γλώσσα της εκπαίδευσης καθώς επίσης έγινε δυνατή η εισαγωγή τουρκικών διδακτικών βιβλίων και επετράπη η είσοδος Τούρκων (εκ Τουρκίας) δασκάλων στα ελληνικά μειονοτικά σχολεία. Όλα τα παραπάνω δεν προβλεπόταν από τη συνθήκη της Λωζάνης.

Με τα παραπάνω μέτρα όσοι μουσουλμάνοι ήθελαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους και ήταν Πομάκοι ή Αθίγγανοι υποχρεωνόταν από το ελληνικό κράτος να μάθουν τουρκικά μιας και αυτή έγινε η μόνη γλώσσα εκπαίδευσης όλης της θρησκευτικής μουσουλμανικής μειονότητας. Δηλαδή εκτός τη δική τους γλώσσα πομακικά ή αθιγγανικά θα έπρεπε να μάθουν ως ξένη γλώσσα τα τουρκικά.

Το γεγονός αυτό οδήγησε και οδηγεί σε μια γλωσσική αφασία. Συγκεκριμένα οι μαθητές μαθαίνουν να διαβάζουν και να γράφουν αραβικά για να μελετήσουν το Κοράνιο. Μαθαίνουν τη τουρκική γλώσσα στη παλαιά και τη νέα γραφή για τα υπόλοιπα θρησκευτικά τους βιβλία που είναι διατυπωμένα σ' αυτήν. Τέλος μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα για τα κύρια μαθήματα του σχολείου τους. Η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας για τους Πομάκους ευνοείται αφού μάλιστα πολλές λέξεις είναι παρόμοιες ανάμεσα στην ελληνική και την πομακική γλώσσα. Τη μητρική τους όμως γλώσσα δεν τη διδάσκονται στο σχολείο, με αποτέλεσμα το γλωσσικό τριχασμό.

Την επιβολή εκμάθησης την τουρκικής γλώσσας χρησιμοποιεί η τουρκική προπαγάνδα προσπαθώντας να εκτουρκίσει τους Πομάκους, κάνοντάς τους να αποβάλουν τη γλώσσα τους. Οποιαδήποτε προσπάθεια κρατική ή ιδιωτική για μεγαλύτερη και ουσιαστικότερη εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, τορπιλίζεται από συγκεκριμένους φορείς της μειονότητας, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η Ελληνική πλευρά αποσκοπεί στον επηρεασμό και στην απορρόφηση του πομακικού στοιχείου. Το παραπάνω επιχείρημα τείνει να οδηγήσει ορισμένους Πομάκους σε απομονωτισμό και εχθρότητα. Απώτερος στόχος των φορέων αυτών της μειονότητας είναι μέσα από την κατάλληλη καθοδήγηση να αποκτήσουν οι Πομάκοι τουρκική εθνική συνείδηση. Επιδιώκουν τη μετατροπή της θρησκευτικής μειονότητας σε συμπαγή ενιαία εθνική τουρκική μειονότητα. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και με τους αθίγγανους οι οποίοι δεν γνωρίζουν τουρκικά αλλά γύφτικα-ρομανί.

Μια ακόμη επίσης αναντιστοιχία με τα όσα έγιναν για τη προστασία της ελληνικής μειονότητας της Κωνσταντινούπολης, την Ίμβρο και Τένεδο είναι και το γεγονός της προαγωγής από τάξη σε τάξη των μουσουλμάνων μαθητών γυμνασίων-λυκείων στο μάθημα της ελληνικής γλώσσας, προάγονται και με το βαθμό 8 με άριστα το 20, ενώ οι Έλληνες μαθητές στα ελληνικά δημοτικά σχολεία της Κωνσταντινούπολης για να προαχθούν στα τουρκικά μαθήματα θα πρέπει να πάρουν τουλάχιστον 3 με άριστα το 5.

Θα πρέπει να σημειώσω ότι το ελληνικό κράτος δαπανά τεράστια ποσά για την εκπαίδευση της μουσουλμανικής μειονότητας και την υλικοτεχνική υποδομή της (ανακατασκευή σχολικών κτηρίων, εγκατάσταση ηλεκτρονικών υπολογιστών, έκδοση διδακτικών βιβλίων στη τουρκική γλώσσα), ενώ δεν δεσμεύεται για όλα αυτά από τη συνθήκη της Λοζάννης.

Γυναίκες και εκπαίδευση

Σήμερα (ακαδημαϊκό έτος 2001 – 2002) και σύμφωνα με τα στοιχεία του Συντονιστικού Γραφείου Μειονοτικής Εκπαίδευσης(το οποίο εδρεύει στην Καβάλα), στα μειονοτικά δημοτικά σχολεία της Δυτικής Θράκης φοιτούν συνολικά 6803 μαθητές από τους οποίους 3341 είναι κορίτσια και 3462 αγόρια.

Στη μέση εκπαίδευση φοιτούν 1159 μουσουλμανόπαιδες μαθητές από τους οποίους τα κορίτσια είναι 427 και τα αγόρια 732. Είναι εμφανής η διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στους φοιτούντες στη δημοτική εκπαίδευση και σ' αυτούς που φοιτούν στη μέση εκπαίδευση. Ο αριθμός των μαθητών της μέσης είναι σαφώς μικρότερος απ' ότι της δημοτικής. Ένα ακόμη δεδομένο προκύπτει από την αλληλοσυσχέτιση της διαφοράς κοριτσιών με αγοριών από τη δημοτική στη μέση εκπαίδευση. Στη δημοτική η διαφορά είναι 3462 – 3342 = 121 αγόρια περισσότερα ενώ στη μέση η διαφορά είναι 305 αγόρια περισσότερα. Τηρουμένων δε των αναλογιών μείωσης από τη μία βαθμίδα στην άλλη βλέπουμε ότι τελικά πολύ λίγα κορίτσια που αποφοιτούν από το δημοτικό συνεχίζουν στην επόμενη βαθμίδα.

Τα νούμερα διαφοροποιούνται όταν δει κανείς τους αριθμούς όσων αποφοιτούν από το λύκειο. Κατά το σχολικό έτος 2000 – 2001 αποφοίτησαν 33 κορίτσια και 21 αγόρια, ενώ κατά το ίδιο έτος στα ΑΕΙ και ΤΕΙ της Ελλάδος εισήχθησαν βάσει των χαριστικών ρυθμίσεων του ΥΠΕΠΘ και του νόμου περί εισαγωγής μουσουλμανοπαίδων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση 70 νέοι από τον νομό Ξάνθης και 77 από τον νομό Ροδόπης. Από τον αριθμό αυτό οι νέες μουσουλμάνες που εισήχθησαν είναι 21 από την Ξάνθη και 22 από την Ροδόπη.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι τα γενικά ποσοστά των φοιτούντων στο δημοτικό ακολουθούν φθίνουσα κλίμακα σύμφωνα με τα στοιχεία του Συντονιστικού γραφείου μειονοτικών σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Αυτά τα δεδομένα ισχύουν για την τελευταία πενταετία. Αντίθετα για το ίδιο χρονικό διάστημα παρουσιάζεται αύξηση των κοριτσιών που φοιτούν στη μέση εκπαίδευση γεγονός που μπορεί να αναλυθεί με πολλές παραμέτρους. Φαίνεται ότι ο νόμος για την εύκολη εισαγωγή τους σε Ελληνικά ΑΕΙ και ΤΕΙ βοήθησε κι αυτός για την παρατηρούμενη αύξηση της τελευταίας πενταετίας. Η περαιτέρω ανάλυση του φαινομένου αυτού θα γίνει στο τέταρτο κεφάλαιο όταν πλέον θα αναλυθούν και τα δεδομένα που υπάρχουν από τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν για την διεξαγωγή της έρευνας. Στη προηγούμενα ενότητα « εκπαίδευση» έγινε λόγος για την Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία στην οποία μπορούν να φοιτήσουν μουσουλμανόπαιδες που θέλουν να γίνουν δάσκαλοι στα μειονοτικά σχολεία. Απ' όσες γυναίκες μέχρι σήμερα φοίτησαν και απεφοίτησαν, 7 εργάζονται ήδη ως δάσκαλες στα μειονοτικά σχολεία σε σύνολο 17 δασκάλων μουσουλμάνων γυναικών. Ανάμεσα στις 17 αυτές δασκάλες υπάρχει και μία η οποία είναι εκ Τουρκίας μετακλητή δασκάλα. Συνολικά υπηρετούν μόνο και αποκλειστικά στο νομό Ροδόπης 9 Τούρκοι μετακλητοί δάσκαλοι. Στους άλλους νομούς τα σχολεία στελεχώνονται από απόφοιτους της ΕΠΑΘΑ, χριστιανούς δασκάλους και μουσουλμάνους που διοριζόταν παλαιότερα με άλλες νομικές διατάξεις ως δάσκαλοι.

Οι Έλληνες μουσουλμάνοι

1. Πομάκοι

Γνωρίσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο την ιστορική παρουσία των πομάκων στον ορεινό όγκο της Ροδόπης από την αυγή της ιστορίας. Λόγω της αρχαίγονης παρουσίας τους στο όρος Ροδόπη ονομάζονται και Ροδοπαίοι.

Ο συνολικός τους αριθμός για την ελληνική περιοχή υπολογίζεται σε 35,000 άτομα, ενώ ο συνολικός τους αριθμός που ζει στο τμήμα της Θράκης που ανήκει στη Βουλγαρία είναι περίπου 100,000 άτομα. Από τον αριθμός των πομάκων που ζεί στην Ελλάδα οι 27,000 περίπου χιλιάδες μένουν στον νομό Ξάνθης σε αμιγή χωριά που αρχίζουν 10 χιλιόμετρα βορείως της πρωτεύουσας του νόμου. Τα κυριώτερα από τα χωριά αυτά είναι η Μύκη, ο Κένταυρος, ο Κύκνος, η Γλαύκη, το Ωραίο, ο Εχίνος, η Πάχνη, η Σήτρη, η Κοτύλη, τα Μελίβοια και οι Θέρμαι.

Οι περισσότεροι ζουν στο χωριό Κέχρο που περιλαμβάνει ακόμη 11 οικισμούς και στο μικτό χωριό Οργάνη. Μικρός αριθμός πομάκων κατοικεί στο χωριό Αγριανή (του νεοσύστατου δήμου Ορφέως) στον νομό Έβρου.

Οι Πομάκοι[23] έχουν συγκεκριμένες ιδιομορφίες που τους καθιστούν διαφορετικούς από τους υπόλοιπους μουσουλμάνους της Δυτικής Θράκης.

α. Κατοικούν σχεδόν όλοι στην οροσειρά της Ροδόπης από αρχαιοτάτων χρόνων

β. Είναι στο θρήσκευμα μουσουλμάνοι, σουνίτες, χωρίς όμως να είναι Τούρκοι

γ. Μιλούν πομακικά που συγγενεύουν με τα βουλγαρικά και τα σλαβικά χωρίς να είναι Βούλγαροι.

δ. Τα ανθρωπολογικά τους χαρακτηριστικά δεν έχουν καμία ομοιότητα με τους τουρκογενείς Έλληνες μουσουλμάνους πολίτες, αλλά πλήρεις αντιθέσεις σε όλα.

ε. Τα ήθη και τα έθιμα τους είναι διαφορετικά των υπολοίπων μουσουλμάνων.

Ειδικότερα:

(1). Εξηγήσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο το πανάρχαιο της εγκατάστασης των θρακικών αυτών φύλων στην οροσειρά της Ροδόπης. Ζουν στη Ροδόπη πάνω από 4000 χρόνια[24] και δεν έχουν καμία σχέση με τους Τούρκους επιδρομείς που ήρθαν για πρώτη φορά στη Ροδόπη στη δεκαετία του 1360

(2). Το μόνο κοινό που έχουν οι δύο μουσουλμανικοί λαοί είναι η θρησκεία. Όμως αν και οι Πομάκοι είναι σουνίτες εντούτοις έχουν διαφορές από τους τουρκογενείς.

Στην περιοχή της Ροδόπης δεν υπάρχουν δείγματα ή υπολείμματα μουσουλμανικής τέχνης. Όπως επίσης κανένας άγιος του Ισλάμ δεν προέρχεται από την Ροδόπη. Στην περιοχή δεν βρίσκουμε στην ιστορική της διαδρομή μουσουλμανικά μοναστήρια, ούτε ποτέ υπήρξε στη Ροδόπη μυστικιστική μουσουλμανική ζωή.

Όλα αυτά αποδεικνύουν ιστορικά, ότι η μουσουλμανική θρησκεία δεν έχει βαθιές χρονικά ρίζες στην περιοχή των Πομάκων.

.....

23. Μαγκριώτης Γιάννης << Πομάκοι ή Ροδοπαίοι >>, εκδόσεις Ρήσος ,Αθήνα 1990.
Φωτέα Π <<Οι Πομάκοι της Δ. Θράκης>>, Κομοτηνή 1978
Παπαχριστοδούλου Πολύδ. << Οι Πομάκοι >> Αρχείον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, τ.23 ,Αθήνα 1958 , σελ. 3-25.

24. Γκάϊτλερ Λεοπόλδος << Παραδόσεις και άσματα των Πομάκων >>Πράγα 1878.

(3). Η γλώσσα των Πομάκων[25] αποκτήθηκε συνεπεία της βουλγαρικής κυριαρχίας στην περιοχή για ενάμιση αιώνα (όλο τον 13ο και το μεγαλύτερο μέρος του 14ου αιώνα) γι' αυτό μοιάζει σαν σλαβοβουλγαρική διάλεκτος. Στη γλώσσα των Πομάκων υπάρχουν ακόμη λίγες τουρκικές λέξεις συνεπεία της τουρκικής κατάκτησης. Είναι λίγες λόγω του ότι ιστορικά ποτέ οι Τούρκοι δεν κατοίκησαν στη Ροδόπη. Υπάρχουν μερικές αραβικές λέξεις και ονόματα λόγω της μουσουλμανικής θρησκείας.

Υπάρχει όμως κι ένας πολυπληθής αριθμός ελληνικών λέξεων αυτούσιων ή με παραλλαγές . Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στη γλώσσα των Πομάκων υπάρχουν λέξεις ελληνικές που δεν συναντώνται σήμερα στην νεοελληνική γλώσσα. Είναι λέξεις αρχαιοπρεπείς ή μεσαιωνικές ελληνικές που είτε έχουν αντικατασταθεί με άλλες είτε έχουν παραλλαγεί.

Στη κατηγορία αυτή ανήκουν οι λέξεις:

Πομακικά	**Αρχαίο-Μεσαίο-Ελληνική**	**Νεοελληνική**
Έντρο	Αδρός	Τραχύς-Ανώμαλος
Κλωβία	Κλωβός	Κλουβί
Ντιλαβία	Λαβίς	Τσιμπίδα
Παιντεψία	Παίδευσις	Τιμωρία
Γιατάξαμ	Πατάσσω	Κτυπώ
Παίπελ	Παιπάλη	Σκόνη
Κούμιν	Κάμηνος	Φούρνος

Οι πομάκοι τις χρησιμοποιούν αποδεικνύοντας ότι οι λέξεις αυτές δεν ήταν ξένες ή δανεικές στη γλώσσα τους, αλλά έμειναν σ' αυτήν από τότε που ήταν χρησιμοποιούμενες στην ελληνική γλώσσα.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ελληνικών λέξεων της πομακικής γλώσσας είναι ρήματα που αποτελούν και επιτελούν άλλωστε τη βασική λειτουργία στη γλώσσα τους.

Αναφέρω ενδεικτικά ορισμένα ρήματα στη πομακική διάλεκτο από τη μεσαιωνική ελληνική γλώσσα:

Αγράσβαμ= εργάζομαι
Αφορίσβαμ= αφορίζω
Ζωγκαφίσβαμ= ζωγραφίζω
Μαϊστόρβαμ= μαστορεύω
Μεγκαλώσβαμ= μεγαλώνω
Ζηλώσβαμ= ζηλεύω
Κεράσβαμ= κερνώ
Αρνήσβαμ= αρνούμαι
Σιντηρώσβαμ= σιδερώνω
βιάσαμ= βιάζομαι
ζαλίσβαμ= ζαλίζομαι
κερντίσβαμ= κερδίζω
μαλαμώσβαμ= χρυσώνω
μολύνσαμ= μολύνω
μουχλιάσβαμ= μουχλιάζω
μαρμαρώσβαμ= μαρμαρώνω
χαρίσβαμ= χαρίζω
τρυπώσβαμ= τρυπώνω

.....

25. Nikolaj Todorov, Asparuh Velkov << Situation demographique de la penisule Balkanique fin du XV>> κεφ. debut du XVIS'', έκδοση της Ακαδημίας της Βουλγαρίας, Σόφια 1988

Στη γλώσσα των Πομάκων υπάρχουν λίγες τουρκικές λέξεις που είναι απόρροια της τουρκικής κατάκτησης. Ο πολύ μικρός τους αριθμός εξηγείται από το γεγονός ότι στην ορεινή Ροδόπη όπου πάντα κατοικούσαν ουδέποτε εγκαταστάθηκαν Τούρκοι.

Τέλος υπάρχουν και μερικές Αραβικές λέξεις και ονόματα που είναι συνέπεια της μουσουλμανικής θρησκείας.

Στην πληθώρα των ελληνικών λέξεων που χρησιμοποιούνται στα πομακικά υπάρχουν είτε αυτούσιες είτε με μικρές παραλλαγές. Κυρίως στην κατάληξη όπου ορισμένα σύμφωνα μετατρέπονται σε δασέα όπως γίνεται σε πολλές ορεινές ελληνικές επαρχίες που μιλούν κατάλοιπα παλαιών Δωρικών και Αιολικών διαλέκτων.

Θα πρέπει να σημειώσω ακόμη ότι στο νομό Έβρου υπάρχουν και ελληνόφωνοι Πομάκοι που δεν υπέστησαν τον μακρύ Βουλγαρικό ζυγό και έτσι διατήρησαν την ελληνική τους γλώσσα. Πρόκειται για τους Μαρήδες και τους Γραβανίτηδες.

(4). Τα κύρια[26] ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά τους είναι χαρακτηριστικά των ινδοευρωπαϊκών ορεινών φυλών που συναντάμε σε ορεινά μέρη της Ελλάδας όπως στην Ευρυτανία, Πίνδο και αλλού.

Συγκεκριμένα οι πομάκοι έχουν:

Χρώμα προσώπου : ξανθό, σταρένιο ή καστανό
Χρώμα ματιών : γαλανό, γκρίζο, καστανό
Χρώμα μαλλιών : ξανθό, καστανό, κόκκινο ή μαύρο
Ανάστημα : Κανονικό και συνήθως ψηλότερο από το μέσο όρο
Κεφάλι : Οβάλ
Μήλα παρειών : Κανονικά, μη προτεταμένα
Μάτια : Κανονικά όχι σχιστά
Πόδια : Κανονικά, όχι μικρά, ούτε στραβά
Κόγχη ματιών :Βαθουλωμένη, όπως εμφανίζεται στις απεικονίσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

(5). Πολλά έθιμα τους έχουν χριστιανική προέλευση προδίδοντας έτσι την χριστιανική καταγωγή τους και διαφοροποιώντας τους από τους ομόθρησκους τους τουρκογενείς μουσουλμάνους.

Συγκεκριμένα (α). Οι γυναίκες Πομάκες σταυρώνουν το ψωμί πριν να το βάλουν να ψηθεί στο φούρνο.

(β). Την πρωτοχρονιά κάνουν ένα είδος βασιλόπιτας με χρήματα. Κάτι που μόνο οι Έλληνες σε ολόκληρο το χριστιανικό κόσμο κάνουν σε ανάμνηση ενός αληθινού ιστορικού γεγονότος: Όταν στα χρόνια του Μεγάλου Βασιλείου η Καισάρεια είχε πολιορκηθεί από τα στρατεύματα του Πέρση βασιλιά Σεπώρ και ο Μ. Βασίλειος συγκέντρωσε χρήματα, χρυσάφι και κοσμήματα προκειμένου να τα δώσει στους Πέρσες ώστε να λύσουν την πολιορκία της πόλης. Πριν όμως τους τα δώσει ο αυτοκράτορας Ουάλης πρόφτασε και έλυσε την πολιορκία.

.....

26. Χιδίρογλου Παύλου, <<Οι Έλληνες Πομάκοι και η σχέση τους με την Τουρκία>>,εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 1989.

Όμως τα χρήματα και τα χρυσαφικά που έμειναν ήταν δύσκολο να εξακριβωθούν σε ποιόν ανήκαν, έτσι ο Μ. Βασίλειος έκανε μικρές πίτες (πλακούντες) έβαλε μέσα σε κάθε μία χρήματα ή χρυσαφικά και τα μοίρασε τους κατοίκους μετά την λειτουργία.

Σε ανάμνηση αυτού του γεγονότος φτιάχνουν οι Έλληνες μέχρι σήμερα την βασιλόπιτα κάτι που κάνουν και οι Πομάκοι που έχουν ελληνοχριστιανική καταγωγή.

(6) Η ενδυμασία των γυναικών Πομάκων παρουσιάζει μια εντελώς διαφορετική εικόνα από την ενδυμασία των γυναικών-τουρκογενών και των Αθιγγάνων. Αποτελείται από μια φούστα, πουκάμισο και γιλέκο. Η φούστα είναι από ύφασμα που έχει εναλλασσόμενα τετράγωνα κόκκινα και μαύρα. Το γιλέκο έχει τα ίδια χρώματα και το πουκάμισο είναι λευκό. Η όλη εμφάνιση έχει Δωρική λιτότητα κατ' αντίθεση με τα φανταχτερά χρώματα που φοράνε στα ρούχα τους οι τουρκογενείς και οι Αθίγγανες. Η μεγάλη διαφορά της γυναικείας ενδυμασίας μέσα στα πλαίσια της μουσουλμανικής μειονότητας αποτελεί ισχυρό στοιχείο για τη πολιτισμική της διαφοροποίηση και καταγωγή.

Παρατηρώντας μάλιστα την ενδυμασία των Πομάκων γυναικών βλέπει κανείς τη μεγάλη συγγένεια με την θρακική ελληνική ενδυμασία των χριστιανών γυναικών της περιοχής της Δυτικής και Ανατολικής Θράκης.

2. Τουρκογενείς[27]

Ιστορικά αναφερθήκαμε λεπτομερώς στο προηγούμενο κεφάλαιο για την παρουσία τούρκων αλλά και για μουσουλμάνους που κατ' επίφαση ονομάζουμε τουρκογενείς μιας και προέρχονται από μη Τούρκο πρόγονο, αποτέλεσμα ή επιμιξιών ή οι πρόγονοί τους ήταν έλληνες που εξισλαμίστηκαν στο παρελθόν.

Οι τουρκογενείς διαφέρουν ουσιαστικά από τους Πομάκους:
Μιλούν τούρκικα και έχουν σαφείς διαφορές στα ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά τους. Οι Τούρκοι έχουν έντονα τα μογγολικά χαρακτηριστικά:

Χρώμα προσώπου : σκούρο καστανό προς σταχτί
Χρώμα μαλλιών : μαύρο
Χρώμα ματιών : μαύρο
Ανάστημα : κοντό
Κεφάλι : στρογγυλό
Μήλα παρειών : προτεταμένα
Μάτια : σχιστά
Πόδια : κοντά και όχι ίσια.

27. Μαγκριώτης Γιάννης, << Πομάκοι ή Ροδοπαίοι >>, εκδόσεις Ρήσος, Αθήνα 1990.

Αθίγγανοι

Οι Αθίγγανοι της Δυτικής Θράκης είναι κυρίως ομάδες εγκαταστημένες στο νομό Έβρου στην Αλεξανδρούπολη και το Διδυμότειχο και λίγοι αριθμητικά στη Ροδόπη έξω από την Κομοτηνή(Ηφαιστος) και σε ορισμένα μικτά χωριά τουρκογενών και Αθιγγάνων.

Είναι γνωστό ότι οι αθίγγανοι δεν έχουν γραπτή γλώσσα, αλλά ούτε γραπτή ιστορία. Οι μνήμες της ιστορίας τους περιορίζονται σε μερικές γενιές. Ότι ξέρουμε για την ιστορία τους-γενικά όλων των αθίγγανων- γράφτηκε από μη τσιγγάνους που μελέτησαν τη πορεία τους.

Η ονομασία αθίγγανοι= ανέγγιχτος, τους δόθηκε στο Βυζάντιο από την Ορθόδοξη εκκλησία[28].

Οι Αθίγγανοι ξεκίνησαν από τις ΒΔ Ινδίες στα τέλη του $8_{ου}$ ή αρχές του $9_{ου}$ αιώνα και ακολούθησαν κυρίως πορεία προς τη Δύση και εξαπλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη.

Στον Ελλαδικό χώρο εγκαθίστανται αρχικά το 1050 και το $14_{ο}$ και $15_{ο}$ αιώνα εμφανίζονται στη Κρήτη, τη Μεθώνη και τη Κέρκυρα.

Οι αθίγγανοι στην Ελλάδα διακρίνονται σε διάφορες ομάδες[29]. Οι μουσουλμάνοι λέγονται χοραχανέ. Στη Δυτική Θράκη είναι εγκαταστημένοι Αθίγγανοι που άλλοι είναι χριστιανοί και άλλοι μουσουλμάνοι. Στη παρούσα μελέτη ενδιαφέρει μόνο η ομάδα των μουσουλμάνων γυναικών.

Η μεγάλη πλειοψηφία των Αθιγγάνων της Θράκης κατοικεί σε μόνιμες οικίες σε οικισμούς σαφώς χωρικά οροθετημένους και στις παρυφές των πόλεων Αλεξανδρούπολης Κομοτηνής και Διδυμοτείχου. Κτίζουν τα σπίτια τους όπως ακριβώς και οι υπόλοιποι κάτοικοι τις περιοχής και το μόνο που μπορεί να τα ξεχωρίσει είναι τα έντονα χρώματα που χρησιμοποιούνται για τη βαφή τους.

Οι Αθίγγανοι της Δυτικής Θράκης ασχολούνται κυρίως με το εμπόριο, τη γεωργία και τις οικοδομές. Οι μουσουλμάνες αθίγγανες εργάζονται πολύ σκληρά και συγχρόνως είναι μητέρες και σύζυγοι. Εργάζονται είτε αυτόνομα μόνες τους ως πλανόδιοι έμποροι, είτε εργάζονται μαζί με το σύζυγο τους , συνοδεύοντάς τον στο πλανόδιο εμπόριο.

Το ότι προσφέρουν οικονομικά στο σπίτι τους τις κάνει πιο δυναμικές και με άποψη για τα τεκταινόμενα στο σπίτι τους. Όταν τελειώνουν οι δουλειές του σπιτιού πηγαίνουν η μια στην άλλη για το γνωστό «κουτσομπολιό» που τους αρέσει πολύ.

.....

28. Γιατί η αυστηρή ενδογαμία των τσιγγάνων συνετέλεσε στη ταύτισή τους με τους αιρετικούς αθιγγάνους που ασχολούνταν με τη μαγεία και θεωρούνταν <<μιαροί>>.

29. Τερζόπουλου Μ.-Γεωργίου Γ., «Οι τσιγγάνοι στην Ελλάδα», εκδόσεις Έξαρχος, Αθήνα 1996

Οι ομάδες διαφοροποιούνται βάσει:

1. τη γενεαλογική τους καταγωγή
2. τη γεωγραφική περιοχή ή χώρα από την οποία προέρχονται
3. τη γλωσσική διάλεκτο
4. το θρήσκευμα
5. τον βαθμό εγκατάστασης
6. την επαγγελματική ενασχόληση.

Γ. Κατοικία – Γειτονιά

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφέραμε για το πώς οι Τούρκοι εγκαθίστανται στη Βαλκανική και τη Θράκη και πως στο σουλτάνο σύμφωνα με την παράδοση ανήκαν όλες οι εκτάσεις μιας περιοχής που σύμφωνα με την παράδοση κυριευόταν. Από αυτές κρατούσε ορισμένες για τον εαυτό του ενώ σε άλλες εγκαθιστούσε τούρκους τους οποίους παραχωρούσε την επικαρπία της γης, ενώ έδινε και ορισμένες εκτάσεις σε θρησκευτικά ιδρύματα.

Έτσι δημιουργήθηκε η τουρκική φεουδαρχία με μικρά ή μεγάλα τιμάρια. Υποχρέωση των καλλιεργητών[30] αυτών ήταν η συμμετοχή τους στις εκστρατείες του σουλτάνου. Αυτός είναι ο λόγος που οι τούρκοι εγκαταστάθηκαν στις πεδιάδες της Ξάνθης, της Κομοτηνής και του Έβρου αλλά και στις πεδιάδες της υπόλοιπης Θράκης, της Ανδριανούπολης, της Φιλιππούπολης, της Σούμλας και του Δούναβη.

Κανείς τούρκος[31] δεν εγκαταστάθηκε στο βουνό, στη Ροδόπη ή τον Όρβηλο. Αυτός είναι ένας κανόνας που δεν έχει καμία απολύτως εξαίρεση και ισχύει έως και σήμερα.

Το γεγονός αυτό αποτελεί άλλη μία απόδειξη ότι οι κάτοικοι της οροσειράς της Ροδόπης, οι Πομάκοι ή Ροδοπαίοι δεν έχουν καμία σχέση με τους Τούρκους οι οποίοι ποτέ δεν πάτησαν το πόδι τους στα βουνά τους.

Όλοι οι τουρκογενείς της Θράκης ζουν όλοι στα πεδινά και στους λόφους γύρω από τις πεδιάδες, όπως επίσης μέσα στα αστικά κέντρα.

Έτσι όποιος επισκεφθεί τη Δυτική Θράκη είναι εύκολο να αναγνωρίσει και χωρίς να ξέρει τις διαφορές, το πού κατοικούν Πομάκοι και πού τουρκογενείς.

Κατοικίες

Τα σπίτια των τουρκογενών έχουν γύρω κτισμένες ψηλές μάντρες που δεν επιτρέπουν σε κανένα ξένο βλέμμα να μπει και να δει όχι το εσωτερικό του σπιτιού, αλλά ούτε καν την αυλή του.

Αντίθετα στα σπίτια των Πομάκων όπως και των χριστιανών δεν υπάρχουν οι μαντρότοιχοι που απομονώνουν το σπίτι από τον γεωγραφικό χώρο που βρίσκεται.

Τα σπίτια των Πομάκων είναι σαν αυτά των Ελλήνων των άλλων ορεινών περιοχών όπως της Ευρυτανίας. παραδοσιακά ελληνικά ορεινά σπίτια. Ο τύπος αυτός του σπιτιού δεν άλλαξε αιώνες τώρα, ούτε μετά τον εξισλαμισμό τους.

Όταν λοιπόν ένας ταξιδιώτης μπει σε πομακικό χωριό το μόνο στοιχείο που το διαφοροποιεί από ένα άλλο ορεινό χωριό της Ελλάδας είναι ο μιναρές. Ενώ όταν μπει σ' ένα τουρκογενές χωριό, αμέσως θα αντιληφθεί τη διαφορά από τους ψηλούς τοίχους που αποξενώνουν το σπίτι και τους κατοίκους τους από τα περίεργα βλέμματα των ξένων.. Το ίδιο συμβαίνει και με τους τουρκογενείς που ζουν στις πρωτεύουσες των νομών Ξάνθης και Ροδόπης. Οι συνοικίες τους γίνονται αμέσως αντιληπτές και από τον πλέον αδαή του τόπου. Ομοιόμορφοι τοίχοι που ενώνουν τις αυλές και εμποδίζουν το βλέμμα να περάσει.

.....

30. Ροδάκης Περικλής << Η Τουρκική κατάκτηση της Θράκης. Οι Θράκες και οι Μουσουλμάνοι>>,εκδόσεις Ρήσος, Αθήνα 1991

31. Πάλλης Α. Α. << Στατιστική μελέτη περί των φυλετικών μεταναστεύσεων Μακεδονίας και Θράκης κατά την περίοδο 1912-1924 >>, Αθήνα 1925.

Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι τα σπίτια επικοινωνούν με τους μεσότοιχους των αυλών - που είναι επίσης ψηλοί – μεταξύ τους. Οι γυναίκες ιδιαίτερα επισκέπτεται η μία την άλλη χωρίς αυτό να γίνει αντιληπτό από τους έξω του δρόμου.

Ειδικότερα στη πλειοψηφία τους τα πομακικά σπίτια είναι λιθόκτιστα διώροφα με σκεπές από κεραμίδια. Το ισόγειο χρησιμοποιείται ως αποθήκη εργαλείων, αχυρώνας ή στάβλος ζώων. Τα σπίτια έχουν χαμηλά και μικρά δωμάτια. Σχεδόν όλα τα σπίτια έχουν τζάκι με ψηλή καπνοδόχο. Οι γυναίκες είναι επιφορτισμένες με μια σειρά εργασιών που θεωρούνται αποκλειστικά γυναικείες όπως η μεταφορά του πόσιμου νερού εκεί που δεν υπάρχει εγκατάσταση μέσα στο σπίτι. Κουβαλούν στους ώμους τους τα μπακίργια (κουβάδες) που στηρίζονται σένα τοξοειδές ξύλο μήκους 1,5 μέτρου που λέγεται bakrats και έτσι μεταφέρουν το νερό καθημερινά στα σπίτια τους.

Οι γυναίκες επίσης υφαίνουν και δημιουργούν μια σειρά από σκεπάσματα που χρειάζονται στη καθημερινή τους ζωή.

Όλες σχεδόν οι οικογένειες στα πομακοχώρια της Ξάνθης έχουν αργαλειό στον οποίο υφαίνουν οι γυναίκες κιλίμια, πολύχρωμα χαλιά, μάλλινα υφάσματα για εσώρουχα, χοντρά τσόχινα υφάσματα για εξωτερικά ενδύματα, βελέντζες, ποικιλόχρωμα ταγάρια.

Η πομακική οικία απαιτεί πολύ εργασία που στη μεγάλη πλειοψηφία της εκτελείται από την γυναίκα του σπιτιού. Δουλεύει και μέσα στο σπίτι φροντίζοντας για το φαγητό, την καθαριότητα, την ανατροφή των παιδιών αλλά και έξω απ' αυτό βοηθώντας τον άντρα της στις γεωργικές ή κτηνοτροφικές εργασίες.

Γειτονιά

Οι γειτονιές στα πομακοχώρια ζουν και έχουν μία έντονη δυναμική. Οι γυναίκες μετά το πέρας της εργασίας τους στο σπίτι επισκέπτονται η μία την άλλη και συζητούν τα όσα συμβαίνουν στη γειτονιά και το χωριό τους. Η πρόσβαση από το ένα σπίτι στο άλλο είναι πολύ εύκολη είτε μέσα από τις εσωτερικές διόδους είτε απ' έξω από το δρόμο. Τα σπίτια είναι συνήθως κολλημένα το ένα δίπλα στο άλλο.

Η συνήθεια των επισκέψεων είναι πολύ παλιά και διατηρείται σε αμείωτη ένταση και σήμερα. Αντικείμενο συζητήσεων είναι όλα όσα συμβαίνουν στη τοπική κοινωνία και αποτελούν αντικείμενο σχολιασμού.

Περίληψη

Στο πρώτο κεφάλαιο της έρευνας επιχειρείται μια ιστορική αναδρομή της εγκατάστασης κατοίκων στη Θράκη ανά τους αιώνες και δίνεται η δυνατότητα να γνωρίσει κανείς τους λόγους που στη περιοχή υπάρχει σήμερα η μουσουλμανική μειονότητα.

Γίνεται προσπάθεια να εξηγηθεί ιστορικά η προέλευση των μουσουλμάνων της Θράκης και οι λόγοι που διαφοροποιούνται θρησκευτικά από τους υπόλοιπους Έλληνες.

Καταγράφεται ακόμη η διαφορετική προέλευση της κάθε μία από τις τρεις πληθυσμιακές ομάδες που συναποτελούν τη θρησκευτική μουσουλμανική μειονότητα, τους Πομάκους, τους τουρκογενείς και τους Αθίγγανους.

Επίσης στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η σημερινή θρησκευτική δομή της μειονότητας η εκπαίδευση και δη αυτή που λαμβάνουν οι γυναίκες, η ενδυμασία των γυναικών, τα σπίτια τους και οι γειτονιές τους.

Κεφάλαιο Β΄

Εισαγωγή

Μετά την ιστορική ανασκόπηση της παρουσίας στο γεωγραφικό χώρο της Δ. Θράκης, της μουσουλμανικής μειονότητας, το δεύτερο κεφάλαιο έρχεται να οριοθετήσει θεωρητικά την ορολογία και τις υποθέσεις που τίθενται προκειμένου να αναλυθεί το υπό έρευνα αντικείμενο.

Τα ιστορικά στοιχεία που αναφέρθηκαν έδωσαν απάντηση στο ερώτημα πως βρέθηκαν στο γεωγραφικό εκείνο χώρο άτομα με διαφορετικά χαρακτηριστικά από το σύνολο του πληθυσμού που κατοικεί εκεί. Πώς και κάτω από ποιές συνθήκες διατήρησαν την ιδιαιτερότητά τους.

Το Β΄ κεφάλαιο προσπαθεί να εξηγήσει και να διευκρινίσει τους χρησιμοποιούμενους στην έρευνα όρους, καθώς και τις σύγχρονες θεωρητικές αντιλήψεις που διέπουν το φαινόμενο των μειονοτήτων, της ταυτότητας του κάθε ατόμου, όπως και τις διαφοροποιήσεις των δύο φύλων.

Σε μια εποχή που η συζήτηση για την προστασία των μειονοτήτων βρίσκεται σε ένταση-ιδιαίτερα στην Ευρώπη-το θεωρητικό πλαίσιό της αναλύεται στο κεφάλαιο αυτό. Η μελέτη των κεντρικών δομών των μειονοτήτων θα βοηθήσει στην επεξεργασία των εμπειρικών δεδομένων της έρευνας στο τέταρτο κεφάλαιο. Ιδιαίτερα μάλιστα ο ταυτοτικός προσδιορισμός της μουσουλμανικής μειονότητας της Δ. Θράκης ενδιαφέρει σημαντικά για τη περαιτέρω ανάλυση της έρευνας. Το πόσο δηλαδή τα χαρακτηριστικά που την διέπουν και οι υπό-ομάδες που την συναποτελούν διαφοροποιούνται μεταξύ τους, σε ποιο βαθμό και για ποιους λόγους. Απαραίτητη για τη θεωρητική ανάλυση ήταν και η καταγραφή της έννοιας της ταυτότητας. Πως δημιουργείται, βάσει ποίων παραγόντων εξελίσσεται, πως μεταλλάσσεται και τι προσδιορίζει.

Τέλος απαραίτητη προϋπόθεση θεωρητικής στήριξης της έρευνας αποτελεί η καταγραφή των απόψεων γύρω από την ισότητα και ισοτιμία των δύο φύλων. Σήμερα που οι αρχές του φεμινιστικού κινήματος φέρονται να είναι μιας άλλης εποχής εντοπίζουμε την προβληματική του θέματος στη σύγχρονη θεωρητική επανατοποθέτηση των επιδιώξεων του φεμινισμού.

Εξειδικεύοντας στη γυναίκα της μουσουλμανικής μειονότητας διατυπώνουμε ερωτήματα ως προς τη θέση της σε μια σειρά ζητημάτων όπως της ισότητας με το σύζυγο της, της κοινής συναπόφασής της για οικογενειακά προβλήματα και θέματα διαχείρισης, της δυνατότητάς της για μόρφωση, εργασία, κοινωνική και πολιτική δραστηριοποίηση.

Ερωτήματα που θα μπορούσαν να απασχολούν έναν ερευνητή για οποιαδήποτε πληθυσμιακή ομάδα πλειοψηφούσα ή μειοψηφούσα σε μια κοινωνία. Στην έρευνα αυτή τίθενται ερωτήματα με σκοπό μετά την ανάλυση των εμπειρικών δεδομένων να δοθούν απαντήσεις στο κατά πόσο η μουσουλμάνα γυναίκα απολαμβάνει της αυτοδιαχείρισης του εαυτού της, της ελευθερίας των επιλογών και βουλήσεών της επάνω στη δική της ζωή και στης οικογένειάς της.

Μειονότητα-θεωρητικές προσεγγίσεις

Θα επιχειρήσουμε στην συνέχεια να αναλύσουμε θεωρητικά τον όρο μειονότητα σε σχέση με το πως βιώνει η μουσουλμανική μειονότητα την ύπαρξή της μέσα στην χριστιανική πλειοψηφία που ζει και δραστηριοποιείται.

Η ανάλυση θα βοηθήσει στην πορεία της διδακτορικής έρευνας ώστε να γίνουν αντιληπτά ποια από τα στοιχεία που αυτοπροσδιορίζουν την μουσουλμανική μειονότητα προβάλλονται από την ίδια ως διαφορετικά από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Στοιχεία η διαφορετικότητα των οποίων διεκδικείται και προβάλλεται από τα μέλη της μειονότητας και δη από τις γυναίκες.

Θα δούμε αρχικά πως στοιχειοθετείται ο όρος, γιατί αυτή η θεωρητική προσέγγιση θα οριοθετήσει τη βάση στην οποία στηρίζεται και η ελληνική μουσουλμανική μειονότητα στο συνολό της. Ουσιαστικά φαίνεται να διαθέτει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν μια μειονότητα.

Ο όρος μειονότητα[1]δεν αντιμετωπίζεται ως ένα σύνολο ανθρώπων που έχουν κάποια κοινά εντοπίσιμα εξωτερικά χαρακτηριστικά γλώσσα, θρησκεία, κοινή πολιτιστική παράδοση κ.α., αλλά ως ποιότητα ενδογενών σχέσεων εξουσίας ή εκπροσώπησης που τελικά προσδιορίζουν τη σχέση της μειονότητας με το κράτος. Η σχέση αυτή προσδιορίζει το χαρακτήρα της μειονότητας.

Δηλαδή όσο και αν μια πληθυσμιακή ομάδα εντοπίζεται ως διαφορετική μέσα από συγκεκριμένα γλωσσικά, θρησκευτικά, πολιτιστικά χαρακτηριστικά ή ύπαρξη τους και μόνο δεν φτάνει προκειμένου να στοιχειοθετηθεί η έννοια της μειονότητας. Η μειονότητα είναι αυτό που ζητά, η ίδια της η διεκδίκηση.

Μειονότητα συνεπώς υπάρχει μόνο όταν μια ομάδα μικρή ή μεγάλη επιλέγει ορισμένα πρωτογενή της χαρακτηριστικά τα οποία στοχεύει ώστε να γίνουν αντικείμενο διεκδίκησης. Δε διεκδικεί το σύνολό της διαφορετικότητάς της γιατί αυτό δε μπορεί να είναι εφικτό στα πλαίσια της πλειοψηφίας του πληθυσμού μαζί με την οποία συμβιώνει. Προσδοκά όμως την κατοχύρωση εκείνων των χαρακτηριστικών που η ίδια επέλεξε ως ιδιαίτερων και τα οποία η κρατική εξουσία είτε παραβλέπει, είτε δεν επιτρέπει, είτε ρητά απαγορεύει.

Εντέλει ο προσδιορισμός της μειονότητας δεν είναι συνάρτηση των εμπειρικά εντοπίσιμων χαρακτηριστικών της σε σχέση με την πλειοψηφούσα πληθυσμιακή ομάδα, αλλά αυτού που τελικά ζητά από την έννομη τάξη. Και βεβαίως τα κάθε είδους αιτήματα εκφράζονται μέσα από αυτούς που ισχυρίζονται ότι μιλούν στο όνομα της μειονότητας. Όσο μάλιστα πρόκειται για τη μουσουλμανική μειονότητα της Δ. Θράκης όσοι μιλούν είτε με πολιτικούς όρους εκλεγμένοι, είτε θρησκευτικοί ηγέτες, είτε αυτοπροσδιοριζόμενοι ως εκπρόσωποι στη συντριπτικής τους πλειοψηφίας εάν όχι όλοι είναι άντρες. Γεγονός που απορρέει από την εσωτερική διάρθρωση της μειονότητας μέσα από την άγραφη έννομη τάξη.

Από τα προηγούμενα συνάγουμε ότι μία μειονότητα δεν υπάρχει, ούτε αντικειμενικά στοιχειοθετείται από δεδομένα άλλα δομείται[2-3].

.....

1.Κ.Τσιτσελίκης-Δ. Χριστόπουλος,<<Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα>>, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1997

2.De Saussure,<<Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας>>, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1979, <<...είναι η οπτική γωνία που δημιουργεί το αντικείμενο...>>.

3. M. Foucault, <<La naissance de la clinique>>, PUF, Paris 1963, σελίδα 8

Το να μιλήσει κανείς για μειονότητα δεν αρκεί η παράθεση προσδιοριστικών στοιχείων, είναι βέβαια κοινωνικά εντοπίσιμα δεδομένα, όμως ουσιαστικά δεν πληρούν την έννοια της μειονότητας εάν δεν γίνουν ταυτόχρονα και αντικείμενο συλλογικής διεκδίκησης από τους εν λόγω πληθυσμούς.

Η έννοια της μειονότητας[4] έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλαπλής φύσης, τριβών και συζητήσεων, γεωπολιτικών συγκρούσεων, ιδεολογικών ρήξεων, επιστημονικών αντιπαραθέσεων, σημείο συγκρούσεων ανάμεσα σε όμορα και μη κράτη. Ιδιαίτερα για την Ελλάδα η ύπαρξη και η επίσημη αναγνώριση της μουσουλμανικής μειονότητας δημιούργησε πολλές φορές επιπλοκές στις εκάστοτε σχέσεις με τα γειτονικά κράτη που επιχειρούσαν να αποκομίσουν οφέλη από την ύπαρξή της, εν αγνοία πολλές φορές των θέσεων και προθέσεων της ίδιας της μουσουλμανικής μειονότητας.

Στοιχεία που συνθέτουν τον ορισμό της μειονότητας.

Στην ανάλυση των στοιχείων που συνθέτουν την έννοια της μειονότητας θα αναφερθούμε παρακάτω, θέλοντας να δείξουμε ότι, ορισμένα από αυτά τα στοιχεία και σε ορισμένες περιπτώσεις όλα, υπάρχουν και στην εξεταζόμενη μειονότητα. Στοιχείο θρησκευτικό για όλη την μειονότητα, στοιχεία εθνοτικά και πολιτιστικά για το κάθε μέρος της (τουρκογενείς, Πομάκους, Αθίγγανους) ξεχωριστά. Όλα χαρακτηριστικά που την διαφοροποιούν από την πλειοψηφία των χριστιανών κατοίκων της περιοχής.

Το Διεθνές δίκαιο των μειονοτήτων βρίσκεται ουσιαστικά εν τη γενέση του τις τελευταίες δεκαετίες. Σύμφωνα με αυτό για να εντοπιστεί η ύπαρξη μιας μειονότητας θα πρέπει τα μέλη της ομάδας που εξετάζεται να είναι πολίτες του κράτους και φυσικά να αποτελούν τη μειοψηφία της συνολικής πληθυσμιακής ομάδας του κράτους. Να χαρακτηρίζονται από εθνικά, εθνοτικά, θρησκευτικά, γλωσσικά, πολιτιστικά χαρακτηριστικά τα οποία διαφέρουν κατά τον ένα ή άλλο βαθμό από εκείνα της πλειοψηφίας. Τα πιο πάνω χαρακτηριστικά δεν είναι απαραίτητα να υπάρχουν σωρευτικά αλλά είναι δυνατόν να υπάρχουν ορισμένα από αυτά. Τα άτομα επίσης που έχουν τα πιο πάνω χαρακτηριστικά να βρίσκονται σε μειονοτική θέση εξαιτίας της έκφρασης αυτών των χαρακτηριστικών και συγχρόνως να εκφράζουν συλλογική βούληση αυτής της συγκεκριμένης ταυτότητάς τους και να διεκδικούν τη πολιτική και νομική κατοχύρωση της ιδιαιτερότητάς τους. Βεβαίως προϋπόθεση για την υπαγωγή στην έννοια της μειονότητας είναι η κατοχή της ιθαγένειας του υπο εξέταση κράτους.

Επειδή όμως η κοινωνία δεν είναι στατικό φαινόμενο, αλλά αντίθετο ένα δυναμικά μεταλλάσσομενο, έτσι και οι ομάδες που τη συναποτελούν είτε είναι οι πλειοψηφούσες είτε οι μειονότητες, συχνά μεταλλάσσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Τα εθνικά σε εθνοτικά ή απλά σε γλωσσικά μέσα από τις διαδικασίες αφομοίωσης[5] είναι σύνηθες φαινόμενο για τις μειονότητες.

.....

4. Τσιτσελίκης Κ.,- Χριστόπουλος Δ., <<Ο εντοπισμός του μειονοτικού φαινομένου στην Ελλάδα από την Νομική επιστήμη και το δίκαιο>. εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1997

Deschenes J., <<Qu'est-ce qu'une minorite?>>,Les cahiers du droit, No 27 Universite de Laval Canada 1986

Packer J., <<On the Definition of Minorities>>, The Protection of Minorities, Abo Akademi University, 1993, σ.52

Χατζηκωσταντίνου Κ.,<<Η έννοια της μειονότητας -Δυσκολίες και προβλήματα προσδιορισμού>>, εκδόσεις Αρμενόπουλος, Αριθ.3,1982

5.Polis A.,<<Greek National Identity: Religious Minorities, Rights ad European Norms>>, Journal of Modern Greek Studies, No 10, 1992

Η συλλογιστική συνείδηση της ιδιαιτερότητας μιας πληθυσμιακής ομάδας και η βούλησή της για διατήρησή της ταυτότητάς της εκφράζεται με πολλούς τρόπους. Με την σύσταση σωματείων και πολιτιστικών συλλόγων, την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών σχολείων όλων των βαθμίδων, με συμμετοχή σε εκδηλώσεις όπου τονίζουν τη πολιτιστική τους παράδοση με τη δημιουργία πολιτικού σχηματισμού για τη προώθηση των αιτημάτων της ομάδας.

Η δυναμική που έχει κάθε μειονοτική ομάδα επιφέρει με το πέρασμα του χρόνου αλλαγές ακόμα και στην ίδια τη ταυτότητά της, στις διεκδικήσεις αλλά και στη συμπεριφορά δικαιϊκή, θεσμική, και του κράτους μέσα στο οποίο ανήκει. Αντίστοιχη πορεία έχει και η ελληνική μουσουλμανική μειονότητα η οποία είναι οργανωμένη σε σωματεία, πολιτιστικά, αθλητικά κ.α. με συμμετοχή σε εκδηλώσεις ελλαδικές και διεθνείς με ανάδειξη πολιτικών που την αντιπροσωπεύουν στο εθνικό κοινοβούλιο, με θρησκευτική οργάνωση, με ανάδειξη ατόμων που όλο και περισσότερο εξειδικεύονται επιστημονικά και γενικά ακολουθεί τις σύγχρονες εξελίξεις και αποτελεί παράδειγμα και αποτύπωση των σύχγρονων θεωρητικών προβληματισμών περί μειονότητας.

Συμπερασματικά θα μπορούσε κανείς να πει ότι το φαινόμενο των μειονοτήτων δείχνει να είναι απόρροια του ίδιου του γεγονότος της συμβίωσης του ανθρώπινου γένους. Δεν συναρτάται μόνο με το εθνικό κράτους αλλά από τις προϊστορικές στιγμές της ανθρωπότητας το σύνολο της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης είχε πεπερασμένη μορφή, στηριγμένη στις ιδιαιτερότητες που συναρτώνται με το χώρο συμβίωσης και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της γλώσσας, της θρησκείας, του πολιτισμού. Όσο και αν διευρύνθηκαν τα όρια της συμβίωσης ιστορικά και από τις κλειστές οικογένειες πήγαμε στις κρατικές οντότητες των εκατομμυρίων ανθρώπων, ως αναλοίωτο γνώρισμα της ανθρώπινης επικοινωνίας είναι η διατήρηση των κοινών δεσμών και η αντιστράτευση στις ετερότητες. Έτσι βλέπουμε στην ιστορική πορεία της ανθρωπότητας αλλά και σήμερα την αλληλεγγύη για το δικό μας και την αντιπαλότητα ή την αδιαφορία για τον <<άλλο>>.

Αυτή η στάση δείχνει σήμερα ακόμα πιο εναργής από ποτέ, όταν μάλιστα οι πλειοψηφούντες δικοί μας έχουν και τη πολιτική επιβολή, τον πολιτικό μηχανισμό επιβολής των επιλογών τους.

Αν και είναι σαφές ότι οι πλειοψηφίες δεν συμφωνούν απαραίτητα σε όλες τις πολιτικές για την κοινή τους συμβίωση όμως έχουν ένα minimum κοινής συναντίληψης και συμπεριφοράς.

Αντίπαλος μιας μειονότητας δεν είναι μόνο το κράτος ως αντανάκλαση της εξουσίας γιατί πολλές φορές ιδιαίτερα στις ημέρες μας έρχεται η πολιτική εξουσία να βελτιώσει τη θέση μιας μειονότητας, όπως την τελευταία δεκαετία έπραξε ιδιαίτερα το ελληνικό κράτος. Μπορεί να είναι απευθείας η κοινωνία[6] η ακόμη και η ίδια η μειονότητα. Το φαινόμενο της κοινωνικής αποδοκιμασίας συγκεκριμένων μειονοτικών τρόπων ζωής δεν είναι άγνωστο. Η ενδυματολογική εμφάνιση της πλειοψηφίας των μουσουλμάνων γυναικών της ελληνικής μειονότητας φαίνεται να περνά απαρατήρητο από χριστιανές του ίδιου γεωγραφικού χώρου. Δεν γνωρίζουμε όμως τι συμβαίνει με τις ελληνίδες χριστιανές που ως επισκέπτες βρίσκονται κατά καιρούς στην περιοχή και βλέπουν τα τσαντόρ ή τις καμπαρτίνες που φορούν οι μουσουλμάνες γυναίκες της δυτικής Θράκης. Όπως και δεν είναι άγνωστο και το φαινόμενο αμυντικών στάσεων μιας μειονότητας που οφείλεται ίσως σε ιστορικούς τραυματισμούς-στο να δεχθεί την ενσωμάτωσή της σε μια ευρύτερη κοινωνία.

---

6 Ροζάκης, Χ. Εισαγωγή στο βιβλίο<<Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα>>, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1997.

Σε κάθε περίπτωση το φαινόμενο των μειονοτήτων είναι πολυδιάστατο και περνά μια έξαρση με τη πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων της πρώην Ανατολικής Ευρώπης. Οι προσπάθειες που καταβάλλονται από τις Ευρωπαϊκές χώρες και ιδιαίτερα στα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναζητηθούν νέοι συμβιβασμοί συμβίωσης των πλειοψηφιών με τις μειοψηφίες είναι συνεχείς.

Υποθέσεις

1. Ποια από τα στοιχεία – χαρακτηριστικά που συνθέτουν την διαφορετικότητα της μουσουλμανικής μειονότητας θεωρούνται ως πιο σημαντικά από τη γυναίκα ώστε να επιθυμεί να τα διατηρήσει;
2. Υπάρχουν χαρακτηριστικά της μειονότητας που σήμερα θεωρεί ως παρωχημένα και που σε παλαιότερες γενιές ήταν θεμελιώδη;
3. Το θρησκευτκό στοιχείο αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο στη δόμηση της ζωής της μουσουλμάνας γυναίκας;
4. Η επικοινωνία της με τις «άλλες» γυναίκες είναι εύκολη;

Ταυτότητα

Κλασσική προσέγγιση.

Η έννοια της ταυτότητας κρίνεται απαραίτητη για την έρευνα να αναλυθεί λεπτομερώς, μιας και τα άτομα που αποτελούν τη μειονότητα συνολικά, αλλά και οι γυναίκες ιδιαίτερα αυτοπροσδιορίζονται και ετεροπροσδιορίζονται βάσει πολλών παραγόντων που συνιστούν τη δική τους ιδιαίτερη ταυτότητα. Οι προσεγγίσεις που θα γίνουν σκοπό έχουν τη θεωρητική κάλυψη του όρου και την προβληματική που αναπτύσσεται ανάμεσα σε κοινωνιολόγους που προσδιορίζουν τις κατηγορίες και τις αλληλοσχετίσεις που αυτές έχουν για το κάθε άτομο. Βάσει της θεωρητικής ανάλυσης θα οικοδομηθεί τελικά το μοντέλο στο οποίο ανήκει η κατηγορία των γυναικών της μουσουλμανικής μειονότητας.

Το κάθε άτομο διαμορφώνει την ταυτότητα του μέσα στο συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζει σύμφωνα με τον Λέβιν[7] και το οποίο περιβάλλον δρα ως καταλύτης στην όλη διαμόρφωση της προσωπικότητας του.

Δεν είναι συνεπώς δυνατή η απομόνωση για μελέτη της ταυτότητας ενός ατόμου έξω από τον κοινωνικό του περίγυρο ο οποίος διαμορφώνει τους όρους της ύπαρξης του. Η κοινωνία δεν μπορεί να υπάρξει, κατά τον Καστοριάδη,[8] παρά μέσο της ενσάρκωσης και της ενσωμάτωσής της στα άτομα, ενσάρκωση των κοινωνικών θεσμών και των κοινωνικών σημασιών από τα άτομα που ζουν , περπατούν και μιλούν. Ο καθένας από μας νομίζει πως είναι ο εαυτός του και ο ίδιος αλλά στα 99,99% είναι ένα απόσπασμα της κοινωνίας που περπατάει και τίποτα περισσότερο.

Το άτομο διαμορφώνει αυτό που ονομάζουμε ταυτότητα μέσα στον συγκεκριμένο κοινωνικό χώρο στον οποίο γεννιέται μεγαλώνει, ζει και βιώνει το κοινωνικό γίγνεσθαι. Αυτή η θέση τίθεται και ως υπόθεση στο εαν ισχύει και για την μουσουλμάνα γυναίκα η οποία με βάση τη σημερινή της συμπεριφορά, ενδυμασία, δραστηριότητα, θα δούμε κατά πόσο επηρεάστηκε και επηρεάζεται από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο στο οποίο ζεί. Εάν οι πλειοψηφούσες χριστιανές του χώρου απετέλεσαν την αρχή για μία διαφοροποίησή της από την παράδοση και την ιστορική της εν γένει συμπεριφορά, ή εάν αυτό το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο εδώ στην περίπτωση της μουσουλμάνας γυναίκας, μέλος της συγκεκριμένης μειονότητας, δεν μπόρεσε να αναδιαμορφώσει ή να τροποποιήσει την ταυτότητά της. Ισχύει ή δεν ισχύει στην περίπτωση αυτή η προλεχθείσα θέση περί διαμόρφωσης της ταυτότητας του ατόμου από το περιβάλλον στο οποίο γεννιέται και μεγαλώνει.

Μελέτη της ταυτότητας του ατόμου συνεπάγεται την μελέτη των κοινωνικών δομών μέσα στους οποίους δρα επηρεάζει και επηρεάζεται. Αυτός είναι και ο λόγος που στην παρούσα έρευνα που αφορά τον γυναικείο πληθυσμό της μειονότητας συμπεριλαμβάνονται και οι δομές διοίκησης, θρησκευτικής οργάνωσης, κοινωνικής ζωής μέσα και υπό τις οποίες βιώνει τη ζωή της. Αντιλαμβάνεται το καθημερινό γίγνεσθαι μέσα από τις αξίες , τους όρους και τους κανόνες και υιοθετεί ρόλους που ανταποκρίνονται η όχι σ' αυτά τα δεδομένα. Το άτομο δημιουργεί ένα σύνολο συμπεριφοράς , αντιδράσεων , εκδηλώσεων και επικοινωνίας κοινών στα μέλη του κοινωνικού συνόλου στο οποίο ανήκει.

.....

7 Levin K.,<< Principles of Topological Psychology>>,Mc Graw-Hill, New York 1936

8 Καστοριάδης Κ.,<< Οι ομιλίες στην Ελλάδα>>,εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1990

Μέσα σ' αυτή την κοινωνία το άτομο αποκτά τη συλλογική ταυτότητα, δηλαδή τη συνείδηση του ότι ανήκει σε αυτή που αποτελεί ένα ξεχωριστό σύνολο και το ότι συνέχεται με αμοιβαίους δεσμούς με τα αλλά άτομα που την συναποτελούν[9] . Είναι, όπως γράφει ο Αιμίλιος Ντιρκάιμ,[10] όλα αυτά που αποτελούν τη συλλογική συνείδηση...

Ο Μ. Μερακλής[11] θεωρεί ότι πολιτισμό αποτελεί καθετί που υπάρχει γύρω μας και μέσα μας, δημιουργημένο από την ανθρώπινη παρέμβαση στα δεδομένα της φύσης του κόσμου, καθώς ο άνθρωπος είναι η ιδιάζουσα εκείνη μορφή της φύσης που παρεμβαίνει και επεμβαίνει και στην υπόλοιπη φύση και στον εαυτό της.

Δηλαδή στην ατομική ταυτότητα αντανακλάται η κοινωνική πραγματικότητα την οποία το άτομο προσλαμβάνει ως αντικειμενική και έτσι είναι δύσκολο να γίνει διαχωρισμός ανάμεσα στους όρους ταυτότητα και κοινωνική ταυτότητα[12].

Τον ατομικό εαυτό συνθέτουν ένα σύνολο κατηγοριών και ρόλων[13]. Θα αναλύσουμε την κατηγοριοποίηση αυτή που συνθέτει κατά τον Smith τον ατομικό εαυτό, γιατί όλες οι κατηγορίες που θα παρατεθούν αποτελούν στοιχεία τα οποία συναποτελούν χαρακτηριστικά της μουσουλμάνας γυναίκας της δυτικής Θράκης. Η πιο οφθαλμοφανής και θεμελιώδης κατηγορία είναι το φύλο και στην περίπτωση αυτή η γυναίκα ώς φύλο.

Η κατά φύλο κατηγοριοποίηση είναι οικουμενική και διάχυτη. Το φύλο μας καθορίζει με πολλούς, αδιόρατους και εμφανείς, τρόπους και επίσης επηρεάζει πολλές από τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες για αναγνώριση που μας δίνονται στη ζωή. Αξίζει να σημειωθεί ότι για την περίπτωση της έρευνας, το φύλο του υπό εξέταση υποκειμένου, φαίνεται να επηρεάζει άμεσα τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες της ζωής τους. Το αν πράγματι αυτό συμβαίνει θα το διαπιστώσουμε στα αποτελέσματα που θα συναχθούν στο τέταρτο κεφάλαιο.

Η κατά φύλο διαφοροποίηση συνδυασμένη με την ένταξή της στη μειονότητα και στη κοινωνική τάξη, όποια είναι αυτή, θα δούμε πόσο επηρεάζει τις επιλογές ζωής των μουσουλμάνων γυναικών. Η κοινωνική στρωμάτωση στην οποία ανήκει η κάθε μουσουλμάνα γυναίκα η οποία ρωτήθηκε – βάσει του ερωτηματολογίου που συντάχθηκε - είναι πιθανό να επηρεάζει τις θέσεις της και τη στάση ζωής απέναντι στις εκμεταλευόμενες ευκαιρίες για αναγνώριση και αξιοποίησή τους από αυτή.

Ωστόσο αυτή ακριβώς η οικουμενικότητα και η καθολικότητα της διαφοροποίησης κατά φύλα υπομονεύει τη συνεκτικότητα και την αποτελεσματικότητα της ως βάση συλλογικής ταύτισης και κινητοποίησης.

Γεωγραφικά διαχωρισμένοι, ταξικά διαιρεμένοι και εθνικά κατακερματισμένοι, οι διαχωρισμοί των φύλων χρειάζεται να συνδυαστούν με άλλες , περισσότερο συνεκτικές ταυτότητες προκειμένου να ενθαρρύνουν τη συλλογική συνειδητοποίηση και να παρακινήσουν σε δράση.

Δεύτερη κατηγορία κατά τον A. D. Smith που συναποτελεί και προσδιορίζει τον ατομικό εαυτό είναι η κατηγορία του χώρου, η εδαφική κατηγορία. Η ταύτιση μ' ένα συγκεκριμένο μέρος είναι ευρέως διαδεδομένα φαινόμενα, ειδικά την προ–νεωτερική περίοδο. Άλλωστε ο στενός η ευρύτερος τοπικισμός φαίνεται πως διαθέτειτην ιδιότητα της συνεκτικότητας που συνήθως στερείται η κατά φύλα διαφοροποίηση.

.....

9 Τσαούσης Δ.Γ.<< Η κοινωνία του ανθρώπου>>,εκδ.Gutenberg,Αθήνα 1983 ,σελ 99

10 Durkheim E., <<La division du travail social>> P.U.F., Paris 1960

11 Μ. Μερακλής,<< Λαογραφικά Ζητήματα>>,εκδ. Μπούρας, Αθήνα 1989, σελ. 89

12 BergerP.,<< Πρόσκληση στην κοινωνιολογία>>,μεταφρ.Ε. Τσελέπογλου, εκδ.Μπουκουμάνης, Αθήνα1985, σελ. 113-14

13 Smith D.Anthony, <<Εθνική ταυτότητα >>, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2000, σελ. 17-234

Όμως ακόμη και οι περιφέρειες εύκολα μπορούν να κατακερματιστούν σε μικρότερες περιοχές και οι τελευταίες να αποσυντεθούν σε μεμονωμένες εγκαταστάσεις. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο τοπικισμός είναι ανίκανος να στηρίξει την κινητοποίηση των διαφόρων πληθυσμών μιας περιοχής με τα διαφορετικά τους αιτήματα και τα μοναδικά τους προβλήματα. Στην εξεταζόμενη όμως μουσουλμανική μειονότητα ο γεωγραφικός χώρος αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα που σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις μπορεί να στηρίξει κινητοποίηση του μουσουλμανικού πληθυσμού ίσως όχι μόνο τις γυναίκες αλλά συνολικά τον μουσουλμανικό πληθυσμό. Ένας τρίτος τύπος συλλογικής ταυτότητας είναι ο κοινωνικό-οικονομικός, η κατηγορία της τάξης. Η κοινωνική τάξη έχοντας μία πρώτη εικόνα των γυναικών της μειονότητας φαίνεται να προσδιορίζει συνήθειες πρακτικές, επιλογές επαγγελματικές, κοινωνική ζωή. Συγκεκριμένα οι έχουσες οικονομική άνεση μουσουλμάνες γυναίκες σπουδάζουν ευκολότερα, ντύνονται σύμφωνα με τον δυτικό τρόπο ένδυσης και γενικά φαίνεται να ενσωματώνονται ευκολότερα στο ευρύτερο κοινωνικό χώρο. Σύμφωνα με την μαρξιστική κοινωνιολογία, η τάξη είναι η ανώτατη συλλογική ταυτότητα, μοναδική που διαθέτει πραγματική σημασία και η αποκλειστική κινητήρια δύναμη της ιστορίας.

Στην πολιτική και στρατιωτική ιστορία ορισμένα είδη κοινωνικών τάξεων σε ορισμένες περιπτώσεις δημιούργησαν προϋποθέσεις αποφασιστικής σημασίας για τις εξελίξεις στην κοινωνία.

Ο Μαρξ ορίζει την τάξη ως σχέση με τα μέσα παραγωγής . Ο Βέμπερ[14] ως το σύνολο όσων διαθέτουν ίσες ευκαιρίες στην αγορά. Όμως οποιαδήποτε προσπάθεια γίνει να στηριχθεί ο παράγοντας αυτός προσκρούει σε αδυναμίες. Οι τάξεις είναι εδαφικά διεσπαρμένες . Υποδιαιρούνται σε υποκατηγορίες ανάλογα τις εισοδηματικές διαφορές . Ακόμη τάξη σημαίνει κοινωνική σχέση. Μέσα σε κάθε δεδομένο κοινωνικό σχηματισμό υπάρχουν πάντοτε δυο η περισσότερες συγκρουόμενες τάξεις γεγονός που σημαίνει όξυνση των ταξικών διαφορών και επομένως ενίσχυση των ταξικών ταυτοτήτων. Ταυτόχρονα όμως οι ταυτότητες αυτές δεν μπορούν να συμπεριλάβουν παρά ένα μόνο μέρος ενός εδαφικά οριοθετημένου πληθυσμού. Αν χρειαστεί να δημιουργηθεί μια περισσότερο συνολική συλλογική ταυτότητα, η οποία να καλύπτει ολόκληρο τον πληθυσμό μιας συγκεκριμένης εδαφικής περιοχής αναγκαστικά θα είναι μια τελείως διαφορετική ταυτότητα, η οποία δεν θα βασίζεται στην τάξη και τα οικονομικά συμφέροντα[15].

Τέτοιες ευρύτερες συλλογικές ταυτότητες προσφεύγουν σε άλλα διαφορετικά κριτήρια κατηγοριοποίησης και θέτουν υπό αμφισβήτηση τις περισσότερο περιορισμένες ταξικές ταυτότητες .Τόσο οι θρησκευτικες[16], όσο και εθνοτικές ταυτότητες προσπαθούν να περιλάβουν περισσότερες από μια τάξεις στις κοινότητες που δημιουργούν πάνω στις δικές τους βάσεις .Το μήνυμα τους είναι είτε εθνικό, είτε οικουμενικό και ποτέ δεν απευθύνεται σε μια τάξη ως τέτοια ακόμα και αν στην πράξη η θρησκεία προορίζεται η στοχεύει πρωταρχικά σε κάποια συγκεκριμένη τάξη.

---

14. Max Weber (1965 κεφαλαίο 8, για τη σχέση των στρωμάτων και των τάξεων με τα διάφορα είδη θρησκευτικού βιώματος),<< The sociology of Religion>>, μεταφ. E. Fischoff, Methew , London 1968 ,<< Economy nad society>> , τόμος I ,επιμ. G. Roth and C Wittich, Bedminster Press, New York

15. Smith D. Antony,<< Theories of Nationalism>>, London 1971, Duckworth / New York, Harper & Row ,2η εκδ. 1983

16. Weber Max, <<Tue Sociology of Religion>> , μετφ. E. Fischoff, Methnew, London 1968

Οι πολυπληθείς διαφορετικές ταξικές μορφές της θρησκείας που επισήμανε ο Βέμπερ φανερώνουν την ύπαρξη στενών δεσμών μεταξύ ταξικών και θρησκευτικών ταυτοτήτων και τη συχνή διολίσθηση από την μια ταυτότητα στην άλλη. Παρόλα αυτά άλλα είναι τα κριτήρια στα οποία βασίζεται η θρησκευτική ταυτότητα και άλλα αυτά στα οποία βασίζεται η ταξική ταυτότητα. Η ταξική ταυτότητα πηγάζει από τη σφαίρα της παραγωγής , των ανθρωπίνων αναγκών και της ανθρώπινης δραστηριότητας .Η θρησκευτική ταυτότητα πηγάζει από τη σφαίρα της επικοινωνίας και της κοινωνικοποίησης. Βασίζεται στην κουλτούρα και στα στοιχεία της ,τις αξίες, τα σύμβολα, τους μύθους και τις παραδόσεις που συνήθως κωδικοποιούνται σε έθιμα και τελετουργικά. Για το λόγο αυτό μπορούν και συνδέουν σε μια ενιαία κοινότητα πιστών όσους πιστεύουν και αισθάνονται ότι μοιράζονται τους ίδιους συμβολικούς κώδικες , αξιακά συστήματα και παραδόσεις .Οι θρησκευτικές κοινότητες συχνά συνδέονται στενά και με τις εθνοτικές ταυτότητες . Αυτό φαίνεται αρχικά να ισχύει για τους τουρκογενείς μουσουλμάνους που θεωρούν ότι έλκουν την καταγωγή τους από την Τουρκία και ταυτόχρονα διαφοροποιούνται ως πληθυσμός από τους υπόλοιπους χριστιανούς κατοίκους της περιοχής. Δεν μπορούμε βέβαια να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι υπάρχουν παγκόσμιες θρησκείες που επεδίωξαν και κατόρθωσαν να καταργήσουν τα εθνοτικά σύνορα. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν πολλές θρησκευτικές κοινότητες που συμπίπτουν με εθνοτικές ομάδες . Οι Έλληνες , οι Εβραίοι, οι Αρμένιοι αποτελούν κλασσικά παραδείγματα αυτής της σύμπτωσης. Μπορεί επίσης να υπάρχει και η εξέλιξη μία αμιγώς θρησκευτική κοινότητα να μετατραπεί σε κλειστή εθνοτική κοινότητα.

Ακόμη ιστορικά υπάρχουν παραδείγματα όπου η θρησκευτική κοινότητα μπορεί να διαιρέσει έναν εθνοτικό – γλωσσικό πληθυσμό, όπως συνέβη με τους Ελβετούς , τους Γερμανούς και τους Αιγυπτίους . Στις περιπτωσεις[17] αυτές τα θρησκευτικά ρήγματα παρεμπόδισαν για πολύ καιρό την ανάδυση μιας ισχυρής και αυθεντικής στο χρόνο εθνοτικής συνείδησης μεταξύ αυτών των πληθυσμών, μέχρι που η εποχή του εθνικισμού κατόρθωσε να συνενώσει την κοινότητα πάνω σε μια νέα πολιτική βάση. Αντίστοιχα και παρά το γεγονός ότι οι οικουμενικές θρησκείες όπως ο βουδισμός και ο χριστιανισμός μπορεί να προσαρμοστούν πάνω σε υπάρχουσες εθνοτικές κοινότητες και να τις ενισχύσουν περαιτέρω, είναι εξίσου πιθανό να συντελέσουν στην άμβλυνση των εθνοτικών διαφορών , όπως συνέβη με αρκετούς βαρβαρικούς λαούς που μετά τον προσηλυτισμό τους στο χριστιανισμό συγχωνεύτηκαν με γειτονικούς πληθυσμούς όπως συνέβη στην Αγγλία με τους Άγγλους τους Σαξονες[18] και τους Γιούτους. Και οι δυο ταυτότητες θρησκευτική και εθνοτική έχουν παρόμοια πολιτισμικά κριτήρια κατηγοριοποίησης .Τα κριτήρια αυτά είναι ικανά μαζί ή ξεχωριστά να ισχυροποιούν και να συντηρούν ισχυρές κοινότητες . Για την ελληνική μουσουλμανική μειονότητα στο σύνολό της η θρησκευτική κατηγοριοποίηση από μόνη της την ισχυροποιεί και την συντηρεί ως ενιαία κοινότητα.

.....

17. Smith D. A,<< Εθνική ταυτότητα >>,εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2000,σελ. 22
18. Για τη συγχώνευση των Αγγλοσαξόνων βλ. τη θέση του P.Wormald < < The emergence of Anglo-Saxon kingdoms >> στο L. Smith 1984

Ο G. I. Geertz[19] αναφέρει ότι το περιβάλλον είναι εκείνο που καθορίζει ποια στοιχεία της ταυτότητας θα ανακληθούν κάθε φορά για να προσδιορίσουν το άτομο και τον τρόπο που θέλει να παρουσιάσει τον εαυτό του. Τα στοιχεία συνεπώς που κάθε φορά ανακαλώνται δεν είναι και πάντοτε τα ίδια, αλλά εξαρτώνται από τις συνθήκες και το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται κάθε φορά το άτομο. Το πλαίσιο αναφοράς στο οποίο κάθε φορά βρίσκεται το υποκείμενο δεν είναι ποτέ ουδέτερο αλλά πάντα λειτουργεί με άμεση ή έμμεση επιβολή, ακόμη και όταν επικαλείται το δικαίωμα του ανθρώπου για ελεύθερη επιλογή και βούληση προτείνει και τις περισσότερες φορές επιβάλει μορφές συμπεριφοράς .

Η προσπάθεια που καταβάλει το άτομο να αναγνωριστεί ως κοινωνικό υποκείμενο σε μια συγκεκριμένη κοινωνική θέση και ρόλο είναι αυτό που ονομάζεται ταυτότητα. Σύμφωνα με τον Τσαρδάκη[20] ταυτότητα ορίζεται ως το τι και που είναι ένα άτομο μέσα στον κοινωνικό χώρο.

Ο κοινωνικός χώρος όμως ποτέ δεν είναι σταθερός αλλά είναι δυναμικά μετασχηματιζόμενος συνεπώς και οι σχέσεις των ατόμων με την πραγματικότητα τροποποιούνται, μεταλλάσσονται και μετασχηματίζονται συνεχώς. Η ταυτότητα στην ουσία της είναι το προϊόν μιας διαδικασίας της κοινωνικοποίησης η οποία εντάσσει τα άτομα σε όλες τις ηλικίες, ιδιαίτερα όμως στην νεαρή, μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Τα μαθαίνει τον ρόλο τους ανάλογα το φυλο,[21] τα καθοδηγεί ώστε να αποκτήσουν τα χαρακτηριστικά εκείνα που σε αντιδιαστολή αποκλείονται από τα άτομα που δεν ανήκουν στη δική τους κοινότητα. Παράδειγμα αποτελεί η ένδυση των μικρών κοριτσιών της μειονότητας. Τα κορίτσια πομάκες φορούν από μωρά το παραδοσιακό άσπρο μαντήλι, ντύνονται παραδοσιακά – ιδιαίτερα στα χωριά της Ξάνθης. Τα κορίτσια τουρκογενείς φορούν το τσαντόρ ή την καμπαρντίνα από την πρώτη εφηβική ηλικία και πάντως υποχρεωτικά μόλις αρραβωνιαστούν. Τα κορίτσια αθίγγανες στη πλειοψηφία τους δεν διαφοροποιούν την ενδυμασία τους από τις ενήλικες φορούν «γύφτικα», ρούχα με έντονα χρώματα, σαλβάρια ή χρωματιστές φαρδιές φούστες. Σχεδόν όλα τα κορίτσια της μειονότητας «προτιμούν» τα μακριά μαλλιά. Με τον τρόπο αυτό αποκτούν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά που τις εντάσσουν σε μία συγκεκριμένη κοινωνική θέση αλλά ιδιαίτερα της επιβάλλουν μία ξεχωριστή ταυτότητα μέσα στο κοινωνικό, γεωγραφικό, πολιτιστκό, θρησκευτικό χώρο όπου ζουν και κινούνται. Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης είναι μια συνεχής διαδικασία που αποτέλεσμα έχει να εμφανίζει ως αμετάβλητη την πραγματικότητα και όχι ως ένα κοινωνικό κατασκεύασμα.

Η κοινωνικοποίηση πραγματοποιείται μέσα από τη παρουσία του ανθρώπου σε διάφορα περιβάλλοντα όπως η οικογένεια και το σχολείο. Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης[22,23] δεν έχει στατικό χαρακτήρα ,αλλά δυναμικό όπως και η ταυτότητα. Πρωτογενής είναι η κοινωνικοποίηση που πραγματοποιείται μέσα στην οικογένεια, ενώ δευτερογενής είναι αυτή που συντελείται εκτός της οικογένειας από τους κοινωνικούς θεσμούς, όπως το σχολείο.

.....

19.Geertz GI,<< Local knowledge>>,Basic Books, New York 1983, σελ.55-70.

20. Τσαρδακης Δ.<< Η κοινωνική θεωρία των ρόλων>>,εκδόσεις Σκαραβαίος, Αθήνα 1992

21. Παπαταξιάρχης Ε. – Παραδέλλης Θ.,<< Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα>>,εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992, σελ. 13-28.

22 Μεταξάς Α-Ι.Δ.,<< Πολιτική Κοινωνικοποίηση>>,εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1976

23.Τσαρδάκης Δ.,<< Η γένεση του κοινωνικού ανθρώπου >>,εκδόσεις Βιβλία για όλους, Αθήνα 1987,σελ 26-52.

Σύγχρονος προβληματισμός.

Εθνοτική και πολιτιστική ταυτότητα

Ένας έντονος και μεγάλος προβληματισμός αναπτύσσεται ανάμεσα στους κοινωνιολόγους σχετικά με την έννοια της ταυτότητας.

Προς χάριν της ανάλυσης διαχωρίζουμε τα στοιχεία της ταυτότητας ώστε να καταγραφούν οι απόψεις των σύγχρονων θεωρητικών επάνω σ'αυτά. Σκοπός μας μέσα από την ανάλυση είναι να δείξουμε τι απ'όλα όσα θεωρητικά καταγράφονται ισχύουν ως προυποθέσεις για τη μουσουλμανική μειονότητα και την ταυτότητά της.

Σχετικά με την εθνοτική ταυτότητα ο Barth [24] δέχεται ότι η κουλτούρα μιας ομάδας μπορεί να αλλάξει χωρίς να μετακινηθούν τα εθνοτικά σύνορα και οι ομάδες μπορούν να αρχίζουν να προσομοιάζουν πολιτισμικά την ίδια στιγμή που τα σύνορα ισχυροποιούνται.

Η προσέγγιση αυτή του Barth άσκησε μεγάλη επιρροή στις μελέτες για την εθνότητα και την ταυτότητα και δέχθηκε οξεία κριτική. Είναι σίγουρα ενδιαφέρον να γνωρίσουμε στην ολοκλήρωση της έρευνας εάν και κατά πόσο στη μουσουλμανική μειονότητα υπάρχει αλλαγή ή τροποποιήση συμπεριφορών. Δεν αναφέρω κουλτούρα, γιατί αυτό θα μπορούσε να διαπιστωθεί με διαχρονικές έρευνες και όχι με μια και μόνη έρευνα. Ο Abner Cohen κατηγορεί τον Barth ότι μεταχειρίζεται την εθνότητα σαν να πρόκειται για μια κατηγορική και αρχέτυπη θέση. Θεωρώντας την εθνότητα μια σταθερή ταυτότητα περιφρουρούμενη από πολιτισμικούς φύλακες υποβαθμίζει την αυτοσυνείδηση και τη συμβολική έκφραση, οι οποίες αποτελούν αντικείμενο έντονης διαπραγμάτευσης εκ μέρους των ανθρώπων. Συνδετικό στοιχείο εδώ είναι η ταυτότητα που σύμφωνα με το Stuart Hall [25] : <<αντί να την εκλαμβάνουμε ως ένα τετελεσμένο γεγονός, όπως προτείνουν οι νέες πολιτισμικές πρακτικές θα έπρεπε ίσως να τη θεωρούμε μια «παραγωγή» που ποτέ δεν ολοκληρώνεται, είναι πάντα υπό διαμόρφωση και συγκροτείται διαρκώς μέσο των αναπαραστάσεων, και όχι κάπου πέραν αυτών>>. Αυτή η άποψη θέτει υπό αμφισβήτηση την κυριαρχία και την αυθεντικότητα τις οποίες επικαλείται ο όρος <<πολιτισμική ταυτότητα>>. Όμως δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται ο αργός ή και στάσιμος πολλές φορές ρυθμός μετεξέλιξης της μουσουλμανικής μειονότητας, που όπως προείπα στην δεδομένη περίοδο της έρευνας μπορούμε να γνωρίσουμε την κοινωνική εικόνα που είχε στο χρόνο αυτό και όχι την εξελικτική της πορεία. Γίνονται γνωστά λίγα στοιχεία της αλλαγής που έχει από το παρελθόν υποστεί.

Μολονότι οι ταυτότητες δημιουργούνται από τους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια της κοινωνικής και πολιτικής δράσης, ωστόσο δεν φτιάχνονται ολοκληρωτικά από αυτούς. Το είδαμε και σε άλλα σημεία της ανάλυσης, το εξαίρουμε και εδώ ότι όπως τονίζει ο Hall <<λειτουργούμε ως άτομα μέσα στα όρια των κοινωνικών αναπαραστάσεων>>, <<Γνωρίζουμε τι σημαίνει να είναι κανείς «Άγγλος», εξαιτίας του τρόπου με τον οποίο η «αγγλική υπόσταση» αναπαριστάται ως σύνολο νοημάτων από την αγγλική εθνική κουλτούρα ...ένα έθνος είναι κάτι που παράγει νοήματα, ένα σύστημα πολιτισμικής αναπαράστασης.>>. Αντίστοιχα γνωρίζουμε τι σημαίνει να είσαι μουσουλμάνα της δυτικής Θράκης εξαιτίας του συνόλου των νοημάτων και πρακτικών που παράγονται από το σύστημα της μουσουλμανικής πολιτισμικής αναπαράστασης.

.....

24. Barth E.,<<Ethnic groups and boundaries>> στο Process and form and Social life: Selected Essays of Fredrik Barth: Vol. I, London: Routledge and Kegan Paul 1981

25. Hall Stuart,<<The new ethnicities>> στο J. Hutchinson and A.D.Smith (eds) Ethnicity, Oxford: University Press Hall J <<Nationalisms, classified and explained>> Deadalus 1993.

Ενώ ο Peter Worsley [26] προχωρά την εννοιολογική προσέγγιση με τη δικαιολογημένη άποψη ότι << τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά δεν είναι απόλυτες ιδέες ούτε απλές διανοητικές κατηγορίες, αλλά καλούνται να παράσχουν ταυτότητες οι οποίες νομιμοποιούν τις διεκδικήσεις μετατρέποντάς τες σε δικαιώματα>>.

Εξάλλου οι εθνικές κουλτούρες και ταυτότητες υπόκεινται σε διαδικασίες αλλαγής. Ο χρησιμοποιούμενος από τον Hall όρος <<υβριδικές κουλτούρες>> δηλώνει τους τρόπους με τους οποίους οι ταυτότητες γίνονται υποκείμενα στο παιχνίδι της ιστορίας, της πολιτικής αναπαράστασης και διαφοράς και είναι πολύ πιθανόν να μην είναι τόσο αγνές. Η προσπάθεια που κάνει η Τουρκία για ομογενοποίηση της μειονότητας, ως όχι μόνο θρησκευτικής αλλά και εθνοτικής με ενιαία ταυτότητα αποτελεί υποκείμενο στο παιχνίδι όχι απλά της ιστορίας αλλά και των διεκδικήσεών της από την Ελλάδα.

Η κωδικοποίηση των διαφορών είναι σημαντικό κομμάτι της στρατηγικής των πολιτικών της ταυτότητας και δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένη. Με πρακτικούς όρους όπως σήμερα λέει ο Said [27] κανείς δεν είναι αποκλειστικά ένα και μόνο πράγμα. Αυτού του είδους οι θεωρητικές προσεγγίσεις του όρου και της έννοιας της ταυτότητας συζητώνται ιδιαίτερα τη τελευταία δεκαετία. Η ταυτότητα υποστηρίζει ο Bauman [28] έχει γίνει της μόδας επειδή οι άνθρωποι δεν είναι σίγουροι για το ποιοι είναι. Η αβεβαιότητα της (μετα)μοντέρνας ζωής δημιουργεί κάποια σύγχυση, αλλά και διασφαλίζει την ατομική ελευθερία. Η ταυτότητα γίνεται συνώνυμη με τη φυγή από την αβεβαιότητα. Ο Bauman αναφέρει ότι όπως η μοντέρνα κοινωνία είχε τον προσκυνητή της, έτσι και η μεταμοντέρνα έχει τον περιπατητή της. Ο προσκυνητής έπρεπε να ακολουθήσει μία συγκεκριμένη πορεία ώστε να φτάσει στο στόχο του. Ο περιπατητής από την άλλη πλευρά ζει μια <<δήθεν>> ζωή, σε μεγάλο βαθμό αμέριμνη και επιλέγει την ταυτότητά του με το τρόπο που ψωνίζει ή κάνει τουρισμό. Μένει να δούμε που ανήκει η μουσουλμάνα γυναίκα, στην κατηγορία του προσκυνητή ή σε αυτή του περιπατητή. Η ταυτότητα που της έχουν δώσει ή αυτό που νιώθει ότι έχει είναι τόσο σταθερό και αμετάβλητο; Το ίδιο νιώθει η πομάκα, το ίδιο η τουρκογενής και το ίδιο η αθίγγανη; Οι εξωτερικές διαφορές ως προς την ένδυση είναι οι μόνες που διαφοροποιούν την ταυτότητά τους; Παίζει άραγε ρόλο η οικονομική άνεση της μουσουλμάνας γυναίκας, το μορφωτικό της επίπεδο και η επαγγελματική της αυτονομία;

Κοινωνική Ταυτότητα

Πρόσφατα όπως είδαμε και στη μέχρι τώρα προσέγγιση η χρήση του όρου ταυτότητα ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την κοινωνικο-ψυχολογική έννοια του εαυτού και ήταν ολοκληρωτικά αντικείμενο της μακροκοινωνιολογίας.

Όπως τονίζει ο Stuart Hall το άρρηκτο πρότυπο της νεωτερικότητας πάνω στο οποίο δομήθηκε η σύγχρονη κοινωνιολογία υποθέτει ότι οι βασικές κοινωνικές ταυτότητες στο σύγχρονο κόσμο έχουν από καιρό σχηματιστεί στο πλαίσιο της διαδικασίας του εκσυγχρονισμού. Τόσο οι πολιτικές, όσο και οι κοινωνικές, οι επαγγελματικές, οι ταξικές ακόμα και οι ταυτότητες που σχετίζονται με το κοινωνικό φύλο θεωρεί ότι είχαν διαμορφωθεί κατά τη διαδικασία αυτή.

.....

26. Worsley P.,<<The Three Worlds: Culture and World Development>>,London: Weidenfeld and Nicolson 1984.

27.Said Edward, <<Orientalism: Western Conceptions of the Orient>>, Harmondsworth: Penguin 1995, Οριενταλισμός εκδόσεις Νεφέλη.

28. Bauman Z., <<From pilgrim to tourism or a short history of identity>> στο S. Halland R. DuGay <<Questions of Cultural Identity>> London:Sage

Η κοινωνιολογική έννοια της ταυτότητας υποστηρίζει ο Hall δημιουργήθηκε ως αντίδραση στην ιδέα ότι η ταυτότητα αποτελεί ατομικό χαρακτηριστικό. Η κοινωνιολογία όμως υποστήριξε ότι η ταυτότητα σχηματίζεται σε σχέση με τους σημαντικούς <<άλλους>> στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης ατόμου κοινωνίας.

Σύμφωνα με το Hall η ταυτότητα «συρράπτει» το υποκείμενο στις εκάστοτε κοινωνικές δομές καθιστώντας έτσι τη κοινωνική διαντίδραση ενοποιημένη και προβλέψιμη. Από τη στιγμή που κυριάρχησε η άποψη αυτή η ταυτότητα μετατράπηκε σε κάτι αδιαμφισβήτητο, ως προϊόν της διαδικασίας της πρωτογενούς και της δευτερογενούς κοινωνικοποίησης.

Την τελευταία δεκαετία η ιδέα αυτή περί ταυτότητας άρχισε να αμφισβητείται. Στη δόμηση της έννοιας της ταυτότητας έχει εισαχθεί η «κρίση» του εαυτού ως απάντηση στη ραγδαία αλλαγή των κοινωνικών δομών που συντηρούσαν μια σταθερή αίσθηση του εαυτού, της οικογένειας, του γάμου, της εργασίας.

Ο εαυτός μας έχει γίνει περισσότερο κατεργασμένος, καθώς συγκροτείται από πολλές ανταγωνιστικές ταυτότητες και η γενική διαδικασία της ταυτοποίησης έχει γίνει δύσκολη και αμφισβητούμενη. Δε μπορούμε πλέον να θεωρούμε, λενε οι σύγχρονοι θεωρητικοί, ότι υπάρχει κάτι στέρεο, βασικό ή αμετάβλητο σχετικά με τη ταυτότητα, αλλά μάλλον ότι τα άτομα υιοθετούν διαφορετικές ταυτότητες, σε διαφορετικές χρονικές στιγμές οι οποίες μάλιστα μπορεί να μην περιστρέφονται καν γύρω από μια συνεκτική αίσθηση [29] του εαυτού. Το αποτέλεσμα αυτού του κατακερματισμού είναι ότι η κοινωνική ζωή είναι διαρκώς «ανοιχτή» σύμφωνα με το Giddens, προσφέροντας ευκαιρίες και επιλογές στα άτομα σ' ένα κόσμο διαρκώς μεταβαλλόμενο. Οι επιλογές πάνω στο τρόπο ζωής γίνονται όλο και πιο σημαντικές για τη διαμόρφωση της ταυτότητας και έτσι ένα νέο είδος πολιτικής <<περί του τρόπου ζωής>>[30] αναδύεται από τη σκιά <<της πολιτικής της χειραφέτησης>>. Εδώ όμως τίθεται το ερώτημα : αυτή τη δυνατότητα την έχουν οι μουσουλμάνες γυναίκες; Η επιλογή για τη ζωή τους αποτελεί δική τους εναλλακτική λύση, ή υπάρχουν σήμερα κοινωνίες όπως η μουσουλμανική με οριοθετημένα σύνορα συμπεριφοράς από τα οποία ακόμη και τώρα άμεσα σε ένα γρήγορο μεταλλασσόμενο κόσμο στην μουσουλμάνα γυναίκα δεν της δίνονται οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες επιλογής, πέρα από τα συντηρητικά πλαίσια που ίσχυαν εδώ και πολλές δεκατίες γι'αυτήν.

Η νέα κοινωνιολογική προσέγγιση της ταυτότητας θεωρεί ακόμη ότι δεν υπάρχει μια κυρίαρχη ταυτότητα και οι άνθρωποι δεν μπορούν πλέον να αντιληφθούν το κοινωνικό τους συμφέρον με όρους όπως η κοινωνική τάξη κάτι που συνιστούσε το προσδιορισμό της πολιτικής της χειραφέτησης στη «μοντέρνα» κοινωνία. Κατά τον Hall <<η τάξη δεν είναι δυνατόν πλέον να λειτουργεί ως κινητοποιητική κατηγορία μέσω της οποίας όλα τα αντιθετικά κοινωνικά συμφέροντα και οι ταυτότητες των ανθρώπων μπορούν να συμφιλιωθούν και να εκπροσωπηθούν>>. Αυτό που κάνει την εμφάνισή του, υποστηρίζει ο Hall είναι η πολιτική της διαφοράς η οποία αντικαθιστά την πολιτική της ταξικής ταυτότητας. Η πολιτική της διαφοράς που ορίζεται μέσα από νέα κοινωνικά κινήματα όπως ο φεμινισμός, ο αγώνας των μαύρων, τα εθνικιστικά και τα οικολογικά κινήματα.

.....

29. Goffman Erving,<< The Presentation of Self in Everyday Life>>, Overview Press, New York 1973

30. Giddens A., <<Modernity and Self-Identity>>, Polity Press, London 1991

Για τις εθνικές και εθνοτικές ταυτότητες η σύγχρονη προβληματική ακολουθεί ανάλογη πορεία.

Οι εθνικές ταυτότητες γίνονται περισσότερο προβληματικές όσο οι συμβατικές κρατικές ταυτότητες διαβρώνονται από τις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης. Όπως παρατηρεί ο Stuart Hall [31] <<ερχόμαστε αντιμέτωποι με ένα πλήθος διαφορετικών ταυτοτήτων, η καθεμιά από τις οποίες ασκεί κάποια έλξη πάνω μας, ή μάλλον πάνω σε διαφορετικά μέρη του εαυτού μας και κάποιες από τις οποίες καλούμαστε να επιλέξουμε>>.

Έτσι σύμφωνα με το ίδιο επιχείρημα η παγκοσμιοποίηση οδηγεί στη δημιουργία ή στην ενδυνάμωση των τοπικών ταυτοτήτων όπως επίσης και στην εμφάνιση ισχυρών αντιεθνοτήτων. Αυτές μπορεί απλά να συνιστούν το αποτέλεσμα της αναπαραγωγής των παραδοσιακών εθνοτήτων καθώς αφιερώνονται στην υπεράσπιση και την αποκατάσταση της καθαρότητας του προτύπου, ή μπορεί να συνιστούν τους διερμηνείς των νέων ταυτοτήτων στο χώρο που συγκροτείται από τις νέες κοινωνικές δυνάμεις. Οι οπαδοί της παγκοσμιοποίησης αναγνωρίζουν ότι η ταυτότητα υπόκειται στο παιχνίδι της ιστορίας και της διαφοράς, άρα είναι απίθανο να είναι καθαρή ή ενοποιημένη. Αυτή η προσέγγιση των πολιτισμικών ταυτοτήτων θεωρείται περισσότερο προσαρμόσιμη στις συνθήκες του σύγχρονου κόσμου. Ανήκει στο μέλλον όσο και στο παρελθόν. Δεν είναι κάτι το οποίο ήδη υπάρχει, υπερβαίνοντας τόπο, χρόνο, ιστορία και πολιτισμό. Οι πολιτισμικές ταυτότητες από κάπου έρχονται, έχουν ιστορία. Αλλά όπως κάθε τι ιστορικό υπόκεινται σε συνεχή μεταβολή. Δεν είναι με κανένα τρόπο αιώνια προσκολλημένες σε κάποιο ουσιώδες παρελθόν. Αντίθετα συμμετέχουν στο αέναο παιχνίδι της ιστορίας, του πολιτισμού και της εξουσίας. Ανάλογος προβληματισμός τίθεται και στην έρευνα, πως η παγκοσμιοποίηση επιδρά στην εθνοτική ταυτότητα όσων απο την μειονότητα θεωρούν ότι είναι τούρκοι και τουρκάλλες και πως οι επιδράσεις που εξασκούνται συνεχώς στα άτομα έχουν ως αποτέλεσμα την αναδιαμόρφωση των παραδοσιακών προτύπων σε πιο εκσυγχρονισμένα. Στο ερωτηματολόγιο της έρευνας δεν υπάρχει ευθεία ερώτηση που να συνδέεται με την παγκοσμιοποίηση όμως στα αποτελέσματα της θα συναχθεί εαν υπάρχει διαφορά από τα παραδοσιακά πρότυπα σε πιο δυτικά και πιο ενταγμένα στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Η ταυτότητα μετατρέπεται σε μια αποτελεσματική ιστορία που οι άνθρωποι λένε στον εαυτό τους, η οποία όμως έχει γραφτεί μέσα από τις διαφορές. Ακολουθώντας τον Said [32] μπορούμε να πούμε ότι οι δύο όροι του ζητήματος ποιοι είμαστε <<εμείς>> και ποιοι είναι οι <<άλλοι>> είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι. Ο Hall δείχνει τη σύνδεση μεταξύ της εθνοτικής και της εθνικής ταυτότητας. Για να γνωρίσουμε ποιοι είμαστε πρέπει να γνωρίζουμε ποιοι δεν είμαστε. Ο <<άλλος δεν βρίσκεται έξω, αλλά μέσα στον εαυτό, στην ταυτότητα. Η ταυτότητα λοιπόν είναι μια διαδικασία, δεν είναι σταθερό σημείο, αλλά αμφιλεγόμενο. Η ταυτότητα επίσης είναι η σχέση του άλλου με τον εαυτό μας. Η κατασκευή διαφορών ως προς φύλο, τη τάξη κ.ο.κ εμπεριέχει μια σχετική αντίθεση με τον άλλο>>. Έτσι λένε οι σύγχρονοι μελετητές της ταυτότητας, η δημιουργία μιας βασικής, ξεχωριστής αίσθησης του πολιτισμικού εαυτού, αναπόφευκτα ενσωματώνει τον <<άλλο>>. Το <<διαφορετικό>> εμπεριέχει το <<όμοιο>>. Ο διαφορετικός για την έρευνα δεν είναι μόνο η χριστιανή της Δυτικής Θράκης, αλλά και η μουσουλμάνα που ανήκει σε διαφορετική κοινωνική τάξη ή μόρφωση.

.....

31. Hall S., <<Nationalism: clssified and explained>> Daedalus, 1993.

32. Said E.,<<Κουλτούρα και ιμπεριαλισμός>> μετάφραση Λάππα Β., εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1996

Η ύπαρξη διαφορών οικονομικής και μορφωτικής φύσης οριοθετούν και τους <<άλλους>> μέσα στην ίδια την μειονότητα των μουσουλμάνων γυναικών. Η άποψη αυτή τίθεται και ως υπόθεση, εάν μέσα στις μουσουλμάνες γυναίκες υπάρχουν κοινές θέσεις και απόψεις όσων ανήκουν σε μία εισοδηματική τάξη (υψηλή μεσαία χαμηλή). Αντίστοιχα εάν υπάρχουν κοινές απόψεις ανάλογα το μορφωτικό τους επίπεδο. Αποτελεί ενδιαφέρον να γνωρίσουμε εαν υπάρχει σύνδεση κοινωνικής τάξης, μορφωτικού επιπέδου και απόψεων- στάσεων ζωής και συμπεριφοράς.

Σύμφωνα με το Gellner[33] <<στις απλές κοινωνίες η κουλτούρα είναι μεν σημαντική, η σημασία της όμως έγκειται στο γεγονός ότι ενισχύει τη δομή της κοινωνίας . Από την άλλη πλευρά στις σύγχρονες κοινωνίες «η κουλτούρα δεν υπογραμμίζει τόσο τη δομή, αλλά μάλλον την υποκαθιστά.>> Αυτό που εννοεί ο Gellner [34-35] και που επαναλαμβάνει πολλές φορές σε κείμενά του είναι ότι στη σύγχρονη κοινωνία η ιδιότητά μας ως πολίτες είναι κάτι που μας καθορίζει ενεργά και άμεσα. Δεν είναι κάτι σχετικό με μας που καθορίζεται από την προηγούμενη ένταξή μας σε κάποια ομάδα.

<<Όταν ο άνθρωπος δεν είναι απόλυτα ενσωματωμένος σε μια κοινωνική θέση, της οποίας οι παγιωμένες σχέσεις τον προικίζουν με τη κοινωνική του ταυτότητα, τότε είναι αναγκασμένος να φέρει πάντα μαζί του τη ταυτότητά του, σε όλους του τύπους των επαφών του και της κοινωνικής του έκφρασης. Με άλλα λόγια η «κουλτούρα» του γίνεται η ταυτότητά του. Και φυσικά η ταξινόμηση των ανθρώπων σύμφωνα με τη κουλτούρα τους σημαίνει τη ταξινόμησή τους ανα εθνικότητα. Αυτός είναι ο λόγος που στις μέρες μας δεν είναι δυνατόν να συλλάβουμε το ανθρώπινο ανεξάρτητα από την εθνική υπόσταση, σαν αυτή να ήταν κάτι το έμφυτο, μια φυσική ιδιότητα>>.

Αυτό όμως που είναι ένα σημείο κλειδί της θεωρίας του Gellner είναι η παραδοχή του σχετικά με το από που προέρχεται η εθνικότητα για την οποία πιστεύει ότι δεν είναι το αποτέλεσμα κάποιου συναισθήματος ή κάποιας ιστορικής λαϊκής, συνιστά όμως χαρακτηριστικό της νεωτερικότητας. Η εθνική υπόσταση μπορεί να ταυτιστεί με τη νεωτερικότητα και στη συγκεκριμένη κοινωνία αποτελεί τη πλέον φυσική μορφή πολιτικής νομιμοφροσύνης. Τα άτομα είναι δύσκολο να μετακινηθούν από τη μία γλωσσική γλώσσα σε άλλη. Η γλώσσα στην οποία ο καθένας και η καθεμιά ανατρέφεται και λειτουργεί είναι κατά κανόνα η καθομιλουμένη, η γλώσσα του σπιτιού, του σχολείου και του κράτους, η οποία με τη σειρά της ενισχύει τις εθνικιστικές τάσεις.

Κάτι βέβαια που διαφοροποιείται στη περίπτωση των μειονοτήτων-όπως και στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης- όπου η γλώσσα του σπιτιού είναι διάφορη (για τους Πομάκους και τους αθίγγανους) με αυτή του σχολείου και του κράτους, ενώ είναι διάφορη για τους τουρκογενείς με αυτή του κράτους.

Το βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών όπως οι θεωρητικοί ισχυρίζονται είναι η ταυτόχρονη κίνηση προς δύο φαινομενικά αντίθετες κατευθύνσεις: Προς μεγαλύτερη διαφοροποίηση και μεγαλύτερη τυποποίηση. Το συνδετικό στοιχείο εδώ είναι ότι οι σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες χαρακτηρίζονται από το σύνθετο καταμερισμό εργασίας αλλά και από τη ταχύρυθμη μεταβολή και την έντονη κοινωνική κινητικότητα.

.....

33.Gellner E.,<<Εθνη και εθνικισμός>>, μετάφραση Λαφαζάνη Δ., εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992.

34.Gellner E.,<<Nationalism» στο Thought and Change>>, Weidenfeld &Nicolson, London 1964

35.Gellner E.,<<Η κοινωνία πολιτών και οι αντίπαλοί της συνθήκες ελευθερίας>> εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1996.

Στις κοινωνίες αυτές χαρακτηριστικό γνώρισμα αποτελεί η μεταβολή.Το βασικό μέσο ευαισθητοποίησης των ανθρώπων προς αυτή τη κατεύθυνση των αλλαγών είναι το εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο τείνει πλέον να γίνει ο πλέον κεντρικός κοινωνικός θεσμός. Όπως σημειώνει ο Gellner παρομοιάζοντας τη βασική λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος με τη στρατιωτική βασική εκπαίδευση, το εκπαιδευτικό σύστημα των σύγχρονων κοινωνιών είναι πολύ ομοιογενές και παρέχει μια κοινή γενική παιδεία για το σύνολο του πληθυσμού, ή για το μεγαλύτερο κατά το δυνατόν μέρος του. Στη βάση αυτής της παιδείας, στη συνέχεια στήνεται ένα πολύ πιο εξειδικευμένο και διαφοροποιημένο σύστημα απασχόλησης, σαν ένα είδος δεύτερου σταδίου.

Τα κεντρικά σημεία αυτού του προβληματισμού θα δούμε κατά πόσο θα επαληθευτούν και στη περίπτωση των μουσουλμάνων γυναικών της Δυτικής Θράκης με την ολοκλήρωση της ανάλυσης των δεδομένων.

Μια ακόμη προσέγγιση της κοινωνίας γίνεται με τη χρήση του όρου <<των πολιτών>>. Η κοινωνία των πολιτών είναι μία έννοια που συζητείται πολύ. Κατά τον Salvador Giner[36] η κοινωνία των πολιτών πρέπει να γίνει κατανοητή ως μία σφαίρα που είναι σχετικά αλλά αυτόνομα, ιδιωτική μέσα σ'ένα σύγχρονο πολιτειακό μόρφωμα. Ενώ ο Gellner [37] θέτει εξ'αρχής τους προαπαιτούμενους όρους της.κοινωνίας των πολιτών θεωρώντας ότι η ιδέα του θεσμικού και ιδεολογικού πλουραλισμού συνιστούν ουσιώδη χαρακτηριστικά της. Μια προϋπόθεση [38] της κοινωνίας των πολιτών αναγνωρίζεται η ύπαρξη ανεξάρτητης οικονομικής ζωής και ελεύθερης αγοράς. Είναι παρούσα η κλασική αντίληψη του χωρισμού μεταξύ της κοινωνίας-αγοράς και του κράτους. Η έλλειψη του χωρισμού αυτού, σύμφωνα με το Gellner, αποτρέπει καθολικά την ανάδυση μιας κοινωνίας πολιτών.

Δεν μπορούμε να αναγάγουμε απλώς τη κοινωνία των πολιτών στην αγορά, όχι μόνο επειδή το κράτος και η οικονομία διαπλέκονται σε μεγάλο βαθμό, αλλά επειδή η κοινωνία των πολιτών δεν περιορίζεται μόνο σ' αυτό. Στην Μαρξιστική θεώρηση και ιδιαίτερα στο θεωρητικό υπόβαθρο του Antonio Gramsci η κοινωνία των πολιτών δεν έχει μόνο οικονομική διάσταση αλλά κυρίως υπάρχει μέσα στο σύνολο των κοινωνικών και αστικών θεσμών που περιλαμβάνουν ένα μεγάλο πεδίο δημοσίων θεσμών όπως το δικαστήριο, φορείς πρόνοιας και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα ως μεσάζοντες ανάμεσα στο άτομο και το κράτος.

Σύμφωνα με τον Kumar[39] <<η κοινωνία των πολιτών είναι μία πολιτισμική σφαίρα με την ευρύτατη έννοια. Ασχολείται με τους τρόπους και τις συνήθειες της κοινωνίας, με τον τρόπο ζωής των ανθρώπων>>.

Η κοινωνία των πολιτών κατά τον Gellner για να εδραιωθεί χρειάζεται ένα πεδίο εγκατεστημένο από εξατομικευμένα ίσα, ελεύθερα και ανεκτικά υποκείμενα συνεπώς δεν μπορεί να υπάρχει στα κεντρικά διευθυνόμενα συστήματα διοίκησης.

Ακόμη και ο Gellner αναφέρεται στην επιτυχημένη ισλαμική και την αποτυχημένη μαρξιστική Umma για να οδηγηθεί στην εκκοσμικευμένη, διαφοροποιημένη και πολιτισμικά/γνωστικά ομογενοποιημένη κοινωνία πολιτών.

.....

36. Giner Salvador, <<Civil society and its future>>, Polity Press, London 1995

37, 38. Gellner E., <<Η κοινωνία πολιτών και οι αντίπαλοι της. Συνθήκες ελευθερίας>>, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1996.

39. Kumar K., <<Civil society: an inquiry into the usefulness of an historical term>>, British Journal of Sociology, 1993

Θρησκευτική ταυτότητα

Η θρησκευτική παράμετρος τίθεται ως αναλυτικό εργαλείο για την προσέγγιση της κοινωνίας των πολιτών. Θεωρώ ιδιαίτερα σημαντικό για το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας αυτό που ο Gellner αναλύει σχετικά με τη θρησκευτική πίστη, γιατί με επάρκεια επιχειρημάτων ανιχνεύει το γιατί στα ισλαμικά κράτη δεν υπήρξε ανάγκη δημιουργίας της κοινωνίας πολιτών. Όλων δηλαδή εκείνων των δυνάμεων που βρίσκονται μεταξύ του κράτους και της οικογένειας και δρούν δυναμικά μέσα στο χώρο αυτό. Η αναφορά που θα υπάρξει βοηθά στον προβληματισμό για την δυναμική του θρησκευτικού στοιχείου στη μουσουλμανική μειονότητα, πώς αυτό διαφοροποιείται, εάν διαφοροποιείται με συγκεκριμένο τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο στο γεωγραφικό τμήμα της Δυτικής Θράκης ή αν ακολουθεί τον υπόλοιπο μουσουλμανικό κόσμο.

Στο Ισλάμ όπου επικρατεί ο φονταμενταλισμός και όχι η εκκοσμίκευση, δηλαδή <<υπεράσπιση μιας παλιάς και κυρίως γραμματικής εμπειρίας του δόγματος...απέναντι σε προσπάθειες(αυτού) να παρερμηνευτεί ως συμβολικό, κοινωνικό(και) λειτουργικό>>, εξαπλώθηκε μια ενιαία κουλτούρα. Αυτή ορίζει ακριβώς και το περιεχόμενο ενός <<Υψηλού>>σ' αντίθεση μ' εκείνο ενός λαϊκού και <<Χαμηλού Ισλάμ>>.<< Στο μουσουλμανικό κόσμο, υποστηρίζει ο Gullner, η κοινωνία ταυτίζεται με το(θρησκευτικό) Νόμο και ελέγχει το κράτος και τις αμιγώς πολιτικές, λαϊκιστικές και πελατειακές κατά κύριο λόγο δραστηριότητές του, αλλά και το βαθμό τήρησης του Υψηλού Νόμου του Ισλάμ. Έτσι αν στη Δύση η εκκοσμίκευση συνοδεύτηκε από τη δημιουργία και διάχυση μιας ολικής κουλτούρας, πράγμα που αποτέλεσε και την ουσία και το περιεχόμενο του πολιτικού εθνικισμού, αν κατά τον τρόπο αυτό στη Δύση η δημιουργία ατομικών και κοινωνικών ταυτοτήτων καθώς και η διασφάλιση της κοινωνικής κινητικότητας, εν τέλει και η ίδια η κοινωνία πολιτών, υπήρξε απότοκος των συγκυριών του εθνικισμού, στο Ισλάμ οι αντίστοιχες διεργασίες κύλησαν εντελώς διαφορετικά>>.

Εκεί, λοιπόν, η δημιουργία της ενιαίας κουλτούρας και ό,τι αυτή συνεπάγεται, δηλαδή συγκρότηση ταυτοτήτων αλλά και όρων κοινωνικής κινητικότητας, προέκυψε από το φονταμενταλιστικό κίνημα της τήρησης και εξάπλωσης της Υψηλής Πίστης.

Η Umma στην οποία ο Gellner, ίσως για κάποιους παραδόξως, αναφέρεται, καλύπτει ακριβώς εκείνον τον ενδιάμεσο χώρο μεταξύ της κοινότητας ή της οικογένειας και του κράτους. Εάν στη Δύση ο χώρος αυτός διεκδικήθηκε από την κοινωνία των πολιτών, στο φονταμενταλιστικό μουσουλμανικό κόσμο καλύπτεται πλήρως από το Θρησκευτικό Νόμο και, συνεπώς, εκεί <<δεν υπάρχει(καν) χώρος για την εμφάνιση μιας κοινωνίας πολιτών>>. Δεν γνωρίζουμε πόσο στη Δυτική Θράκη και σε ποιό βαθμό ο θρησκευτικός νόμος υπαγορεύει ακόμη και σήμερα την κοινωνική ζωή. Εαν οι θρησκευτικοί κανόνες ταυτίζονται με την αντίληψη ότι όλα υποτάσσονται σ'αυτού.

Σε άλλο σημείο ο συγγραφέας του <<Conditions of Liberty>>,εντοπίζει μέσα στην ίδια τη θρησκεία της νεωτερικότητας, το περιεχόμενο της εκκοσμίκευσης, της μεταστροφής της δηλαδή από δόγμα του <<ενθουσιασμού>>, του <<εγωϊσμού>>, του <<δογματισμού>> και της <<μισαλλοδοξίας>>, σε αλήθεια της <<θρησκευτικής ανοχής>>. Υπάρχουν, λοιπόν, στο <<Conditions of Liberty>> αρκετές αναφορές στον David Hume(Of Superstition and Enthusiasm), από τον οποίο ο Gellner δανείζεται τους δύο κεντρικούς όρους: τη <<δεισιδαιμονία>> και τον <<ενθουσιασμό>>,έννοιες απαραίτητες για την κατανόηση των προ-νεωτερικών και των νεωτερικών θρησκειών στο ρόλο τους στον κόσμο. Στις τμηματικές κοινωνίες για τις οποίες έγινε αναφορά και προηγουμένως, όπου κοινωνία και εξουσία ήταν χώροι απολύτως επικαλυπτόμενοι, η θρησκεία υπήρξε <<δεισιδαιμονία>>,ενώ στις μοντέρνες και διαφοροποιημένες κοινωνίες η θρησκεία μεταβλήθηκε σε <<ενθουσιασμό>>, από τον οποίο προέκυψε τελικώς η αστική ανοχή.

Σύμφωνα με το Hume <<η δεισιδαιμονία είναι εχθρός της ελευθερίας, ενώ ο θρησκευτικός ενθουσιασμός φίλος της>>, άποψη που περισσότερο αναλυτικά διατυπωμένη ασπάζεται και ο Gellner,στηρίζεται μάλιστα σ'αυτή για τη προσέγγιση της κοινωνίας πολιτών: <<Οι θρησκείες που είναι παραδομένες στο θρησκευτικό ενθουσιασμό...γίνονται τελικώς πιο ήπιες και ανεκτικές εφ'όσον καταστρέφουν τους ιερείς... και ευνοούν άμεσα την ελευθερία κατά τη περίοδο μείωσης του ζήλου... λόγω της απουσίας μιας ειδικής κατηγορίας ανθρώπων, επιφορτισμένης με τη διατήρηση της φλόγας της πίστης>>. Η δυτική κοινωνία πολιτών αναδύθηκε, σύμφωνα με το Gellner, μέσα από αυτόν το μεγάλο <<συμβιβασμό>>, δηλαδή την ιδιαίτερη συνύπαρξη εκδηλώσεων θρησκευτικού ενθουσιασμού με διαδικασίες <<καθημερινοποίησής τους>>.

Το Ισλάμ αποτελεί για το συγγραφέα το κατ'εξοχήν παράδειγμα απουσίας της καθημερινοποίησης αυτής, εφόσον οι θρησκευτικοί κανόνες και η διδασκαλία του, που συγκρότησαν τη συνολική δημόσια κουλτούρα, κατέκλυσαν εν τέλει εν είδει μιας <<γενικής Umma>> ολόκληρο το χώρο της μεταξύ της οικογένειας και του κράτους.

Από μια πρώτη εμπειρική άποψη θα ισχυριζόμουν ότι σαφώς υπάρχουν διαφοροποιήσεις στους έλληνες μουσουλμάνους οι οποίοι από την αρχή της παρουσίας τους στο σύγχρονο ελληνικό κράτος σταδιακά αλλά ανοδικά δραστηριοποιήθηκαν μέσα από οργανώσεις, σωματεία, συλλόγους και κόμματα διεκδικώντας τμήματα της ταυτότητάς τους και εξελίσσοντας την απαίτηση για διατήρηση, σε δικαιώματα.

Υποθέσεις

1. Η μουσουλμάνα γυναίκα νιώθει ότι ανήκει σε ένα διαφορετικό κοινωνικό σύνολο με ιδιαίτερα εθνοτικά πολιτιστικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά που οφείλει να τα διατηρήσει;

2. Επηρεάζεται ή όχι η μουσουλμάνα γυναίκα από τη γενική συμπεριφορά του κοινωνικού χώρου όπου ζει και συμπεριλαμβάνει και τις χριστιανές γυναίκες;

3. Η διαμόρφωση της ταυτότητάς της επηρεάζεται από τον τρόπο ζωής του γενικού συνόλου ή παίζει μεγάλο ρόλο για την ίδια η παράδοση και η πολιτιστική κληρονομιά της.

4. Η κοινωνική και οικονομική στρωμάτωση στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα παίζει ρόλο στις επαγγελματικές και μορφωτικές επιλογές της ;

5. Η κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει προσδιορίζει τις επιλογές της για το ντύσιμό της;

6. Υπάρχουν κοινές θέσεις και απόψεις ανάμεσα στις μουσουλμάνες γυναίκες που ανήκουν σε μία συγκεκριμένη εισοδηματική τάξη και έχουν ένα συγκεκριμένο μορφωτικό επίπεδο;

Ταυτοτικός προσδιορισμός της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης.

Το ιστοριοπολιτικό πλαίσιο συγκρότησης και ταυτοτικού προσδιορισμού της μουσουλμανικής μειονότητας προήλθε από τη γενεσιουργό επέμβαση της Συνδιάσκεψης της Λωζάνης. Έως τότε τα αρχαία θρακικά φύλα των Πομάκων, οι τουρκογενείς και οι Αθίγγανοι δεν αυτοπροσδιοριζόταν ούτε ετεροπροσδιορζόταν με το κοινό ως προς τη θρησκευτική συνείδησή τους σημείο ως μουσουλμανική μειονότητα.

Η Συνδιάσκεψη της Λωζάνης προέκυψε μετά την αποτυχία της μικροσιατικής εκστρατείας και το τεράστιο κύμα των κυνηγημένων Ελλήνων από τις ορδές των φανατισμένων Νεότουρκων, στις 20 Δεκεμβρίου 1922. Σκοπός της συνδιάσκεψης ηταν η συνθηκολόγηση της Ελλάδας και η επαναδιαπραγμάτευση των νέων δεδομένων που προήλθαν από την αποτυχία της εκστρατείας.

Στη τελική πράξη της συνδιάσκεψης υπογράφηκαν εκτός από την κύρια Συνθήκη Ειρήνης μια σειρά δευτερευουσών συμφωνιών, συνθηκών, συμβάσεων και πρωτοκόλλων μεταξύ των οποίων και η συνθήκη που υπαγόρευε την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα στη Ελλάδα και τη Τουρκία.

Η υποχρέωση[40] της ανταλλαγής πληθυσμών επιβλήθηκε για πρώτη φορά στην ιστορία του Διεθνούς δικαίου.

Η συνδιάσκεψη της Λωζάνης όμως δεν αποφάσισε τον πλήρη διαχωρισμό των πληθυσμών. Επέβαλε την εξαίρεση από την ανταλλαγή εφενός τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και των νήσων Ίμβρου[41] και Τενέδου και αφετέρου τους μουσουλμάνους της Ελληνικής Θράκης. Η γενεσιουργός αυτή επιβολή υποχρέωσε το ελληνικό κράτος αλλά και το τουρκικό να αποδεχθούν επίσημα την ύπαρξη μειονοτήτων στην επικράτειά τους, το μεν πρώτο θρησκευτική, το δε δεύτερο εθνική. Οι υποχρεώσεις και ρήτρες που συνόδευαν το κείμενο και αφορούσαν τη προστασία των μειονοτήτων απέκτησαν εξ' αρχής θεσμική υπόσταση.

Στη συνθήκη αυτή, το θρησκευτικό κριτήριο αναδείχθηκε ως το κεντρικό στοιχείο προσδιορισμού της μουσουλμανικής στην Ελλάδα μειονότητας. Οι υποχρεώσεις της Ελλάδας απέναντι στους μουσουλμάνους Έλληνες υποδείχθηκε από το άρθρο[42] 45 του ειδικού κειμένου <<Protection of Minorities>>. Με το άρθρο αυτό για τη μεν Ελλάδα δέχθηκαν την ύπαρξη μόνο μιας μουσουλμανικής μειονότητας ενώ για τη Τουρκία γινόταν αναφορά σε περισσότερες εθνικές ή εν δυνάμει εθνικές μειονότητες

.....

40. Τσιτσελίκης Κ.,<< Το διεθνές και Ευρωπαϊκό καθεστώς προστασίας των γλωσσικών δικαιωμάτων των μειονοτήτων και η ελληνική έννομη τάξη>>, εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 1996

41. Τουρκικά η Ίμβρος αρχικά ονομαζόταν Imroz και αργότερα Gokceada και η Τένεδος Bozcaada.

42. Συγκεκριμένα το άρθρο 45 υπαγόρευε : <<The rights conferred by the provisions of the present section on the non Moslem minorities of Turkey will be similarly conferred by Greece on the Moslem minority in her territory>>.

Βέβαια αυτό προσδιόριζε ως προς τη ταυτότητα ως ενιαία και ομογενή την υπάρχουσα στην ελληνική Θράκη μουσουλμανική μειονότητα όμως η πραγματικότητα τότε αλλά και τώρα δεν ήταν ακριβώς έτσι. Η επιλογή και μόνο της θρησκευτικής πίστης ως κριτήριο ομοιογένειας και κοινής ταυτότητας μιας πληθυσμιακής ομάδας δεν αποτελεί ασφαλή επιστημονική τεκμηρίωση.

Την εποχή μάλιστα που συντάχθηκε η συνθήκη της Λωζάνης ένα μεγάλο τμήμα των ελλήνων μουσουλμάνων δεν συμμετείχαν στη διαδικασία της εθνικής αφύπνισης, ούτε διέθεταν ένα κράτος αναφοράς.

Στο σημείο αυτό θεωρώ ότι θα πρέπει να δικαιολογήσω τις χρησιμοποιούμενες σε όλη την έρευνα ονομασίες των υπο-ομάδων στη συνολική μειονότητα των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης. Θεωρώ ότι η ονομασία των επιμέρους ομάδων της μειονότητας δεν είναι καθόλου συμβατική αλλά ουσιαστική. Με τον όρο τουρκογενείς θα αναφέρεται η μεγαλύτερη επιμέρους ομάδα της μειονότητας η οποία δε στηρίζεται τόσο στο γενετικό κριτήριο, που ιστορικά τίθεται εν πολλοίς σε αμφισβήτηση, αλλά στο κεντρικό σημείο αναφοράς που οι ίδιοι προσδιορίζουν για τον εαυτό τους την από την Τουρκία προερχόμενη εθνική τους ταυτότητα.

Άλλοι όροι όπως <<τουρκόφωνοι>> στερείται ουσιαστικής βάσης μιας και ως κριτήριο θέτει απλώς το γλωσσικό που είναι ανεπαρκές. Ο όρος «μειονοτικοί τούρκου» μπορεί από τη μια να τους διαχωρίζει ως υπό-ομάδα από το σύνολο της μουσουλμανικής μειονότητας, αλλά από την άλλη τους προσδιορίζει ως έχοντες την καταγωγή τους από την Τουρκία κάτι που εν πολλοίς δεν ισχύει. Αναλύθηκε στο πρώτο κεφάλαιο η ιστορική καταγωγή των τουρκογενών και δείχθηκε ότι προέρχονται από ομάδες που για διάφορους λόγους και σε διαφορετικές εποχές εκτουρκίστηκαν. Ο όρος Πομάκοι εκφράζει απόλυτα και διαχωριστικά τους ίδιους ως υπό-ομάδα της μουσουλμανικής μειονότητας. Η καταγωγή, η γλώσσα και ο πολιτισμός τους διαφοροποιεί από τους άλλους ομόθρησκούς τους. Κοινός τόπος μελετών που αφορούν τους Πομάκους είναι η χρήση τυπικών για το δυτικόευρωπαϊκό εθνικό μοντέλο κριτηρίων κατάταξης, δηλαδή τα ανθρωπολογικά-φυλετικά χαρακτηριστικά, η γλώσσα και η ιδιοποίηση του αρχέτυπου της ιστορικής τους παρουσίας σ'ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, αυτό της Θράκης.

Τις τελευταίες δεκαετίες η συζήτηση για τη ταυτότητα των Πομάκων έχει ενταθεί. Το επιστημολογικό, αλλά και το πολιτικό ενδιαφέρον για τους πομάκους αφυπνίστηκε στην Ελλάδα ενόσο η Βουλγαρία και η Τουρκία κατέβαλαν προσπάθειες ιδιοποίησης της εθνικής καταβολής και ταυτότητας των Πομάκων. Οι Έλληνες διανοούμενοι ανέδειξαν το λαό των Πομάκων σε ένα παραγνωρισμένο κομιστη του αρχαιοελληνικού πολιτισμού δια μέσου των αιώνων. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους ανθρωπολόγους Α. Πουλιανό[43],Γ. Π. Αλιβιζάτο[44],και Π.Σκλέπα-Ιουστινιανού, Ν. Ι Ξηροτύρη[45], Γ. Δ. Μαγκριώτη[46],

.....

43.Πουλιανός Α.,<<Η προέλευση των Ελλήνων. Η φυλετική σύνθεση των λαών της Βαλκανικής>>, Πρακτικά της ανθρωπολογικής Εταιρίας, Αρ.48, Θεσσαλονίκη 1968.

44. Αλιβιζάτος Γ.Π., Σκλέπα Π.-Ιουστινιανού,<<Η κατανομή των ομάδων αίματος παρ'Ελλήσιν. Από εθνολογικής απόψεως>>, Ελληνική Ιατρική, Έτος $17_{ο}$, Θεσσαλονίκη 1948

45. Ξηροτύρης Ν. Ι., Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 1971

46. Μαγκριώτης Γ.Δ.,<<Πομάκοι ή Ροδοπαίοι>>, Θρακικά $2_{η}$ σειρά $3_{ος}$ τόμος, Αθήνα 1980.

Π. Χιδιρόγλου[47], Α. Κ. Λιάπης[48], ο A. Dumont[49], B. Nicolaidy[50], L. Geitfer[51].

Ο όρος Αθίγγανοι αποτελεί τον κύριο αυτοπροσδιοριστικό τύπο σε μια μεγάλη πλειοψηφία του συνόλου των ιδιαίτερα χαμηλού βιωτικού και μορφωτικού επιπέδου μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης. Εμφανίζεται αποκλειστικά στα μέλη πρώην πλανόβιων ομάδων οι οποίοι και διατήρησαν τη μητρική τους γλώσσα τη Ρομάνι.

Θα πρέπει να σημειώσω ότι τα μέλη της ομάδας αυτής αυτοαποκαλούνται αθίγγανοι[52] ή Γύφτοι(-γιούφτοι) και όχι τσιγγάνοι γιατί αυτί η λέξη τους παραπέμπει στη τουρκική λέξη <<Cingene>> η οποία είναι διαδεδομένη στη Θράκη με ιδιαίτερη υποτιμητική σημασία. Οι αθίγγανοι έχουν σε πολύ μεγάλο βαθμό ελληνόφιλοι στάση μιας και δέχονται τη περιφρόνηση των τουρκογενών σύμφωνα με δικές τους μαρτυρίες. Το χαμηλό βιοτικό τους επίπεδο τους εμποδίζει να στείλουν τα νεαρότερα μέλη τους στην Τουρκία για σπουδές, αναχαιτίζοντας έτσι τη δημιουργία ενός τουρκόφιλου στρώματος διανοουμένων. Ο αυτοπροσδιορισμός τους ως αθίγγανοι είναι συνειδητός γιατί πιστεύουν ότι έτσι οδηγούνται προς τη πλειονότητα στην οποία ζουν. Βέβαια ερωτήματα όπως τι είναι στην πραγματικότητα, αθίγγανοι ή τούρκοι τίθεται κατά καιρούς μέσα στα πλαίσια της ελληνοτουρκικής αντιδικίας ως προς τη μουσουλμανική μειονότητα.

Επίσης θέλω να επισημάνω ότι υπάρχουν μέσα στους αθίγγανους και άτομα που επιθυμούν να αυτοπροσδιορίζονται ως Τούρκοι και άλλοι που θα θέλανε να θεωρούνται Έλληνες, όμως τα κριτήρια που χρησιμοποιούν είναι περισσότερο κοινωνικά, προσδοκίας, οφέλους και προστασίας, παρά εθνοτικά. Ιδιαίτερα μάλιστα για όσους αυτοπροσδιορίζονται ως Τούρκοι, δικαιολογούν αυτή τους την άποψη λέγοντας ότι, θα ήθελαν να ανήκουν σε άλλη ομάδα και να μην ταυτίζονται με τη φτώχια και την έκφραση περιφρόνησης. Όσοι επιθυμούν σθεναρά μάλιστα να αυτοαποκαλούνται Έλληνες Αθίγγανοι [53], έχουν έντονη την επιθυμία και φιλοδοξία ένταξης στη πλειονοτική κοινωνία.

Οι όροι τουρκογενείς, Πομάκοι, Αθίγγανοι στο εξής θα χρησιμοποιούνται με τη συγκεκριμένη φόρτιση που πιο πάνω αναλύθηκε.

.....

47.Χιδίρογλου Π.,<<Οι Έλληνες Πομάκοι και η σχέση τους με την Τουρκία>>, Αθήνα 1984

48.Λιάπης Α. Κ.<<Η υποθηκευμένη γλωσσική ιδιαιτερότητα των Πομάκων>>, Θρακική Εταιρία 1995

49. Dumont A.,<<Le Balkan et l'Adriatique>>,Παρίσι 1873

50.Nicolaidy B.<<Les Turcs et la Turquie contemporaine>>, Παρίσι 1859

51.Geitler L.,<<Die Sage von Orpheus-Orfen der Rhodopen-Bulgaren>>, Βιέννη 1880

52, 53.. Ζεγκίνης Ε.,<<Οι μουσουλμάνοι αθίγγανοι>>, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1994.

Γυναικείο Φύλο και ανισότητες

Η ιδιαιτερότητα της έρευνας επιτάσσει και την ανάλυση του ρόλου και της θέσης της γυναίκας γενικά όπως αυτός διαμορφώνεται θεωρητικά και πρακτικά σε όλες τις ευνομούμενες πολιτείες. Πως είναι σήμερα η κατάσταση των γυναικών από άποψη κατοχύρωσης δικαιωμάτων της, θεσμικών διευθετήσεων περί ισότητας, κατάργησης της λογικής του προνομίου, πρόσβαση στο δικαίωμα του πολίτη .

Η ανάλυση γίνεται ώστε με βάση τη μέχρι σήμερα γενική θέση των γυναικών να ειδωθεί πως και εαν η μουσουλμάνα της δυτικής Θράκης διαφέρει από τη γενική τάση. Εάν έχει τις ίσες ευκαιρίες διεκδίκησης των υπολοίπων γυναικών. Ακόμη εαν το ότι είναι γυναίκα και ταυτόχρονα ανήκει και σε μια συγκεκριμένη ειδική θρησκευτική ομάδα την δυσκολεύει ακόμη περισσότερο στις διεκδικήσεις της.

Σε όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα οι γυναίκες έδωσαν τη μάχη τους σε διάφορους τομείς του κοινωνικού γίγνεσθαι για την απόκτηση της ισότητας που ποτέ δεν αποκτήθηκε. Η πρόσβαση στην παιδεία, η επαγγελματική εκπαίδευση, η πρόσβαση στην εργασία σε όλα τα επαγγέλματα και σε όλους τους τομείς των δραστηριοτήτων, η ισότητα στις συνθήκες εργασίας, η αμοιβή αποτελούν σημαντικά κεφάλαια αυτού του αγώνα.

Το νομικό σύστημα [54] που διέπει το σύγχρονο δίκαιο για την ισότητα των φύλων επιδέχεται σήμερα έντονη κριτική. Η σύγχρονη προβληματική ανάγεται στη διαφορά μεταξύ ενός συστήματος νομικών κανόνων που διακηρύσσει ότι σέβεται την ισότητα των δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών και διατείνεται ότι εξασφαλίζει ίσο δικαίωμα στο ευεργέτημα όλων των θεμελιωδών δικαιωμάτων (πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά) χωρίς καμία διάκριση και ενός νομικού συστήματος που ανάγει σε θεμελιώδες δικαίωμα την ισότητα των δύο φύλλων. Κύριος στόχος του δεύτερου είναι μία εγγυημένη ισότητα καθεστώτος στα δύο συστατικά φύλα της ανθρώπινης οικογένειας, που επιβάλει κανόνες ισότητας σε όλους τους χώρους λήψης πολιτικών αποφάσεων και ειδικά μέτρα εξασφάλισης της αποτελεσματικότητας αυτής της ισότητας.

Στο πρώτο σύστημα η ισότητα είναι εργαλειακή και παρεπόμενη και γίνεται μέσω της σύγκρισης ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα και της απαγόρευσης εφαρμογής μεταξύ τους διακρίσεων λόγω φύλου. Η σύγκριση αυτή επιτρέπει σε κάθε περίπτωση να θεωρείται θεμιτή η διαφοροποίηση των πρακτικών λόγω φύλου, εάν ο επιδιωκόμεονος τελικός σκοπός ανταποκρίνεται στο γενικό ή στο νόμιμο συμφέρον ιδιωτών(για παράδειγμα μιας επιχείρησης) και εφόσον οι πρακτικές έχουν ως συνέπεια τη συμβολή στην εξυπηρέτηση αυτών των συμφερόντων μ' έναν ορθολογιστικό τρόπο.

Στο δεύτερο σύστημα η ισότητα είναι το επίκεντρο, αποτελεί αυτοσκοπό και συνιστά το σκληρό πυρήνα του θεμελιώδους δικαίου. Δεν πρόκειται δηλαδή για μία αφηρημένη και θεωρητική εξασφάλιση ίσων δικαιωμάτων, αλλά για μια εγγύηση ότι η ανθρώπινη κοινωνία θα οργανωθεί μέσο του θεμελιώδους νόμου της ισότητας γυναικών και ανδρών.

.....

54. Vogel Eliane, <<Οι γυναίκες, η Ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη και η Συνθήκη του Μααστριχτ.>> μετάφραση Νάσια Ιωάννου, Ευρωπαϊκό Συνέδριο, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα-9-10/2/1996, πρακτικά.

Το φύλο είναι σύμβολο αυτόνομο ως προς τη βιολογία και προϊόν κοινωνικών σχέσεων, αυτόνομων ως προς την οικονομία [55]. Στη μελέτη του φύλου πρέπει να συνδυαστούν μία πολιτισμική με μία κοινωνική ανάλυση του συμβολικού του περιεχομένου, δηλαδή πρέπει να εξεταστεί φαινομενολογικά η σχέση του φύλου με άλλα πολιτισμικά σύμβολα όπως η θρησκεία και έτσι να δειχθεί η πολιτισμική λογική που το διέπει.

Το φύλο είναι σταυροδρόμι στη μελέτη των αξιών, των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων, του γάμου και της συγγένειας. Όσο όμως κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει το φύλο στη μελέτη των διαφορετικών όψεων της κοινωνικής ζωής, αλλά τόσο επιβάλλεται η αναφορά σ' αυτές τις όψεις, όταν προσπαθήσει να αναλύσει το περιεχόμενο του φύλου.

Οι κοινωνικοί συντελεστές του φύλου ποικίλουν κατά τύπο κοινωνίας. Για παράδειγμα στις λεγόμενες απλές κοινωνίες[56] ο γάμος και η συγγένεια παίζουν καθοριστικό ρόλο στην πολιτισμική κατασκευή του φύλου. Αντίθετα στις ιεραρχικές κοινωνίες η κοινωνική σειρά υπερκαθορίζει το γάμο και τη συγγένεια και το προσδιορισμό της ταυτότητας του κοινωνικού φύλου. Έτσι σε αμφιγραμμικές ή ενδογαμικές περιπτώσεις ο γάμος είναι δευτερεύουσας σημασίας ως προς τη συγγένεια για τη συγκρότηση της ιεραρχίας. Η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας θα δείξει που ανήκει η μουσουλμανική κοινωνία. Από μια πρώτη ματιά φαίνεται να διαφοροποιείται έστω και λίγο από το παρελθόν μιας και σήμερα υπάρχουν ορισμένα νέα ζευγάρια που ξεκινούν την έγγαμη ζωή τους απαλλαγμένα από τις αυστηρές τους υποχρεώσεις προς τη συγγενική ιεραρχία. Εδώ παρατηρούνται μορφές γυναικείας κληρονομιάς που αντανακλούν την υψηλή πολιτισμική αξία ως συγγενών.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας για το προσδιορισμό του φύλου είναι η θρησκεία. Οι μελέτες για τις σχέση ανάμεσα στη θρησκεία και τους έμφυτους ρόλους[57] επικεντρώνονται συνήθως στη θρησκεία ως παράγοντα που συμβάλλει στον ορισμό και την αιτιολόγηση των έμφυλων ρόλων και ή εστιάζονται στους ρόλους των γυναικών στις παραδόσεις συγκεκριμένων θρησκειών. Η εξέταση των απόψεων του Ισλάμ για το κοινωνικό φύλο και τη σεξουαλικότητα έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και θα αναλυθούν στο τέταρτο κεφάλαιο γιατί αποτελούν σημαντική αφετηρία σχετικά με το κοινωνικό φύλο και τη θρησκεία στη μειονότητα της Δυτικής Θράκης. Η θρησκεία αποτελεί ουσιώδη παράγοντα για τη κατανόηση των ρόλων της μουσουλμάνας γυναίκας της Δυτικής Θράκης.

Φυσικά οι παραπάνω σύγχρονοι προβληματισμοί πάνω στην ανισότητα της γυναίκας δε σημαίνουν ότι άνδρες και γυναίκες δεν είναι διαφορετικοί, ούτε ότι δεν έχουν διαφορετικές ανάγκες, αλλά ότι το πρόβλημα δεν είναι οι διαφορές είναι ο τρόπος με τον οποίο συσχετίζονται και οργανώνονται στα πλαίσια της δημοκρατίας των προηγμένων-επαναλαμβάνω για μια ακόμη φορά- χωρών μιας και υπάρχουν χώρες όπου γυναικείο ζήτημα δεν υφίσταται λόγω των υπαρχουσών δομών, των κοινωνικών, θεσμικών και ιδιαίτερα των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων.

.....

55.Harris O.,<<Households as Natural Units>>, στο Young, Wolkowitz και Mc Cullagh, 1981 σελ. 49-68

56.Collier J.F. και Rosaldo M. Z.,<<Politics and Cender in Simple Societies>>, στο Ortner και Whitehead, 1981 σελ 275-329

57.Dubisch Jill,<<Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα. Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις>>, Πανεπιστήμιο Αιγαίου 1992.

Η γυναίκα σήμερα όσο και αν θεσμικά απομένουν λίγες εξαιρέσεις για την εφαρμογή της ισότητας σύμφωνα με τους παραπάνω προβληματισμούς, όμως στα πλαίσια του ελλαδικού χώρου η γυναίκα μέσα στη μουσουλμανική μειονότητα, φαίνεται να διαφέρει ως προς τη θέση της από την αντίστοιχη γυναίκα της πλειονότητας του χριστιανικού πληθυσμού. Θα ακολουθήσει η θεωρητική προσέγγιση στο επόμενο τμήμα.

Υποθέσεις

1. Ισχύει η ισοτιμία και η ισότητα των δύο συζύγων μέσα στη μουσουλμανική οικογένεια;
2. Ο ρόλος της μουσουλμάνας γυναίκας είναι καθοριστικός στη δομή και οργάνωση της μουσουλμανικής οικογένειας;
3. Η μουσουλμάνα γυναίκα συναποφασίζει μέσα στην οικογένειά της;
4. Η μουσουλμάνα γυναίκα προσδιορίζει μόνη της την προσωπική της διαδρομή;
5. Οι επιλογές της εξαρτώνται από την μόρφωση και το οικονομικό της επίπεδο;

Η γυναίκα στη μουσουλμανική μειονότητα

Προβληματισμοί

Όπως στο προηγούμενο τμήμα του Β΄ κεφαλαίου ανέφερα ότι οι γυναίκες σε όλη τη διάρκεια του $20_{ου}$ αιώνα έδωσαν συνεχείς αγώνες για να γίνουν αποδεκτές σε μία κοινωνία που οικοδομήθηκε χωρίς αυτές, με όρους ανδρικούς και δεδομένα για τα οποία δε ρωτήθηκαν.

Στην Ελλάδα η πολιτική ισονομία αποτελεί μια πραγματικότητα, όμως παρόλα αυτά οι άνδρες πλειοψηφούν συντριπτικά στο σύνολο σχεδόν των υψηλών θέσεων εργασίας, πολιτικής και κοινωνικής καταξίωσης. Στην παρούσα έρευνα είναι άξιο να αναλυθεί το καθεστώς που επικρατεί όσον αφορά την ισότητα και ισοτιμία σε μια συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, διαφοροποιημένη από τη πλειοψηφούσα της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης σε σχέση με τη γυναίκα.

Εκεί απ' ότι εμπειρικά διαφαίνεται, υπάρχει μια διαφοροποίηση σε σχέση με τη χριστιανή γυναίκα του ίδιου γεωγραφικού χώρου.

Αντικείμενο της παρούσης ανάλυσης αποτελεί η πολυπλοκότητα της εξέτασης της γυναικείας παρουσίας σε μια μειονότητα με δικό της σύστημα αξιών προσαρμοσμένο στις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, τις πολιτιστικές του παραδόσεις με μικρούς ή μεγαλύτερους φραγμούς προς την υπόλοιπη πλειοψηφούσα πληθυσμιακή ομάδα.

Θα γίνει προσπάθεια να εξεταστούν τα δεδομένα μέσα στα οποία δραστηριοποιείται η μουσουλμάνα γυναίκα της Δυτικής Θράκης. Το κοινωνικό status το οποίο διαφαίνεται ανδρικό, από μια πρώτη εμπειρική ματιά έκλεισε λίγο ή περισσότερο στο σπίτι τη γυναίκα, περιορίζοντάς της τις ευκαιρίες για μόρφωση και κοινωνική πείρα.

Εάν εξετάσει κανείς τις προϋποθέσεις μέσα από τις οποίες μπορεί η γυναίκα με τη δημιουργική της δράση και τη κοινωνική της ενεργοποίηση να εκφραστεί θα διαπιστώσει ότι απαιτούνται δημοκρατικοί θεσμοί, δυνατότητα πρόσβασης στη μόρφωση, στη πολιτική εξουσία, στην αγορά εργασίας.

Προϋποθέσεις που ισχύουν για το σύνολο του γυναικείου πληθυσμού. Ορισμένες από αυτές τις παραμέτρους αναλύθηκαν προηγουμένως για το σύνολο των γυναικών και εντοπίστηκαν οι ελλείψεις στη νομοθεσία και η θεωρητική και πρακτική αλλαγή που απαιτείται για την ανακατασκευή απόψεων και θέσεων . Κλείνοντας όμως και περιορίζοντας το πεδίο έρευνας από το γυναικείο πληθυσμό στις ελληνίδες μουσουλμάνες της Δυτικής Θράκης, είναι ανάγκη να ορίσουμε τις υποθέσεις που στο τέλος της έρευνας θα ζητήσουμε να διαπιστώσουμε την αλήθεια ή τη πλάνη η οποία τις διέπει.

Κατά πόσο η μουσουλμάνα γυναίκα έχει τη δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση, όχι μέσα από τη νομοθεσία γιατί αυτό είναι δεδομένο για όλους τους Έλληνες και τις Ελληνίδες βάσει του συντάγματος, αλλά εάν οικεία βουλήση μπορεί να σπουδάσει σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Σε ποιο βαθμό μπορεί ή της δίνεται η δυνατότητα να αποφασίσει μόνη της για τη μόρφωση που επιθυμεί να λάβει. Η εννιαετής υποχρεωτικά θεσμοθετημένη εκπαίδευση υποχρεωτική για όλους αποτελεί τελικά μύθο για τους άγραφους νόμους της μειονότητας; Και αν αυτό αποτελεί γεγονός, η έλλειψη μόρφωσης και κοινωνικής πείρας σημαίνει για τη γυναίκα αδυναμία έκφρασης στην ενήλικη ζωή της, καθώς και αδυναμία εξέλιξης και δημιουργικής δράσης με σαφή κοινωνικό αντικατοπτρισμό.

Έχοντας υπόψη μας το μέγεθος όχι αναγκαστικά αριθμητικό, των αγράμματων γυναικών στη μειονότητα, με ακαλλιέργητα ουσιαστικά τα εκφραστικά τους μέσα, ο εσωτερικός τους κόσμος μένει αναγκαστικά σιωπηλός, θαμμένος και ανενεργός.

Η ελευθερία βούλησής τους κατά πόσο είναι δυνατόν να εκφραστεί στη κατηγορία των γυναικών που ζουν περιθωριοποιημένες στην πλειονότητά τους στο σπίτι μη δυνάμενες να εργαστούν; Η επιθυμία τους για εργασία εκφράζεται και αν ναι γίνεται αποδεκτή από την οικογένεια ή τη κοινωνία τους; Το ανδρικό κατεστημένο επιβάλλει ή όχι τις αποφάσεις του επιβάλλοντας το δικό του θέλω στις συζύγους και θυγατέρες του; Η διαπαιδαγώγηση την οποία λαμβάνουν οι γυναίκες από τη μικρή τους ηλικία, η ελλειπής εκπαίδευση, η θρησκεία μήπως όλα αυτά εξυπηρετούν τον περιορισμό της μετέπειτα ενήλικης γυναίκας στο ρόλο της νοικοκυράς, της συζύγου, της μητέρας για να εξυπηρετείται καλύτερα το ανδρικό κατεστημένο;

Η έξοδος των μουσουλμάνων γυναικών στην αγορά εργασίας είναι γεγονός διαδεδομένο ή όχι; Η επιλογή όταν και όπου υπάρχει της επαγγελματικής απασχόλησης ακολουθεί τις δικές της επιθυμίες ή τις επιθυμίες και τις τάσεις του οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος; Άλλωστε και αυτή η επιλογή συναρτάται από την μόρφωση και την επαγγελματική ειδίκευση που καλείται να λάβει η γυναίκα ώστε να μπορέσει να παίξει έναν ευρύτερο ρόλο μέσα στην ίδια την οικογένειά της αλλά και στον κοινωνικό της περίγυρο; Είναι αμετακίνητος ο μύθος του ενός αρχηγού στο σπίτι που αποφασίζει για όλα, ή μέσα στα πλαίσια της οικονομική ενισχυσούσης το οικογενειακό εισόδημα γυναίκας, τίθεται επαναδιαπραγμάτευση της εσωτερικής οικιακής ισοτιμίας των μελών της;

Όμως και αυτή η εργασία αποτελεί δύσκολη κατάκτηση σε μία γεωγραφική περιοχή με υψηλούς δείκτες ανεργίας που πρώτα απ' όλα θίγουν τις γυναίκες και δει τις ανειδίκευτες. Και εάν δεν τις θίγει, τις συρρικνώνει το εισόδημα μπροστά στο δίλημμα μικρότερος μισθός ή απόλυση. Η ειδικότητα, πρέπει να σημειώσουμε που αποκτιέται εμπειρικά, δεν κατοχυρώνεται στις συλλογικές συμβάσεις εργασίας. Η επαγγελματική ωστόσο ειδίκευση των γυναικών είναι ένα αίτημα των καιρών ζωντανό και δυναμικό, που στην ανάλυση των δεδομένων της έρευνας θα δούμε, σε ποιο βαθμό ενδιαφέρει τις μουσουλμάνες γυναίκες και σε ποιο βαθμό την διεκδικούν οι μεγαλύτερες σε ηλικία. Αποτελεί εξάλλου βασική αρχή του φεμινισμού η απαλλαγή της γυναίκας από την οικονομική εξάρτηση του άνδρα της. Με μια πρώτη εμπειρική ματιά σε ένα μουσουλμανικό σπίτι μιας πόλης, θα δει κανείς τη διαχείριση του οικογενειακού εισοδήματος και όταν ακόμη η γυναίκα εργάζεται εκτός του σπιτιού της, να γίνεται από τον άνδρα της. Τελικά η μουσουλμάνα γυναίκα ζει και ανασαίνει, δουλεύει άμεσα ελεγχόμενη, ασφυκτιά από τις τυχόν απαγορεύσεις, ή συμβιώνει αρμονικά αποδεχόμενη συνθήκες ζωής και παραδόσεις, ή τέλος έχει άποψη και συνδιαμορφώνει αποφάσεις για τη ζωή της ίδιας και των μελών της οικογένειάς της.

Υπάρχει άραγε πρόβλημα καταπίεσης και σε τι επίπεδο είναι ταξικό ή διαταξικό και διανθρώπινο; Υπάρχει διαφοροποίηση στη συμπεριφορά της γυναίκας από γενιά σε γενιά; Και εάν ναι τι συνέβαλε στη μετεξέλιξη αυτής της στάσης ζωής;

Πόσο το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και οι λίγες ως πολύ διαφορετικές συνήθειες, συμπεριφορές και νοοτροπίες επιδρούν στην επανατοποθέτηση των απόψεων και θέσεων των νεώτερων γυναικών της μειονότητας; Υπάρχει τροποποιημένη συμπεριφορά ανάμεσα στις τουρκογενείς, τις Πομάκες, και τις Αθίγγανες; Και επίσης πόσο διαφοροποιείται η ίδια η κοινωνική ζωή της γυναίκας ανάλογα του χώρου όπου ζει, πόλη, ημιαστική ή αγροτική περιοχή, ορεινή ή πεδινή;

Και τελικά πόσο η μουσουλμάνα γυναίκα ατενίζει το μέλλον και οραματίζεται τη ζωή των παιδιών της με αισιοδοξία; Επιδιώκει τη δημιουργική της συμβολή στην οικογένεια και την κοινωνία; Ανακάλυψε ή προσπαθεί να ανακαλύψει το πραγματικό εαυτό της ώστε να συμβιώσει μαζί του αρμονικά κατανικώντας τα αισθήματα της κατωτερότητας που οι καταπιεστές της-εάν υφίστανται- της έχουν δημιουργήσει;

Η αλλαγή των ρόλων[58] μέσα στην οικογένεια(δηλαδή αλλαγή της δομής της οικογένειας) αποτελεί μία από τις σημαντικότερες επιπτώσεις του κοινωνικού εκσυγχρονισμού και ταυτόχρονα ένα από τους κυριότερους παράγοντες του εκσυγχρονισμού αυτού. Αποτελεί δεδομένο ότι η αλλαγή αυτή δεν είναι ενιαία και δεν ακλουθεί τους ίδιους ρυθμούς, ούτε έχει την ίδια έννοια, ούτε είναι ομοιόμορφη για το σύνολο της κοινωνίας. Έτσι στο εσωτερικό της μικρο-κοινωνίας της μουσουλμανικής μειονότητας, οι ρόλοι των συζύγων και η κατανομή εξουσίας ανάμεσά τους, η πορεία προς την ισοτιμία και το νόημα που αυτή παίρνει στη πράξη, η δομή της οικογένειας και η δυναμική της αποτελούν υπό διεύρυνση θέματα της συγκεκριμένης έρευνας.

Ο αριθμός των παιδιών μιας οικογένειας και ηλικία τους αποτελεί μέγεθος ανισοτιμίας στην οικογένεια; Ας πούμε εδώ ότι όπως σημειώνει η Michel[59] τόσο στις Η.Π.Α. όσο και στη Γαλλία η παρουσία πολύ μικρών παιδιών δημιουργούσε στη σύζυγο-μητέρα, ανάγκες και συνθήκες τέτοιες που την υποχρέωναν να εξαρτάται από το σύζυγο της περισσότερο απ' ότι πριν γεννηθούν τα παιδιά. Στην εξεταζόμενη μειονότητα θα δούμε κατά πόσο ισχύει κάτι αντίστοιχο. Όπως επίσης πως επηρεάζει τη δομή της οικογένειας ο παράγοντας της εκπαίδευσης των συζύγων. Εάν το παραδοσιακό σχήμα εξάρτησης διαφοροποιείται από το εκπαιδευτικό επίπεδο της γυναίκας[60] και εάν τελικά υφίσταται ισορροπία και μέσα από τη βιωσιμότητά της οικογένειας, μέσα από την αβίαστη παραδοχή αυτού που είναι και που μπορεί να είναι πραγματικότητα.

Αυτά και μια σειρά άλλων υποθέσεων εξαιρετικά σημαντικών για το αντικείμενο της έρευνας καλείται να λύσει, να επιβεβαιώσει ή να απορρίψει, η ανάλυση των δεδομένων στο τέταρτο κεφάλαιο.

.....

58.Robert O. Blood and Donald Wolfe,<<Husbands and Wives. The dynamics of Married Living Living N. York>>, The free Press, New York 1960

59Andree Michel,<<Comparative data concerning the interaction in French and American families>>, Joural of Marrige and Family

60.Κ. Σαφιλίου-Rothschild, <<Η διάρθρωσις της οικογενειακής εξουσίας και αι εκ του γάμου παρατηρήσεις >>, Επιθεώρησις Κοινωνικών Ερευνών, 1972.

Κ.Τσουκαλάς,<<Εργασία και Εργαζόμενοι στην πρωτεύουσα: αδιαφάνειες ερωτήματα, απαντήσεις>>, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 1986

Κ. Τσουκαλάς, <<Κράτος, Κοινωνία, Εργασία>>, εκδόσεις Θεμέλιο Αθήνα 1987.

Περίληψη

Μετά την ανασκόπηση της παρουσίασης της μουσουλμανικής μειονότητας στη Δυτική Θράκη στο παρόν δεύτερο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια να καταγραφούν οι θεωρητικές προσεγγίσεις βασικών όρων της έρευνας.
Ο όρος μειονότητα ο οποίος την τελευταία ιδιαίτερα δεκαετία παρουσιάζει εκτεταμένο ενδιαφέρον σε επιστημονικό και πολιτικό επίπεδο συζητήσεων μετά τις αλλαγές και στις χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης.
Στη περίπτωση μάλιστα των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης η ιδιαιτερότητα του γεγονότος έγκειται στο ότι η θεσμική τους συγκρότηση σε μειονότητα έγινε βάση της Συνθήκης της Λωζάνης. Η ομαδοποιητική διαδικασία συγκρότησής τους σε ομάδα ξεκίνησε για πρώτη φορά με εξωγενείς προς τα άτομα παράγοντες μιας και αρχικά στη περιοχή υπήρχαν ανεξάρτητες μεταξύ τους κοινότητες μουσουλμάνων.
Πρόθεση της παρούσας έρευνας είναι να φανεί η πολυπλοκότητα του φαινομένου που αφορά την ταυτότητα μιας πληθυσμιακής ομάδας και να αναδείξει τις βασικές παραμέτρους του φαινομένου. Δηλαδή να αναδείξει τους παράγοντες, ιστορικούς και μη, που επέδρασαν στη διαδικασία ετεροπροσδιορισμού αλλά και αυτοπροσδιορισμού των μελών της μειονότητας. Το πόσο δυνάμει μεταβαλλόμενοι ήταν και εξακολουθούν να είναι.
Εξειδικεύοντας στις γυναίκες μέλη της συγκεκριμένης μειονότητας ο κεντρικός άξονας της ανάλυσης ακολουθεί τα ερωτήματα και τις θεωρητικές προσεγγίσεις του κατά πόσο και σε ποιο βαθμό υπάρχει διαπλοκή και αλληλεξάρτηση του φύλου, της ταξικής θέσης και της θρησκευτικής πεποίθησης.
Ο καθορισμός της ταυτότητας μέσα από τις θεωρητικές απόψεις αυτόπροσδιορισμού και ετεροπροσδιορισμού της όπως συντελείται μέσα στο κοινωνικό γίγνεσθαι και κατά τη διαπλοκή των γυναικών μελών της μειονότητας με την κοινωνική πλειονότητα.
Επίσης γίνεται προσπάθεια εντοπισμού των πολλαπλών προβλημάτων που αντιμετωπίζει η μουσουλμάνα γυναίκα της Δυτικής Θράκης σε σχέση με το φύλο και τη κοινωνική θέση της ίδιας και της οικογένειάς της. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις της και πως αυτές επιδρούν στη καθημερινή της πορεία, προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική ζωή.
Οι θεωρητικές υποθέσεις που προκύπτουν από την ανάλυση θα δούμε εάν ποιες και σε ποιο βαθμό θα επαληθευθούν σύμφωνα με την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων.

Κεφάλαιο Γ

Εισαγωγή

Το τρίτο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας έρχεται να συμπληρώσει τη πορεία προς τα ερευνητικά δεδομένα και τα τυχόν συμπεράσματα που θα εξαχθούν απ' αυτά. Είναι το κεφάλαιο όπου καταγράφεται η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να γίνει δυνατή η συγκέντρωση των απαιτούμενων για την έρευνα στοιχείων και πληροφοριών.

Γίνεται εξ' αρχής σαφές ότι προκειμένου να υπάρξει μία πιο ολοκληρωμένη και σε βάθος απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας η ερευνητική στρατηγική συνδύασε και την ποσοτική και την ποιοτική μέθοδο.

Θεώρησα αναγκαίο το συνδυασμό αυτό ώστε να γίνει δυνατή η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων και των δύο μεθόδων.

Στη ποσοτική μέθοδο χρησιμοποιήθηκαν οι μέθοδοι δειγματοληψίας και συλλογής στοιχείων, με το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο. Συνολικά συμπληρώθηκαν εκατό ερωτηματολόγια από γυναίκες διαφόρων ηλικιών, κοινωνικών θέσεων και απόψεων; σε μια συγκεκριμένη χωροχρονική διάσταση ενάμιση έτους Οι δειγματοληπτικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν ήταν πολλαπλές. Κατά κύριο λόγο η δειγματοληπτική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν η μέθοδος κατά δεσμίδες, σε συνδυασμό με τις μεθόδους του διαθεσίμου δείγματος, της σκόπιμης δειγματοληψίας και της δειγματοληψίας αναλογίας.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου καταγράφω την ακολουθούμενη ποιοτική μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης που θεώρησα αναγκαία την εφαρμογή της στην έρευνα, ώστε να υπάρξει μέσα από τη διαντίδραση της ποσοτικής με την ποιοτική μέθοδο μια πιο αξιόπιστη και εμπεριστατωμένη συλλογή δεδομένων προς ανάλυση. Συμμετείχα ως συμμετέχων παρατηρητής, καλλιεργώντας στενή και άνετη επαφή με τα υπό έρευνα άτομα τα οποία και γνώριζαν το σκοπό της έρευνας, αλλά και την ιδιότητά μου.

Μέσα από το συγκεκριμένο ποιοτικό προσανατολισμό της έρευνας οι συζητήσεις ήταν πιο εύκολα κατευθυνόμενες από εμένα και υπήρχε η δυνατότητα μεταβολής, διαμόρφωσης και αναδιαμόρφωσης της συνέντευξης ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούσαν. Έτσι οι απαντήσεις των ερωτώμενων γυναικών συνέβαλαν στις ερωτήσεις που ακολουθούσαν από εμένα σε μία διαπλοκή της διαδικασίας συλλογής και ερμηνείας των δεδομένων.

Στο τελευταίο τμήμα του παρόντος κεφαλαίου αναγράφω τα προβλήματα που συνάντησε η διεξαγωγή όλης της έρευνας. Προβλήματα που αφορούσαν την εφαρμογή των επιλεγμένων κοινωνικών μεθόδων λόγω του μη εύκολου εντοπισμού των ζητούμενων νοικοκυριών, ή λόγω της δυσκολίας προσέγγισης του συγκεκριμένου πληθυσμιακού δείγματος από διαφόρους παράγοντες: Άρνηση των γυναικών να συμμετάσχουν μετά από απαγόρευση του συζύγου, ή έντονη δυσπιστία

χρησιμοποίησής τους ως ερευνώμενα άτομα. Φόβος για το σκοπό της έρευνας, επιφυλάξεις από φορείς της μειονότητας.

Δυσκολίες υπήρχαν και γενικότερα στη προσέγγιση ορισμένων ειδικά νοικοκυριών, λόγω παραγόντων που αναλυτικά καταγράφονται στην υποενότητα αυτή.

Δειγματοληψία

Η δειγματοληπτική έρευνα είναι γνωστό ότι αποτελεί την πιο συχνή και διαδεδομένη μορφή εμπειρικής έρευνας. «Η τυποποίηση[1] των στοιχείων που συλλέγονται, η δυνατότητα προσέγγισης μεγάλου μέρους του πληθυσμού, η επιδεκτικότητα των στοιχείων σε στατιστικές μεθόδους ανάλυσης για την ανάδειξη γενικών τάσεων και ομοιομορφιών, καθώς και η συγκριτικά μικρότερη επένδυση χρόνου που χρειάζεται από τον ερευνητή, καθιστούν τη δειγματοληπτική έρευνα την πλέον καθιερωμένη μέθοδο για τη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων».

Με ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις και στατιστικές μεθόδους ανάλυσης χρησιμοποιείται ώστε να διαπιστωθούν, οι απόψεις και τα χαρακτηριστικά ενός συγκεκριμένου πληθυσμιακού πλαισίου μια δεδομένη χρονική στιγμή.

Οι δειγματοληπτικές μέθοδοι εφαρμόστηκαν ευρέως στην Αγγλία του $19_{ου}$ αιώνα και έκτοτε εξελίχθηκαν, συστηματοποιήθηκαν οι κανόνες τους και επαναπροσδιορίστηκε ο βαθμός εμπιστοσύνης στα αποτελέσματά τους.

Πρώτο στάδιο που εφαρμόζεται ανεξάρτητα της μεθόδου δειγματοληψίας που θα επιλέξει ο ερευνητής είναι ο προσδιορισμός του πληθυσμού τον οποίο θα αφορούν τα αποτελέσματα της έρευνας. Στη συγκεκριμένη έρευνα το πληθυσμιακό πλαίσιο είναι ένα συγκεκριμένο τμήμα της μουσουλμανικής μειονότητας, οι μουσουλμάνες γυναίκες.

Το πεδίο της έρευνας ορίστηκε εξαρχής μιας και αποτελεί και το καθαυτό αντικείμενο και ενδιαφέρον της παρούσης εργασίας. Οι μουσουλμάνες γυναίκες που ανήκουν στη μειονότητα της Δυτικής Θράκης. Ιδανικά το δειγματοληπτικό πλαίσιο θα περιελάμβανε το σύνολο των γυναικών που ανήκουν στη κατηγορία αυτή, όμως αυτό δεν ήταν δυνατό και έτσι το πλαίσιο της δειγματοληψίας στη παρούσα έρευνα δεν συμπίπτει με το σύνολο του γυναικείου πληθυσμού της μουσουλμανικής μειονότητας.

Για την επιλογή αντιπροσωπευτικού δείγματος από το δειγματοληπτικό πλαίσιο ακολούθησα τη μέθοδο κατά δεσμίδες/ πολυσταδιακή τυχαία μέθοδο. Επέλεξα τη μέθοδο αυτή για πολλούς λόγους. Κατ' αρχήν ήταν δύσκολο αν όχι ανέφικτο να υπάρχει πλήρης ονομαστικός κατάλογος των μουσουλμάνων γυναικών της μειονότητας. Εάν τον συγκέντρωνα από τους εκλογικούς καταλόγους τότε ένα μεγάλο τμήμα του υπό έρευνα πληθυσμιακού πλαισίου θα έμενε έξω λόγω του ότι στην έρευνα επιθυμούσα να συμπεριληφθούν και μικρότερες των 18 χρονών ηλικίες. Ο λόγος ήταν ότι γνώριζα ότι στη μειονότητα οι γυναίκες-τα κορίτσια παντρεύονται σε μικρή ηλικία και ακόμη ήταν βασικό για την έρευνα να γνωρίσουμε το εάν τα κορίτσια αυτά επιθυμούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους ή να βρουν επαγγελματική διέξοδο. Επίσης με άλλες μεθόδους θα ήταν δύσκολο να εντοπιστούν άτομα διασκορπισμένα γεωγραφικά σημείο πολύ σημαντικό για την έρευνα λόγω της ιδιαιτερότητας που φαίνεται να παρατηρείται σε ορισμένα χωριά και οικισμούς σε σχέση με κάποια άλλα. Ήταν απαραίτητο να υπάρχει δείγμα από χωριά όπου «θεωρείται» ότι το τουρκικό προξενείο ασκεί ιδιαίτερη επιρροή. Όπως επίσης ήταν απαραίτητο να υπάρξει δείγμα από μεγάλα πομακοχώρια του νομού Ξάνθης όπου

.....

1.Κυριαζή Νότα,<<Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών.>>, Ελληνικές επιστημονικές εκδόσεις, Αθήνα 1998.

παρατηρείται άμβλυνση των ιδιαιτεροτήτων των μουσουλμάνων γυναικών σε σχέση με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ζουν με τη πλειονότητα των χριστιανών γυναικών.

Ο γεωγραφικός χώρος όπου διαμένει η συγκεκριμένη μειονότητα, οι τρεις νομοί της Θράκης διαιρέθηκαν σε τετράγωνα, εκτός από τις πρωτεύουσες των νομών. Αυτό έγινε γιατί ακολούθησε ειδική χαρτογράφηση και διαίρεση σε περιοχές για τις πόλεις αυτές, όπου το μουσουλμανικό στοιχείο κατοικεί εξ' ολοκλήρου σχεδόν σε γεωγραφικά οριοθετημένη μέσα στη κάθε πόλη περιοχή. Βέβαια η ίδια μέθοδος εφαρμόστηκε και μέσα στις πόλεις αυτές ώστε να υπάρξει το τυχαίο δείγμα.

Στη συνέχεια έγινε καταγραφή και αρίθμηση των γεωγραφικών τετραγώνων και με τη μέθοδο της απλής τυχαίας δειγματοληψίας επιλέχθηκε το δείγμα των τετραγώνων. Αμέσως μετά όταν είδα ποια ήταν τα επιλεγμένα χωριά σε επιτόπια έρευνα και μετά από χαρτογράφηση του χωριού ή του οικισμού χωρίστηκε σε τετράγωνα η περιοχή, έγινε καταγραφή των νοικοκυριών που υπήρχαν στα τυχαία επιλεγμένα τετράγωνα και αμέσως μετά ακολούθησαν οι επισκέψεις μου στα νοικοκυριά που με τυχαίο τρόπο επελέγησαν.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να σημειώσω ότι υπήρχε μια εμφανής δυσκολία προσδιορισμού των επισκέψιμων νοικοκυριών σε μικτά χωριά-οικισμούς στα οποία δεν είναι σαφώς διαχωρισμένες γεωγραφικά οι περιοχές όπου διαμένουν χριστιανοί ή μουσουλμάνοι. Οπότε κάθε φορά θα έπρεπε να εντόπιζα την τυχαία επιλογή των νοικοκυριών όπως είχαν χαρτογραφηθεί, εάν επρόκειτο για χριστιανικό ή μουσουλμανικό σπίτι.

Στις πρωτεύουσες των νομών χαρτογραφήθηκαν και σαφώς οριοθετήθηκαν περιοχές όπου ζουν μουσουλμάνοι, διαιρέθηκαν σε τετράγωνα και η διαδικασία ολοκληρώθηκε με δείγμα των γυναικών που διαμένουν στα τυχαία νούμερα που επελέγησαν. Επειδή όμως υπήρξαν περιπτώσεις άρνησης επιλεγμένων ατόμων να συμμετάσχουν στην έρευνα επελέγησαν άτομα που ήταν διαθέσιμα και που ζούσαν δίπλα στις προεπιλεγμένες περιοχές, τετράγωνα. Αυτό συνέβη σε δύο περιπτώσεις. Οι γυναίκες αυτές φαίνεται να αρνήθηκαν από άγνοια και φόβο προς την έρευνα. Δεν θέλησαν να συμμετάσχουν χωρίς πολλές δικαιολογίες . Ο αριθμός τους επειδή ήταν μικρός δεν έπαιξε ρόλο στην διεξαγωγή, αλλά και στα αποτελέσματα της έρευνας, μιας και το ποσοστό ήταν πολύ μικρό αναλογικά με το σύνολο των γυναικών που ρωτήθηκαν και συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο.

Θα πρέπει να σημειώσω επίσης ότι επειδή θεώρησα ότι υπάρχουν και ορισμένες περιπτώσεις σχετικά με το θέμα, που θα έπρεπε να επιλεγούν και να συμπεριληφθούν στην έρευνα εφήρμοσα και τη σκόπιμη δειγματοληψία, θέλοντας να συμπεριλάβω όλες τις πιθανότητες που θα οδηγούσαν σε πιο αξιόπιστα αποτελέσματα. Γυναίκες από κεφαλοχώρια με ραγδαία αύξηση των υποδομών, τεχνικών εκπαιδευτηρίων κ.τ.λ.

Επειδή κριτήριο της έρευνας αποτελούσε το δείγμα να προσεγγίσει τη σύνθεση του πληθυσμού όσο το δυνατόν περισσότερο γι' αυτό και εφαρμόστηκε και η μέθοδος της δειγματοληψίας αναλογίας ώστε δίπλα στη πλειοψηφία των γυναικών με χαμηλή μόρφωση να υπάρξουν και οι λίγες περιπτώσεις γυναικών με πανεπιστημιακή μόρφωση. Γυναίκες που να ανήκουν στις περιπτώσεις με πανεπιστημιακή μόρφωση επειδή δεν προέκυψαν από την δειγματοληψία κατά δεσμίδες, γι'αυτό επελέγησαν σκόπιμα μέσα από τη επιστημονική ομάδα των λίγων γνωστών μουσουλμάνων γυναικών των δύο πόλεων Ξάνθης και Κομοτηνής. Οι γυναίκες που επελέγησαν ήταν ταυτόχρονα και υψηλού οικονομικού επιπέδου. Έτσι

μπόρεσε να ληφθεί υπόψη της έρευνας η ταυτόχρονη ύπαρξη σε οκτώ περιπτώσεις υψηλής μόρφωσης και υψηλού εισοδήματος. Στη δειγματοληψία βέβαια υπήρξαν και λίγες ακόμη περιπτώσεις υψηλού οικονομικού επιπέδου πως όμως ήταν τυχαίες και δεν συνυπήρχε το υψηλό μορφωτικό επίπεδο για τις γυναίκες αυτές. Άλλου είδους κοινωνική στρωματοποίηση δεν μπορούσε βάσει των συνθηκών της έρευνας να γίνει, γιατί πρωταρχικός παράγοντας ήταν η τυχαία γεωγραφικά δειγματοληψία.

Οποιου είδους κοινωνική στρωματοποίηση προέκυψε ήταν τυχαία και όχι σκόπιμη.

Μέθοδοι συλλογής στοιχείων

Σε άμεση συσχέτιση με το πλαίσιο της έρευνας είναι οι μέθοδοι συλλογής πληροφοριών. Τρεις είναι κυρίως οι μέθοδοι συλλογής επιστημονικών δεδομένων στις κοινωνικές έρευνες[2]: α. ο ερευνητής μπορεί να θέσει ερωτήματα στους ανθρώπους, β. μπορεί να παρατηρήσει τη συμπεριφορά των ατόμων, γ. μπορεί να χρησιμοποιήσει ήδη υπάρχοντα γραπτά, κείμενα ή στοιχεία που έχουν συλλεγεί για σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους του ερευνητή.

Στη παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν και οι τρεις μέθοδοι. Για τη μεν πρώτη αυτή των ερωτημάτων, έχει χρησιμοποιηθεί διττά και με τη σύνταξη του τυποποιημένου ερωτηματολογίου που συμπληρώθηκε από τα υπό έρευνα άτομα, αλλά και μέσα από συνομιλία-συνέντευξη με τις γυναίκες αυτές. Συνομιλίες που είχαν σκοπό να κάνουν τις ερωτώμενες να ανταποκριθούν θετικά και να μιλήσουν πάνω στα θέματα που έθετε η έρευνα. Εδώ θα πρέπει να πω ότι έγινε προσπάθεια να μη γίνει αντιληπτή, όσο ήταν δυνατό, η δική μου άποψη για τα θέματα και να παρουσιαστεί ουδέτερη ώστε να μην επηρεαστεί η ερωτώμενη.

<<Η καλύτερη επικοινωνία[3] υπάρχει όταν ο ερωτώμενος θεωρεί το συνεντευκτή σαν έναν άνθρωπο ικανό να τον καταλάβει και να τον δεχθεί έτσι όπως είναι στη πραγματικότητα. Δεν ωφελεί το να τον θεωρεί όμοιό του.>>

Γινόταν από την αρχή ξεκάθαρο ότι η συνομιλία θα ήταν ανώνυμη και ο λόγος της έρευνας ήταν συγκεκριμένος.

Όσον αφορά τη παρατήρηση, μεγάλο πλεονέκτημά της είναι η άμεση καταγραφή της αυθόρμητης συμπεριφοράς. Στη μέθοδο αυτή δεν εξαρτάται τόσο η έρευνα από τη προθυμία ή όχι του εξεταζόμενου ατόμου να απαντήσει σε ερωτηματολόγια, ή να νιώσει ότι διαχωρίζεται από τους «άλλους», ή να αντιδράσει και να φοβηθεί μήπως οι απαντήσεις τους δε φθάσουν στο επίπεδο αυτές των ερωτώμενων απεναντίας βοηθά στην αποτύπωση της καθημερινότητας. Βέβαια μπορεί οι άνθρωποι αν γνωρίζουν ότι κάποιος τους παρατηρεί προσπαθήσουν να δημιουργήσουν μια διαφορετική εικόνα από τη συνηθισμένη τους όμως και πάλι είναι πιο δύσκολο να φέρονται διαφορετικά απ' ότι συνήθως από το να λένε πράγματα με διαφορετικό τρόπο απ' ότι το συνηθισμένο.

Για τα παραπάνω πλεονεκτήματα χρησιμοποιήθηκε και στην εργασία αυτή και αυτή η μέθοδος συλλογής πληροφοριών ώστε να αποκτηθεί μια βαθύτερη γνώση του αντικειμένου της. Συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης και ειδικά του συμμετέχοντος ως παρατηρητή.

2,3. Φίλιας Βασίλης,<<Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών>>, εκδόσεις Gutenberg Κοινωνιολογική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1977.

Εξηγούσα στα ερευνώμενα άτομα την ιδιότητά του και τα ενημέρωνα για τις ερευνητικές μου προθέσεις παράλληλα στη χρονική διάρκεια της παρατήρησης συμμετείχα-κατά το δυνατό-σε διάφορες δραστηριότητες όπως τη βόλτα σε μαγαζιά, τις κοινωνικές συναναστροφές, τον καφέ κ.τ.λ. με αποτέλεσμα τη δημιουργία ιδιαίτερα καλών σχέσεων με τις γυναίκες αυτές, που με βοήθησαν ώστε να μην αντιμετωπίζω πρόβλημα κρατώντας κάποιες σημειώσεις -κυρίως περιγραφικές – εκείνη τη χρονική στιγμή των γεγονότων. Οι περιγραφικές μου σημειώσεις αργότερα συνοδευόταν και από θεωρητικές έτσι ώστε να υπάρξει νόημα και λόγος στη περιγραφή.

Οι θεωρητικές υποθέσεις είχαν εξ' αρχής οριωθετηθεί σε πλαίσιο, ώστε η παρατήρηση δεν γινόταν επί παντός επιστητού κοινωνικού φαινομένου. Οι κοινωνικοί κανόνες συμπεριφοράς, η ενδυματολογική άποψη, το νόημα που λαμβάνουν συγκεκριμένες καταστάσεις για τις ίδιες, η ανατροφή των παιδιών, ο ρόλος τους στην οικογένεια, η διαπαιδαγώγηση των παιδιών, η επαγγελματική αποκατάσταση, ο θρησκευτικός φανατισμός, αποτελούσαν θεωρητικές σταθερές που ετίθετο προς διεύρυνση μέσα από τις παραπάνω μεθόδους κοινωνικής έρευνας και που κατασκεύασαν το αναλυτικό πλαίσιο διασύνδεσης και εξήγησης των πρακτικών δεδομένων.

Τέλος η χρησιμοποίηση και της τρίτης μεθόδου συλλογής στοιχείων μέσα από γραπτά κείμενα ή στοιχεία που έχουν συλλεγεί για σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους της έρευνας ήταν απαραίτητη ώστε να χρησιμοποιηθούν τα πραγματικά αριθμητικά δεδομένα του πληθυσμιακού συνόλου, της γεωγραφικής κατανομής της μειονότητας μέσα από στοιχεία των διοικητικών υπηρεσιών των τριών νομών της Δυτικής Θράκης. Καθώς επίσης χρησιμοποιήθηκε η κατά το δυνατό μεγαλύτερη υπάρχουσα βιβλιογραφία σε όλα τα επίπεδα εργασίας.

Ποσοτική μέθοδος Ερωτηματολόγια

Η παρούσα εργασία βασίστηκε σε επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Δυτική Θράκη και διήρκεσε ενάμιση χρόνο από το 1999 έως το 2000. αρχικά. Βέβαια συντάχθηκαν τα ερωτηματολόγια στα οποία σε πρώτο λόγο βασίστηκε η έρευνα. Τοποθετήθηκαν οι ερωτήσεις οι οποίες κρίθηκαν κατάλληλες ώστε να υπάρχει συνειρμική αλληλουχία και έλεγχος της ειλικρίνειας των απαντήσεων όπου αυτό ήταν δυνατό. Στο γεωγραφικό χώρο όπου ζουν έλληνες μουσουλμάνοι στη Δυτική Θράκη η επιλογή του δείγματος των μουσουλμάνων γυναικών που θα απαντούσαν έγινε λαμβάνοντας υπόψιν τους ακόλουθους παράγοντες.

1. Την πληθυσμιακή κατανομή της μειονότητας στους τρεις νομούς της Θράκης. Οι περισσότεροι μουσουλμάνοι κατοικούν στη Ξάνθη και τη Ροδόπη, ενώ περιορισμένος, σε δύο ουσιαστικά περιοχές την Αλεξανδρούπολη και το Διδυμότειχο, ζει μικρός αριθμός αθίγγανων μουσουλμάνων στον Έβρο. Κατά συνέπεια το δείγμα θα όφειλε να είναι μεγαλύτερο για τους δύο νομούς Ξάνθης και Ροδόπης.
2. Στις πρωτεύουσες επίσης των δύο νομών Ξάνθης και Ροδόπης ζει ο μισός αριθμός των μουσουλμάνων, γεγονός που υπαγορεύει τη λήψη του μισού δείγματος από τα αστικά κέντρα.

3. Στο δείγμα έπρεπε να υπάρχουν όλα τα οικονομικά και κοινωνικά στρώματα της μειονότητας με μουσουλμάνες γυναίκες με οικονομική άνεση και κοινωνική θέση, αλλά και γυναίκες με χαμηλά εισοδήματα και κοινωνική θέση.
4. Το μορφωτικό επίπεδο αποτέλεσε ένα ακόμα κριτήριο, ώστε στην έρευνα να μη συμπεριληφθούν μόνο οι γυναίκες οι έχουσες λίγες μόνο γραμματικές γνώσεις(ομάδα σαφώς πολυπληθέστερη), αλλά και εκείνες που είχαν τριτοβάθμια εκπαίδευση.
5. Θεώρησα απαραίτητη τη λήψη δείγματος από ορισμένα χωριά όπου το τουρκικό προξενείο φέρεται να επηρεάζει ιδιαίτερα τους κατοίκους τους

Το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο που συντάχθηκε αποτέλεσε το κύριο εργαλείο της ποσοτικής και στατιστικής ανάλυσης των στοιχείων που συλλέγηκαν. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε από εμένα δίνοντας την δυνατότητα στην ερωτώμενη για προφορικές και άμεσες διευκρινήσεις όπου χρειαζόταν ώστε να αυξάνει η πιθανότητα θετικής τους ανταπόκρισης.

Παράλληλα μου δόθηκε η δυνατότητα πέραν της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων να σημειώνω και άλλα στοιχεία που αφορούσαν τις συνθήκες της έρευνας, τη συμπεριφορά της ερωτώμενης ώστε να μελετηθούν ορθότερα οι απαντήσεις. Ιδιαίτερα με πιο προσωπικές ερωτήσεις ή με ερωτήσεις που αφορούσαν αξιακό σύστημα της μειονότητας γενικά.

Στο ερωτηματολόγιο υπήρχαν ερωτήσεις κλειστού και ανοιχτού τύπου θέλοντας να υπάρξει πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση στη κοινωνική πραγματικότητα των μουσουλμάνων γυναικών.

Ορισμένες ερωτήσεις κλειστού τύπου είχαν σκοπό να προσδιορίσουν σε συγκεκριμένα πλαίσια την ερωτώμενη, ενώ οι ανοιχτές ερωτήσεις επέτρεπαν σε πιο πλούσια και σε βάθος διεύρυνσης του θέματος.

Τα εκατό τυποποιημένα ερωτηματολόγια που συγκέντρωσα τα ταξινόμησα ώστε να έχω μία πρώτη εικόνα των πρωτογενών στοιχείων. Έκανα την ομαδοποίηση των απαντήσεων για όλες τις μεταβλητές-ερωτήσεις και σχημάτισα τους πίνακες όπου περιγράφονται όλες οι κατηγορίες των μεταβλητών. Στη συνέχεια εφήρμοσα στατιστικά μέτρα που μου έδωσαν τη δυνατότητα να γνωρίσω τη διασπορά και την κεντρική τάση των περιπτώσεων.

Έτσι προέκυψε η γενική τάση που εμφάνιζαν τα δεδομένα-απαντήσεις σε συγκεκριμένη μεταβλητή, η επικρατούσα τιμή που έδινε το μεγαλύτερο ποσοστό των περιπτώσεων.

Το στατιστικό μέτρο του αριθμητικού μέσου προέκυπτε από την πρόσθεση όλων των τιμών των περιπτώσεων και διαίρεση με το σύνολο των περιπτώσεων.

Μαζί με την εξεύρεση την γενικής τάσης ενδιαφέρον παρουσίαζε και η εξεύρεση όλων εκείνων των περιπτώσεων που ήταν μακριά από αυτή και την επικρατούσα τιμή. Αυτό επετεύχθη με μέτρα διασποράς. Σχηματίστηκαν διαγράμματα διασποράς έτσι ώστε να καταγραφούν και να φανούν όλες οι διαφορετικές περιπτώσεις.

<<Το διάγραμμα[4] διασποράς παρουσιάζει τις τιμές που εμφανίζει η κάθε περίπτωση στην ανεξάρτητη και εξαρτημένη μεταβλητή...

.....

4. Κυριαζή Νότα, <<Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών>>, Ελληνικές επιστημονικές εκδόσεις, Αθήνα 1998

Οι περιπτώσεις χωρίζονται σε δέκα ισότιμα μέρη και εξετάζεται κατά πόσο συγκεντρώνονται κοντά στην ενδιάμεση τιμή ή τείνουν να αποκλίνουν. Για μεταβλητές διαστήματος και λόγου, εξετάζεται η σταθερή απόκλιση, η οποία αντιπροσωπεύει τη διαφορά που έχουν οι τιμές όλων των περιπτώσεων από τη μέση τιμή.>>

Μετά τη περιγραφή και θέλοντας να γνωρίσω το βαθμό συσχέτισης δύο μεταβλητών εφήρμοσα τη διασταύρωση των μεταβλητών. Θέλοντας να δω τη πιθανή σύνδεση του χώρου κατοικίας των μουσουλμάνων γυναικών με τη στάση του να ντύνονται παραδοσιακά ή όχι επιβαλλόταν να συγκρίνω εκείνους που κατοικούσαν στις πόλεις και εκείνες που κατοικούσαν σε μικρούς οικισμούς με την ενδυμασία που επιλέγουν να φορούν (τσαντόρ, καμπαρντίνα, δυτικό τρόπο ένδυσης). Η τυχόν ύπαρξη διαφοράς στα ποσοστά θα οδηγούσε στο συμπέρασμα ότι ανάλογα το που κατοικεί μια μουσουλμάνα γυναίκα προσδιορίζει την ενδυματολογική της προτίμηση. Το ύψος της διαφοράς αποτελεί δείκτη της ισχυρότητας της διμεταβλητής σύνδεσης.

Αμέσως μετά καταγράφηκε η θετική ή αρνητική σύνδεση μεταξύ των δύο κάθε φορά εξεταζόμενων μεταβλητών. Όταν οι δύο μεταβλητές είχαν υψηλές τιμές ή και οι δύο χαμηλές τιμές τότε η σύνδεση μεταξύ των δύο μεταβλητών ήταν θετική, όταν η υψηλή τιμή στη μία έτεινε τη δεύτερη σε χαμηλή τιμή και το αντίστροφο τότε η σύνδεση ήταν αρνητική. Όλες οι παραπάνω μέθοδοι εφαρμόστηκαν μέσα από τη βάση δεδομένων που χρησιμοποίησα από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Η σύγκριση και η ανάλυση των στοιχείων κατέστη δυνατή πιο αντικειμενικά και ολοκληρωμένα μέσα από τους αλληλοσυσχετισμούς και τα διαγράμματα της βάσης δεδομένων.

Ερωτηματολόγιο – Θεματικές Ενότητες

Μετά τη θεωρητική ανάπτυξη της έρευνας και έχοντας υπόψη τη συζήτηση των κοινωνιολόγων : α) για την διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου, β) τη γενική θέση της γυναίκας σε μια ευνομούμενη πολιτεία, γ) τη μειονότητα και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα μέλη της, δ) την αλληλοσυσχέτιση στην περίπτωση της έρευνας της θέσης της μουσουλμάνας γυναίκας ως μέλος της μειονότητας , αλλά και ως γυναίκας, ε) την κοινωνική και οικονομική κατάσταση μιας γυναίκας , στ) το μορφωτικό της επίπεδο ως σημαντικού παράγοντα για τη ζωή της , οριοθετήσαμε και τα θεματικά πλαίσια στα οποία όφειλε να κινηθεί το υπο σύνταξη ερωτηματολόγιο.

Το ερωτηματολόγιο χωρίστηκε σε πέντε ενότητες που περιλαμβάνουν ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου με περιεχόμενο :

Α)Προσωπικά στοιχεία
Β)Οικογενειακή ζωή
Γ)Επαγγελματικά
Δ)Κοινωνικές εκδηλώσεις – συνήθειες
Ε)Ελεύθερος χρόνος

Περιλαμβάνει συνολικά 33 ερωτήσεις μέσα από τις οποίες γίνεται προσπάθεια να διερευνηθούν οι απόψεις των μουσουλμάνων γυναικών για τη ζωή τους σε όλους τους τομείς. Για το πώς νιώθουν για τη θέση τους στον οικογενειακό χώρο. Πώς βιώνουν συγχρόνως τη μειονοτική τους θέση στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Τις επιθυμίες και προσδοκίες τους για επαγγελματική αποκατάσταση. Τα εμπόδια που καθημερινά συναντουν τόσο μέσα στην οικογένειά τους όσο και στην κοινωνία όπου είναι ενταγμένες. Και ακόμη με το ερωτηματολόγιο μας γίνονται γνωστά τα

αντικείμενικά στοιχεία γύρω από τη μουσουλμάνα γυναίκα για τη μόρφωσή της, το επάγγελμά της όταν εργάζεται και εκτός του σπιτιού της, την άποψή της για την οικογένεια τα ήθη και τα έθιμα που τηρεί ή δεν τηρεί την ενδυμασία της, τις κοινωνικές της εκδηλώσεις.

Μέσα από το δείγμα των 100 συνολικά ερωτηματολογίων θα δούμε στο τέταρτο κεφάλαιο τα συμπεράσματα που με την επιφύλαξη των προυποθέσεων της έρευνας, μπορούν να συναχθούν.

Ποιοτική μέθοδος-Συμμετοχική παρατήρηση

Γνωρίζοντας ότι η δειγματοληπτική[5] έρευνα αντιμετωπίζει τα κοινωνικά φαινόμενα ως σταθερά και μη μεταβαλλόμενα και ότι με τη μέθοδο των τυποποιημένων ερωτηματολογίων τα υποκείμενα δεν εξετάζονται στο πλαίσιο των κοινωνικών τους σχέσεων, της προσωπικής τους ιστορίας και της ιστορικής εξέλιξης του γενικότερου κοινωνικού συνόλου συνδυάσαμε τη μέθοδο αυτή με τη συμμετοχική παρατήρηση την ποιοτική έρευνα.

Η συμμετοχική παρατήρηση[6] είναι μέθοδος που έχει ταυτιστεί περισσότερο από οποιαδήποτε με τη ποιοτική έρευνα. Ο Ernest W. Burgess[7] ένας από τους πρωτοπόρους στη χρήση της επιτόπιας έρευνας ισχυρίζεται χαρακτηριστικά ότι « τα αντικείμενα της κοινωνικής έρευνας, δηλαδή οι άνθρωποι, οι κοινωνικές ομάδες και οι κοινωνικοί θεσμοί θα πρέπει να μελετώνται στο εργαστήριο της κοινωνικής ζωής».

Με τη μέθοδο της παρατήρησης των μουσουλμάνων γυναικών της εν λόγω έρευνας δόθηκε η δυνατότητα κατανόησης των κοινωνικών φαινομένων, θέσεων, στάσεων ζωής και συμπεριφοράς από τη σκοπιά τη δική τους.

Δεχόμενη τη μέθοδο ταξινόμησης του Raymond Gold[8] ο οποίος ταξινομεί το βαθμό συμμετοχής του ερευνητή σε τέσσερις κατηγορίες,[9]στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε η κατηγορία του παρατηρητή ως συμμετέχοντα όπου οι ερευνώμενοι γνώριζαν την ιδιότητα μου ως ερευνήτριας.

Στην αρχή της συμμετοχικής παρατήρησης έγινε προσπάθεια απόκτησης της γενικής εικόνας, του χώρου και του περιβάλλοντος όπου ήταν ενταγμένα τα υποκείμενα της έρευνας. Όπως και σε άλλο σημείο τόνισα ούτε ο χώρος ούτε στη γενική τους έννοια τα άτομα της μειονότητας μου ήταν ξένα, άλλωστε και αυτός ήταν ένας λόγος, μια αφετηρία επιλογής του συγκεκριμένου θέματος. Όπως οι John και Lyu Lofland[10] συμμερίζονται πολλά ερευνητικά θέματα γεννώνται από προσωπικά βιώματα και προσωπικές εμπειρίες. Οι ιδιαιτερότητές τους ως φύλο μέσα από το ντύσιμό τους, την συμπεριφορά τους, η διαφορετικότητα στην εξωτερική και εσωτερική δομή των σπιτιών τους πλαισίωσαν το αρχικό στάδιο μελέτης των υποκειμένων της έρευνας.

.....

5,6.Κυριαζή Νότα,<< Κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών>>, ελληνικές επιστημονικές εκδόσεις, Αθήνα 1998 σελ.114-147

7.E. W. Burgess,<<Basic social data>> στο T.V. Smith και L. D. White An Experiment in Social Science Research, Chicago: The University of Chicago Press, 1929, σελ 47

8. Gold Raymond,<<Roles in sociological field observations>> του G. J. Mc Call και J. L. Simmons, Issues in Participant Observation.

9.a. Complete participant, β. Participant as observer, observer as participant and complete observer.

10.J. Lofland, L. Lofland, <<Analysing Social Settings: A Guide to Qualitative Analysis and Obsernation>>, Belmout, Ca Wadsworth 1984

Σε όλη τη διάρκεια της έρευνας γινόταν άμεση καταγραφή της περιγραφής χρονολογημένα. Υπήρχαν περιπτώσεις αυτολεξεί καταγραφής αξιοσημείωτων αποσπασμάτων, συζητήσεων.

Η ταξινόμηση των δηλώσεων ακολούθησε σε ορισμένες περιπτώσεις τη κατηγορία των περιγραφικών σημειώσεων, όπου έγινε μεταφορά όλων όσων διαδραματίστηκαν, όπως μου έγιναν γνωστά και σε άλλες περιπτώσεις ακολούθησε η κατηγορία των θεωρητικών σημειώσεων όπου γίνεται προσπάθεια ανάλυσης και ερμηνεία των περιγραφικών στοιχείων.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας καταγράφηκαν οι μεθοδολογικές σημειώσεις που βοήθησαν στην εκ των υστέρων αξιολόγηση των στοιχείων. Τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν, όπου και όπως αυτά παρουσιάστηκαν.

Σκοπός της εφαρμογής της μεθόδου της συμμετοχικής παρατήρησης ήταν η κατασκευή ενός πλαισίου που θα προσέφερε τη δυνατότητα διασύνδεσης και εξήγησης των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν.

Σύμφωνα με τους John και Lyu Lofland προτείνεται ταξινομικό σύστημα για την κατηγοριοποίηση των κοινωνικών φαινομένων ως εξής: πράξεις σύντομης διάρκειας, δραστηριότητες μεγαλύτερης διάρκειας, νοήματα συμμετοχή στο υπό έρευνα κοινωνικό πλαίσιο, πολλαπλές σχέσεις και κοινωνικό περιβάλλον. Συνεπώς τα δεδομένα εξετάστηκαν σύμφωνα με τις ερωτήσεις που για την εξέλιξη της έρευνας τέθηκαν; Πώς ερμηνεύουν την ενδυματολογική συμπεριφορά τους και τη συμπεριφορά των <<άλλων>>; Ποιοι είναι οι κανόνες της κοινωνικής τους συμπεριφοράς; Τι νόημα δίνουν σε συγκεκριμένες καταστάσεις που βιώνουν κ.τ.λ.
Ως ποιοτική μέθοδος η συμμετοχική παρατήρηση[11] επιτρέπει τη λεπτομερειακή σε βάθος περιγραφή λίγων περιπτώσεων και στοχεύουν στην ερμηνεία της κοινωνικής πραγματικότητας από τη σκοπιά των υποκειμένων και όχι του ερευνητή.

Έγινε προσπάθεια αποφυγής των δικών μου παραδοχών από τη περιγραφή των στοιχείων, των αναγκών, των γεγονότων και των καταστάσεων που συνέβαιναν στον κοινωνικό χώρο των εν λόγω υποκειμένων, ώστε να μην επηρεαστεί η ερευνητική διαδικασία παρ΄ όλα αυτά η επιλογή της καταγραφής ήταν υποκειμενική.

Για την καταγραφή των απαντήσεων χρησιμοποιούσα παράλληλα με το σημειωματάριο και μαγνητόφωνο. Τις απαντήσεις ακολουθούσε η σύγκριση και η συσχέτιση με τα στοιχεία προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα. Τα στοιχεία που συγκέντρωσα κατηγοριοποιήθηκαν σε θεματικές αναλυτικές κατηγορίες, που βοηθούσαν την έρευνα και ταξινομήθηκαν με βάση, την ηλικία των γυναικών, τη στάση τους απέναντι στη παιδεία (σχολικό θεσμό), την κοινωνική και οικονομική τους θέση (εύποροι, φτωχοί, πρόσωπα με κοινωνικό κύρος, απλοί άνθρωποι).

Την πρώτη κατηγοριοποίηση ακολούθησε η δεύτερη κατηγοριοποίηση και η σύγκριση ομοίων ή σχετικά ομοίων δομικών κατηγοριών, που κατέληγαν σε τυπολογίες, δηλαδή στον εντοπισμό κοινών προτύπων και στάσεων στο κοινωνικό γίγνεσθαι από το πληθυσμιακό πλαίσιο των μουσουλμάνων γυναικών που ρωτήθηκε. Στη συνέχεια όλα τα στοιχεία αναλύθηκαν και ερμηνεύτηκαν όχι μία φορά, αλλά βρισκόταν συνεχώς σε όλη τη διάρκεια της έρευνας υπό αναθεώρηση, ανάλογα με τις κατευθύνσεις και τα νέα δεδομένα που προστίθεντο.

---

11. Κυριαζή Νότα, <<Η κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών>>, Ελληνικές επιστημονικές εκδόσεις, Αθήνα 1998 σελ 275

Η διαδικασία αυτή με την ολοκλήρωσή της αλληλοσυσχετίστηκε με τα ποσοτικά δεδομένα και αναλύθηκε εκ νέου, για την από κοινού εξαγωγή μέσα και από τις δύο μεθόδους, αφαιρετική διαδικασία γενίκευσης και εξαγωγής συμπερασμάτων.

Οι περιπτώσεις στις οποίες εφαρμόστηκε η ποιοτική μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης ήταν τρεις, όχι τυχαία επιλεγμένες, αλλά εκείνες για τις οποίες υπήρχε η δυνατότητα ομαλής προσέγγισης και ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων. Υπήρξε συνειδητή επιλογή οι δύο περιπτώσεις να κατοικούν σε αστικά κέντρα. Η Πομάκα στην πόλη της Ξάνθης και η Αθίγγανη στις παρυφές της πόλης, σε οικισμό μόνο Αθιγγάνων. Η τουρκογενής επελέγη να κατοικεί στην πόλη των Σαπών, δεύτερη μεγαλύτερη πόλη του νομού Ροδόπης. Οι λόγοι ήταν διάφοροι :

Α) Η δική μου καθημερινή πρόσβαση ήταν ευκολότερη απ'οτι εάν η υπό παρατήρηση περίπτωση ήταν σε απομακρυσμένο ορεινό οικισμό.

Β) Η επιλογή αυτή σήμαινε και χαμηλότερο κόστος για την έρευνα.

Γ) Οι μουσουλμάνοι των αστικών περιοχών είχαν μια πιο εύκολη προσαρμογή και διάθεση συμμετοχής στην έρευνα, κατά συνέπεια αυτό σήμαινε λιγότερο χρόνο και σίγουρο αποτέλεσμα αποδοχής μου απ'όλη την οικογένεια. Τη διάθεσή τους για συμμετοχή στην έρευνα την είχα αντιληφθεί μέσα από την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων που χρονικά είχε προηγηθεί . Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων έδειξε ότι οι γυναίκες που κατοικούσαν στις πόλεις ήταν πιο διαθέσιμες και πιο γρήγορες στην προσαρμογή τους προς ένα ξένο πρόσωπο, εμένα. Το ίδιο ίσχυε για όλες τις φυλές των μουσουλμάνων γυναικών..

Δ) Παράλληλα θεώρησα ότι παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον να ασχοληθώ με τις περιπτώσεις γυναικών που κατοικούν στα αστικά κέντρα, μιας και ο μισός πλυθησμό της μειονότητας κατοικεί στις πόλεις. Εκεί όπου η συναναστροφή με τους χριστιανούς είναι συνεχής. Σκοπός μου να δω εάν έχουν τροποποιήσει συμπεριφορές προσαρμοζόμενες οι μουσουλμάνες γυναίκες σε πρότυπα συμπεριφορών που μοιάζουν με αυτά του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου.

Ο χρόνος που διήρκησε η κάθε συμμετοχική παρατήρηση ήταν ένας μήνας . Ικανός θεωρώ ώστε να γινουν γνωστές οι καθημερινές συνήθειες και συμπεριφορές των γυναικών της κάθε οικογένειας.

Ο συνδυασμός της ποσοτικής μεθόδου του τυποποιημένου ερωτηματολογίου σε εκατό τυχαία δείγματα και της ποιοτικής μεθόδου σε τρεις περιπτώσεις ελπίζω να προσέγγισε ερευνητικά από τη μια τη περιγραφή του κοινωνικού πλαισίου και των δομών εντός του οποίου ζουν τα υπό έρευνα υποκείμενα τη κοινωνική ζωή τους και από την άλλη τη λεπτομερή περιγραφή των κοινωνικών φαινομένων και το νόημα της κοινωνικής δράσης σε ορισμένο χώρο, χρόνο και ορισμένα άτομα.

Προβλήματα που συνάντησε η έρευνα

Το πρώτο πρόβλημα που συνάντησε η έρευνα ήταν η μεγάλη επιφυλακτικότητα, η δυσπιστία και σε ορισμένες περιπτώσεις η εχθρότητα ορισμένων Ελλήνων μουσουλμάνων, προς την διεξαγωγή μιας έρευνας με αντικείμενο τις γυναίκες.

Οι άντρες της μειονότητας αντιμετωπίζουν με έντονο σκεπτικισμό οτιδήποτε αφορά τις συνθήκες ζωής τους, αλλά ιδιαίτερα την οικογενειακή δομή και τους ρόλους μέσα στην οικογένειά τους. Αυτό αμβλυνόταν ως στάση και συμπεριφορά όταν επρόκειτο για πομάκους. Η πρόσβασή μου στα πομακοχώρια και στα σπίτια πομάκων της πόλης της Ξάνθης ήταν πιο εύκολη στις περισσότερες των περιπτώσεων.

Οι Πομάκοι (άνδρες και γυναίκες) είναι πιο εξοικειωμένοι με τους<<άλλους>>, λόγω των κοινωνικών και εργασιακών σχέσεων που έχουν αναπτυχθεί μεταξύ τους και που σίγουρα τους επηρέασαν. Οι Πομάκες γυναίκες εμφανιζόταν αμέσως στο σπίτι τους, συμμετείχαν στη συζήτηση και τελικά λειτουργούσαν ως οικοδέσποινες σύμφωνα με τα πρότυπα των χριστιανικών σπιτιών.

Βέβαια διέκρινες κάποια δυσπιστία και φόβο μήπως ακουστεί ότι συμμετείχαν σε κάποια έρευνα με άγνωστους σκοπούς σε «κάποιους» που θέλουν να τα γνωρίζουν όλα. Οι σκοποί της έρευνας διευκρινίζονταν αμέσως από εμένα, όμως μερικές φορές ο φόβος μήπως τρόπον τινά ελεγχθούν τους άγχωνε.

Η δυσπιστία και η άρνηση συμμετοχής ήταν σαφώς μεγαλύτερες σε περιοχές που κατοικούνται από τουρκογενείς. Ιδιαίτερα σε ορισμένα ομοιογενή πληθυσμιακά χωριά, όπου και η βοήθεια από συντοπίτη τους, ώστε να θελήσουν να συμμετάσχουν, ορισμένες φορές δε κατέληγε σε επιτυχία. Μερικές φορές ένιωθα σαν να ακολουθούσαν εντολές και οδηγίες άλλων, άσχετα εάν συμμετείχαν στην έρευνα. Η αίσθησή μου αυτή ευτυχώς ήταν περιορισμένουν αριθμητικού μεγέθους (περίπου δύο ή τρεις περιπτώσεις).

Όμως και η παραδοχή και η αποδοχή από τις μεγαλύτερες σε ηλικία μουσουλμάνες, των παραδόσεών τους και των ηθών τους, ως προς τον τρόπο εισόδου ενός ξένου σε ένα σπίτι έφεραν πολλαπλές δυσκολίες στη διεξαγωγή της έρευνας.

Συγκεκριμένα εάν εγώ ήμουν μαζί με κάποιο άνδρα μουσουλμάνο και ήθελα να μπω σ' ένα σπίτι στο οποίο κατοικούσαν συγγενείς του, τότε θα έπρεπε αυτός να συνοδεύεται και από μία δική του συγγενή-συνήθως τη μητέρα του-ώστε να μη γίνει κάποια παρεξήγηση, ιδιαίτερα εάν στο σπίτι δε βρισκόταν ο άνδρας-σύζυγος. Η εισαγωγή σε μουσουλμανικό σπίτι-ιδιαίτερα σπίτι τουρκογενούς-ακολουθεί κάποια παραδοσιακά πρότυπα γιατί αλλιώς ο σχολιασμός είναι μεγάλος και ο κοινωνικός στιγματισμός μεγαλύτερος.

Αντίθετα τουρκογενείς που κατοικούσαν στη Κομοτηνή και που ήταν εύποροι και μορφωμένοι άκουγαν τα δεδομένα της έρευνας και με δεχόταν εύκολα στα σπίτια τους. Οι άνθρωποι αυτοί συναλλάσσονται με τους μη-μουσουλμάνους συχνότερα σε κοινωνικές εκδηλώσεις ή μέσω της εργασίας τους και είναι εξοικειωμένοι. Πέρα όμως από την εξοικείωση επιθυμούν να δείχνουν μια ευρωπαϊκή εικόνα προσαρμοσμένοι-μέχρι ένα σημείο βέβαια-με το αξιακό σύστημα της ευρύτερης κοινωνίας.

Επισκέφτηκα και μουσουλμάνες Αθίγγανες-γυναίκες, όπως το αντικείμενο της έρευνας επέβαλλε. Τα άτομα αυτά ήταν αρκετά εύκολο να πεισθούν να συμμετάσχουν. Οι εξηγήσεις και διευκρινίσεις που τους έδινα βοηθούσαν την

προσέγγιση. Βέβαια τα άτομα αυτά γρήγορα και εύκολα τόνιζαν τις διαφορές τους με τους υπολοίπους «άλλους» μέσα από την εκλογίκευση των καταστάσεων και πολλές φορές τη διαστρέβλωση των γεγονότων με ταυτόχρονη προβολή των δικών τους χαρακτηριστικών.

Στο σύνολο των περιπτώσεων συμμετοχής ήταν διάχυτος ο φόβος για το πως και με ποιο τρόπο θα χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα της έρευνας.

Αν εξαιρέσει κανείς τις μορφωμένες και εύπορες μουσουλμάνες, όλες οι άλλες ήταν πιο διστακτικές-τουλάχιστον στην αρχή. Επιθυμούσαν να με γνωρίσουν καλά ώστε να διαγνώσουν και τους λόγους που <<ασχολήθηκαν μαζί τους>>. Μάλιστα αυτό συνέβαινε πιο πολύ στους απομονωμένους οικισμούς. Όσο πιο συχνή επικοινωνία και εργασιακή σχέση είχαν με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, τόσο πιο εύκολα συζητούσαν, αποδεχόταν και συμμετείχαν.

Εντούτοις η ερμηνεία των λόγων τους δεν ήταν πάντα εύκολη και αυτό γιατί ενώ έλεγαν την γνώμη τους για κάποιο θέμα κατά βάθος αντιλαμβανόσουν ότι μπορεί να ήθελαν να πουν και κάτι ακόμη. Χρειάστηκε σχεδόν πάντα αρκετός χρόνος με την κάθε γυναίκα ώστε να θελήσει να μιλήσει για πράγματα που δεν ανοιγόταν συνήθως. Να μετατραπεί ο φόβος και το άγχος σε δημιουργική συζήτηση.

Στις τρεις περιπτώσεις συμμετοχικής παρατήρησης συνάντησα κάποιες δυσκολίες στην καταγραφή του προφορικού λόγου σε γραπτό. Αυτό έγινε γιατί στη λεκτική επικοινωνία υπεισέρχονται και μία σειρά άλλων παραγόντων όπως: οι συνθήκες συνομιλίας, ο τονισμός των λέξεων, η έκφραση του προσώπου που μιλά, οι χειρονομίες του(-μη λεκτική επικοινωνία), η ταχύτητα ομιλίας, οι παύσεις, η σιωπή, η κίνηση του σώματος που μπορούν να δηλώσουν εάν αυτά που ακούγονται είναι αλήθεια ή ψέματα. Επειδή λοιπόν στη γραπτή γλώσσα απουσιάζει η μη-λεκτική επικοινωνία και οι περιβαλλοντικοί παράγοντες,χρειάστηκε να διαβάσω τις σημειώσεις μου και να ακούσω τις μαγνητοφωνημένες συνομιλίες αρκετές φορές και στη μεταγραφή τους σε γραπτό λόγο να λάβω υπόψιν μου το πλαίσιο συζήτησης αναλύοντας όλες τις παραπάνω συνθήκες.

Επίσης θα ήθελα να πω ότι στη διάρκεια της έρευνας είτε με τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, είτε κατά τη διάρκεια της συμμετοχικής παρατήρησης, διαπίστωσα ότι χρειαζόταν να απαντώ και εγώ πάντα σε δικές τους ερωτήσεις σχετικά με τη δική μου ζωή. Το είχα απ' την αρχή σκεφτεί ότι θα συνέβαινε κάτι τέτοιο και ουσιαστικά δε με ενοχλούσε. Απλώς ήταν πολλές οι περιπτώσεις των γυναικών που θα έπρεπε να δω για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων που αναγκαζόμουν να μιλώ πολύ για τον εαυτό μου. Γεγονός όμως που βοήθησε την έρευνα.

Θεωρώ ότι διατήρησα και κατά τη διάρκεια της έρευνας και μετά τις δικές μου απόψεις μακριά από αυτή και ότι κατά το δυνατό αντικειμενικά κατέγραψα και ανέλυσα τα δεδομένα.

Τελειώνοντας θα ήθελα να πω ότι η έρευνα είχε ένα σημαντικό κόστος που μεταφραζόταν αρχικά σε έξοδα μετάβασης, και διαμονής στη περιοχή πολλές φορές μέσα στον ενάμιση χρόνο που διήρκησε και φυσικά λειτουργικά έξοδα για την διεκπεραίωση των τεχνικών προδιαγραφών της.

Περίληψη

Το τρίτο κεφάλαιο εμπεριέχει την ανάλυση των χρησιμοποιούμενων για την διεξαγωγή της συγκεκριμένης κοινωνιολογικής έρευνας, μεθόδων συλλογής στοιχείων και δεδομένων, που θα βοηθούσαν την αναπαράσταση της κοινωνικής πραγματικότητας που βιώνουν οι μουσουλμάνες γυναίκες της Δυτικής Θράκης σε μια δεδομένη χρονική διάρκεια.

Καταγράφηκαν οι ποσοτικές και οι ποιοτικές μέθοδοι και οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας.

Αναλύθηκε ερευνητική στρατηγική, έτσι ώστε να γίνουν γνωστές οι μέθοδοι προσέγγισης των υπό ερεύνα υποκειμένων. Τα ποσοτικά εργαλεία συνδυάστηκαν με τη ποιοτική μέθοδο συμμετοχικής παρατήρησης, βάση της χρησιμότητας που επιστημονικά αποδεικνύεται από την πολλαπλή χρήση μεθόδων για την απεικόνιση της κοινωνικής πραγματικότητας.

Επισημάνθηκε ο απαιτούμενος προβληματισμός που συνόδευε τη μηχανική διεξαγωγή και την εφαρμογή των κοινωνιολογικών μεθόδων, μαζί με τον προβληματισμό για την καταλληλότητα των εργαλείων που επελέγησαν ώστε να υπάρξει συλλογή συγκρίσιμων στοιχείων που συνθέτουν το κοινωνικό γίγνεσθαι των υπό έρευνα ατόμων.

Κεφάλαιο Δ

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιασθούν τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στη Δ. Θράκη στο διάστημα 1999 – 2000 και είχε ώς θέμα της τη μουσουλμάνα γυναίκα.

Αρχικά παρουσιάζεται η πληθυσμιακή σύνθεση χριστιανών και μουσουλμάνων της περιοχής, ανά νομό και δίδονται ορισμένα κατατοπιστικά στοιχεία για τη Δ.Θράκη και τους διαμένοντες σ'αυτήν.

Στην συνέχεια καταγράφονται τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου που συμπληρώθηκε από εκατό μουσουλμάνες γυναίκες , μέσα από τους συσχετισμούς διαφόρων μεταβλητών, ως ακολούθως :

- Φυλή-Ηλικία
- Φυλή-Τόπος γέννησης
- Φυλή-μόρφωση
- Φυλή-οικογενειακή κατάσταση
- Φυλή-Παιδιά
- Φυλή-Τόπος γέννησης-Παιδιά
- Φυλή-Τάση για πολλά παιδιά
- Φυλή-Τάση σπουδές παιδιών
- Φυλή- Άνδρας- Παιχνίδι, παιδιά
- Φυλή-Ηλικία- Άνδρας- παιχνίδι- Παιδιά
- Φυλή-Εργασία
- Φυλή-Τάση για εργασία
- Φυλή- Μόρφωση-Επιθυμία είδους εργασίας
- Φυλή-Επιλογή συζύγων
- Φυλή-Επιθυμητή ηλικία γάμου
- Φυλή-Τόπος κατοικίας-Επιθυμητή ηλικία γάμου
- Φυλή-Τόπος κατοικίας-Ηλικία γάμου
- Μόρφωση-Διαμονή- Τάση διαμονής
- Φυλή-Ενδυμασία
- Φυλή -Ηλικία-Ενδυμασία
- Φυλή- Μόρφωση-Τόπος κατοικίας-Ενδυμασία
- Φυλή-Αυτοκίνητο
- Φυλή -Ηλικία-Αυτοκίνητο
- Φυλή –Ηλικία -Γυναίκα-οδήγηση
- Φυλή -Μόρφωση-Οδηγός
- Φυλή -Μόρφωση-Οδηγός 2
- Φυλή -Ηλικία-Ανάγκη αυτοκινήτου -Αυτοκίνητο-Οδηγός
- Φυλή –Εργασία -Ενδυμασία-Οδηγός
- Φυλή -Ηλικία-Μόδα
- Φυλή -Ηλικία-Χρυσαφικά
- Φυλή-Τόπος κατοικίας-Προίκα
- Φυλή-Τόπος κατοικίας -Μόρφωση-Προίκα
- Φυλή-Τόπος κατοικίας -Μόρφωση-Προίκα 2
- Φυλή -Ηλικία-Είδος τηλεόρασης

- Φυλή –Ηλικία -Τηλεόραση-Τηλεόραση- προγράμματα
- Μόρφωση- Είδος τηλεόρασης

Στο σημείο αυτό θα παρατίθενται οι πίνακες, τα ποσοστά και ο σχολιασμός του κάθε πίνακα.

Στο επόμενο τμήμα του κεφαλαίου αποτυπώνονται τα όσα βάσει της συμμετοχικής παρατήρησης των τριών μουσουλμάνων γυναικών, είδα, έμαθα και κατάλαβα.

1. Στο σπίτι της Μαιντέ
2. Μουμινέ-Πομάκα της Ξάνθης
3. Ρεσουλέ-Αθίγγανη από την Ανθούπολη.

Ακολουθούν τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την διεξαγωγή της έρευνας.

Γενικά

Ο πληθυσμός[1] στους τρεις νομούς της Θράκης είναι 384.361 κάτοικοι. Από αυτούς οι χριστιανοί είναι περίπου 228.361 και οι μουσουλμάνοι είναι περίπου 120.000.

Ειδικότερα σε σύνολο 101.500 κατοίκων του νομού Ξάνθης οι μουσουλμάνοι είναι περίπου 50.000. Στο νομό Ροδόπης οι μουσουλμάνοι είναι 52.400 σε σύνολο 103.109 κατοίκων και στον νομό Έβρου σε σύνολο 143.752 κατοίκων οι μουσουλμάνοι είναι περίπου 17.000.

Νομός Ροδόπης

Στο νομό Ροδόπης διαμένουν 103.109[2] κάτοικοι. Στην πόλη της Κομοτηνής ζουν 37.298 κάτοικοι.

Οι περιοχές [3] που ζουν μουσουλμάνοι μέσα στο δήμο Κομοτηνής είναι το Δημοτικό διαμέρισμα Ιτέας, Κάλχαντος, Καρυδιάς, Κηκιδίου, Σιδηράδων και Στυλαρίου. Επίσης μουσουλμάνοι κατοικούν στα μεικτά δημοτικά διαμερίσματα του δήμου Κομοτηνής, στο Κόσμιο, στο Πάνδροσο και στην έδρα του δημοτικού διαμερίσματος Κομοτηνής. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι μουσουλμάνοι κατοικούν σε όλους τους δήμους της Ροδόπης. Συνολικά υπάρχουν 46 μειονοτικά χωριά και 19 μεικτά. Ειδικότερα στους 9 δήμους του νομού τα μουσουλμανικά και τα μεικτά χωριά είναι τα ακόλουθα :

Δήμος Αιγείρου : Δημοτικό διαμέρισμα Μελέτη

Δήμος Αρριανών : Δημοτικό διαμέρισμα Αγιοχωρίου
Αρριανών
Δαρμένης
Δειλινών
Ηπίου
Κίνυρων
Μικρού Πιστού
Μύστακα
Νικητών
Νέδα
Πλάγιων
Σκάλωμα
Στροφής

1. Απογραφή 1991 Εθνική Στατιστική Υπηρεσία
2. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ροδόπης- Έβρου
3. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (απογραφή 1991)

Στον δήμο αυτό υπάρχει μόνο ένα μεικτό διαμέρισμα αυτό του Λυκείου και κανένα με αμιγή χριστιανικό πληθυσμό.

Στο δήμο Ιάσμου δεν υπάρχει αμιγές μουσουλμανικό δημοτικό διαμέρισμα, αλλά μεικτά είναι και τα τρία δ.δ που αποτελούν τον δήμο. Το Δημοτικό διαμέρισμα Αμβροσίας, το δημ. δ. της έδρας του δήμου στον Ίασμο και το δ.δ Σάλπης.

Στον δήμο Μαρώνειας υπάγονται επτά δημοτικά διαμερίσματα. Από αυτά μουσουλμάνοι κατοικούν στα Αμάραντα και τα Μίρανα.

Στο δήμο Σιδηροχωρίου σε σύνολο τεσσάρων δημοτικών διαμερισμάτων υπάρχει το μουσουλμανικό του Μέγα Δουκάτου και το μεικτό των Παγουριών.

Στο δήμο Σαπών σε σύνολο δέκα δημοτικών διαμερισμάτων τα τέσσερα είναι μεικτά:
Συγκεκριμένα είναι μεικτά τα δημοτικά διαμερίσματα Αρίσβης, Εβρίνου, Λοφαρίου, Σαπών.

Στο δήμο Σώστου σε σύνολο επτά δημοτικών διαμερισμάτων υπάρχουν τέσσερα μουσουλμανικά και τρία μεικτά. Συγκεκριμένα μουσουλμανικά είναι δημοτικά διαμερίσματα Κερασέας, Λήνου, Μέγα Πιστού και Μίσχου, ενώ μεικτά είναι τα δημοτικά διαμερίσματα Ασωμάτων, Πολυάνθου και της έδρα του δήμου το δημοτικό διαμέρισμα Σώστη.

Ενώ στο δήμο Φιλύρας σε σύνολο είκοσι δημοτικών διαμερισμάτων τα δύο είναι μεικτά αυτά του Αράτου και των Αρχοντικών και τα υπόλοιπα είναι μουσουλμανικά : Άγρα, Άνω Δροσίνη, Αρδεία, Βραγιά, Δοκός, Δρύμη, Εσοχή, Κάτω Δροσίνη, Λαμπρό, Νεύρα, Νέον Καλλυντήριον, Ομηρικόν, Πατερμά, Πάσσος, Ραγάδα, Σκιάδα, Φιλλύρα.

Στον νομό Ροδόπης υπάρχουν ακόμη δύο αμιγής μουσουλμανικές κοινώτητες αυτές του Κέχρου και της Οργάνης και μία μεικτή αυτή των Αμαξάδων.

Η κοινότητα Οργάνης είναι το μεγαλύτερο μουσουλμανικό χωριό της Ροδόπης με πληθυσμό 3.107 μουσουλμάνους κατοίκους.

Στο σύνολο του μουσουλμανικού πληθυσμού του νομού Ροδόπης οι 35.300 είναι τουρκογενείς, οι 11.600 πομάκοι και 5.500 είναι αθίγγανοι.

Νομός Ξάνθης

Στο νομό Ξάνθης κατοικούν [1] 101.500 κάτοικοι. Στο δήμο της Ξάνθης ο πληθυσμός ανέρχεται στους 51.500 κατοίκους.

Μέσα στην πόλη είναι νοητά οριοθετημένα τα όρια του συνοικισμού όπου ζουν οι μουσουλμάνοι στη Νοτιοανατολική πλευρά της, χωρίς να αποκλείονται οι λίγες περιπτώσεις που μουσουλμάνοι είναι εγκατεστημένοι και σε άλλες περιοχές της. Στον νομό Ξάνθης υπάρχουν έξι δήμοι και τέσσερις κοινότητες.Στο δήμο Ξάνθης όλα τα δημοτικά διαμερίσματα είναι μεικτά. Δεν υπάρχει κανένα αμιγές μουσουλμανικό δ. διαμέρισμα. Μέσα στο δήμο Ξάνθης κατοικούν πομάκοι και αθίγγανοι.

Στον νομό Ξάνθης υπάρχουν 70 αμιγή χριστιανικά χωριά σε σύνολο 186 χωριών, 94 αμιγή μουσουλμανικά και 22 μεικτά. Τρεις κοινώτητες έχουν αμιγή μουσουλμανικό πληθυσμό, (τα χωριά Κοτύλη, Θέρμες και Σάτρες). Επίσης αμιγή μουσουλμανικό πληθυσμό έχουν τα δημοτικά διαμερίσματα Εχίνου, Μύκης, Ωραίου και Γέρακα.

Μεγαλύτερο μειονοτικό χωριό στον νομό Ξάνθης είναι αυτό του Εχίνου με 3.020 κατοίκους.

Στην περιοχή όπου ζει η μειονότητα τα σπίτια είναι σχετικά μικρά και κοντά το ένα στο άλλο. Τις αυλές τους περικλείει ένας ψηλός τοίχος , έτσι ώστε να μην φαίνεται το τι γίνεται σ 'αυτές από τους «άλλους» ανθρώπους. Οι δρόμοι της μουσουλμανικής συνοικίας είναι στενοί και χωρίς σχεδόν καθόλου πεζοδρόμια.

1. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (προσωρινά στοιχεία απογραφής 2001)

Νομός Έβρου

Στο νομό Έβρου κατοικούν περίπου 17000 χιλιάδες μουσουλμάνοι σε σύνολο 143752 κατοίκων.

Από τους 13 δήμους του νομού, μουσουλμάνοι κατοικούν στους πέντε. Συγκεκριμένα :

Στο δήμο Αλεξανδρούπολης μεικτά διαμερίσματα είναι αυτό της έδρας του δήμου Αλεξανδρούπολης και τα δημοτικά διαμερίσματα Κίρκης και Μάκρης. Στο δήμο Αέξανδρούπολης ανήκουν οι μικτοί οικισμοί Δίκελλων και Μέστης και οι οικισμοί Αύρας, Περάματος, Ατάρνης, Πλάκας, Μεσήμβριας και Κόμαρου.

Στο δήμο Διδυμότειχου μεικτό είναι μόνο αυτό της έδρας του δήμου σε σύνολο δεκαπέντε διαμερισμάτων.

Στο δήμο Ορφέα από τα επτά δημοτικά διαμερίσματα μεικτά είναι του Μικρού Δερείου και του Πρωτοκκλησίου. Σε αυτά ανήκουν οι μικτοί οικισμοί Αγριανής, Μ. Δερείου, Κορύβου και οι μειονοτικοί οικισμοί Ρούσας, Γερικού, Γονικού, Ουρανίας, Κισσού, Μεσημερίου, Άνω Μικρακίου και Κάτω Μικρακίου, Πετρόλοφου και Σιδηροχωρίου με τους μικρούς οικισμούς Χαλδύνης, Σπανού και Αλικού.

Στο δήμο Μεταξάδων από τα οκτώ δημοτικά διαμερίσματα μεικτό είναι το διαμέρισμα Ελαφοχωρίου όπου ανήκουν οι μικτοί οικισμοί Πούλιας, Σαύρας και Δάφνης.

Τέλος στο δήμο Σουφλίου σε σύνολο πέντε δημοτικών διαμερισμάτων υπάρχει ένας οικισμός το Σιδηρώ, που είναι μειονοτικός και ανήκει στο δημοτικό διαμέρισμα της έδρας του δήμου Σουφλίου με 580 κατοίκους.

.....

1. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (προσωρινά στοιχεία απογραφής 2001)

Ο χώρος

Οι ιδιαίτερες συνθήκες κατοικίας του ανθρώπου διαμορφώνονται από τον ίδιο σύμφωνα με την δική του αισθητική, κουλτούρα, οικονομική δυνατότητα, κοινωνική θέση. Για τον λόγο αυτο οι συνθήκες κατοικίας δίνουν και σημαντικές πληροφορίες για τη ζωή του ατόμου, τις αντιλήψεις του, την συμπεριφορά του, τη θέση του μέσα στο κοινωνικό σύνολο όπου ζει.

Σε ότι αφορά τα σπίτια των μουσουλμάνων της δυτικής Θράκης αυτά χωρίζονται σε τέσσερεις κυρίως κατηγορίες.

α. Τα σπίτια των πόλεων

Και στις δύο πόλεις της Θράκης , Ξάνθη και Κομοτηνή τα σπίτια των μουσουλμάνων είναι ίδια χωρίς να υπάρχουν ανάμεσά τους διαφορές. Στις συνοικίες τους τα σπίτια είναι στην συντριπτική πλειοψηφία τους μονοκατοικίες. Υπάρχει μικρή αυλή γύρω από το σπίτι που περικλείεται από ψηλό τοίχο περιμετρικά. Η αυλόπορτα είναι πάντα κλειστή, δεν θα βρει κανείς ποτέ ανοικτή πόρτα με θέα το εσωτερικό της αυλής. Παλιότερα τα σπίτια επικοινωνούσαν με πόρτες από αυλή σε αυλή (κομσού καπού), έτσι ώστε οι γυναίκες να μπορούσαν να επισκεφθούν η μία την άλλη χωρίς να βγουν στο δρόμο, με κίνδυνο να τις δει ανδρικό βέβηλο μάτι.

Το μέγεθος των σπιτιών είναι αναλογο της οικονομικής κατάστασης των ενοίκων τους. Τα περισσότερα σπίτια είναι μεσαίου μεγέθους με δύο υπνοδωμάτια και καθιστικό.

Υπάρχουν και πολύ λίγα που ανήκουν σε ιδιόκτητες με υψηλά εισοδήματα που είναι μεγάλα και δείχνουν την οικονομική ευρωστία των κατόχων τους.

β. Τα σπίτια των Πομάκων

Στον γεωγραφικό χώρο της Θράκης έχω ζήσει πολλά χρόνια. Έτσι γνώριζα εξαρχής τη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στα σπίτια των διαφόρων πολιτισμικών ομάδων της μουσουλμανικής μειονότητας. Όμως και στον απλό ταξιδιώτη είναι εύκολο να ξεχωρίσει εάν σ'ένα χωριό κατοικούν τουρκογενείς, Πομάκοι ή Αθίγγανοι.

Στα χωριά των πομάκων δεν υπάρχουν οι ψηλές μάντρες που απομονώνουν το σπίτι από τον «άλλο» κόσμο.

Τα σπίτια τους είναι ίδια με τα σπίτια των ορεινών χωριών της ηπειρωτικής Ελλάδας. Μοιάζουν με τα σπίτια των χωριών της Ευρυτανίας και των Αγράφων. Η μόνη διαφορά που δηλώνει ότι στα πομακοχώρια κατοικούν, μουσουλμάνοι είναι ο μιναρές που υπάρχει στο κάθε χωριό.

Συνήθως είναι διόροφα με κεραμοσκέπη. Το ισόγειο χρησιμοποιείται ως αποθήκη, αχυρώνας ή ακόμη και ως σταύλος μεγάλων ζώων. Ο επάνω όροφος αποτελείται από χαμηλοτάβανο μικρά δωμάτια. Συνήθως στο σπίτι υπάρχει και εντοιχισμένο τζάκι. Η τουαλέτα είναι έξω από το σπίτι, σε μια γωνιά της αυλής.

γ. Τα σπίτια των πεδινών χωριών

Τα χωριά που κατοικούνται από τουρκογενείς είναι τελείως διαφορετικά από αυτά των υπολοίπων κατοίκων της Θράκης. Ακόμη και στα μεικτά χωριά τα σπίτια των τουρκογενών φαίνονται αμέσως και στον πιό αδαή επισκέπτη. Μονοόροφα με ψηλή μάντρα περιμετρικά φραγμένα.

δ. Τα σπίτια των Αθιγγάνων

Τα σπίτια των μουσουλμάνων αθιγγάνων είναι όμοια στη μεγάλη τους πλειοψηφία με εκείνα των χριστιανών του ίδιου γεωγραφικού χώρου. Η μόνη διαφορά είναι σε ορισμένες περιπτώσεις, ο εξωτερικός και εσωτερικός χρωματισμός τους. Χρησιμοποιούν πιο έντονα χρώματα, ροζ γαλάζια ακόμη και λιλά και πράσινα.

Υπάρχουν βέβαια και οι άποροι μουσουλμάνοι – αθίγγανοι που ζουν σε μικρές παράγκες χωρίς καμμία σχεδόν άνεση. Κτισμένα κομμάτι-κομμάτι με ότι υλικό ήταν διαθέσιμο, τούβλα, λαμαρίνες, ξύλα. Οι παράγκες αυτές είναι δίπλα στα μεγάλα σπίτια άλλων μουσουλμάνων – αθιγγάνων.

Το εσωτερικό των σπιτιών των Αθιγγάνων περιλαμβάνει έναν έντονο διάκοσμο με πολλά λουλούδια κυρίως τεχνητά και διάφορα μη χρηστικά μικροαντικείμενα, τοποθετημένα σε σύνθετα ,τραπεζάκια κι εταζέρες.

Το δάπεδο είναι γεμάτο από συνθετικά χαλιά, από τοίχο σε τοίχο, μιας και οι αθίγγανοι συνηθίζουν να κάθονται και να κοιμούνται τις περισσότερες φορές σ 'αυτό, άσχετα εάν έχουν κρεβάτια.

Οι τουαλέτες των σπιτιών, όσων από αυτά είναι καινούρια είναι μέσα στα σπίτια ,στα παλαιότερα είναι έξω από αυτά .Η τουαλέτα και στις δύο περιπτώσεις είναι κοινή και για τα δύο φύλα.

Ενδυμασία

Μουσουλμάνα – τουρκογενής

Η γυναίκα – τουρκογενής στη συντριπτική της πλειοψηφία είναι ντυμένη με τον μαύρο μακρύ μανδύα (φερετζέ ή τσαντόρ) και φορά καλύπτρα στο κεφάλι, <<το γιασμάκι>>, χρώματος συνήθως λευκού.

Η καλύπτρα μπορεί να βγεί μόνο μπροστά σε γυναίκες μέσα σε ιδιωτικούς χώρους, ή μπροστά σε στενότατους συγγενείς επίσης μέσα σε ιδιωτικούς χώρους.

Το μακρύ μαύρο μανδύα τον φορούν παντού ακόμη και όταν πηγαίνουν για μπάνιο στη θάλασσα. Όταν οι γυναίκες αυτές μπαίνουν στη θάλασσα φαίνονται σαν μαύρες σημαδούρες. Ο λόγος της κάλυψης του σώματος είναι γιατί δεν πρέπει σύμφωνα με το κοράνι να σκανδαλίζονται οι άνδρες.

Με τον τρόπο αυτό «ταλαιπωρούνται» ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι περισσότερες γυναίκες όλες χαμηλού μορφωτικού επιπέδου που ρωτήθηκαν θεωρούν δεδομένη την συγκεκριμένη ενδυμασία, δεν την θέτουν υπό αμφισβήτηση για τους εξής λόγους: α) Ορισμένες φοβούνται την πεθερά και τον πεθερό τους. β) Η πεθερά και ο πεθερός από την άλλη δεν επιτρέπουν στη νύφη τους να φορέσει κάτι άλλο γιατί θέλουν να δείχνουν ότι έκαναν σεμνή και πιστή νύφη. γ) Δεν συζητούν τέτοιου είδους θέματα με το σύζηγό τους ο οποίος αποδέχεται την κατάσταση που βρήκε για πολλούς λόγους. Φαίνεται ότι τον συμφέρει αυτή η κατάσταση της μη εμπλοκής του σε θέματα που θα έθιγαν τη δική του άνεση κινήσεων. δ) Ένας άλλος λόγος για την ένδυση με φερετζέ είναι το γεγονός ότι οι άνδρες ζηλεύουν πολύ. Με το να επιβάλλουν στις γυναίκες τους τη συγκεκριμένη ενδυμασία θεωρούν ότι τις προστατεύουν από τα «ενοχλητικά» μάτια τόσων των ομοθρήσκων τους όσο και όλων των <<άλλων>>. Θεωρούν σαν ιδιοκτησία τη γυναίκα τους. Δεν την ρωτούν εαν εκείνη θέλει να τη φορέσει.

Η μητέρα και ο πατέρας του Ελντάρ του τονίζουν από τώρα που είναι στρατιώτης <<Εάν είναι να μας φέρεις νύφη που να μην φορά μαντήλα, καλύτερα να μην τη φέρεις καθόλου στο σπίτι>>. Σκεφτόμενοι όπως οι ίδιοι παραδέχονται στο γιό τους έντονα κοινωνικά σχόλια που θα ακολουθήσουν μια τέτοια συμπεριφορά.

Βέβαια υπάρχουν και οι εξεραίσεις εκείνων των γυναικών που για διάφορους λόγους δεν φορούν ούτε φερετζέ, ούτε γιασμάκι. Οι κυριότεροι λόγοι είναι η μόρφωση των γυναικών και η άσκηση δικού τους επαγγέλματος, σε συνδυασμό με νεωτεριστές συζήγους.

Άλλες ακολουθούν τη μέση οδό θέλοντας και να εκμοντερνιστούν και να διατηρήσουν τα «πρέπει» της θρησκείας τους. Φορούν παλτό το χειμώνα και καμπαρτίνα το καλοκαίρι. Στο κεφάλι φορούν πολύχρωμη μαντίλα. Στα πόδια τους που το καλοκαίρι είναι ξυπόλυτα φορούν πέδιλα, όπως όλες οι γυναίκες την εποχή αυτή.

Το κοράνι ορίζει ότι οι γυναίκες «πρέπει να ρίχνουν πάνω τους γκαλαμπίες (που καλύπτουν από το κεφάλι ως τα πόδια), τούτο είναι πιο κατάλληλο για να αναγνωρίζονται (ως αγνές πιστές) και να μην ενοχλούνται».

Αυτή η υποχρέωση δεν αποτελεί ένα είδος ποινής, αλλά ενα ηθικό κανόνα που αρμόζει στο ανθρώπινο όν πιστεύουν.

Μετά τα εννέα χρόνια ενός κοριτσιού ο πατέρας είναι αυτός που επιβάλλει στο παιδί του να φορέσει μαντήλα. Αυτός είναι και ένας πολύ σημαντικός λόγος που

τα νέα κορίτσια ντρέπονται να πάνε στο γυμνάσιο, ιδιαίτερα όντας αυτό είναι μικτό, χριστιανών – μουσουλμάνων.

«Ήθελα να γίνω οδοντίατρος μας είπε η Γκιούλ όμως σταμάτησα το γυμνάσιο γιατί ντρεπόμουν για την μαντήλα». Μια μαντήλα που ο πατέρας της , της επέβαλλε να φορά.

Μουσουλμάνα – Πομάκα

Η ενδυμασία της Πομάκας ήταν κάποτε ίδια σε όλα τα πομακοχώρια.

Σήμερα η παραδοσιακή πομακική φορεσιά φοριέται σχεδόν αποκλειστικά στην περιοχή της Μύκης, ενώ στα υπόλοιπα χωριά αντικαταστάθηκε από το μαύρο ράσο και τα μονότονα σε σχέδιο φουστάνια μακριά μέχρι τον αστράγαλο. Το κεφάλι καλύπτεται από άσπρο μαντήλι (τεστεμέλ) που πέφτει μέχρι τη μέση, κάτω από το τεστεμέλ φοράει τη σερφέτα που είναι μαντίλα με την οποία μαζεύει τα μαλλιά της. Στα πόδια φορά χοντρές μακριές κάλτσες και παπούτσια (κουντούρια) χαμηλά με χοντρό τακούνι. Η ποδιά που φορούν είναι αυτή που θυμίζει την παλιά ενδυμασία της πομάκας. Είναι κατασκευασμένη από υφαντό μάλλινο ύφασμα και φοριέται από όλες της πομάκες όλων των χωριών.

Στους οικισμούς της Μύκης διατηρείται και φοριέται με «φανατισμό» η παλιά φορεσιά η οποία είναι πολύ όμορφη και πλουμιστή.

Στο κεφάλι η πομάκα της Μύκης εκτός από το τεστεμέλ και τη σερφέτα φοράει το ολοκόκκινο μαντήλι τουρά που γύρω-γύρω του στις άκρες έχει πούλια χρωματιστά που αστράφτουν στον ήλιο.

Η Πομάκα της Μύκης δένει το τουρά κάτω από το λαιμό της ενώ το άσπρο μαντήλι το τεστεμέλ το ρίχνει προς τα πίσω. Τα κορίτσια μέχρι δώδεκα χρονών δεν φορούν τεστεμέλ αλλά μόνο το κόκκινο τουρά ή το χρωματιστό σερφέτα.

Μουσουλμάνα-Αθίγγανη

Η μουσουλμάνα Αθίγγανη παρουσιάζεται με διάφορους τρόπους ντυμένη. α) Με τον παραδοσιακό τρόπο. β) Με δυτικό ντύσιμο και συμπληρώματα λουλουδιών και αξεσουάρ που δίνουν τον παραδοσιακό τόνο και γ) αποκλειστικά με το δυτικό τρόπο.

α. Παραδοσιακό ντύσιμο.

Σπάνια συναντά κανείς Αθίγγανες που να κατοικούν στις πόλεις της Θράκης και να ντύνονται με τις πολύχρωμες φουστάνες και τα μαντήλια στο κεφάλι. Συχνά όμως ο παραδοσιακός τρόπος ένδυσης συναντάται στα χωριά και των τριών νομών της Θράκης όπου κατοικούν Αθίγγανοι – μουσουλμάνοι. Πολύχρωμα σαλβάρια με αντίστοιχα χρωματιστά πουκάμισα και μαντήλες συνθέτουν τη φορεσιά της Αθίγγανης του χωριού ιδιαίτερα δε την μεγαλύτερη σε ηλικία.

Τις γιορτές φορούν άλλα ρούχα πάντα όμως με τον ιδιαίτερο τρόπο φτιαγμένα. Προσθέτουν επίσης δαχτυλίδια βραχιόλα και κολιέδες, όσες μπορούν οικονομικά χρυσά και οι άλλες πολύχρωμα και ασημένια.

β. Δυτικό ντύσιμο με παραδοσιακά συμπληρώματα.

Όσες από τις Αθίγγανες εργάζονται, αυτές ντύνονται με δυτικό τρόπο. Πολλές όμως από αυτές πέρα από το εκμοντερνισμό που θέλουν και εφαρμόζουν λόγω της

παραδοσιακής κοινωνίας στην οποία ζουν, συμπληρώνουν τα δυτικού τύπου ρούχα τους με στολίδια που παραδοσιακά φορούσαν οι αθίγγανες. Λουλούδια στα μαλλιά τους, δαχτυλίδια και βραχιόλια πολλά στα χέρια τους, μαντήλα στο κεφάλι τους.

Πολλές μάλιστα από αυτές που ντύνοται με δυτικό τρόπο, μέσα στο σπίτι τους φορούν τσιγκάνικα.

γ. Αποκλειστικά δυτικό ντύσιμο.

Από το σύνολο Αθιγγάνων γυναικών της Δ.Θράκης οι νεότερες σε ηλικία είναι αυτές που στη μεγάλη πλειοψηφία τους ντύνονται όπως όλες οι άλλες του ευρύτερου χώρου. Μόνη τους διαφορά οι πιο έντονοι συνδυασμοί χρωμάτων ή τα πιο φανταχτερά (σε στρας και πούλιες) ρούχα. Αγοράζουν τα ρούχα τους από τα ίδια μαγαζιά με τις «άλλες» μόνο οι συνδυασμοί τους πολλές φορές διαφοροποιούνται από τους συνηθισμένους.

Όσα από τα νέα κορίτσια πηγαίνουν σχολείο ντύνονται όπως και τα άλλα κορίτσια. Άλλωστε θα ήταν πολύ δύσκολο αν όχι αδύνατο το να ξεχωρίζουν ενδυματολογικά από τις συνομήλικές τους.

Άλλη μερίδα γυναικών που ντύνονται όπως οι «άλλες» είναι όσες ασκούν εμπορική δραστηριότητα μαζί με τους συζήγους τους ώς «γυρολόγου». Υπάρχουν και ορισμένες εξαιρέσεις, ιδιαίτερα γυναικών που εργάζονται ως γυρολόγοι με είδη οπωροπωλείου και ψαρικά, που ντύνονται με παραδοσιακό τρόπο όταν εργάζονται στη γεωγραφική περιοχή της Θράκης.

Οικογένεια

Η μουσουλμανική οικογένεια της Δυτικής Θράκης έιναι μία πυρηνική οικογένεια, ο κορυφαίος και αναντικατάστατος θεσμός στη ζωή των μουσουλμάνων.

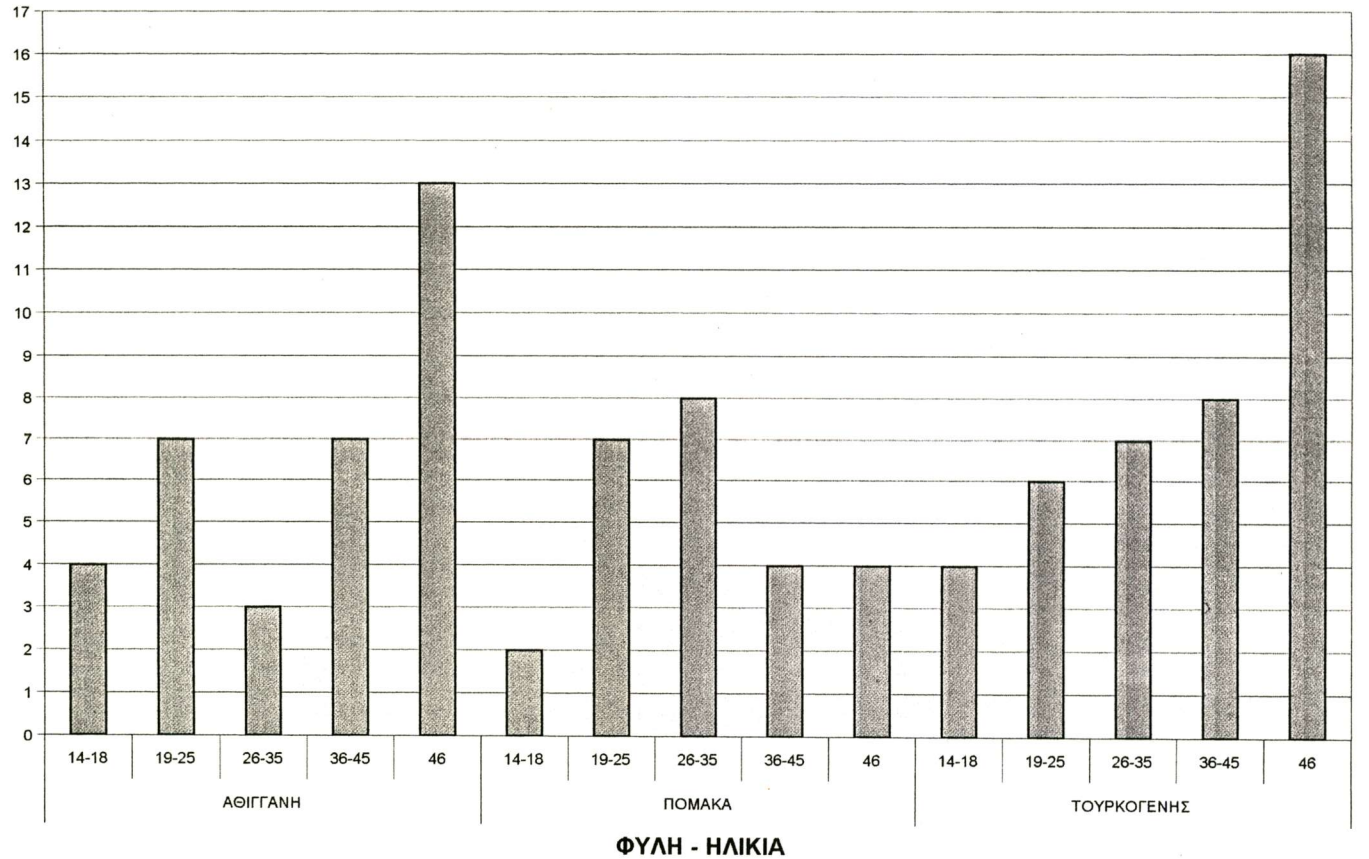
Σχεδόν όλη τους η ζωή ορίζεται από την οικογένεια, σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στις σύχγρονες δυτικές κοινωνίες όπου τα μέλη της οικογένειας την ορίζουν και την προσδιορίζουν κάθε φορά. Υποττάσσονται σε πολλές εκφάνσεις της ζωής τους σ'αυτή. Τα αγόρια όταν παντρευτούν ζουν για αρκετό διάστημα ή για πάντα μαζι με τους γονείς του, αντίθετα η κόρη όταν παντρεύεται πηγαίνει να ζήσει στην οικογένεια του άντρα της.

Στην καθημερινή ζωή η οικογένεια σπάνια γευματίζει συγκεντρωμένη. Οι άνδρες του σπιτιού τρώνε μόλις μπουν στο σπίτι και το ζητήσουν. Αυτό κάνει στην αρχή ο πατέρας και στη συνέχεια τον μιμούνται και τα παιδιά του αγόρια αναπτύσοντας μία βάναυση συμπεριφορά προς τη μητέρα, τις αδερφές ή τις υπόλοιπες γυναίκες της οικογένειας.

- **ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ**
- **ΠΙΝΑΚΕΣ**
- **ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ**

(Στη συνέχεια ακολουθούν διαγράμματα και οι συγκριτικοί πίνακες συσχετισμού των διαφόρων μεταβλητών που ετέθησαν στην έρευνα και ακολουθεί η καταγραφή τους.)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0
14-18
19-25
26-35
36-45
46
14-18
19-25
26-35
36-45
46
14-18
19-25
26-35
36-45
46
ΑΘΙΓΓΑΝΗ
ΠΟΜΑΚΑ
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ
ΦΥΛΗ - ΗΛΙΚΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΦΥΛΗ - ΗΛΙΚΙΑ		
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	4,00%
	19-25	7,00%
	26-35	3,00%
	36-45	7,00%
	46	13,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	14-18	2,00%
	19-25	7,00%
	26-35	8,00%
	36-45	4,00%
	46	4,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	4,00%
	19-25	6,00%
	26-35	7,00%
	36-45	8,00%
	46	16,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον πίνακα αυτό συσχέτισα την φυλή στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος και την ηλικία της, ώστε να δούμε τις ηλικίες και σε τι ποσοστό αυτές υπάρχουν στο δείγμα της έρευνας.

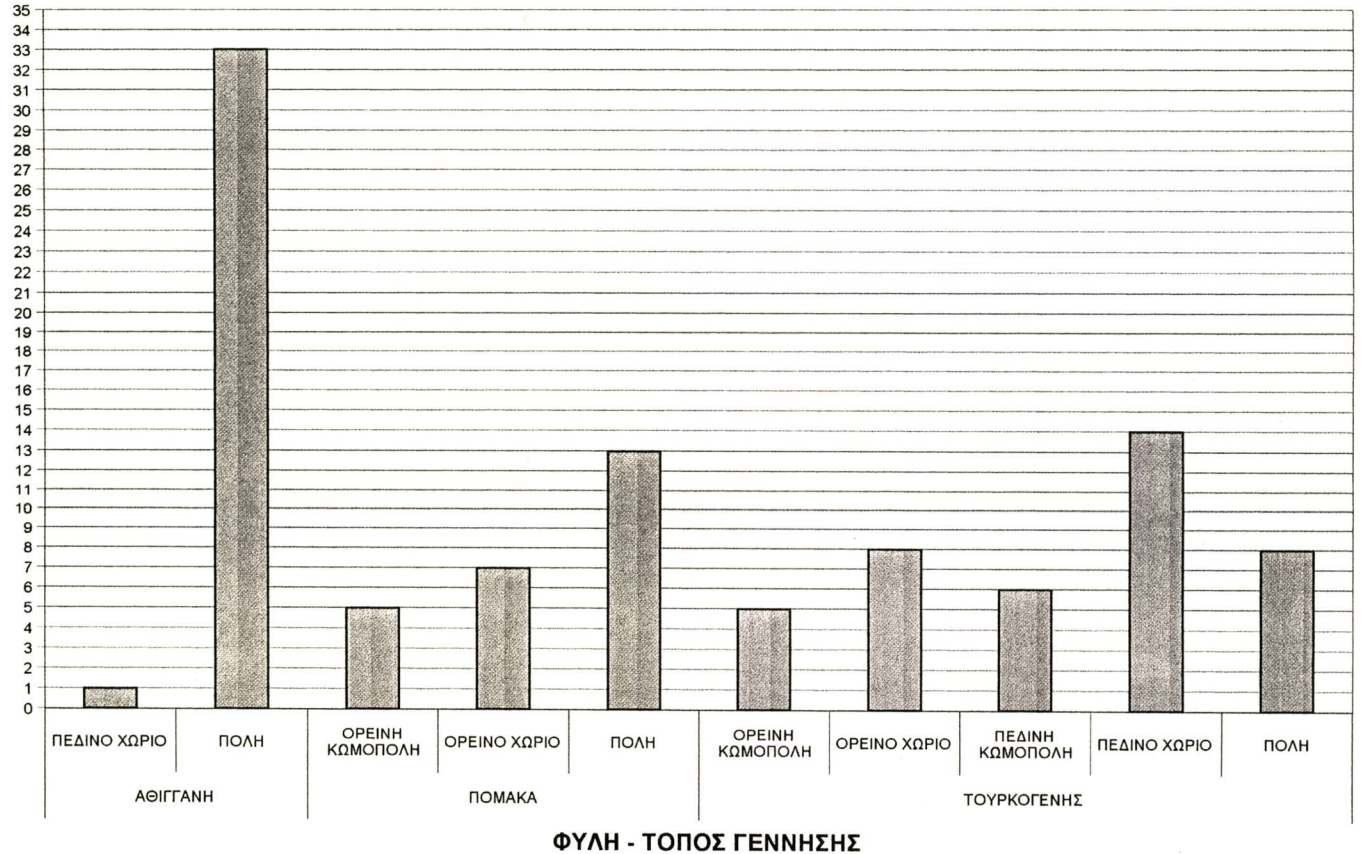
Στις Αθίγγανες του δείγματος υπάρχει ένα 4% στις ηλικίες μεταξύ 14-18 χρονών, ένα 7% στις ηλικίες μεταξύ 19-25 χρονών, ένα ποσοστό 3% στις ηλικίες μεταξύ 26-35 ετών, ένα ποσοστό 7% στις ηλικίες μεταξύ 36-45 χρονών και ένα ποσοστό 13% για γυναίκες από 46 χρονών και άνω.

Για τις πομάκες γυναίκες του δείγματος έχουμε για την πρώτη ηλικιακή ομάδα 2%, για την δεύτερη 7%, για την επόμενη ηλικιακή ομάδα των 26-35 ετών έχουμε 8%, για τις ηλικίες μεταξύ 36-45 ετών έχουμε 4% και τέλος για τις άνω των 46 ετών Πομάκες έχουμε 4%.

Οι τουρκογενείς στο δείγμα έχουν για τις ηλικίες μεταξύ 14-18 χρονών ένα 4%, για τις ηλικίες μεταξύ 19-25 χρονών ένα ποσοστό της τάξης του 6%, για την επόμενη ηλικιακή ομάδα 7%,για τις γυναίκες των ηλικιών 36-45 ετών 8% και τέλος για τις τουρκογενείς των άνω των 46 ετών υπάρχει ένα ποσοστό της τάξης του 16%.

Υπάρχει αντιπροσώπευση από όλες τις ηλικιακές ομάδες στο δείγμα της έρευνας. Οι ηλικιακές ομάδες κατηγοριοποιήθηκαν με το παραπάνω τρόπο γιατί θεώρησα βάση των βιωματικών μου εμπειριών για πολλά έτη στην περιοχή της Δυτικής Θράκης, ότι όλες οι άλλες ερωτήσεις που βασιζόταν στην κατηγοριοποίηση αυτή θα διευκολυνόταν η καταγραφή τους και κατά συνέπεια η ανάλυση των δεδομένων τους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

ΦΥΛΗ - ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΦΥΛΗ - ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ		
ΦΥΛΗ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	1,00%
	ΠΟΛΗ	33,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	5,00%
	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	7,00%
	ΠΟΛΗ	13,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	5,00%
	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	8,00%
	ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	6,00%
	ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	14,00%
	ΠΟΛΗ	8,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον πίνακα αυτό τοποθέτησα τους παράγοντες φυλή στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος και το που αυτή γεννήθηκε. Με τον τρόπο αυτό βλέπουμε από πού ήταν οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα και συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια αυτής.

Οι Αθίγγανες γυναίκες σε ποσοστό 33% γεννήθηκαν σε πόλη και ένα 1% γεννήθηκε σε πεδινό χωριό.

Οι Πομάκες του δείγματος γεννήθηκαν σε ποσοστό 13% σε πόλη, σε ποσοστό 5% σε ορεινή κωμόπολη και σε ποσοστό 7% σε ορεινό χωριό.

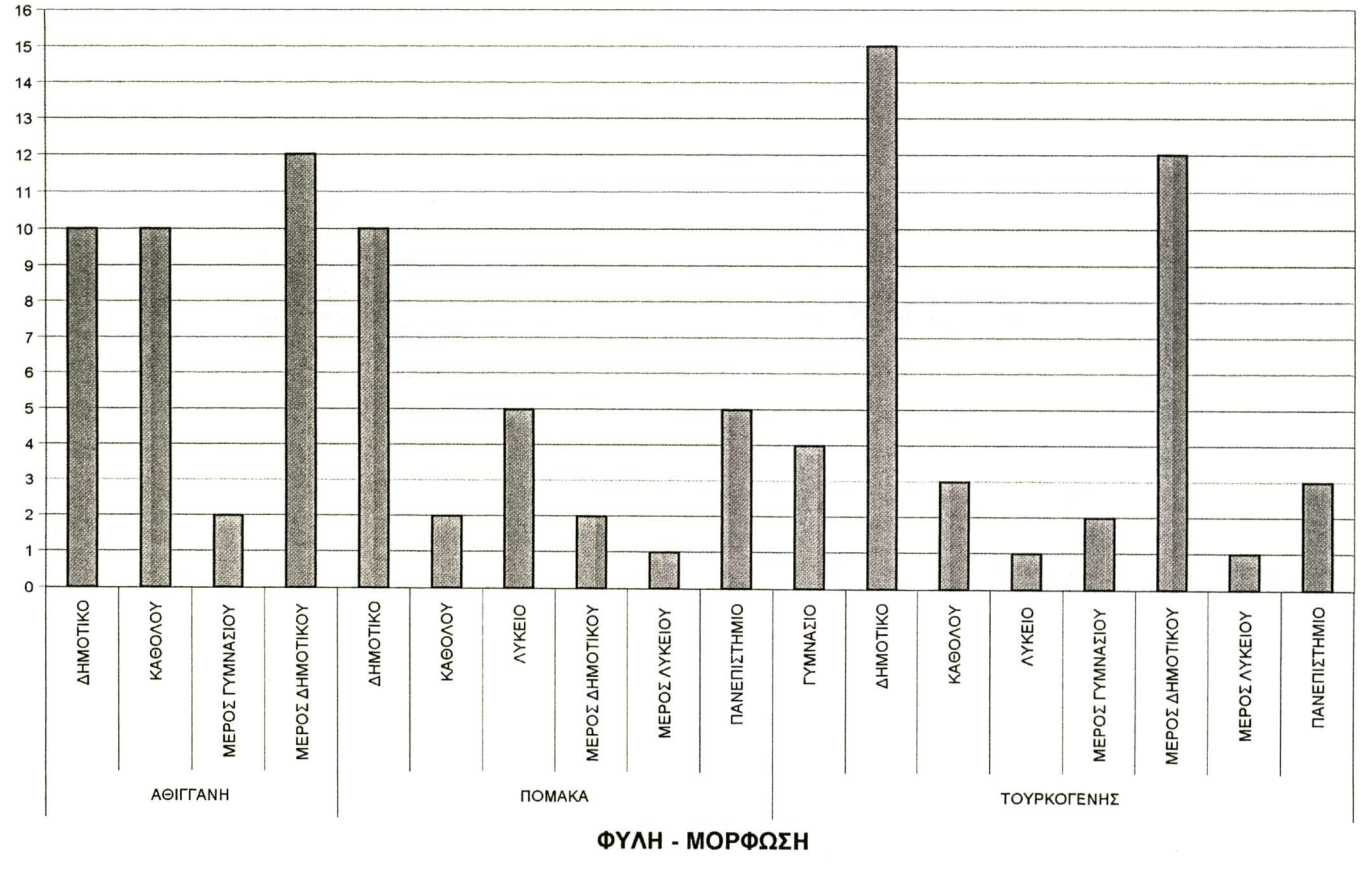
Οι τουρκογενείς του δείγματος γεννήθηκαν σε ποσοστό 8% σε πόλη, σε ποσοστό 6% σε πεδινή κωμόπολη, σε ποσοστό 14% σε πεδινό χωριό , σε ποσοστό 5% σε ορεινή κωμόπολη και σε ποσοστό 8% σε ορεινό χωριό.

Ο πληθυσμός των Αθιγγάνων κατοικεί στην συντριπτική του πλειοψηφία σε πόλεις και συγκεκριμένα στις πόλεις της Ξάνθης, της Κομοτηνής, της Αλεξανδρούπολης και του Διδυμοτείχου.

Ο πληθυσμός των Πομάκων κατοικεί στην συντριπτική του πλειοψηφία στον νομό της Ξάνθης χωρίς να αποκλείονται και οι λίγες περιπτώσεις πομακικών χωριών σε όλο τον ορεινό όγκο της Ροδόπης. Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι οι Πομάκες δεν κατάγονται αλλά και ούτε ζουν σε πεδινές κωμοπόλεις ή σε πεδινά χωριά και βέβαια αυτό εξηγείται από την ιστορική τους προέλευση και διαδρομή.

Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται επίσης ότι οι τουρκογενείς υπάρχουν σε όλα τα γεωγραφικά μέρη της Δυτικής Θράκης και κατοικούν και σε πόλεις και σε χωριά του κάμπου ή του βουνού.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0
ΔΗΜΟΤΙΚΟ
ΚΑΘΟΛΟΥ
ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΔΗΜΟΤΙΚΟ
ΚΑΘΟΛΟΥ
ΛΥΚΕΙΟ
ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ
ΔΗΜΟΤΙΚΟ
ΚΑΘΟΛΟΥ
ΛΥΚΕΙΟ
ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΙΓΓΑΝΗ
ΠΟΜΑΚΑ
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ
ΦΥΛΗ - ΜΟΡΦΩΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΦΥΛΗ - ΜΟΡΦΩΣΗ		
ΦΥΛΗ	ΜΟΡΦΩΣΗ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	10,00%
	ΚΑΘΟΛΟΥ	10,00%
	ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	2,00%
	ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	12,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	10,00%
	ΚΑΘΟΛΟΥ	2,00%
	ΛΥΚΕΙΟ	5,00%
	ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	2,00%
	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	1,00%
	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	5,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	4,00%
	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	15,00%
	ΚΑΘΟΛΟΥ	3,00%
	ΛΥΚΕΙΟ	1,00%
	ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	2,00%
	ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	12,00%
	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	1,00%
	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	3,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον πίνακα αυτό απεικονίζεται η μορφωτική κατάσταση των γυναικών του δείγματος.

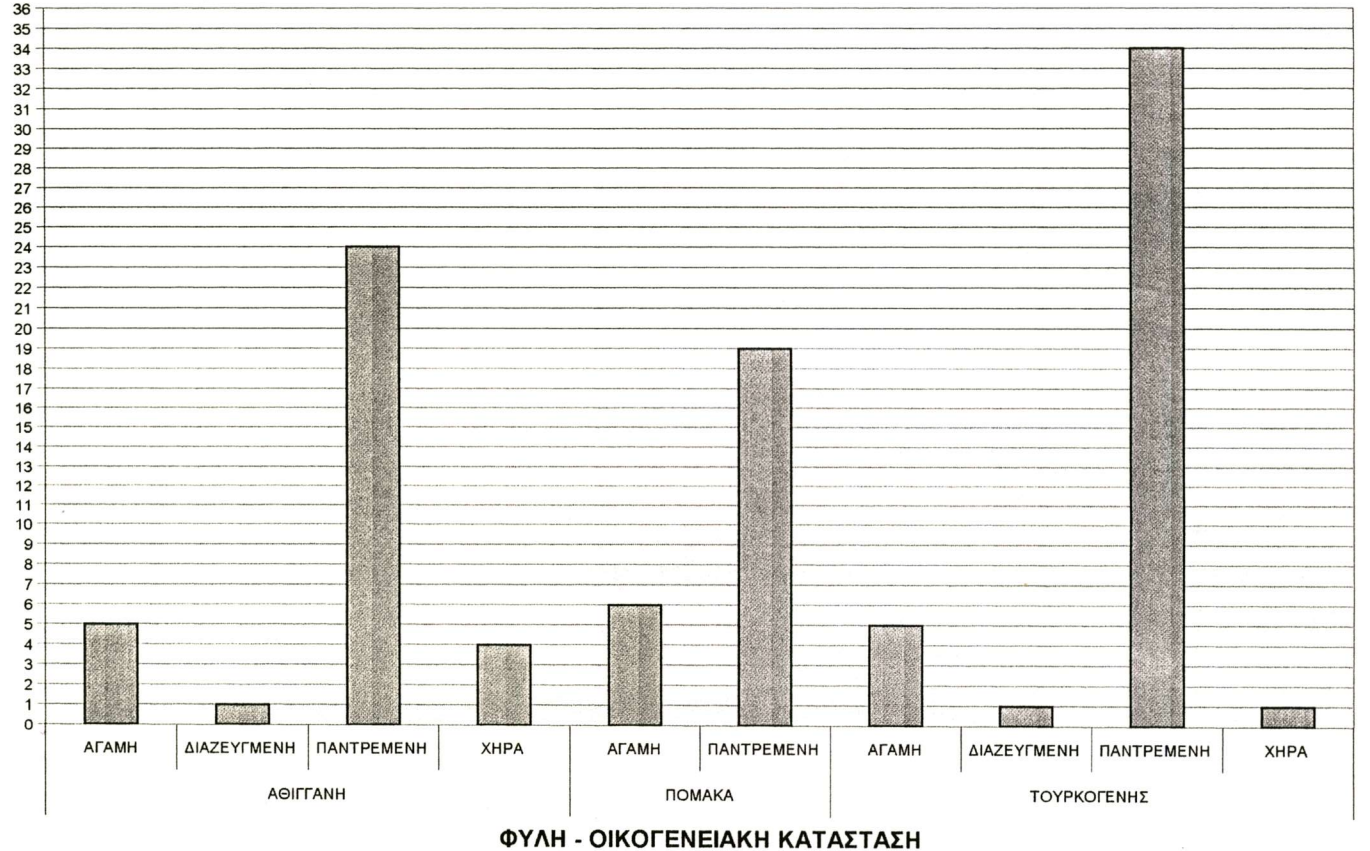
Οι Αθίγγανες σε ποσοστό 10% δεν έχουν φοιτήσει καθόλου σε σχολείο, σε ποσοστό12% έχουν πάει σε ορισμένες τάξεις του δημοτικού σχολείο, σε ποσοστό 10% τελείωσαν το δημοτικό σχολείο και σε ποσοστό 2% παρακολούθησαν και τμήμα του γυμνασίου.

Οι Πομάκες γυναίκες του δείγματος σε ποσοστό 2% δεν παρακολούθησαν καθόλου την βασική εκπαίδευση, σε ποσοστό επίσης 2% φοίτησαν σε ορισμένες τάξεις του δημοτικού σχολείου και σε ποσοστό 10% τελείωσαν το δημοτικό σχολείο. Τμήμα του λυκείου παρακολούθησαν το 1%, όλο το λύκειο το έβγαλε ένα 5% και σε πανεπιστήμιο φοιτά ή φοίτησε το 5% του δείγματος των Πομάκων γυναικών της έρευνας.

Από τις τουρκογενείς της έρευνας το 3% δεν πήγε καθόλου στο σχολείο, το 12% φοίτησε σε ορισμένες τάξεις του και το 15% του δείγματος τελείωσε όλο το δημοτικό σχολείο. Τμήμα του γυμνασίου παρακολούθησε το 2% του δείγματος, το γυμνάσιο τελείωσε το 4%, τμήμα του λυκείου παρακολούθησε το 1%, το λύκειο έβγαλε το 1% και στο πανεπιστήμιο φοίτησε ή φοιτά το 3% του συνόλου των τουρκογενών γυναικών του δείγματος.

Από τον πίνακα φαίνεται ότι μεγαλύτερη συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία έχουν οι Πομάκες γυναίκες της έρευνας. Έχουν το μικρότερο ποσοστό αναλφάβητων καθώς επίσης και το υψηλότερο ποσοστό αυτών που φοίτησαν στο λύκειο και το πανεπιστήμιο.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

ΦΥΛΗ - ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΦΥΛΗ – ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		
ΦΥΛΗ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΑΓΑΜΗ	5,00%
	ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΗ	1,00%
	ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΗ	24,00%
	ΧΗΡΑ	4,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΑΓΑΜΗ	6,00%
	ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΗ	19,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΑΓΑΜΗ	5,00%
	ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΗ	1,00%
	ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΗ	34,00%
	ΧΗΡΑ	1,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

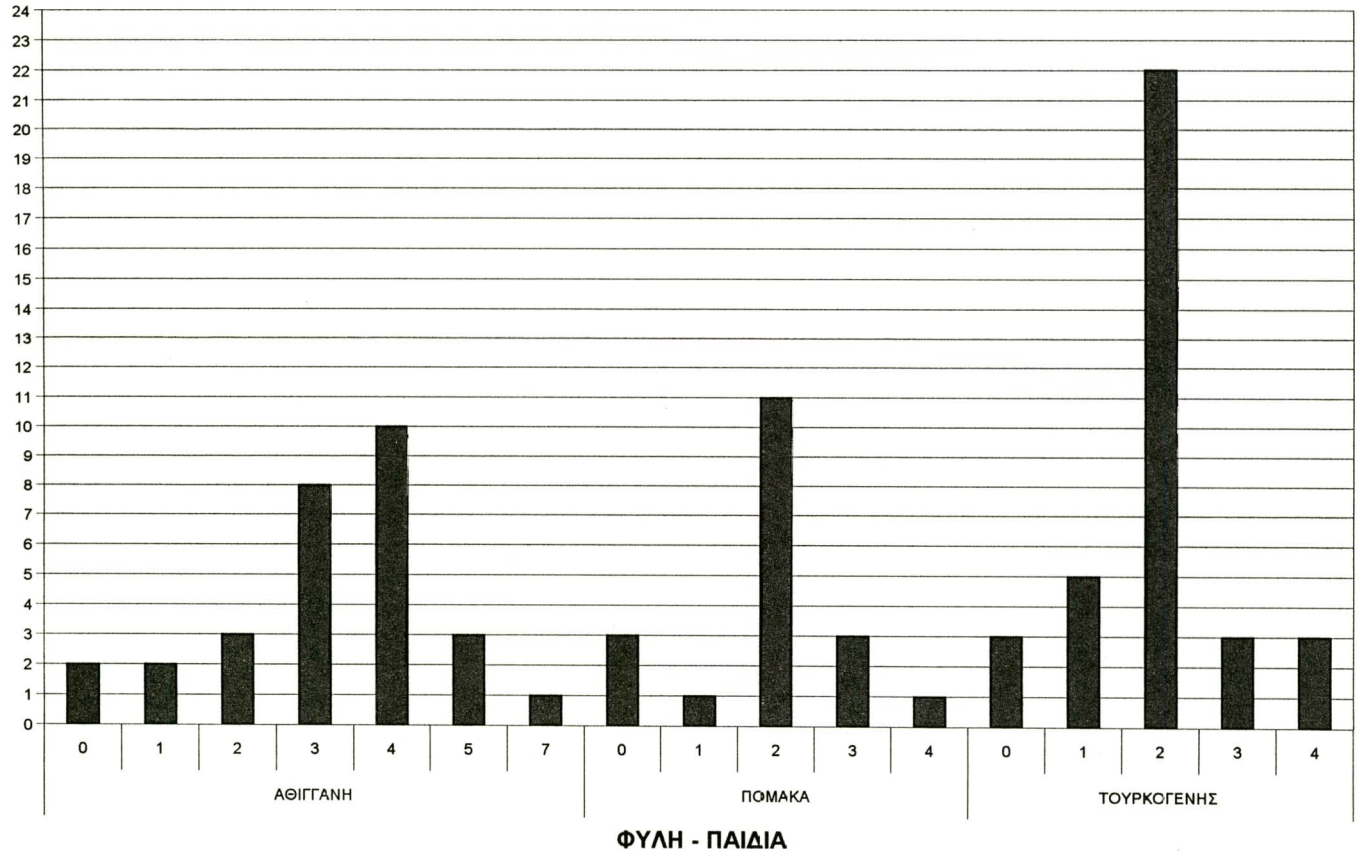
Στον πίνακα αυτό θέλησα να δω την οικογενειακή κατάσταση των διαφόρων φυλετικών ομάδων του δείγματος.

Στις Αθίγγανες του δείγματος το 5% ήταν άγαμες, το 24% ήταν παντρεμένες, το 1% διαζευγμένες και το 4% ήταν χήρες.

Στις Πομάκες του δείγματος το 6% ήταν άγαμες και το 19% ήταν παντρεμένες.

Στις τουρκογενείς του δείγματος το 5% ήταν άγαμες, το 34% ήταν παντρεμένες , το 1% ήταν διαζευγμένες και το 1% ήταν χήρες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5

24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0
0 1 2 3 4 5 7
ΑΘΙΓΓΑΝΗ
0 1 2 3 4
ΠΟΜΑΚΑ
0 1 2 3 4
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ
ΦΥΛΗ - ΠΑΙΔΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΦΥΛΗ - ΠΑΙΔΙΑ		
ΦΥΛΗ	ΠΑΙΔΙΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	0	2,38%
	1	2,38%
	2	3,57%
	3	9,52%
	4	11,90%
	5	3,57%
	7	1,19%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,52%
ΠΟΜΑΚΑ	0	3,57%
	1	1,19%
	2	13,10%
	3	3,57%
	4	1,19%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		22,62%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	0	3,57%
	1	5,95%
	2	26,19%
	3	3,57%
	4	3,57%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		42,86%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον πίνακα αυτό καταγράφονται σε ποσοστιαία αναλογία ο αριθμός των παιδιών που έχουν οι γυναίκες του δείγματος. Βέβαια στο συγκεκριμένο υπήρχαν και οι άγαμες γυναίκες που καμιά τους δεν είχε παιδιά. Το ποσοστό των γυναικών αυτών επιμερίστηκε αναλογικά στα υπόλοιπα ποσοστά για να έχουμε το συνολικό 100% του δείγματος.

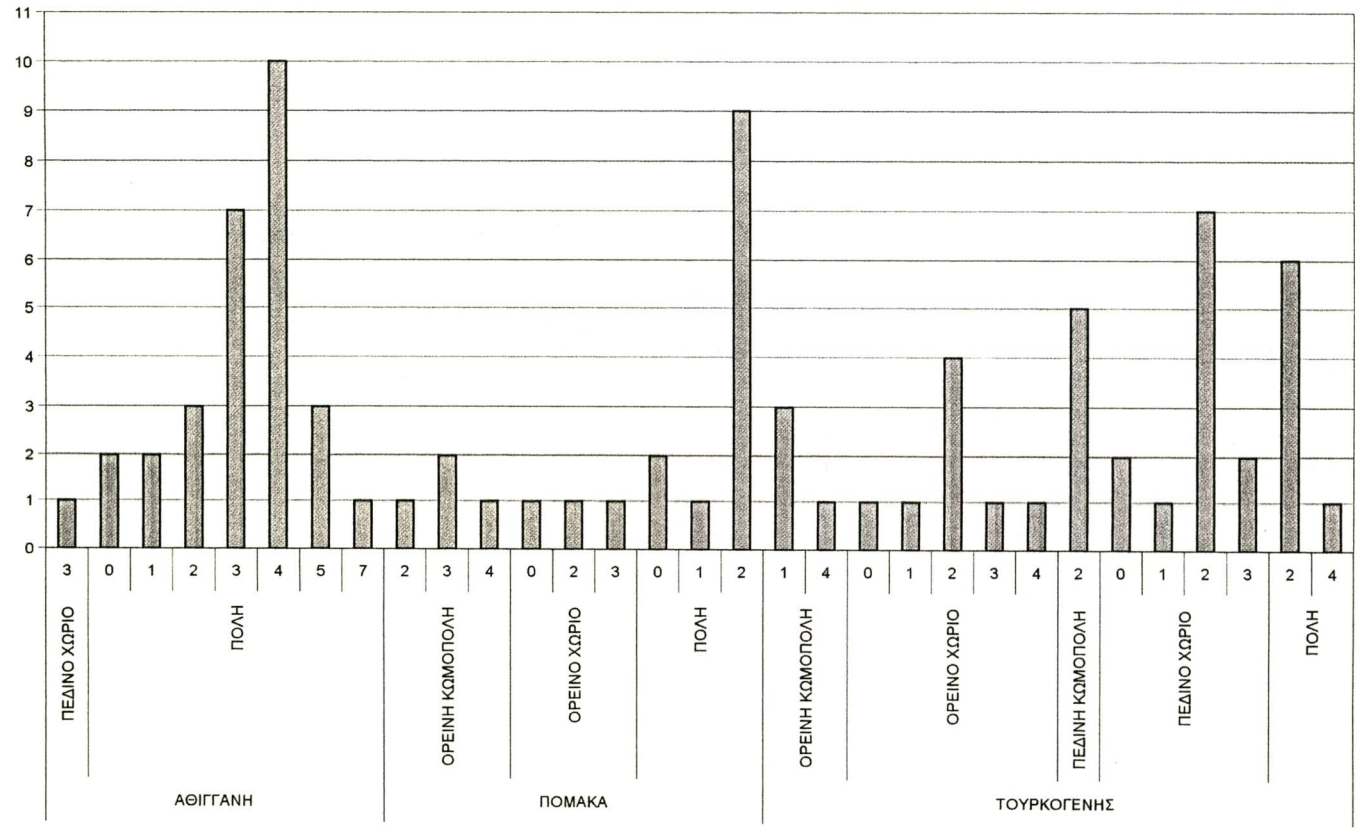
Από τις Αθίγγανες το 2,38% δεν είχε καθόλου παιδιά, το2,38% είχε από ένα παιδί, το3,57% είχε από δύο παιδιά, το 9,52% είχε από τρία παιδιά, το 11,90% είχε από τέσσερα παιδιά, το 3,57% είχε από πέντε παιδιά και τέλος το 1,19% είχε από επτά παιδιά.

Από τις Πομάκες του δείγματος το 3,57% δεν είχε καθόλου παιδιά, το 1,19% είχε από ένα παιδί, το 13,10% είχε από δύο παιδιά, το 3,57% είχε από τρία παιδιά και το 1,19% είχε από τέσσερα παιδιά.

Από τις τουρκογενείς του δείγματος το 3,57% δεν είχε παιδιά, το 5,95% είχε από ένα παιδί, το 26,19% είχε από δύο παιδιά, το 3,57% είχε από τρία παιδιά και το 3,57% είχε από τέσσερα παιδιά.

Συνολικά στο συγκεκριμένο δείγμα το 42,86% των γυναικών είχε από δύο παιδιά. Και αυτό το ποσοστό αποτελεί και την πλειοψηφία σε σχέση με τα υπόλοιπα δεδομένα. Επίσης στο δείγμα των Αθιγγάνων γυναικών η τάση που φαίνεται ως η πιο επικρατέστερη είναι οι γυναίκες που έχουν από τέσσερα παιδιά ενώ η τάση για τις δύο άλλες ομάδες είναι να κάνουν από δύο παιδιά.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6

11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0
3 0 1 2 3 4 5 7 2 3 4 0 2 3 0 1 2 1 4 0 1 2 3 4 2 0 1 2 3 2 4
ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ
ΠΟΛΗ
ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ
ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ
ΠΟΛΗ
ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ
ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ
ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ
ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ
ΠΟΛΗ
ΑΘΙΓΓΑΝΗ
ΠΟΜΑΚΑ
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ
ΦΥΛΗ - ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ - ΠΑΙΔΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

ΦΥΛΗ – ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ - ΠΑΙΔΙΑ			
ΦΥΛΗ	ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΠΑΙΔΙΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	3	1,19%
	Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		1,19%
	ΠΟΛΗ	0	2,38%
		1	2,38%
		2	3,57%
		3	8,33%
		4	11,90%
		5	3,57%
		7	1,19%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ		33,33%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,52%
ΠΟΜΑΚΑ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	2	1,19%
		3	2,38%
		4	1,19%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗΚΩΜΟΠΟΛΗ		4,76%
	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	0	1,19%
		2	1,19%
		3	1,19%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		3,57%
	ΠΟΛΗ	0	2,38%
		1	1,19%
		2	10,71%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ		14,29%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			22,62%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	1	3,57%
		4	1,19%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		4,76%
	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	0	1,19%
		1	1,19%
		2	4,76%
		3	1,19%
		4	1,19%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		9,52%
	ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	2	5,95%
	Σύνολο - ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		5,95%
	ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	0	2,38%
		1	1,19%
		2	8,33%
		3	2,38%
	Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		14,29%
	ΠΟΛΗ	2	7,14%
		4	1,19%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ		8,33%
Σύνολο-ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗ			42,86%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό συσχέτισα την φυλή στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος, τον τόπο γέννησής της και τα παιδιά που έχει κάνει η κάθε μία από αυτές, θέλοντας να δω κατά πόσο υπάρχει συσχετισμός του τόπου κατοικίας της και του αριθμού των παιδιών που τεκνοποιεί.

Οι Αθίγγανες του δείγματος κατοικούσαν όλες σε πόλη, από αυτές το 2,38% δεν είχε καθόλου παιδιά, το 2,38% είχε από ένα παιδί, το 3,57% είχε από δύο παιδιά, το 8,33% είχε από τρία παιδιά , το 11,90 είχε από τέσσερα παιδιά , το 3,57% είχε από πέντε παιδιά και το 1,19% είχε από επτά παιδιά.

Από τις Πομάκες που κατοικούσαν σε πόλη το 2,38% δεν είχε καθόλου παιδιά, το 1,19% είχε από ένα παιδί και το 10,71% είχε από δύο παιδιά. Από τις Πομάκες που κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη το 1,19% είχε από δύο παιδιά, το 2,38% είχε από τρία παιδιά και το 1,19% είχε από τέσσερα παιδιά. Από τις Πομάκες τέλος που διέμεναν σε ορεινό χωριό το 1,19% δεν είχε καθόλου παιδιά, το 1,19% είχε από δύο παιδιά και το 1,19% είχε από τρία παιδιά.

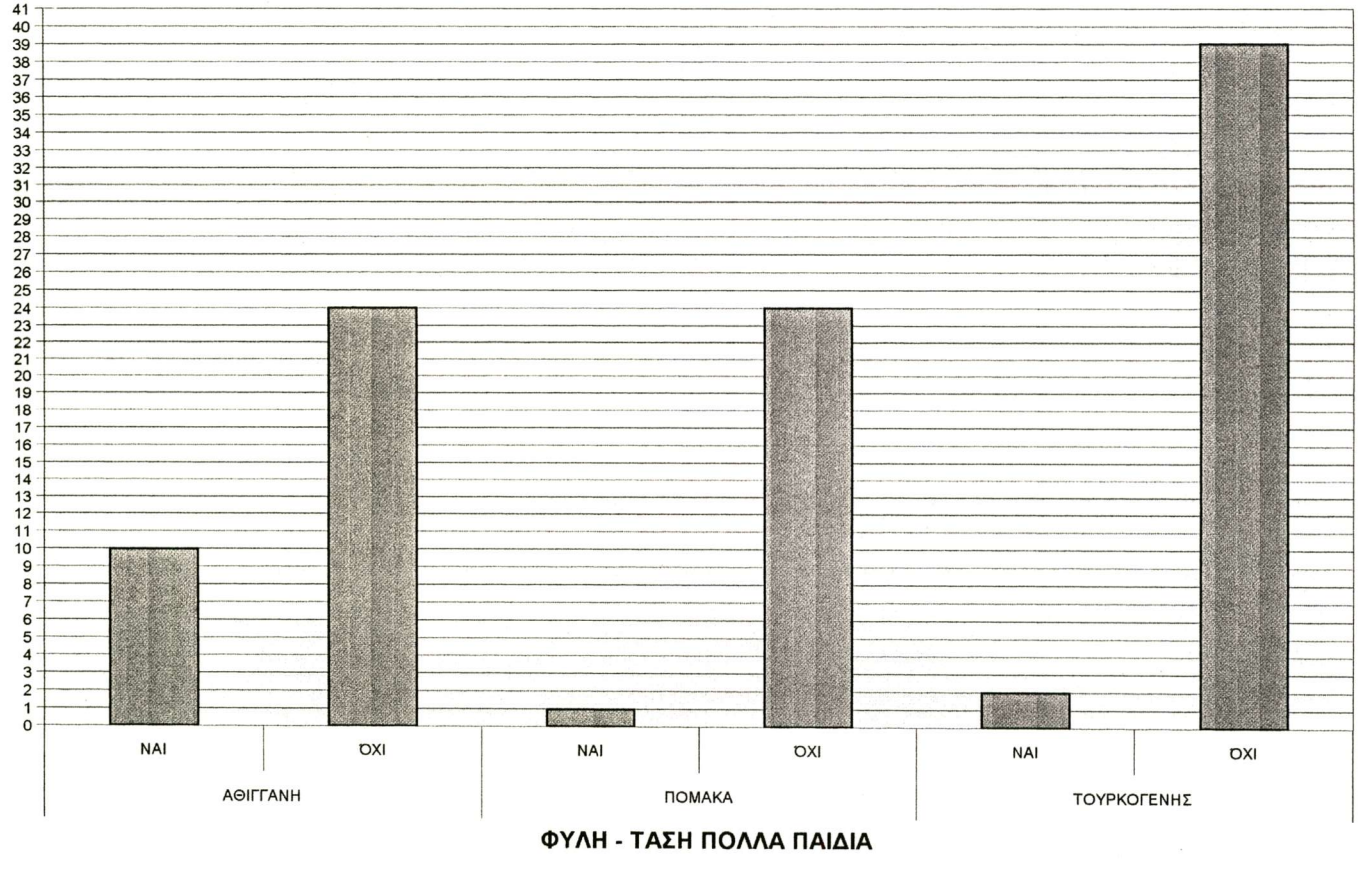
Από τις τουρκογενείς του δείγματος που κατοικούσαν σε πόλη το 7,14% είχε από δύο παιδιά και το 1,19% είχε από τέσσερα παιδιά. Οι γυναίκες που κατοικούσαν σε πεδινή κωμόπολη σε ποσοστό 5,95% είχαν από δύο παιδιά. Όσες κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη είχαν το 3,57% από ένα παιδί και το 1,19% από τέσσερα παιδιά. Οι τουρκογενείς που διέμεναν σε πεδινό χωριό το 2,38% δεν είχε παιδιά, το 1,19% είχε από ένα παιδί, το 8,33% είχε από δύο παιδιά και το 2,38% είχε από τρία παιδιά. Τέλος οι γυναίκες αυτής της φυλετικής ομάδας που κατοικούσαν σε ορεινό χωριό το 2,38% δεν είχε παιδιά, το 1,19% είχε από ένα παιδί, το 8,33% είχε από δύο παιδιά και το 2,38% είχε από τρία παιδιά.

Βάση των όσων προκύπτουν από τον πίνακα ένα ποσοστό της τάξης του 42,84% στο σύνολο του δείγματος έχει από δύο παιδιά. Η τάση που δείχνει να υπάρχει στις Αθίγγανες του δείγματος είναι ότι ένα υψηλό ποσοστό αυτών, το 24,99% επί συνόλου 33,33% έχει από τρία και άνω παιδιά. Αυτή η τάση δεν υπάρχει στις δύο άλλες φυλετικές ομάδες. Η πλειοψηφία των Πομάκων γυναικών έχει από δύο παιδιά σε ποσοστό 13,09% επί συνόλου 22,62%. Η πλειοψηφία επίσης των τουρκογενών του δείγματος, σε ποσοστό 26,18% έχει από δύο παιδιά σε σύνολο 42,86%.

Ακόμη από τον πίνακα όπου καταγράφονται τα στοιχεία των Πομάκων γυναικών φαίνεται ότι υπάρχει μία τάση όσων από αυτές κατοικούν σε πόλη να κάνουν από δύο παιδιά, ενώ αυτή η επιλογή δεν φαίνεται να είναι η επικρατέστερη για όσες κατοικούν σε ορεινή κωμόπολη και σε ορεινό χωριό. Στις περιπτώσεις αυτές επικρατεί η επιλογή των τριών παιδιών.

Από τον πίνακα όπου καταγράφονται τα στοιχεία των τουρκογενών γυναικών φαίνεται ότι υπάρχει η τάση, σε ένα σημαντικό ποσοστό, οι γυναίκες να επιλέγουν να κάνουν από δύο παιδιά ανεξάρτητα από το που κατοικούν.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7

41
40
39
38
37
36
35
34
33
32
31
30
29
28
27
26
25
24
23
22
21
20
19
18
17
16
15
14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0
ΝΑΙ
ΟΧΙ
ΝΑΙ
ΟΧΙ
ΝΑΙ
ΟΧΙ
ΑΘΙΓΓΑΝΗ
ΠΟΜΑΚΑ
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ
ΦΥΛΗ - ΤΑΣΗ ΠΟΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΦΥΛΗ – ΤΑΣΗ ΓΙΑ ΠΟΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ		
ΦΥΛΗ	ΤΑΣΗ ΠΟΛΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΝΑΙ	10,00%
	ΟΧΙ	24,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΝΑΙ	1,00%
	ΟΧΙ	24,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΝΑΙ	2,00%
	ΟΧΙ	39,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον πίνακα αυτό συσχέτισα την φυλή στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος και την θέση τους εάν έχουν τάση να κάνουν πολλά παιδιά.

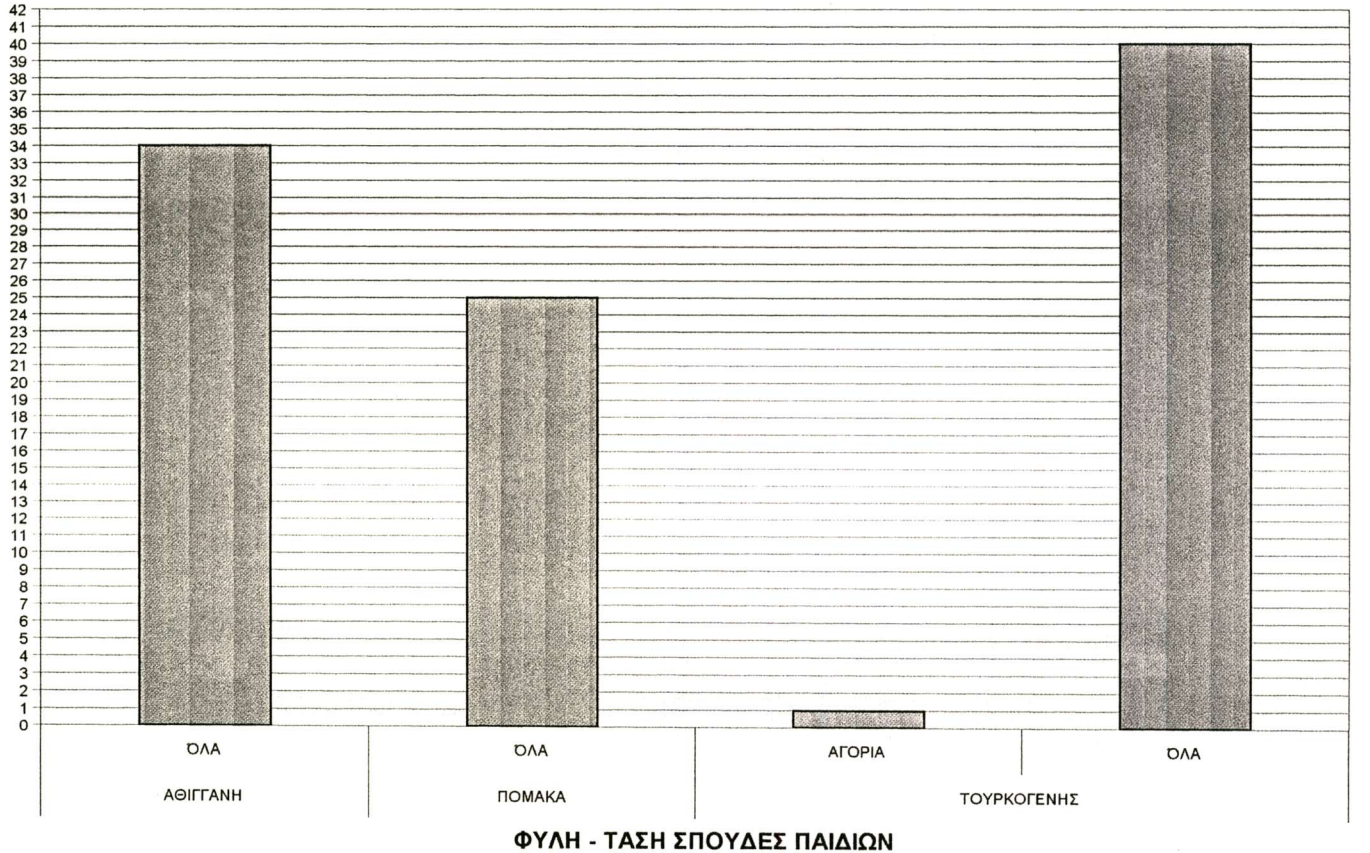
Οι Αθίγγανες του δείγματος σε ποσοστό 10% έχουν τάση για πολλά παιδιά και σε ποσοστό 24% δεν επιθυμούν να κάνουν πολλά παιδιά.

Οι Πομάκες του δείγματος σε ποσοστό 1% μόνο λένε ναι στα πολλά παιδιά , ενώ η συντριπτική τους πλειοψηφία σε ποσοστό 24% απάντησαν αρνητικά στο εάν επιθυμούν να κάνουν πολλά παιδιά.

Στις τουρκογενείς επίσης η μεγάλη τους πλειοψηφία σε ποσοστό 39% απάντησε αρνητικά στο εάν επιθυμούν να κάνουν πολλά παιδιά και μόνο ένα 2% απάντησε θετικά.

Από τον πίνακα φαίνεται ότι οι Πομάκες και οι τουρκογενείς στην μεγάλη τους πλειοψηφία δεν έχουν τάση να κάνουν πολλά παιδιά, ενώ μόνο στις Αθίγγανες το ποσοστό όσων απάντησαν θετικά στο ερώτημα είναι αρκετά υψηλό.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8

ΦΥΛΗ - ΤΑΣΗ ΣΠΟΥΔΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ

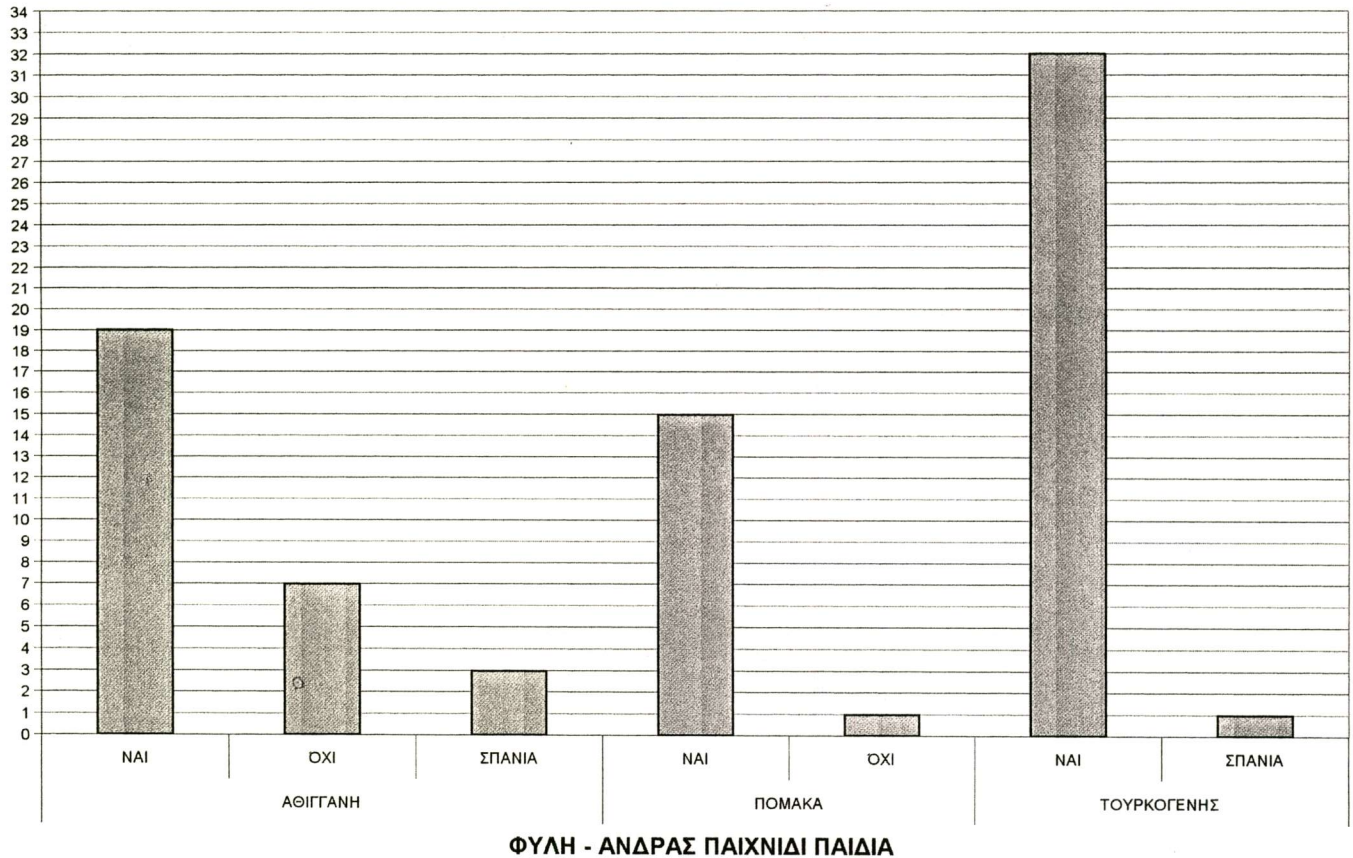
ΠΙΝΑΚΑΣ 8

ΦΥΛΗ - ΤΑΣΗ ΣΠΟΥΔΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ		
ΦΥΛΗ	ΤΑΣΗ ΣΠΟΥΔΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΌΛΑ	34,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΌΛΑ	25,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΑΓΟΡΙΑ	1,00%
	ΌΛΑ	40,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον πίνακα αυτό τέθηκε η φυλή στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος και η θέση τους εάν επιθυμούν να σπουδάσουν όλα τα παιδιά τους , ή μόνο τα αγόρια τους ,ή μόνο τα κορίτσια τους.

Από τον πίνακα φαίνεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος επιθυμεί να σπουδάσει το σύνολο των παιδιών της. Εξαίρεση αποτελεί ένα ποσοστό της τάξης του 1% από τουρκογενείς που απάντησαν ότι επιθυμούν να σπουδάσουν μόνο τα αγόρια τους .

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9

ΦΥΛΗ - ΑΝΔΡΑΣ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΠΑΙΔΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

ΦΥΛΗ-ΑΝΔΡΑΣ – ΠΑΙΧΝΙΔΙ- ΠΑΙΔΙΑ		
ΦΥΛΗ	ΑΝΔΡΑΣ- ΠΑΙΧΝΙΔΙ- ΠΑΙΔΙΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΝΑΙ	24,36%
	ΌΧΙ	8,97%
	ΣΠΑΝΙΑ	3,85%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		37,18%
ΠΟΜΑΚΑ	ΝΑΙ	19,23%
	ΌΧΙ	1,28%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		20,51%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΝΑΙ	41,03%
	ΣΠΑΝΙΑ	1,28%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		42,31%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Ο πίνακας αυτός δημιουργήθηκε προκειμένου να γίνει γνωστό το κατά πόσο οι σύζυγοι των γυναικών του δείγματος έπαιζαν ή παίζουν με τα παιδιά τους. Στο σύνολο του δείγματος υπήρχαν και γυναίκες άγαμες όπως επίσης και γυναίκες που ενώ ήταν παντρεμένες δεν είχαν παιδιά. Το δικό τους ποσοστό επιμερίστηκε αναλογικά στο υπόλοιπο του δείγματος που είχε τις προϋποθέσεις του δοθέντος ερωτήματος.

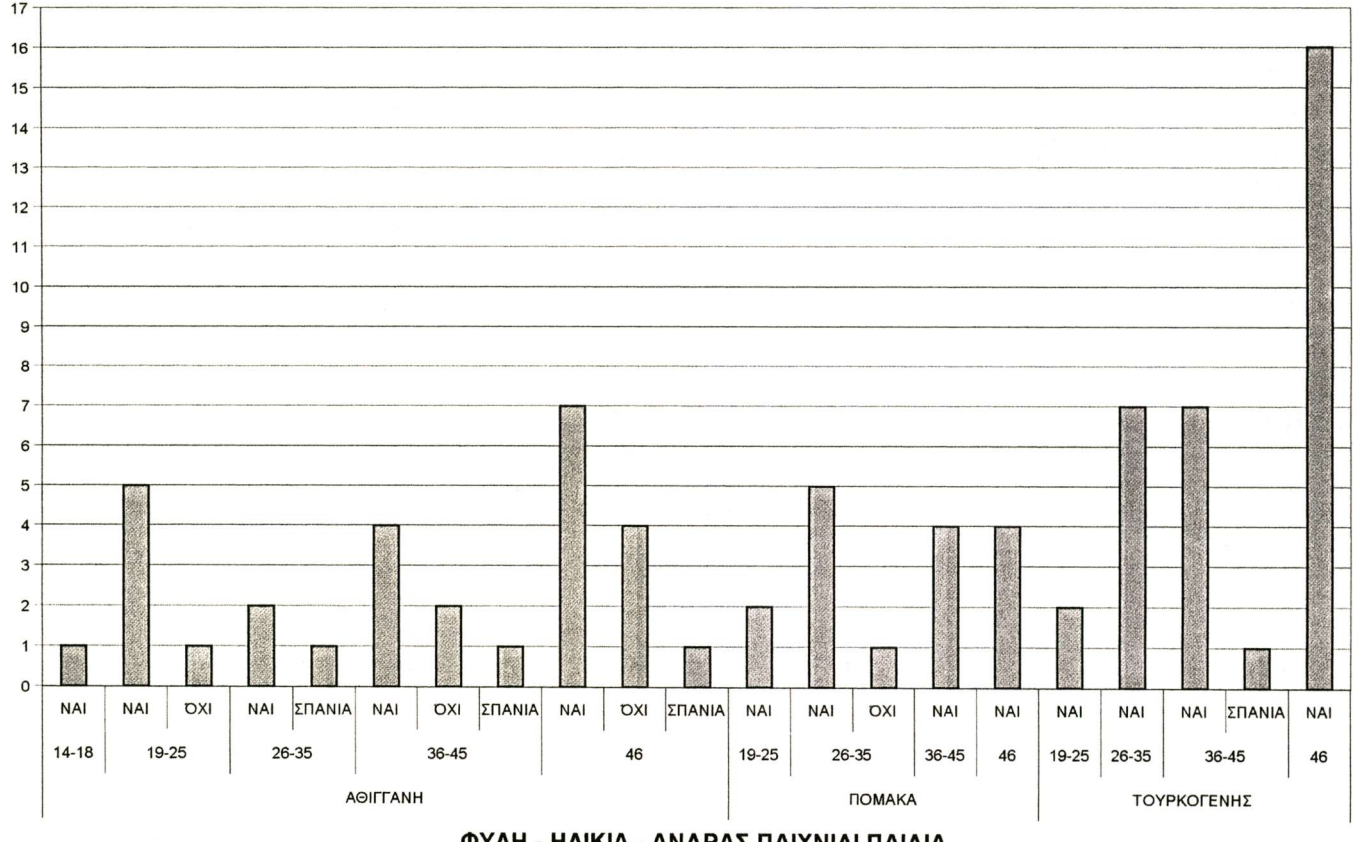
Οι σύζυγοι των Αθιγγάνων γυναικών του δείγματος σε ποσοστό 24,36% έπαιζαν με τα παιδιά τους, σε ποσοστό 8,97% δεν έπαιζαν καθόλου και ένα ποσοστό της τάξης του 3,85% έπαιζε με τα παιδιά του σπάνια.

Οι σύζυγοι των Πομάκων γυναικών στην πλειοψηφία του 19,23% έπαιζαν με τα παιδιά τους , ενώ μόνο το 1,28% δεν έπαιζε.

Στις τουρκογενείς επίσης η πλειοψηφία των συζύγων τους έπαιζε με τα παιδιά τους σε ποσοστό 41,03% και μόνο το 1,28 έπαιζε σπάνια μαζί τους.

Από τα στοιχεία που προκύπτουν φαίνεται ότι λιγότερο έπαιζαν με τα παιδιά τους οι σύζυγοι των Αθιγγάνων γυναικών, ενώ οι σύζυγοι των δύο άλλων φυλετικών ομάδων στη συντριπτική τους πλειοψηφία ασχολιόταν με τα παιδιά τους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10

ΦΥΛΗ - ΗΛΙΚΙΑ - ΑΝΔΡΑΣ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΠΑΙΔΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

ΦΥΛΗ – ΗΛΙΚΙΑ - ΑΝΔΡΑΣ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΠΑΙΔΙΑ			
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΑΝΔΡΑΣ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΠΑΙΔΙΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	ΝΑΙ	1,28%
	Σύνολο - 14-18		1,28%
	19-25	ΝΑΙ	6,41%
		ΟΧΙ	1,28%
	Σύνολο - 19-25		7,69%
	26-35	ΝΑΙ	2,56%
		ΣΠΑΝΙΑ	1,28%
	Σύνολο - 26-35		3,85%
	36-45	ΝΑΙ	5,13%
		ΟΧΙ	2,56%
		ΣΠΑΝΙΑ	1,28%
	Σύνολο - 36-45		8,97%
	46	ΝΑΙ	8,97%
		ΟΧΙ	5,13%
		ΣΠΑΝΙΑ	1,28%
	Σύνολο - 46		15,38%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			37,18%
ΠΟΜΑΚΑ	19-25	ΝΑΙ	2,56%
	Σύνολο - 19-25		2,56%
	26-35	ΝΑΙ	6,41%
		ΟΧΙ	1,28%
	Σύνολο - 26-35		7,69%
	36-45	ΝΑΙ	5,13%
	Σύνολο - 36-45		5,13%
	46	ΝΑΙ	5,13%
	Σύνολο - 46		5,13%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			20,51%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	19-25	ΝΑΙ	2,56%
	Σύνολο - 19-25		2,56%
	26-35	ΝΑΙ	8,97%
	Σύνολο - 26-35		8,97%
	36-45	ΝΑΙ	8,97%
		ΣΠΑΝΙΑ	1,28%
	Σύνολο - 36-45		10,26%
	46	ΝΑΙ	20,51%
	Σύνολο - 46		20,51%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			42,31%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό θέλησα να συσχετίσω την φυλή στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος, την ηλικία της και το εάν οι σύζυγοι όσων από αυτές είναι έγγαμες παίζουν ή έπαιζαν με τα παιδιά τους , όταν αυτά ήταν μικρότερα σε ηλικία.

Επειδή δεν ήταν έγγαμες το σύνολο του δείγματος για τον λόγο αυτό το σύνολο των αγάμων γυναικών της κάθε φυλετικής ομάδας επιμερίζεται ποσοστιαία στα υπόλοιπα ποσοστά και έτσι προκύπτουν και τα δεκαδικά ψηφία στον πίνακα.

Το σύνολο των συζύγων των Αθιγγάνων γυναικών που βρίσκονται στην πρώτη ηλικιακή ομάδα , σε ποσοστό 1,28% παίζει με τα παιδιά του. Στην δεύτερη ηλικιακή ομάδα οι σύζυγοι των

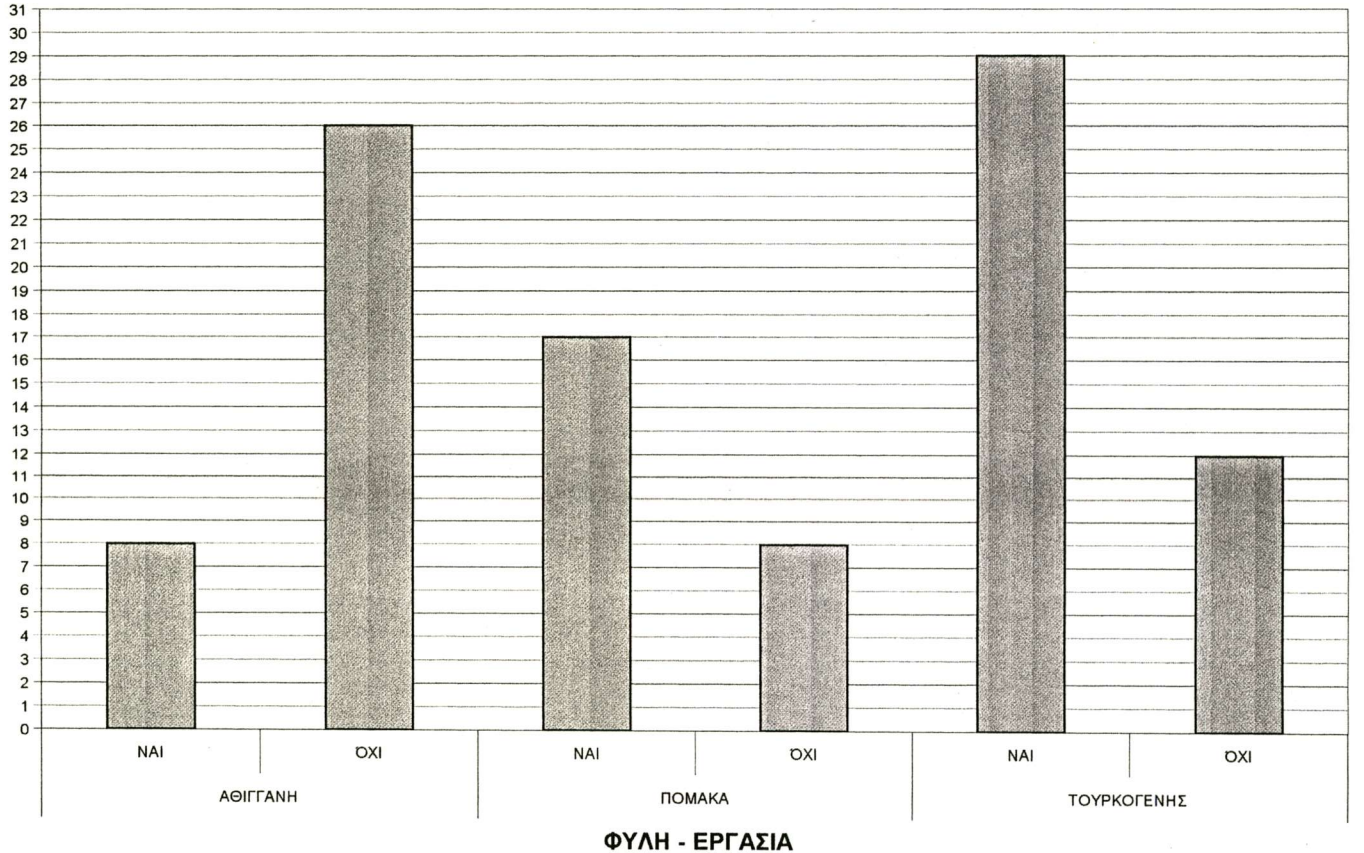
γυναικών αυτών σε ποσοστό 6,41% παίζουν επίσης διάφορα παιχνίδια με τα παιδιά τους, ενώ το 1,28% δεν παίζει καθόλου με αυτά .Στις ηλικίες από 26-35 ετών το 2,56% των συζύγων των γυναικών αυτών παίζει με τα παιδιά του και το 1,28% παίζει σπάνια με αυτά. Σ την επόμενη ηλικιακή ομάδα οι σύζυγοι των γυναικών που ανήκουν σε αυτήν σε ποσοστό 5,13% παίζουν ή έπαιζαν με τα παιδιά τους όταν αυτά ήταν σε μικρότερες ηλικίες, σε ποσοστό 5,13% δεν έπαιξαν καθόλου με τα παιδιά τους και σε ποσοστό 1,28% παίζουν ή έπαιζαν σπάνια με αυτά. Τέλος στην μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα των γυναικών άνω των 46 ετών, οι σύζυγοί τους έπαιζαν με τα παιδιά τους σε ποσοστό 8,97%, δεν έπαιξαν καθόλου με αυτά σε ποσοστό 5,13% και έπαιξαν πολύ λίγο με αυτά σε ποσοστό 1,28%.

Στις Πομάκες γυναίκες του δείγματος έχουμε θετική απάντηση στο ερώτημα εάν οι σύζυγοί τους παίζουν ή έπαιζαν με τα παιδιά τους σε όλες τις ηλικιακές ομάδες πλην ενός ποσοστού 1,28% στην ηλικιακή ομάδα μεταξύ 26-35 ετών.

Από τις γυναίκες τουρκογενείς του δείγματος έχουμε θετική απάντηση από όλες τις ηλικιακές ομάδες πλην ενός ποσοστού της τάξης του 1,28% στην ομάδα των 36-45 ετών. Αυτό το ποσοστό απάντησε ότι οι σύζυγοί τους έπαιζαν σπάνια με τα παιδιά τους.

Από τον παραπάνω πίνακα συνάγεται ότι στην μεγάλη τους πλειοψηφία οι σύζυγοι των Πομάκων γυναικών και των τουρκογενών παίζουν ή έπαιζαν με τα παιδιά τους κατά την ομολογία των ιδίων. Διαφοροποιήσεις υπάρχουν στις αθίγγανες του δείγματος, που σε όλες τις ηλικιακές ομάδες πλην της πρώτης έχουμε απαντήσεις που δεν είναι θετικές.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

ΦΥΛΗ - ΕΡΓΑΣΙΑ		
ΦΥΛΗ	ΕΡΓΑΣΙΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΝΑΙ	8,00%
	ΟΧΙ	26,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΝΑΙ	17,00%
	ΟΧΙ	8,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΝΑΙ	29,00%
	ΟΧΙ	12,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Από το σύνολο του δείγματος οι Αθίγγανες αποτελούν το 34%, από αυτό το ποσοστό το 8% εργάζεται, ενώ το 26% δεν έχει εργασία..

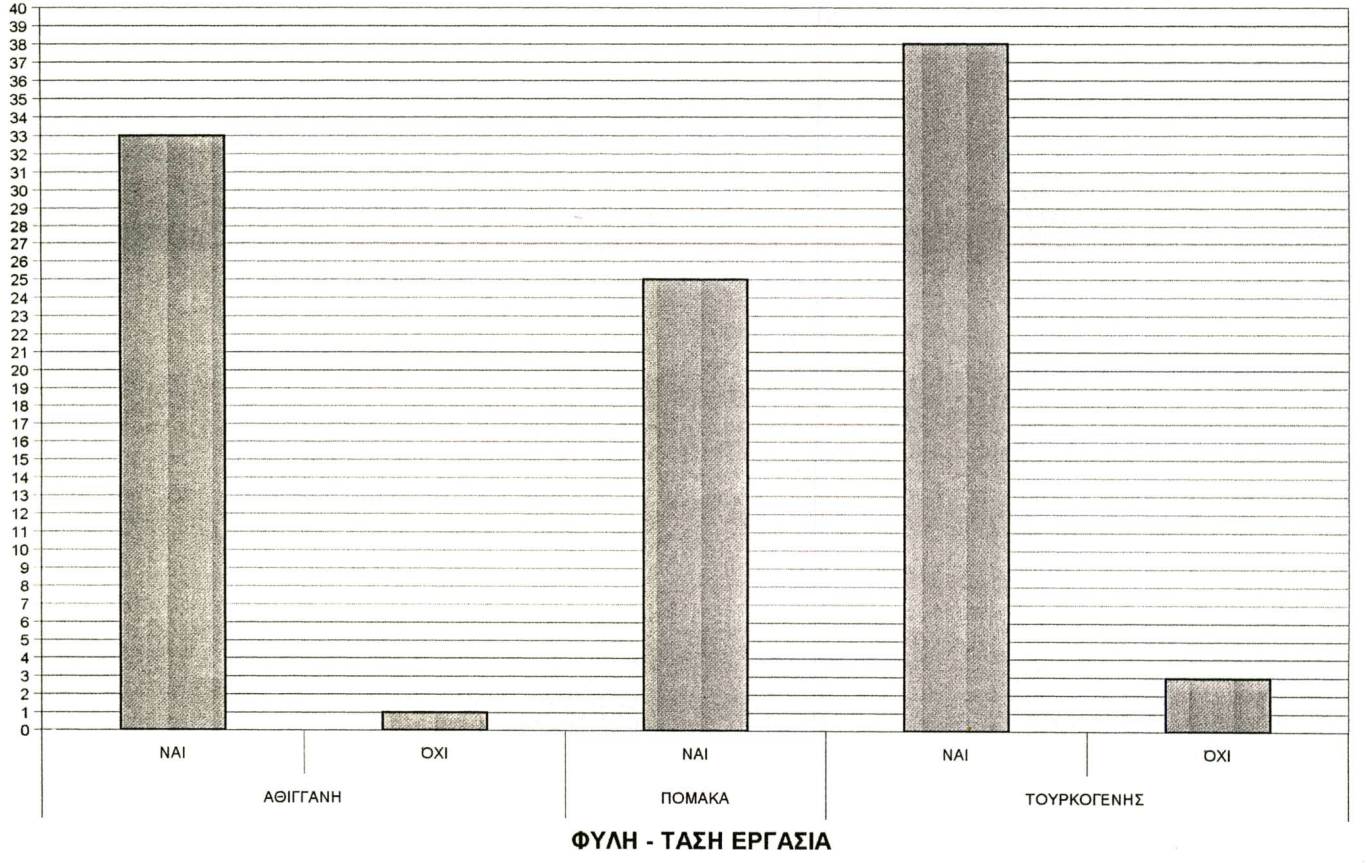
Οι γυναίκες Πομάκες αποτελούν το 25% του δείγματος και από αυτό το ποσοστό το 17% εργάζεται , ενώ δεν εργάζεται το 8%.

Οι γυναίκες τουρκογενείς αποτελούν το 41% του δείγματος και από αυτό το ποσοστό εργάζεται το 29%, ενώ δεν εργάζεται το 12%.

Στο σύνολο του δείγματος οι εργαζόμενες γυναίκες ανέρχονται στο 54% και οι μη εργαζόμενες φτάνουν στο 46%.

Αναλογικά βάσει του δείγματος οι Αθίγγανες μουσουλμάνες, σε σχέση με τις υπόλοιπες ομόθρησκές τους, φαίνεται να απέχουν σε υψηλότερο ποσοστό από την εργασία.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

ΦΥΛΗ	ΤΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΤΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΝΑΙ	33,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΟΧΙ	1,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	Σύνολο	34,00%
Γενικό Άθροισμα	ΝΑΙ	25,00%
	Σύνολο	25,00%
	ΝΑΙ	38,00%
	ΟΧΙ	3,00%
	Σύνολο	41,00%
		100,00%

Στον πίνακα αυτό εκφράζεται η θέση των γυναικών του δείγματος σε σχέση με το εάν επιθυμούν την εργασία άσχετα εάν την δεδομένη εκείνη στιγμή που απάντησαν εργαζόταν οι ίδιες ή όχι.

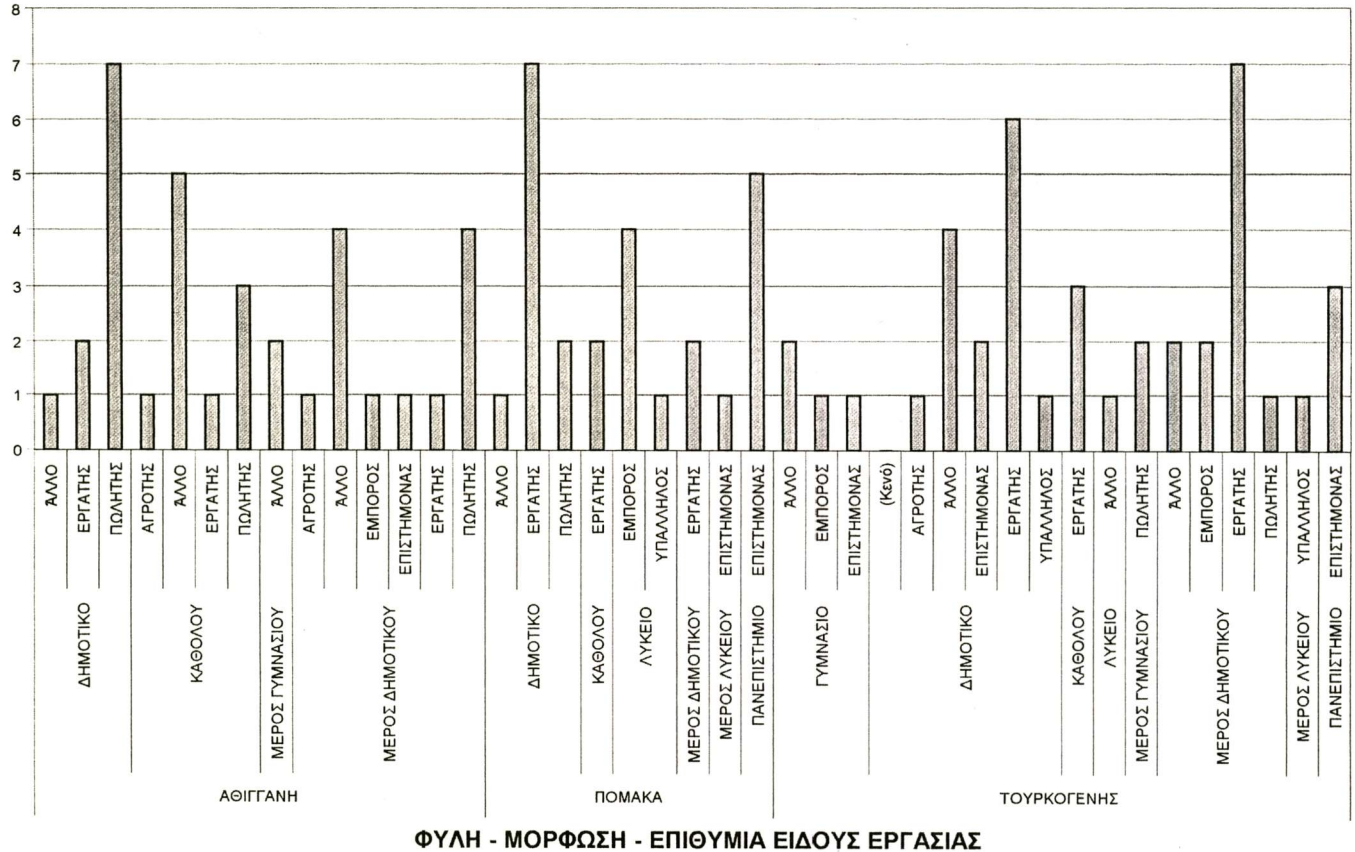
Οι Αθίγγανες σε ποσοστό 33% επιθυμούν την εργασία και μόνο ένα ποσοστό της τάξης του 1% έχει αρνητική άποψη.

Οι Πομάκες στο σύνολό τους λένε ναι στην εργασία.

Οι τουρκογενείς του δείγματος σε ποσοστό 38% έχουν θετική στάση ως προς την εργασία και σε ποσοστό 3% δεν έχουν τάση για εργασία.

Συνολικά το 96% του δείγματος των μουσουλμάνων γυναικών έχει θετική στάση για την εργασία και μόνο το 4% βλέπει αρνητικά την προσωπική του θέση στην εργασία.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13

ΦΥΛΗ - ΜΟΡΦΩΣΗ - ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΕΙΔΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

ΦΥΛΗ –ΜΟΡΦΩΣΗ -ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΕΙΔΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ			
ΦΥΛΗ	ΜΟΡΦΩΣΗ	ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΕΙΔΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΆΛΛΟ	1,01%
		ΕΡΓΑΤΗΣ	2,02%
		ΠΩΛΗΤΗΣ	7,07%
	Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		10,10%
	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΑΓΡΟΤΗΣ	1,01%
		ΆΛΛΟ	5,05%
		ΕΡΓΑΤΗΣ	1,01%
		ΠΩΛΗΤΗΣ	3,03%
	Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		10,10%
	ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	ΆΛΛΟ	2,02%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		2,02%
	ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΑΓΡΟΤΗΣ	1,01%
		ΆΛΛΟ	4,04%
		ΕΜΠΟΡΟΣ	1,01%
		ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	1,01%
		ΕΡΓΑΤΗΣ	1,01%
		ΠΩΛΗΤΗΣ	4,04%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		12,12%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,34%
ΠΟΜΑΚΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΆΛΛΟ	1,01%
		ΕΡΓΑΤΗΣ	7,07%
		ΠΩΛΗΤΗΣ	2,02%
	Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		10,10%
	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΕΡΓΑΤΗΣ	2,02%
	Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		2,02%
	ΛΥΚΕΙΟ	ΕΜΠΟΡΟΣ	4,04%
		ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	1,01%
	Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		5,05%
	ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΕΡΓΑΤΗΣ	2,02%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		2,02%
	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	1,01%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		1,01%
	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	5,05%
	Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		5,05%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			25,25%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΆΛΛΟ	2,02%
		ΕΜΠΟΡΟΣ	1,01%
		ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	1,01%
	Σύνολο - ΓΥΜΝΑΣΙΟ		4,04%
	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΑΓΡΟΤΗΣ	1,01%
		ΆΛΛΟ	4,04%
		ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	2,02%
		ΕΡΓΑΤΗΣ	6,06%
		ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	1,01%

		(κενό)	0,00%
	Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		14,14%
	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΕΡΓΑΤΗΣ	3,03%
	Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		3,03%
	ΛΥΚΕΙΟ	ΆΛΛΟ	1,01%
	Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		1,01%
	ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	ΠΩΛΗΤΗΣ	2,02%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		2,02%
	ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΆΛΛΟ	2,02%
		ΕΜΠΟΡΟΣ	2,02%
		ΕΡΓΑΤΗΣ	7,07%
		ΠΩΛΗΤΗΣ	1,01%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		12,12%
	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	1,01%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		1,01%
	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	3,03%
	Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		3,03%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			40,40%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό εξετάζεται ο παράγοντας της επιθυμίας του είδους της εργασίας που θα ήθελαν να έχουν οι γυναίκες του δείγματος, άσχετα εάν οι ίδιες εργάζονταν στην ίδια ή σε άλλη εργασία, με το μορφωτικό τους επίπεδο και την φυλή στην οποία ανήκει η κάθε μία από αυτές.

Από όσες Αθίγγανες δεν πήγαν καθόλου σχολείο το 1% ήθελαν να είναι αγρότισσες, το1% εργάτριες, το 3% πωλήτριες και το 5% ήθελε να ασχοληθεί με επάγγελμα το οποίο δεν υπήρχε ως επιλογή στο ερωτηματολόγιο. Στις Αθίγγανες που παρακολούθησαν μέρος του δημοτικού σχολείου από 1% υπήρχαν οι επιλογές των αγροτών, των εμπόρων των επιστημόνων, των εργατριών, επίσης 4% επέλεξαν το επάγγελμα της πωλήτριας και ένα ακόμη 4% ήθελε να ασχοληθεί με επάγγελμα που δεν υπήρχε ως επιλογή στο ερωτηματολόγιο της έρευνας. Στις Αθίγγανες που τελείωσαν το δημοτικό σχολείο το 1% ήθελε να εξασκεί επάγγελμα εκτός των επιλογών του ερωτηματολογίου, το 2% ήθελε να δουλεύει εργάτρια και το 7% επέλεξε το επάγγελμα της πωλήτριας. Από τις Αθίγγανες που πήγαν σε τμήμα του γυμνασίου όλες ήθελαν να ασχοληθούν με επάγγελμα που δεν υπήρχε ως επιλογή στο ερωτηματολόγιο της έρευνας.

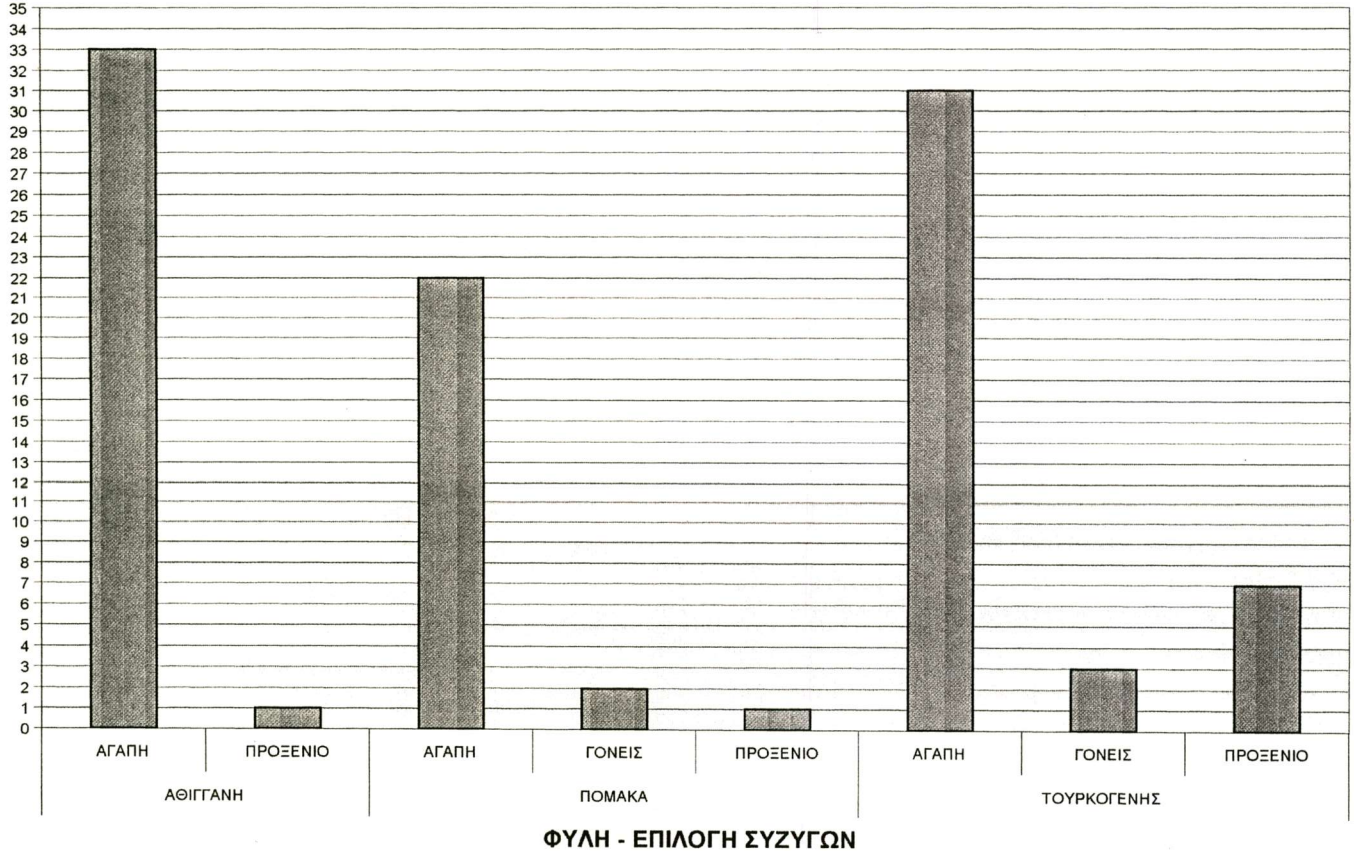
Οι Πομάκες του δείγματος που δεν πήγαν καθόλου στο σχολείο σε ποσοστό 2% ήθελαν να είναι εργάτριες. Την ίδια επιλογή είχαν και όσες πήγαν σε τμήμα του δημοτικού σχολείου, χωρίς να το τελειώσουν. Οι γυναίκες Πομάκες που τελείωσαν το δημοτικό σε ποσοστό 1% ήθελαν επάγγελμα εκτός της λίστας του ερωτηματολογίου, σε ποσοστό 7% ήθελαν να είναι εργάτριες και σε ποσοστό 2% ήθελαν να είναι πωλήτριες. Το ποσοστό των Πομάκων που πήγε σε τμήμα του λυκείου θα ήθελε να είναι επιστήμονας. Όσες αποφοίτησαν από το λύκειο σε ποσοστό 4% θα ήθελαν να είναι έμποροι και σε ποσοστό 1% υπάλληλοι. Τέλος η ομάδα των Πομάκων που φοίτησε ή φοιτά στο πανεπιστήμιο όλες ήθελαν να γίνουν επιστήμονες στον κλάδο των σπουδών τους.

Οι τουρκογενείς που δεν πήγαν καθόλου σχολείο ήθελαν να είναι εργάτριες, όσες πήγαν σε τμήμα του δημοτικού σχολείου σε ποσοστό 2% ήθελαν να ασκούν επάγγελμα εκτός της λίστας του ερωτηματολογίου, σε ποσοστό 2% ήθελαν να είναι έμποροι, σε ποσοστό 7% ήθελαν να είναι εργάτριες , σε ποσοστό 1% πωλήτριες και σε ποσοστό 1% υπάλληλοι. Από όσες τελείωσαν το δημοτικό σχολείο το 1% ήθελαν να είναι αγρότισσες, το 4% επάγγελμα που δεν αναφερόταν στα

επαγγέλματα του ερωτηματολογίου, το 2% επιστήμονες, το 6% εργάτριες και το 1% υπάλληλοι. Στην κατηγορία των γυναικών που αποφοίτησαν από το δημοτικό σχολείο ανήκει και ένα ποσοστό της τάξης του 1% που απάντησε αρνητικά στο θέμα εργασία και δήλωσαν ότι δεν επιθυμούσαν κανενός είδους εργασία. Όλο το ποσοστό των γυναικών που πήγε σε τμήμα του γυμνασίου ήθελε να είναι πωλήτριες, Από όσες τελείωσαν το γυμνάσιο το 1% ήθελε να είναι έμπορος, το 1% επιστήμονας και το 2% επάγγελμα εκτός των επαγγελμάτων που καταγραφόταν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας. Οι γυναίκες που πήγαν σε τμήμα του λυκείου ήθελαν είναι υπάλληλοι. Όσες τουρκογενείς τελείωσαν το λύκειο θα ήθελαν να ασκούν επάγγελμα εκτός του ερωτηματολογίου. Τέλος όσες γυναίκες αποφοίτησαν ή φοιτούν στο πανεπιστήμιο όλες ήθελαν να είναι επιστήμονες.

Συνολικά δημοφιλή επαγγέλματα αποτελούν οι εργάτριες σε ποσοστό 31% και οι πωλήτριες σε ποσοστό 19% ως επιθυμητή εργασία. Οι περισσότερο μορφωμένες του δείγματος επιλέγουν το επάγγελμα της εμπόρου ή επαγγέλματος άλλου εκτός της λίστας των επαγγελμάτων του ερωτηματολογίου. Τέλος όσες γυναίκες συνολικά φοιτούν ή αποφοίτησαν από το πανεπιστήμιο θέλουν να ασχοληθούν επαγγελματικά με επιστημονική εργασία συναφή με τις σπουδές τους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14

ΦΥΛΗ - ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΥΖΥΓΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

ΦΥΛΗ - ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΥΖΥΓΩΝ		
ΦΥΛΗ	ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΥΖΥΓΩΝ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΑΓΑΠΗ	33,00%
	ΠΡΟΞΕΝΙΟ	1,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΑΓΑΠΗ	22,00%
	ΓΟΝΕΙΣ	2,00%
	ΠΡΟΞΕΝΙΟ	1,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΑΓΑΠΗ	31,00%
	ΓΟΝΕΙΣ	3,00%
	ΠΡΟΞΕΝΙΟ	7,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον πίνακα αυτό καταγράφεται η θέση της κάθε γυναίκας του δείγματος στο θέμα της επιλογής των συζύγων τους. Στο ερωτηματολόγιο οι γυναίκες έπρεπε να επιλέξουν πως γίνεται σήμερα η επιλογή των συζύγων των μουσουλμάνων γυναικών. Οι επιλογές ήταν ότι οι γυναίκες παντρεύονται είτε από αγάπη , είτε από προξενιό, είτε μετά από συγκατάθεση στη βούληση των γονέων τους.

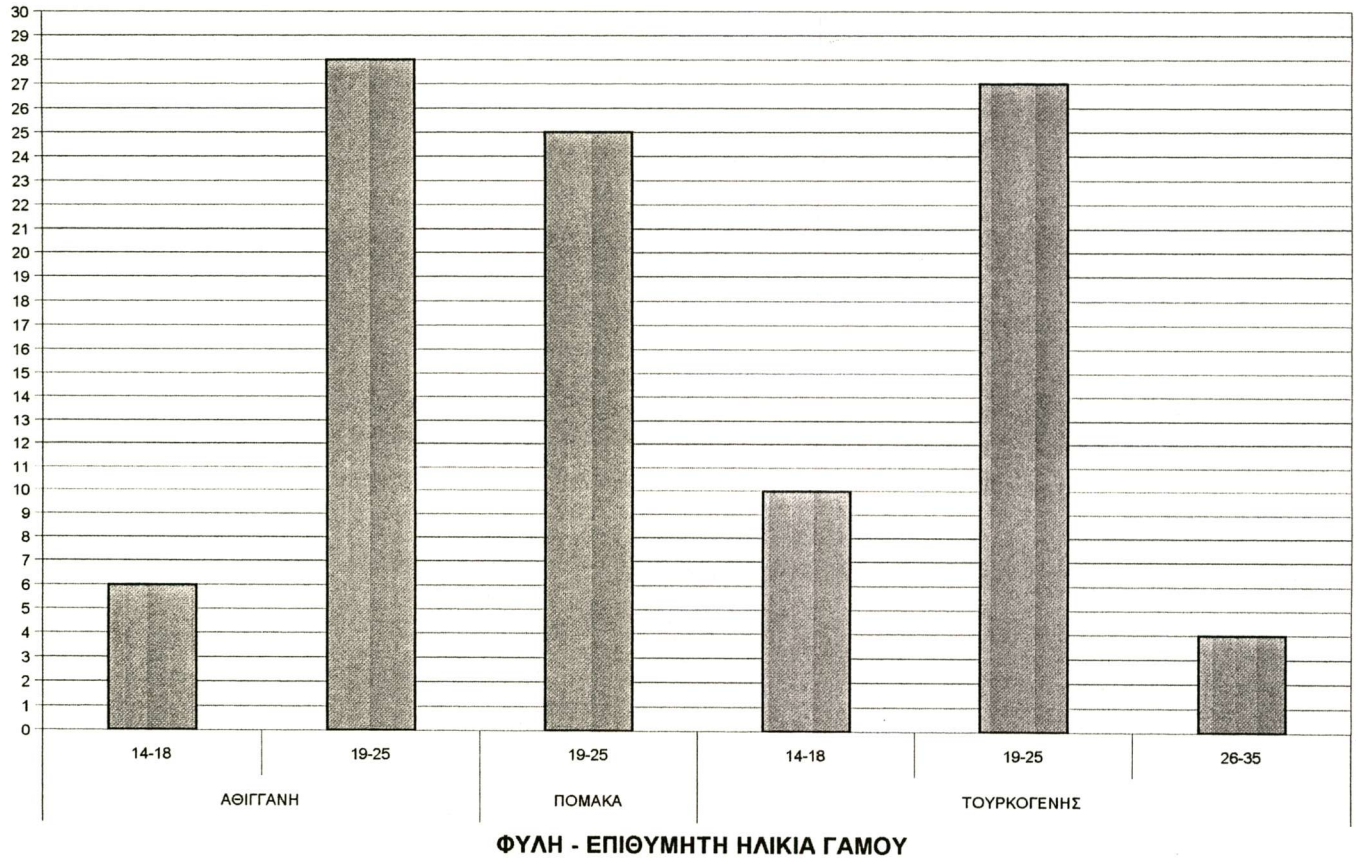
Βάση του δείγματος των Αθιγγάνων γυναικών η συντριπτική τους πλειοψηφία παντρεύεται από αγάπη, ενώ μόνο ένα 1% παντρεύεται από προξενιό.

Αντίστοιχα μεγάλα είναι και τα ποσοστά στις Πομάκες του δείγματος, το 22% παντρεύεται από αγάπη , το 1% από προξενιό και το 2% μετά από προτροπή των γονέων τους.

Στις γυναίκες τουρκογενείς επίσης η μεγάλη πλειοψηφία επιλέγει τον σύζυγό της από αγάπη σε ποσοστό 31%, ένα ποσοστό 7% παντρεύεται με προξενιό και ένα 3% συμφωνεί με την επιλογή που οι γονείς τους έκαναν.

Από τον πίνακα φαίνεται ότι η μεγάλη πλειοψηφία των μουσουλμάνων γυναικών παντρεύεται από αγάπη, όμως στις δύο φυλετικές ομάδες των Πομάκων και των τουρκογενών γυναικών υπάρχουν και ποσοστά γυναικών που παντρεύονται από προξενιό και επίσης ποσοστά γυναικών που παντρεύονται μετά από επιλογή του συζύγου τους από τους γονείς τους. Το προξενιό φαίνεται να είναι επιλογή σημαντικού ποσοστού ιδιαίτερα στις γυναίκες τουρκογενείς.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

ΦΥΛΗ - ΕΠΙΘΥΜΗΤΗ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ		
ΦΥΛΗ	ΕΠΙΘΥΜΗΤΗ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	6,00%
	19-25	28,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	19-25	25,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	10,00%
	19-25	27,00%
	26-35	4,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον πίνακα αυτό καταγράφονται οι απόψεις των γυναικών του δείγματος για το πια νομίζουν ότι είναι η επιθυμητή ηλικία γάμου για τις γυναίκες άσχετα με το σε ποια ηλικία οι ίδιες παντρεύτηκαν.

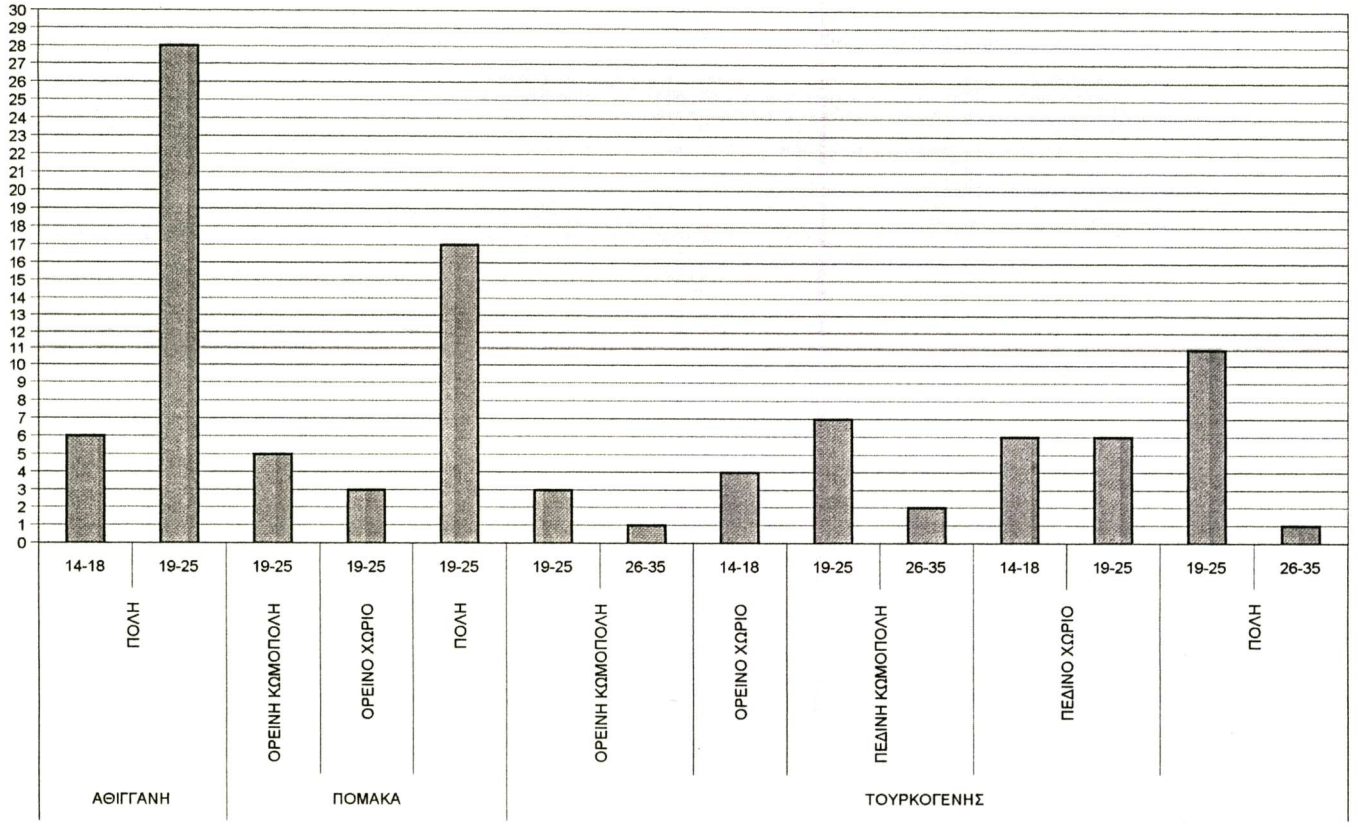
Οι Αθίγγανες του δείγματος σε ποσοστό 6% απάντησαν ότι η επιθυμητή ηλικία γάμου είναι μεταξύ 14-18 χρονών και σε ποσοστό 28% είπαν ότι η καλύτερη ηλικία γάμου είναι μεταξύ 19-25 χρονών.

Το σύνολο των Πομάκων γυναικών απάντησε ότι οι γυναίκες είναι καλύτερα να παντρεύονται μεταξύ 19-25 χρονών.

Οι τουρκογενείς του δείγματος σε ποσοστό 10% θεωρούν ως καλύτερη ηλικία γάμου μεταξύ 14-18 χρονών, σε ποσοστό 27% την ηλικία από 19-25 χρονών και ένα ποσοστό της τάξης του 4% απάντησε ότι οι γυναίκες πρέπει να παντρεύονται μεταξύ 26-35 χρονών.

Συνολικά το 16% του δείγματος θεωρεί ως καλύτερη ηλικία γάμου την πρώτη εφηβική ηλικία των 14-18 χρονών, το 80% την ηλικία μεταξύ 19-25 χρόνών και το 4% τις μεγαλύτερες ηλικίες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16

ΦΥΛΗ - ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - ΕΠΙΘΥΜΗΤΗ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

ΦΥΛΗ -ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - ΕΠΙΘΥΜΗΤΗ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ			
ΦΥΛΗ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΕΠΙΘΥΜΗΤΗ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΠΟΛΗ	14-18	6,00%
		19-25	28,00%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ		34,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	19-25	5,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		5,00%
	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	19-25	3,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		3,00%
	ΠΟΛΗ	19-25	17,00%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ		17,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	19-25	3,00%
		26-35	1,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		4,00%
	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	14-18	4,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		4,00%
	ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	19-25	7,00%
		26-35	2,00%
	Σύνολο - ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		9,00%
	ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	14-18	6,00%
		19-25	6,00%
	Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		12,00%
	ΠΟΛΗ	19-25	11,00%
		26-35	1,00%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ		12,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			41,00%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό καταγράφεται η άποψη των μουσουλμάνων γυναικών του δείγματος για το ποια θεωρούν ως ιδανική ηλικία γάμου. Η μεταβλητή αυτή συσχετίζεται με τον τόπο κατοικίας τους και με την φυλή στην οποία ανήκει η κάθε μία από αυτές.

Από τις Αθίγγανες που κατοικούσαν σε πόλη το 6% απάντησε πως η ιδανική ηλικία είναι μεταξύ 14-18 χρονών και το 28% πως η επιθυμητή ηλικία γάμου είναι μεταξύ 19-25 χρονών. Είναι γνωστό από άλλους πίνακες ότι το σύνολο του δείγματος των Αθιγγάνων γυναικών κατοικούσε σε πόλη.

Το σύνολο των Πομάκων γυναικών του δείγματος θεωρεί ως επιθυμητή ηλικία γάμου μεταξύ των 19-25 χρονών.

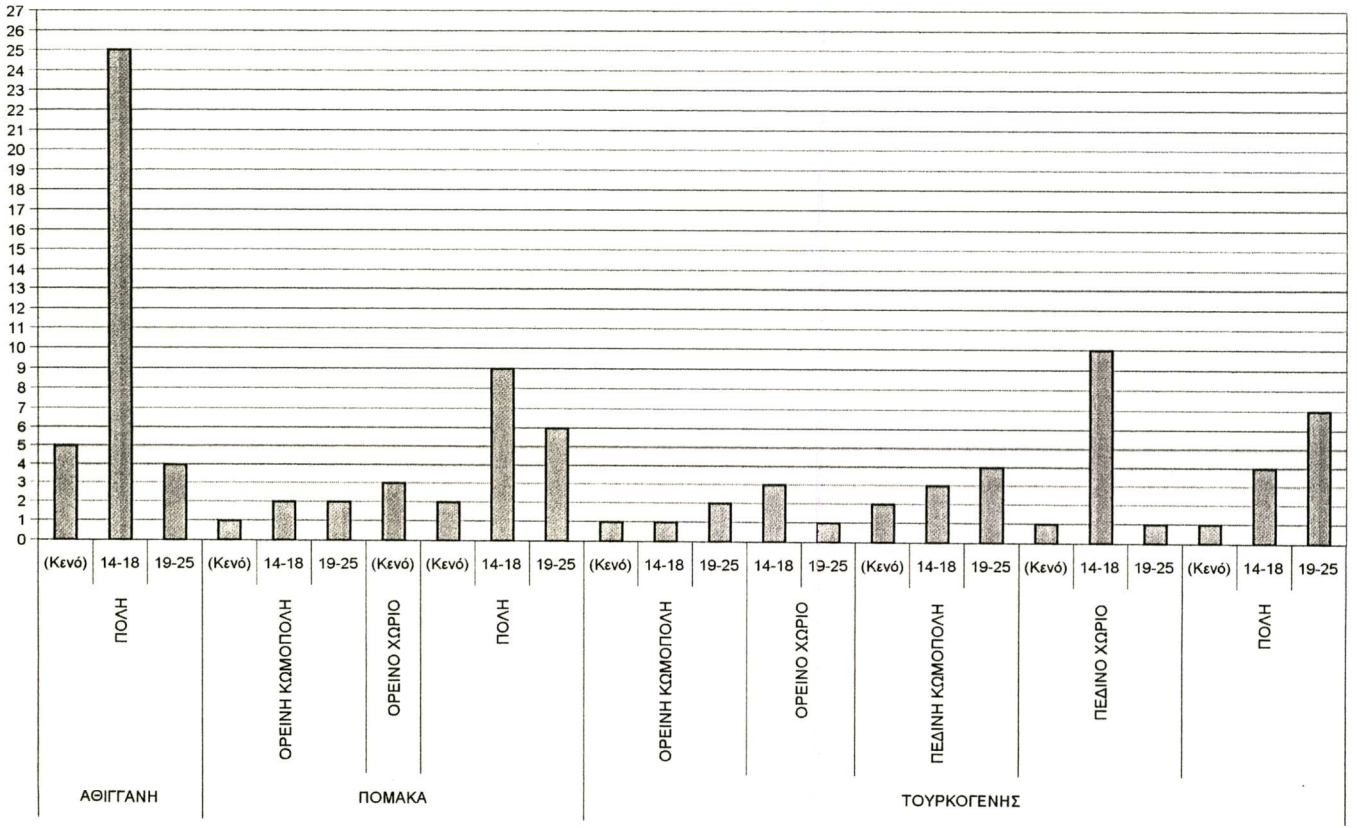
Από τις τουρκογενείς που κατοικούσαν σε πόλη το 11% πιστεύει ως επιθυμητή ηλικία γάμου τις ηλικίες από 19-25 χρονών και το 1% τις ηλικίες από 26-35 χρονών. Οι τουρκογενείς που κατοικούσαν σε πεδινή κωμόπολη σε ποσοστό 7% βλέπουν ως καλύτερη ηλικία γάμου μεταξύ19-25 χρονών και σε ποσοστό 2% τις ηλικίες από 26-35 χρονών. Στις τουρκογενείς που κατοικούσαν σε πεδινό χωριό τα ποσοστά ισόποσα χωρίζονται σε 6% και για τις δύο απαντήσεις των 14-18 χρονών και των 19-25 χρονών. Από όσες γυναίκες της κατηγορίας αυτής κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη το 3% θεωρεί επιθυμητή την ηλικία από 14-18 χρονών και το 1% τις μεγαλύτερες των 26 χρόνων

ηλικίες. Τέλος όσες τουρκογενείς κατοικούσαν σε ορεινό χωριό όλες βλέπουν ως επιθυμητή ηλικία γάμου την πρώτη εφηβική των 14-18 χρονών.

Συνολικά το 16% θεωρεί ως επιθυμητή την ηλικία γάμου από 14-18 χρονών , το 80% την ηλικία από 19-25 χρονών και το 4% τις μεγαλύτερες ηλικίες από 26-35 χρονών.

Απόλυτα εναρμονισμένες είναι οι απαντήσεις των Πομάκων γυναικών του δείγματος που όλες συνολικά δέχονται ως καλύτερη ηλικία γάμου αυτή μεταξύ 19-25 χρονών, ανεξάρτητα του τόπου κατοικίας τους. Η επιλογή των μικρότερων ηλικιών ως ιδανικών για την σύναψη γάμου υπάρχει στις Αθίγγανες και στις τουρκογενείς που διέμεναν σε πεδινό χωριό.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

ΦΥΛΗ -ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ – ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ			
ΦΥΛΗ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΠΟΛΗ	14-18	25,00%
		19-25	4,00%
		(κενό)	5,00%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ		34,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	14-18	2,00%
		19-25	2,00%
		(κενό)	1,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		5,00%
	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	(κενό)	3,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		3,00%
	ΠΟΛΗ	14-18	9,00%
		19-25	6,00%
		(κενό)	2,00%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ		17,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	14-18	1,00%
		19-25	2,00%
		(κενό)	1,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		4,00%
	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	14-18	3,00%
		19-25	1,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		4,00%
	ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	14-18	3,00%
		19-25	4,00%
		(κενό)	2,00%
	Σύνολο - ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		9,00%
	ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	14-18	10,00%
		19-25	1,00%
		(κενό)	1,00%
	Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		12,00%
	ΠΟΛΗ	14-18	4,00%
		19-25	7,00%
		(κενό)	1,00%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ		12,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			41,00%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό συσχετίστηκαν οι παράγοντες φυλή, ο τόπος κατοικίας των γυναικών του δείγματος και η ηλικία που οι γυναίκες αυτές παντρεύτηκαν.

Το σύνολο των Αθιγγάνων γυναικών του δείγματος κατοικούσε σε πόλη. Από αυτές το 25% παντρεύτηκε σε ηλικίες μεταξύ14-18 χρονών και το 4% παντρεύτηκε μεταξύ 19-25 χρονών.

Από τις Πομάκες που κατοικούσαν σε πόλη το 9% παντρεύτηκε σε ηλικία μεταξύ 14-18 χρόνών και το6% σε ηλικία μεταξύ 19-25 χρονών. Από τις Πομάκες που κατοικούσαν ορεινή κωμόπολη το 2% έκανε γάμο 14-18 ετών και ένα επίσης 2% παντρεύτηκε από 19-25 χρονών.

Από τις γυναίκες τουρκογενείς του δείγματος που κατοικούσαν σε πόλη το 4% παντρεύτηκε μεταξύ 14-18 ετών και ένα 7% παντρεύτηκε μεταξύ 19-25 ετών. Από τις τουρκογενείς που διέμεναν

σε πεδινή κωμόπολη το 3% παντρεύτηκε μεταξύ 14-18 χρονών και το 4% σε ηλικία μεταξύ 19-25 χρονών. Από όσες κατοικούσαν σε πεδινό χωριό το 10% παντρεύτηκε από 14-18 χρονών και μόνο 1% σε ηλικία μεταξύ 19-25 χρονών. Από όσες κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη το 1% παντρεύτηκε μεταξύ 14-18 χρονών και ένα 2% μεταξύ 19-25 χρονών. Τέλος από όσες κατοικούσαν σε ορεινό χωριό ένα 3% παντρεύτηκε μεταξύ 14-18 χρονών και ένα 1% σε ηλικία μεταξύ 19-25 ετών.

Συνολικά και βάσει των αποτελεσμάτων του δείγματος η μεγάλη πλειοψηφία των Αθιγγάνων γυναικών, το 25%, παντρεύτηκε σε ηλικίες μεταξύ 14-18 χρονών και ένα ποσοστό της τάξης του 4% παντρεύτηκε σε ηλικία μεταξύ 19-25 χρονών.

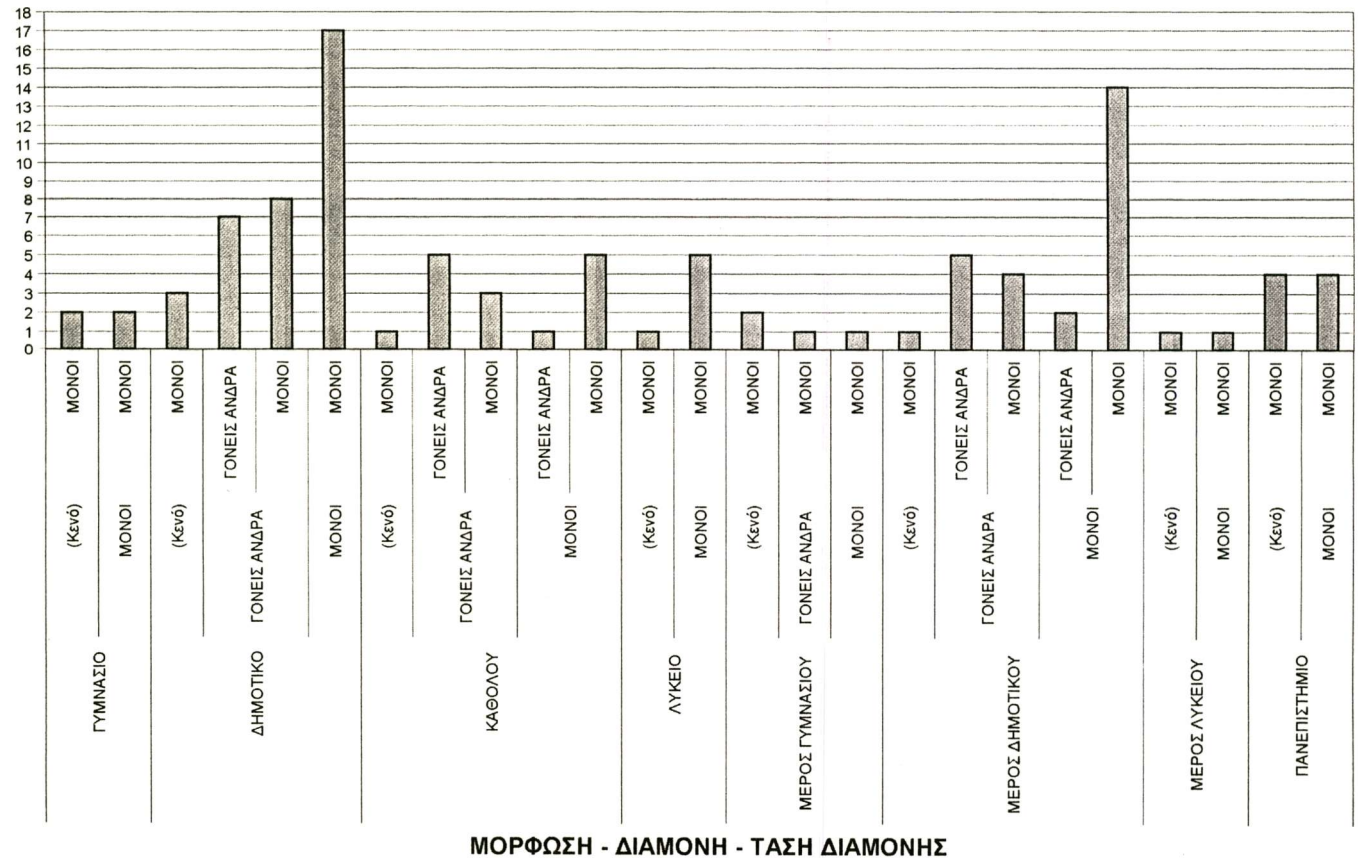
Στις γυναίκες Πομάκες του δείγματος τα ποσοστά δείχνουν να μοιράζονται. Σε ηλικίες μεταξύ 14-18 χρονών παντρεύτηκε το 11% των έγγαμων γυναικών και σε ηλικίες μεταξύ 19-25 χρονών παντρεύτηκε το 8% του δείγματος των Πομάκων γυναικών.

Οι τουρκογενείς του δείγματος σε ποσοστό 21% στο σύνολο του 41% του δείγματος που τους αντιστοιχεί, παντρεύτηκαν σε ηλικία μεταξύ 14-18 χρονών. Σε ηλικία μεταξύ 19-25 χρονών παντρεύτηκε το υπόλοιπο των εγγάμων γυναικών του δείγματος ήτοι το 15%.

Από το σύνολο των εγγάμων γυναικών του δείγματος το 57% παντρεύτηκε από 14-18 χρονών και το 32% σε ηλικίες από 19-25 χρονών.

Καμία γυναίκα από το σύνολο του δείγματος δεν παντρεύτηκε σε μεγαλύτερη των 25 ετών ηλικία.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18

ΜΟΡΦΩΣΗ - ΔΙΑΜΟΝΗ - ΤΑΣΗ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

ΜΟΡΦΩΣΗ –ΔΙΑΜΟΝΗ -ΤΑΣΗ ΔΙΑΜΟΝΗΣ			
ΜΟΡΦΩΣΗ	ΔΙΑΜΟΝΗ	ΤΑΣΗ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	Σύνολο
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΜΟΝΟΙ	ΜΟΝΟΙ	2,00%
	Σύνολο - ΜΟΝΟΙ		2,00%
	(κενό)	ΜΟΝΟΙ	2,00%
	Σύνολο - (κενό)		2,00%
Σύνολο - ΓΥΜΝΑΣΙΟ			4,00%
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ	ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ	7,00%
		ΜΟΝΟΙ	8,00%
	Σύνολο - ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ		15,00%
	ΜΟΝΟΙ	ΜΟΝΟΙ	17,00%
	Σύνολο - ΜΟΝΟΙ		17,00%
	(κενό)	ΜΟΝΟΙ	3,00%
	Σύνολο - (κενό)		3,00%
Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ			35,00%
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ	ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ	5,00%
		ΜΟΝΟΙ	3,00%
	Σύνολο - ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ		8,00%
	ΜΟΝΟΙ	ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ	1,00%
		ΜΟΝΟΙ	5,00%
	Σύνολο - ΜΟΝΟΙ		6,00%
	(κενό)	ΜΟΝΟΙ	1,00%
	Σύνολο - (κενό)		1,00%
Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ			15,00%
ΛΥΚΕΙΟ	ΜΟΝΟΙ	ΜΟΝΟΙ	5,00%
	Σύνολο - ΜΟΝΟΙ		5,00%
	(κενό)	ΜΟΝΟΙ	1,00%
	Σύνολο - (κενό)		1,00%
Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ			6,00%
ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ	ΜΟΝΟΙ	1,00%
	Σύνολο - ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ		1,00%
	ΜΟΝΟΙ	ΜΟΝΟΙ	1,00%
	Σύνολο - ΜΟΝΟΙ		1,00%
	(κενό)	ΜΟΝΟΙ	2,00%
	Σύνολο - (κενό)		2,00%
Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ			4,00%
ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ	ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ	5,00%
		ΜΟΝΟΙ	4,00%
	Σύνολο - ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ		9,00%
	ΜΟΝΟΙ	ΓΟΝΕΙΣ ΑΝΔΡΑ	2,00%
		ΜΟΝΟΙ	14,00%
	Σύνολο - ΜΟΝΟΙ		16,00%
	(κενό)	ΜΟΝΟΙ	1,00%
	Σύνολο - (κενό)		1,00%
Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ			26,00%
ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΜΟΝΟΙ	ΜΟΝΟΙ	1,00%
	Σύνολο - ΜΟΝΟΙ		1,00%
	(κενό)	ΜΟΝΟΙ	1,00%
	Σύνολο - (κενό)		1,00%

Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ			2,00%
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΜΟΝΟΙ	ΜΟΝΟΙ	4,00%
	Σύνολο - ΜΟΝΟΙ		4,00%
	(κενό)	ΜΟΝΟΙ	4,00%
	Σύνολο - (κενό)		4,00%
Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ			8,00%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό τοποθετήθηκαν οι μεταβλητές της μόρφωσης των μουσουλμάνων γυναικών, της διαμονής τους ως παντρεμένες μαζί με τα πεθερικά τους και το τι οι ίδιες θα ήθελαν σε σχέση με την διαμονή της οικογένειάς τους μαζί ή χωριστά από τα πεθερικά τους.

Το ποσοστό των μουσουλμάνων γυναικών που δεν φοίτησε καθόλου σε σχολείο ανέρχεται στο 15% του συνόλου του δείγματος. Από αυτές το 5% διαμένει μαζί με τα πεθερικά τους και συγχρόνως θεωρεί ότι αυτό είναι και το πιο σωστό, ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό της τάξης του 3% που ενώ μένει μαζί με τα πεθερικά θεωρεί ότι καλύτερο θα ήταν να μένει μόνο του. Στην ίδια κατηγόρια υπάρχει και ένα 1% που ενώ διαμένει χωριστά από τα πεθερικά θεωρεί ότι θα ήταν καλύτερα αν ήταν μαζί, όπως επίσης ένα ποσοστό της τάξης του 5%που διαμένει χωριστά θεωρεί ότι αυτό είναι και το καλύτερο. Στον πίνακα 'όπου εμφανίζεται κενό στην κατηγορία διαμονή αφορά τις άγαμες γυναίκες του δείγματος που όλες στο σύνολό τους επιθυμούν όταν παντρευτούν να μείνουν σε ξεχωριστά σπίτια από τα πεθερικά τους.

Οι γυναίκες που φοίτησαν σε τμήμα μόνο του δημοτικού σχολείου αποτελούν το 26% του δείγματος της συγκεκριμένης εργασίας. Από αυτές το 5% όσων μένει μαζί με τα πεθερικά θεωρεί ότι αυτό είναι και το πιο σωστό, ενώ το 4% όσων ζουν μαζί με τα πεθερικά τους θα προτιμούσε να ζει ξεχωριστά. Από όσες γυναίκες ζουν με την δική τους οικογένεια ξεχωριστά από τα πεθερικά τους μόνο το 1% πιστεύει ότι θα ήταν καλύτερα αν ζούσαν μαζί τους , ενώ το 14% πιστεύει ότι έτσι όπως είναι ξεχωριστά σε διαφορετικά σπίτια είναι καλύτερα.

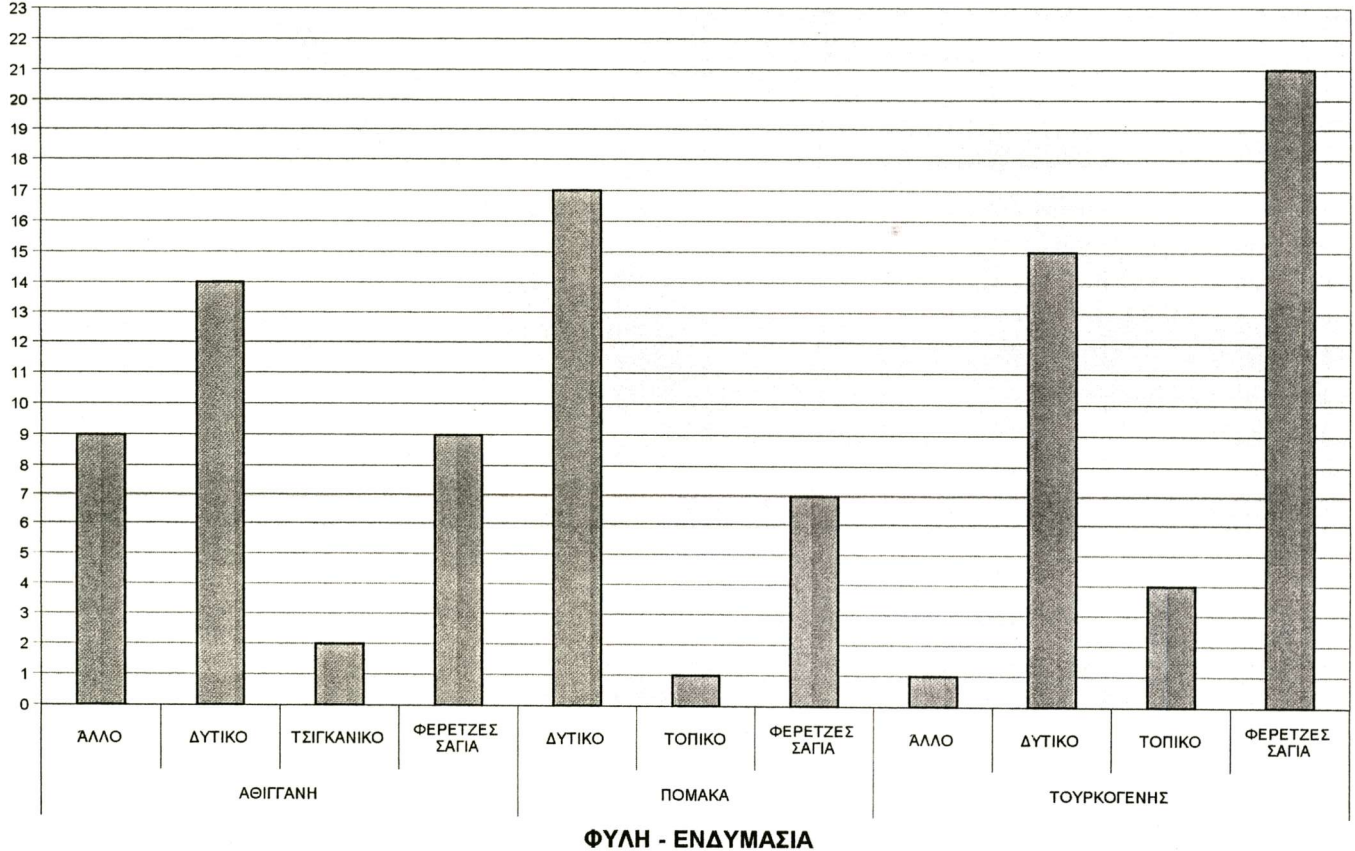
Οι γυναίκες του δείγματος που τελείωσαν το δημοτικό σχολείο είναι το 35% του συνόλου του δείγματος. Από αυτές το 7% που διαμένει μαζί με τα πεθερικά τους θεωρεί ότι έτσι είναι και το σωστό, ενώ το 8% πιστεύει ότι αν ζούσαν ξεχωριστά θα ήταν καλύτερα. Όσες όμως γυναίκες της κατηγορίας αυτής διαμένουν ξεχωριστά από τα πεθερικά τους θεωρούν ότι αυτή είναι και η καλύτερη επιλογή συνολικά σε ποσοστό 17%.

Το σύνολο των γυναικών που φοίτησε σε μέρος του γυμνασίου είτε αυτό διαμένει μαζί με τα πεθερικά του , είτε μόνο του, πιστεύει ότι είναι καλύτερα τα ζευγάρια και η στενή οικογένεια να ζουν ξεχωριστά από τους γονείς του συζύγου.

Στις επόμενες μορφωτικές κλίμακες το σύνολο των εγγάμων γυναικών ζει ξεχωριστά από τα πεθερικά του και θεωρεί επίσης ότι αυτό είναι και το καλύτερο για όλους.

Συμπερασματικά ο πίνακας αυτός αναδεικνύει την διαφορετικότητα των επιλογών των περισσότερο μορφωμένων γυναικών από τις λιγότερο μορφωμένες. Οι γυναίκες της έρευνας που πήγαν λίγα χρόνια στο σχολείο έχουν σαφή τάση να ακολουθούν τόσο το έθιμο αλλά και να άγονται από μία σειρά άλλων παραγόντων ώστε να μένουν μαζί με τα πεθερικά τους. Αντίθετα όσες προχώρησαν την μορφωτική κλίμακα θεωρούν ότι είναι καλύτερα οι νέες οικογένειες να ζουν μόνες τους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

ΦΥΛΗ - ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ		
ΦΥΛΗ	ΝΤΥΣΙΜΟ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΆΛΛΟ	9,00%
	ΔΥΤΙΚΟ	14,00%
	ΤΣΙΓΚΑΝΙΚΟ	2,00%
	ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	9,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΔΥΤΙΚΟ	17,00%
	ΤΟΠΙΚΟ	1,00%
	ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	7,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΆΛΛΟ	1,00%
	ΔΥΤΙΚΟ	15,00%
	ΤΟΠΙΚΟ	4,00%
	ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	21,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον πίνακα αυτό καταγράφονται οι ενδυματολογικές επιλογές των γυναικών του δείγματος ανά φυλή.

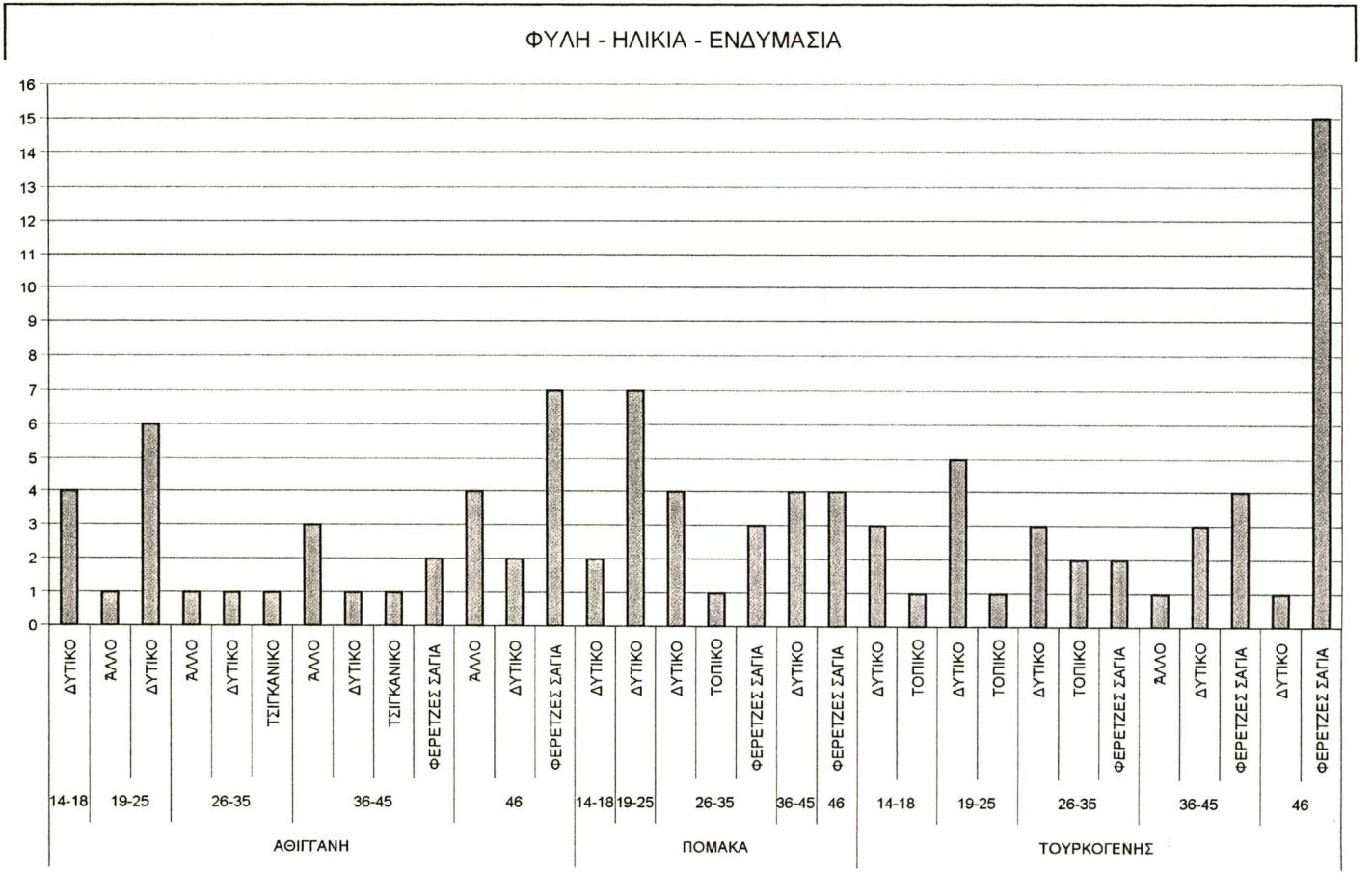
Οι Αθίγγανες σε ποσοστό 14% φορούν δυτικό ντύσιμο, σε ποσοστό 9% φορούν φερετζέ, σε ποσοστό 2% επιλέγουν το τσιγκάνικο ντύσιμο και ένα ποσοστό της τάξης του 9% επιλέγει το άλλο ντύσιμο. Λέγοντας άλλο εννοούμε την επιλογή των γυναικών στην περίοδο του ραμαζανιού να φορούν φερετζέ και τον υπόλοιπο χρόνο να φορούν την χαρακτηριστική καμπαρτίνα, χειμώνα καλοκαίρι.

Οι Πομάκες σε ποσοστό 17% επιλέγουν το δυτικό ντύσιμο, σε ποσοστό 7% φορούν φερετζέ και ένα 1% προτιμά το τοπικό ντύσιμο. Το τοπικό ντύσιμο που είναι το ντύσιμο με καμπαρτίνα.

Οι τουρκογενείς επιλέγουν σε ποσοστό 15% το δυτικό ντύσιμο, σε ποσοστό 21% τον φερετζέ, σε ποσοστό 1% το άλλο και σε ποσοστό 4% το τοπικό ντύσιμο με την καμπαρτίνα.

Από τον πίνακα ανακύπτει ότι αναλογικά το μεγαλύτερο ποσοστό των Πομάκων γυναικών επιλέγει τα δυτικού τύπου ρούχα σε μεγαλύτερο βαθμό από όλες τις άλλες ομάδες. Αντίστοιχα το μεγαλύτερο ποσοστό των τουρκογενών γυναικών επιλέγει να φορά φερετζέ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 20

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

ΦΥΛΗ – ΗΛΙΚΙΑ - ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ			
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	ΔΥΤΙΚΟ	4,00%
	Σύνολο - 14-18		4,00%
	19-25	ΑΛΛΟ	1,00%
		ΔΥΤΙΚΟ	6,00%
	Σύνολο - 19-25		7,00%
	26-35	ΑΛΛΟ	1,00%
		ΔΥΤΙΚΟ	1,00%
		ΤΣΙΓΚΑΝΙΚΟ	1,00%
	Σύνολο - 26-35		3,00%
	36-45	ΑΛΛΟ	3,00%
		ΔΥΤΙΚΟ	1,00%
		ΤΣΙΓΚΑΝΙΚΟ	1,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	2,00%
	Σύνολο - 36-45		7,00%
	46	ΑΛΛΟ	4,00%
		ΔΥΤΙΚΟ	2,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	7,00%
	Σύνολο - 46		13,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	14-18	ΔΥΤΙΚΟ	2,00%
	Σύνολο - 14-18		2,00%
	19-25	ΔΥΤΙΚΟ	7,00%
	Σύνολο - 19-25		7,00%
	26-35	ΔΥΤΙΚΟ	4,00%
		ΤΟΠΙΚΟ	1,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	3,00%
	Σύνολο - 26-35		8,00%
	36-45	ΔΥΤΙΚΟ	4,00%
	Σύνολο - 36-45		4,00%
	46	ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	4,00%
	Σύνολο - 46		4,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	ΔΥΤΙΚΟ	3,00%
		ΤΟΠΙΚΟ	1,00%
	Σύνολο - 14-18		4,00%
	19-25	ΔΥΤΙΚΟ	5,00%
		ΤΟΠΙΚΟ	1,00%
	Σύνολο - 19-25		6,00%
	26-35	ΔΥΤΙΚΟ	3,00%
		ΤΟΠΙΚΟ	2,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	2,00%
	Σύνολο - 26-35		7,00%
	36-45	ΑΛΛΟ	1,00%
		ΔΥΤΙΚΟ	3,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	4,00%
	Σύνολο - 36-45		8,00%
	46	ΔΥΤΙΚΟ	1,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	15,00%
	Σύνολο - 46		16,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			41,00%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον παραπάνω πίνακα έγινε συσχέτιση των παραγόντων της φυλής στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος, της ηλικίας τους και της ενδυμασίας τους. Το ζητούμενο στο πίνακα

αυτό ήταν οι ενδυματολογικές επιλογές των γυναικών. Το ντύσιμο κατηγοριοποιήθηκε στο δυτικού τύπου , στο τσιγκάνικο, στον φερετζέ στο τοπικό και στο άλλο , όπου άλλο οι γυναίκες θεωρούσαν το ντύσιμο που μόνο για την περίοδο του ραμαζανιού φορούν φερετζέ και τον υπόλοιπο χρόνο φορούν καμπαρτίνα για να βγουν έξω.

Βάσει των στοιχείων που προέκυψαν για τις Αθίγγανες της πρώτης ηλικιακής ομάδας το ντύσιμο που αυτές προτιμούν είναι το δυτικό κατά ποσοστό 4%. Οι Αθίγγανες της αμέσως επόμενης ομάδας προτιμούν σε ποσοστό 6% το δυτικό ντύσιμο και σε ποσοστό 1% το άλλο ντύσιμο. Οι γυναίκες των ηλικιών από 26-35 ετών επιλέγουν σε ποσοστό 1% τα είδη ντυσίματος δυτικό, τσιγκάνικο και το άλλο .Ανεβαίνοντας οι ηλικίες μεταξύ 36-45 ετών οι ενδυματολογικές επιλογές των γυναικών αντιστοιχούν σε ποσοστό 3% σε άλλο ντύσιμο, σε ποσοστό 1% σε δυτικό, σε ποσοστό 1% σε τσιγκάνικο ντύσιμο και σε ποσοστό 2% οι γυναίκες επιλέγουν να φορούν φερετζέ. Στις ηλικίες των άνω των 46 ετών οι γυναίκες προτιμούν να φορούν άλλο ντύσιμο σε ποσοστό 4%, να ντύνονται με δυτικό ντύσιμο σε ποσοστό 2% και να φορούν φερετζέ σε ποσοστό 7%.

Οι Πομάκες των δύο πρώτων ηλικιακών ομάδων επιλέγουν να φορούν συνολικά δυτικό ντύσιμο σε ποσοστά 2% και 7% αντίστοιχα ανά ομάδα. Στην επόμενη ομάδα των ηλικιών από 26-35 ετών δυτικό ντύσιμο επιλέγει το 4%, τοπικό το 1% και φερετζέ φορά το 3%. Στις ηλικίες 36-45 ετών οι γυναίκες συνολικά επιλέγουν το δυτικό ντύσιμο, το ποσοστό τους στο σύνολο των Πομάκων γυναικών του δείγματος είναι 4%. Τέλος στις μεγαλύτερες ηλικίες των άνω των 46 ετών όλο το ποσοστό το 4% της κατηγορίας αυτής φορά τον φερετζέ.

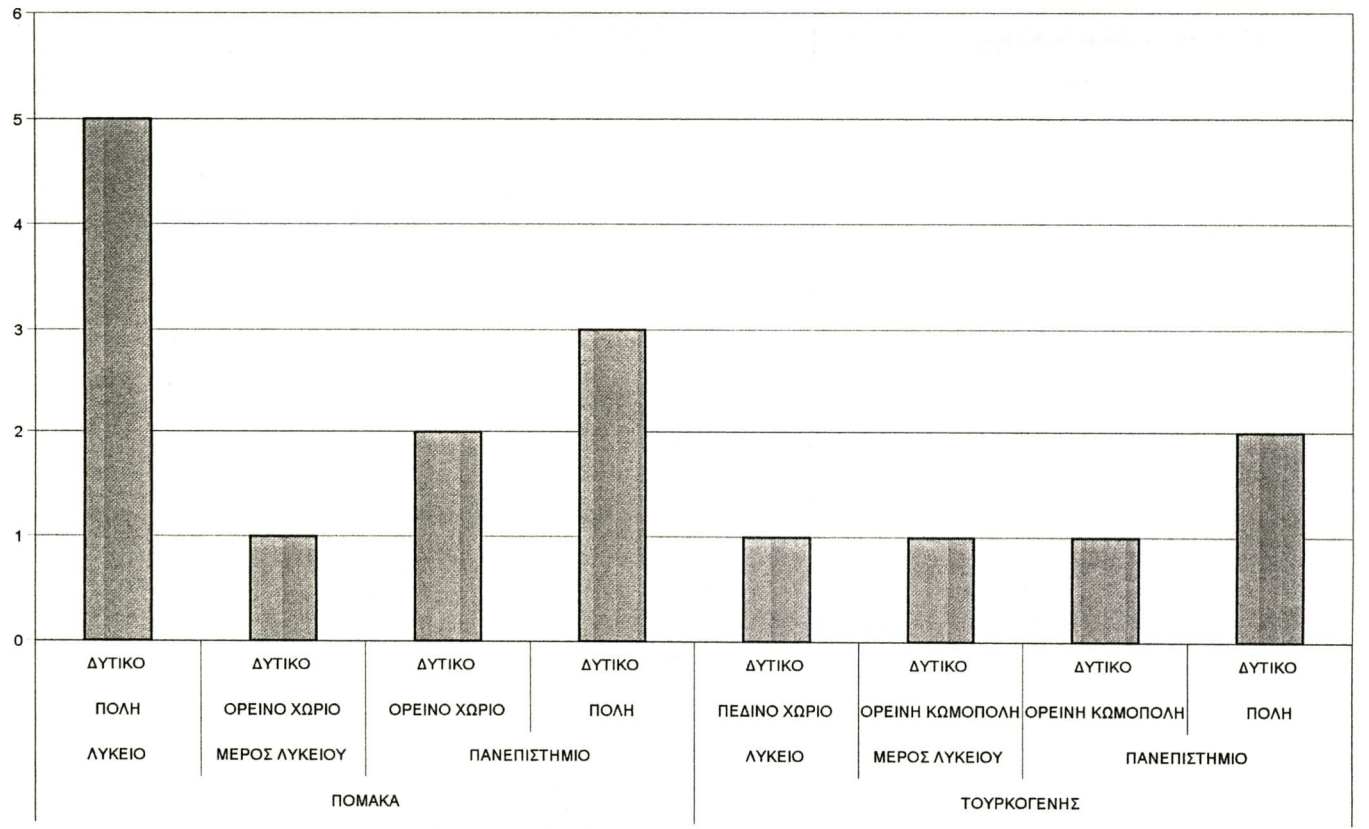
Από τις τουρκογενείς της πρώτης ηλικιακής ομάδας το 3% επιλέγει να φορά δυτικού τύπου ενδυμασία , ενώ το 1% φορά τοπική ενδυμασία. Τις δύο παραπάνω επιλογές σε διαφορετικά ποσοστά έχουν και οι λίγο μεγαλύτερες γυναίκες των 19-25 ετών σε ποσοστό 5% επιλέγουν δυτικό και σε ποσοστό 1% επιλέγουν τοπικό ντύσιμο. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα οι γυναίκες φορούν δυτικό ντύσιμο σε ποσοστό 3%, τοπικό σε ποσοστό 2% και φερετζέ φορούν το 2%. Στις ηλικίες των 36-45 ετών οι τουρκογενείς επιλέγουν το άλλο ντύσιμο σε ποσοστό 1% , το δυτικό ντύσιμο σε ποσοστό 3% και τον φερετζέ σε ποσοστό 4%. Στις γυναίκες των άνω των 46 ετών δυτικό ντύσιμο έχουν το 1% και φερετζέ το 15%.

Συνολικά δυτικού τύπου ρούχα φορά το 14% του δείγματος των Αθιγγάνων γυναικών, τσιγκάνικο φορά το 2%, άλλο το 9% και φερετζέ το 9%. Αξίζει να σημειώσουμε ότι φερετζέ φορούν μόνο οι δύο μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες.

Οι Πομάκες σε ποσοστό 17% επιλέγουν το δυτικό ντύσιμο , τοπικό φορά το 1% και φερετζέ το 7%.

Οι τουρκογενείς σε ποσοστό 15% προτιμούν το δυτικό ντύσιμο, σε ποσοστό 5% το άλλο ντύσιμο και τον φερετζέ φορά το 21%. Τον φερετζέ σε αυτήν την φυλετική ομάδα επιλέγουν οι ηλικίες άνω των 25 ετών και μάλιστα το ποσοστό των γυναικών που επιλέγει να τον φορά ανεβαίνει καθώς ανεβαίνει η ηλικία τους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 21

ΦΥΛΗ - ΜΟΡΦΩΣΗ - ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

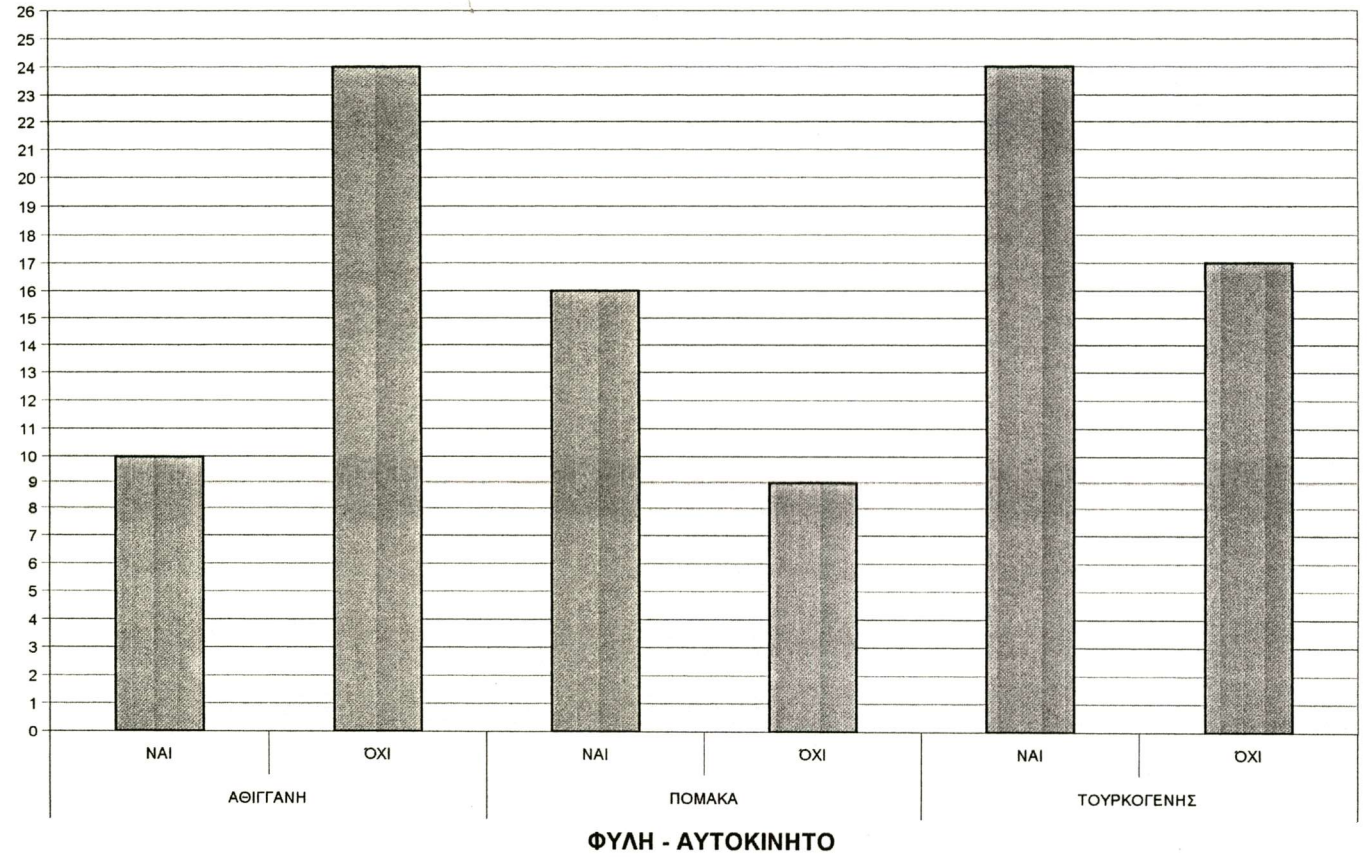
ΠΙΝΑΚΑΣ 21

ΦΥΛΗ – ΜΟΡΦΩΣΗ – ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ				
ΦΥΛΗ	ΜΟΡΦΩΣΗ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΝΤΥΣΙΜΟ	Σύνολο
ΠΟΜΑΚΑ	ΛΥΚΕΙΟ	ΠΟΛΗ	ΔΥΤΙΚΟ	31,25%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		31,25%
	Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ			31,25%
	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΔΥΤΙΚΟ	6,25%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		6,25%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ			6,25%
	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΔΥΤΙΚΟ	12,50%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		12,50%
		ΠΟΛΗ	ΔΥΤΙΚΟ	18,75%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		18,75%
	Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ			31,25%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ				68,75%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΛΥΚΕΙΟ	ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΔΥΤΙΚΟ	6,25%
		Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		6,25%
	Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ			6,25%
	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΔΥΤΙΚΟ	6,25%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		6,25%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ			6,25%
	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΔΥΤΙΚΟ	6,25%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		6,25%
		ΠΟΛΗ	ΔΥΤΙΚΟ	12,50%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		12,50%
	Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ			18,75%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ				31,25%
Γενικό άθροισμα				100,00%

Στον πίνακα αυτό εξετάζεται η συνάρτηση που τυχόν έχουν μεταξύ τους οι μεταβλητές της φυλής στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος, της μόρφωσή της, του τόπου της κατοικίας της και της ενδυματολογικής επιλογής που κάνει στην καθημερινότητά της .Στον πίνακα αυτό επελέγη να καταγραφούν οι ενδυματολογικές προτιμήσεις των πιο μορφωμένων γυναικών της έρευνας, για τον λόγο αυτό δεν αντιπροσωπεύονται οι Αθίγγανες στις οποίες δεν υπάρχουν γυναίκες που να φοίτησαν σε μέρος τουλάχιστον του λυκείου.

Βλέποντας από την πρώτη ματιά τον συγκεκριμένο πίνακα διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει ούτε μία γυναίκα της παραπάνω κατηγορίας των πιο μορφωμένων που να ντύνεται κατά διάφορο τρόπο πέραν του λεγόμενου δυτικού τύπου ντυσίματος. Όλες οι μορφωμένες Πομάκες και τουρκογενείς επιλέγουν το δυτικό ντύσιμο άσχετα σε πιο γεωγραφικό σημείο της Δυτικής Θράκης κι αν ζουν.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 22

ΠΙΝΑΚΑΣ 22

ΦΥΛΗ - ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ		
ΦΥΛΗ	ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΝΑΙ	10,00%
	ΟΧΙ	24,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ		34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΝΑΙ	16,00%
	ΟΧΙ	9,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ		25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΝΑΙ	24,00%
	ΟΧΙ	17,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ		41,00%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον πίνακα αυτό καταγράφεται το πόσες γυναίκες του δείγματος διαθέτουν οικογενειακό αυτοκίνητο.

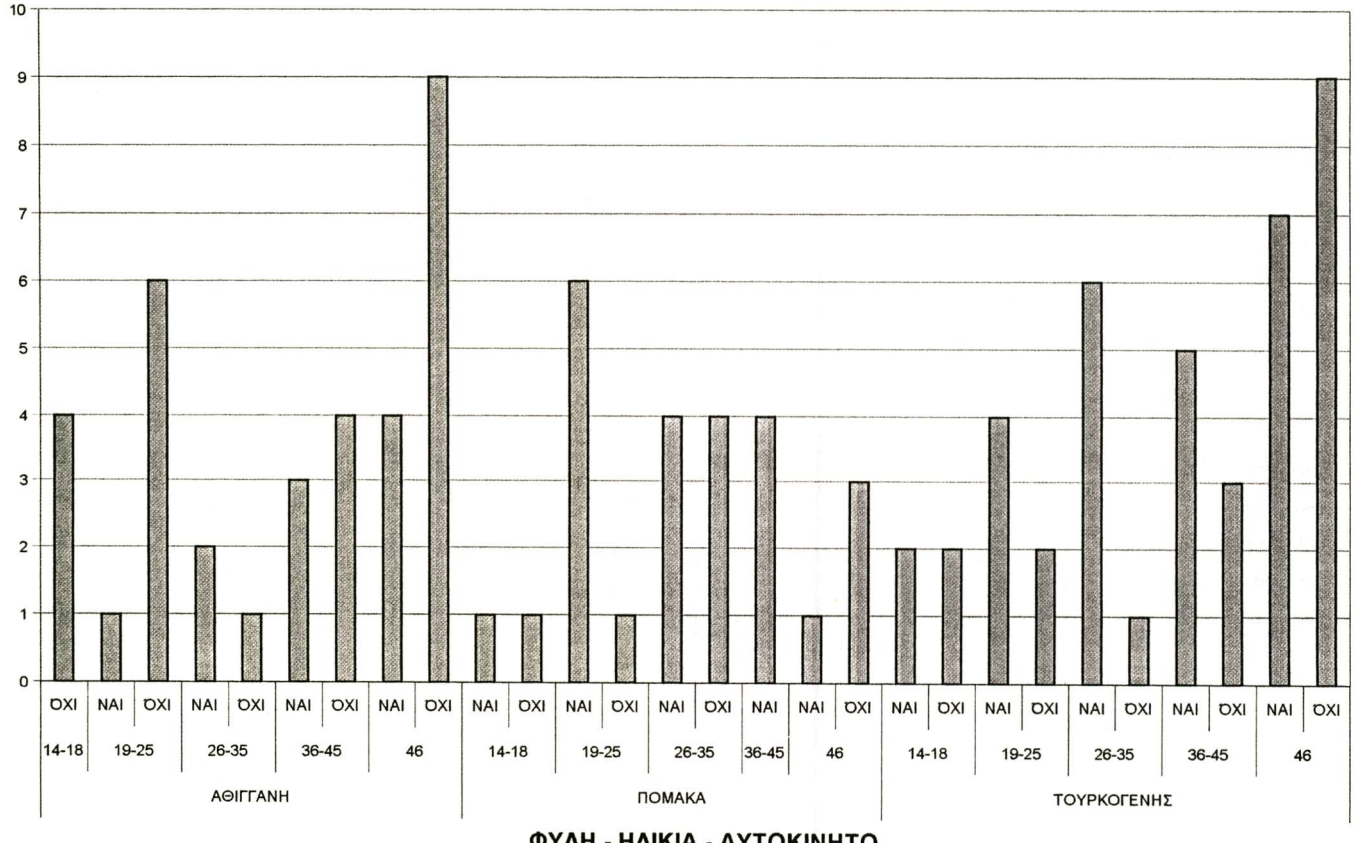
Οι Αθίγγανες σε ποσοστό 10% έχουν οικογενειακό αυτοκίνητο και σε ποσοστό 24% δεν διαθέτουν.

Οι Πομάκες σε ποσοστό 16% έχουν αυτοκίνητο και σε ποσοστό 9% δεν έχουν .

Οι τουρκογενείς του δείγματος σε ποσοστό 24% διαθέτουν οικογενειακό αυτοκίνητο και σε ποσοστό 17% δεν διαθέτουν.

Συνολικά το το ήμισυ του δείγματος διαθέτει αυτοκίνητο και το άλλο μισό όχι. Αναλογικά το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει στις Πομάκες με μικρή διαφορά από τις τουρκογενείς. Το μικρότερο ποσοστό κατόχων οικογενειακών αυτοκινήτων ανήκει στις Αθίγγανες του δείγματος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 23

ΠΙΝΑΚΑΣ 23

ΦΥΛΗ – ΗΛΙΚΙΑ - ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ			
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	ΟΧΙ	4,00%
	Σύνολο - 14-18		4,00%
	19-25	ΝΑΙ	1,00%
		ΟΧΙ	6,00%
	Σύνολο - 19-25		7,00%
	26-35	ΝΑΙ	2,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 26-35		3,00%
	36-45	ΝΑΙ	3,00%
		ΟΧΙ	4,00%
	Σύνολο - 36-45		7,00%
	46	ΝΑΙ	4,00%
		ΟΧΙ	9,00%
	Σύνολο - 46		13,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	14-18	ΝΑΙ	1,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 14-18		2,00%
	19-25	ΝΑΙ	6,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 19-25		7,00%
	26-35	ΝΑΙ	4,00%
		ΟΧΙ	4,00%
	Σύνολο - 26-35		8,00%
	36-45	ΝΑΙ	4,00%
	Σύνολο - 36-45		4,00%
	46	ΝΑΙ	1,00%
		ΟΧΙ	3,00%
	Σύνολο - 46		4,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	ΝΑΙ	2,00%
		ΟΧΙ	2,00%
	Σύνολο - 14-18		4,00%
	19-25	ΝΑΙ	4,00%
		ΟΧΙ	2,00%
	Σύνολο - 19-25		6,00%
	26-35	ΝΑΙ	6,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 26-35		7,00%
	36-45	ΝΑΙ	5,00%
		ΟΧΙ	3,00%
	Σύνολο - 36-45		8,00%
	46	ΝΑΙ	7,00%
		ΟΧΙ	9,00%
	Σύνολο - 46		16,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			41,00%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον παραπάνω πίνακα καταγράφονται οι συσχετισμοί των παραμέτρων της φυλής, της ηλικίας της κάθε γυναίκας του δείγματος και το εάν διαθέτει οικογενειακό αυτοκίνητο.

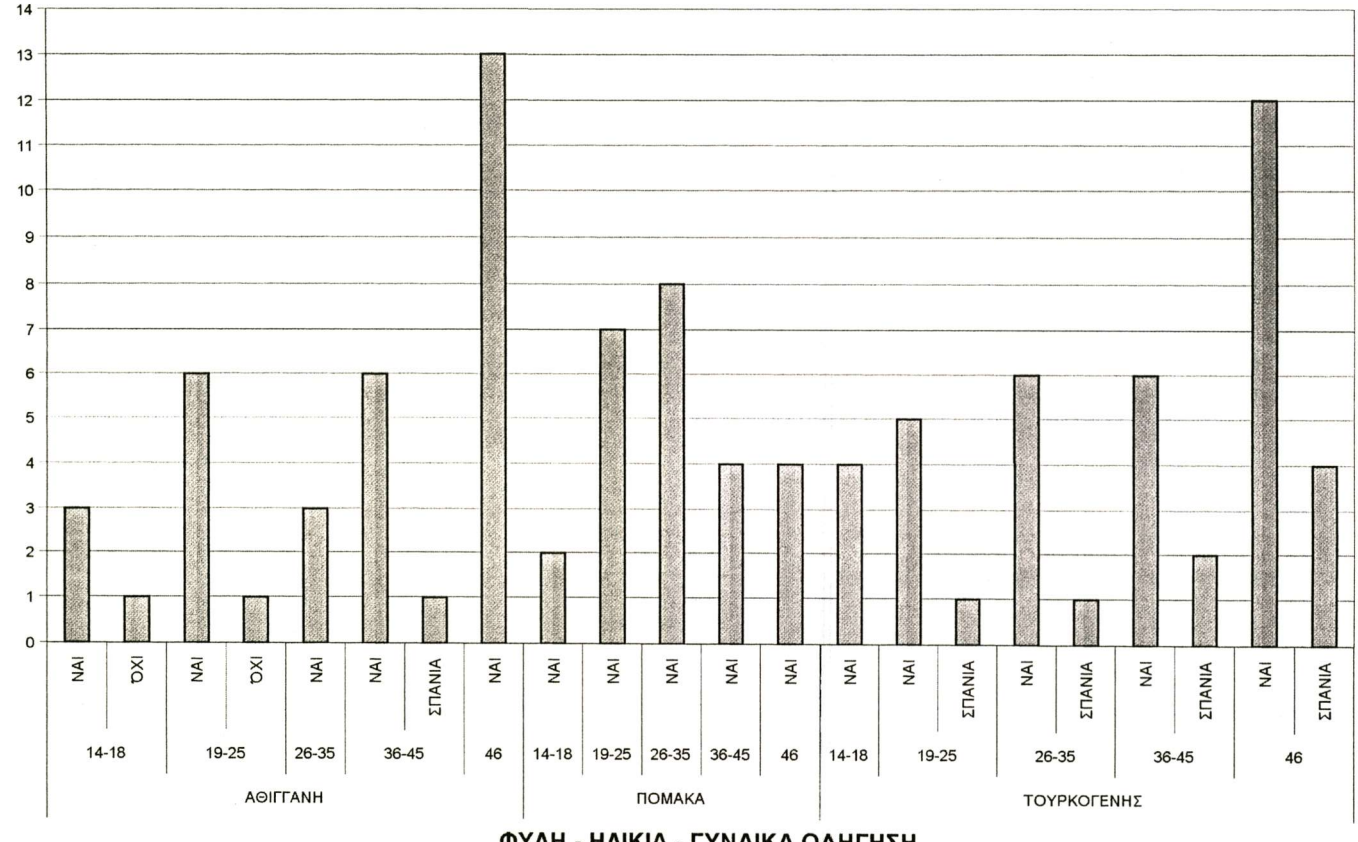
Από την πρώτη ηλικιακή ομάδα των Αθιγγάνων γυναικών καμία δεν διαθέτει αυτοκίνητο. Στην δεύτερη ομάδα των ηλικιών 19-25 χρονών το 1% έχει αυτοκίνητο και το 6% δεν έχει. Στις ηλικίες από 26-35 χρονών το 2% έχει οικογενειακό αυτοκίνητο και το 1%δεν διαθέτει. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα το 3% έχει όχημα και το 4% δεν διαθέτει. Τέλος στις μεγαλύτερες ηλικίες άνω των 46 χρονών το 4% έχει αυτοκίνητο και το 9% δεν διαθέτει.

Στις Πομάκες της πρώτης ηλικιακής ομάδας το1% έχει αυτοκίνητο και ένα επίσης 1% δεν έχει. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα το 6% έχει αυτοκίνητο και το 1% δεν έχει .Στις ηλικίες από 26-35 χρονών το 4% διαθέτει όχημα και το 4% της ομάδας αυτής δεν διαθέτει. Στις ηλικίες που ακολουθούν από 36-45 ετών οι γυναίκες στο σύνολό τους διαθέτουν οικογενειακό αυτοκίνητο. Τέλος στις άνω των 46 ετών ηλικίες τα ποσοστά διαμορφώνονται για όσες έχουν αυτοκίνητο σε 1% και για όσες δεν έχουν σε ποσοστό 3%.

Στις τουρκογενείς της πρώτης ηλικιακής ομάδας το 2% διαθέτει αυτοκίνητο και ένα επίσης 2% δεν διαθέτει. Στις επόμενες ηλικίες από 19-25 χρονών οι γυναίκες σε ποσοστό 4% διαθέτουν αυτοκίνητο και σε ποσοστό 2% δεν διαθέτουν. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα το 6% έχει όχημα και το 1% δεν έχει. Στις ηλικίες από 36-45 χρονών το 5% έχει αυτοκίνητο και το 3% δεν έχει. Τέλος στις μεγαλύτερες ηλικίες των άνω των 46 χρονών το 7% διαθέτει όχημα και το 9% όχι.

Αυτοκίνητο διαθέτει το 50% του δείγματος. Από τον πίνακα φαίνεται ότι στις Αθίγγανες και εν μέρει και στις τουρκογενείς ανεβαίνει το ποσοστό όσων διαθέτουν αυτοκίνητο ανεβαίνοντας και οι ηλικίες τους. Κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να ισχύει για τις Πομάκες του δείγματος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 24

ΦΥΛΗ - ΗΛΙΚΙΑ - ΓΥΝΑΙΚΑ ΟΔΗΓΗΣΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ 24

ΦΥΛΗ- ΗΛΙΚΙΑ-ΓΥΝΑΙΚΑ ΟΔΗΓΗΣΗ			
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΑ ΟΔΗΓΗΣΗ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	ΝΑΙ	3,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 14-18		4,00%
	19-25	ΝΑΙ	6,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 19-25		7,00%
	26-35	ΝΑΙ	3,00%
	Σύνολο - 26-35		3,00%
	36-45	ΝΑΙ	6,00%
		ΣΠΑΝΙΑ	1,00%
	Σύνολο - 36-45		7,00%
	46	ΝΑΙ	13,00%
	Σύνολο - 46		13,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	14-18	ΝΑΙ	2,00%
	Σύνολο - 14-18		2,00%
	19-25	ΝΑΙ	7,00%
	Σύνολο - 19-25		7,00%
	26-35	ΝΑΙ	8,00%
	Σύνολο - 26-35		8,00%
	36-45	ΝΑΙ	4,00%
	Σύνολο - 36-45		4,00%
	46	ΝΑΙ	4,00%
	Σύνολο - 46		4,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	ΝΑΙ	4,00%
	Σύνολο - 14-18		4,00%
	19-25	ΝΑΙ	5,00%
		ΣΠΑΝΙΑ	1,00%
	Σύνολο - 19-25		6,00%
	26-35	ΝΑΙ	6,00%
		ΣΠΑΝΙΑ	1,00%
	Σύνολο - 26-35		7,00%
	36-45	ΝΑΙ	6,00%
		ΣΠΑΝΙΑ	2,00%
	Σύνολο - 36-45		8,00%
	46	ΝΑΙ	12,00%
		ΣΠΑΝΙΑ	4,00%
	Σύνολο - 46		16,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			41,00%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό καταγράφονται τα ποσοστά των γυναικών που απαντούν στο ερώτημα εάν οι γυναίκες πρέπει ή όχι να γνωρίζουν να οδηγούν σε συνάρτηση με την ηλικία και τη φυλή τους.

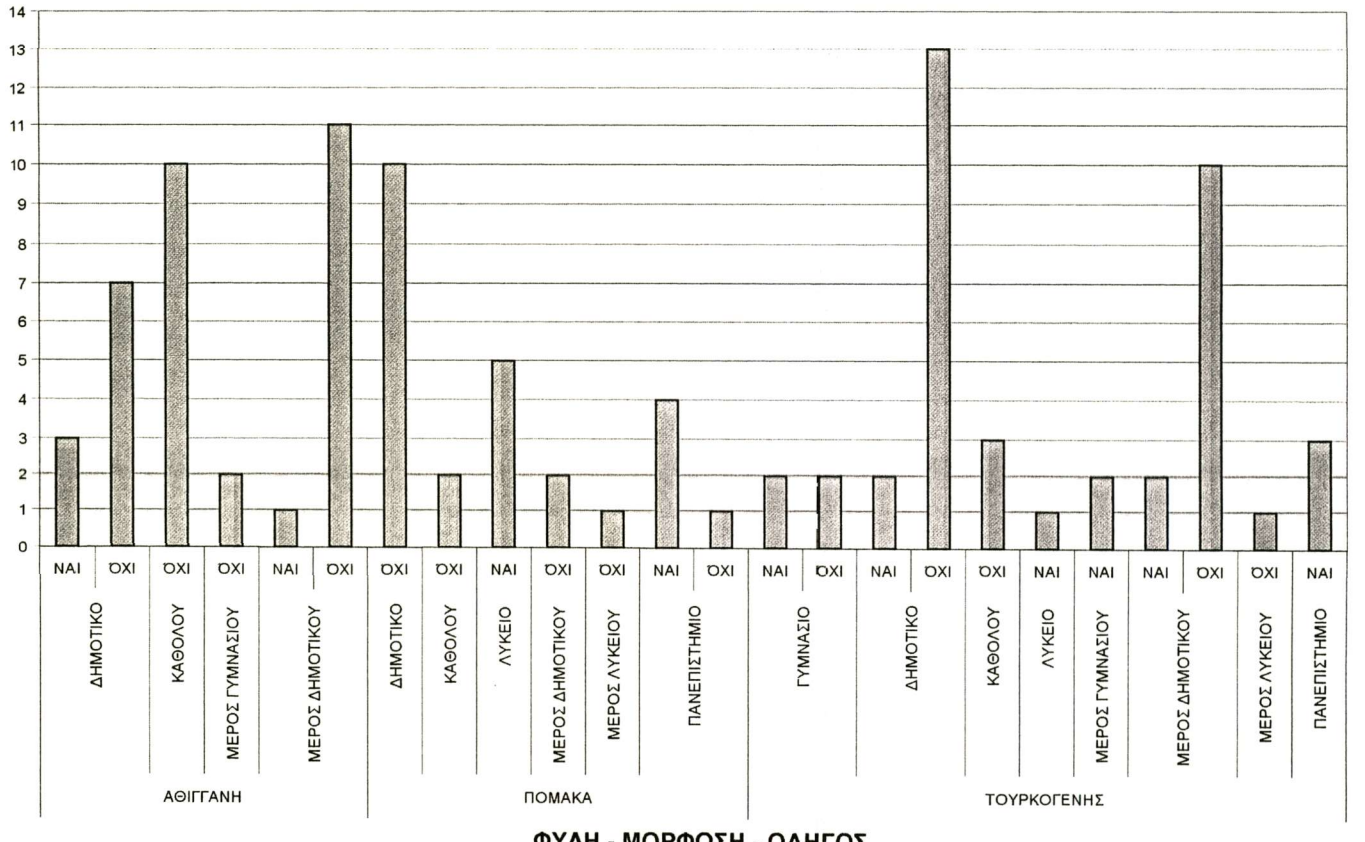
Στην πρώτη ηλικιακή ομάδα των Αθιγγάνων γυναικών το 3% απάντησε θετικά στο ερώτημα και το 1% αρνητικά. Στην επόμενη ομάδα το 6% απάντησε θετικά και το 1% αρνητικά. Στην ηλικιακή ομάδα των 26-35 χρονών έχουμε μόνο θετικές απαντήσεις. Στις ηλικίες από 36-45 χρονών έχουμε ένα ποσοστό 6% που απάντησε θετικά και ένα 1% που είπε ότι αυτό πρέπει να γίνεται σπάνια. Το ποσοστό των μεγαλυτέρων των 46 χρονών γυναικών στο σύνολό του απάντησε ότι η γυναίκα πρέπει να γνωρίζει να οδηγεί.

Οι Πομάκες γυναίκες του δείγματος συνολικά απάντησαν θετικά στο ερώτημα εάν η γυναίκα πρέπει να γνωρίζει να οδηγεί.

Στις τουρκογενείς του δείγματος της πρώτης ηλικιακής ομάδας το σύνολό της απάντησε θετικά Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα το 5% ήταν θετικό και το 1% είπε πως αυτό πρέπει να γίνεται σπάνια. Στις ηλικίες μεταξύ 26-35 χρονών το 6% ήταν θετικό και το 1% απάντησε σπάνια. Ανεβαίνοντας τις ηλικίες μεταξύ 36-45 χρονών οι γυναίκες τουρκογενείς απάντησαν σε ποσοστό 6% θετικά και σε ποσοστό 2% σπάνια . Τέλος οι μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες της ομάδας αυτής απάντησαν σε ποσοστό 12% θετικά στο εάν η γυναίκα πρέπει να οδηγεί και σε ποσοστό 4% είπαν ότι αυτό πρέπει να γίνεται σπάνια.

Στο σύνολό τους οι γυναίκες του δείγματος απάντησαν θετικά στο ερώτημα σε ποσοστό 89%. Απόλυτα θετικές στο ερώτημα ήταν οι Πομάκες του δείγματος. Αρνητικές απαντήσεις υπήρξαν μόνο από τις Αθίγγανες και μάλιστα των νεαρότερων ηλικιών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 25

ΠΙΝΑΚΑΣ 25

ΦΥΛΗ-ΜΟΡΦΩΣΗ-ΟΔΗΓΟΣ			
ΦΥΛΗ	ΜΟΡΦΩΣΗ	ΟΔΗΓΟΣ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΝΑΙ	3,00%
		ΟΧΙ	7,00%
	Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		10,00%
	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΟΧΙ	10,00%
	Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		10,00%
	ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	ΟΧΙ	2,00%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		2,00%
	ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΝΑΙ	1,00%
		ΟΧΙ	11,00%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		12,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΟΧΙ	10,00%
	Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		10,00%
	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΟΧΙ	2,00%
	Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		2,00%
	ΛΥΚΕΙΟ	ΝΑΙ	5,00%
	Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		5,00%
	ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΟΧΙ	2,00%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		2,00%
	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		1,00%
	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΝΑΙ	4,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		5,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΝΑΙ	2,00%
		ΟΧΙ	2,00%
	Σύνολο - ΓΥΜΝΑΣΙΟ		4,00%
	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΝΑΙ	2,00%
		ΟΧΙ	13,00%
	Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		15,00%
	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΟΧΙ	3,00%
	Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		3,00%
	ΛΥΚΕΙΟ	ΝΑΙ	1,00%
	Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		1,00%
	ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	ΝΑΙ	2,00%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		2,00%
	ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΝΑΙ	2,00%
		ΟΧΙ	10,00%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		12,00%
	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		1,00%
	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΝΑΙ	3,00%
	Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		3,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			41,00%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό θέλησα να συσχετίσω τους παράγοντες της φυλής στη οποία ανήκει η κάθε γυναίκα της έρευνας, την μόρφωση την οποία διαθέτει και το εάν η ίδια είναι οδηγός οχήματος. Δεν ήταν απαραίτητο οι γυναίκες που θα απαντούσαν θετικά στην ερώτηση αυτή του ερωτηματολογίου να είχαν και το αντίστοιχο δίπλωμα οδήγησης από τον επίσημο φορέα, αρκούσε να ήξεραν να οδηγούν.

Από τον πίνακα προκύπτει ότι από τις Αθίγγανες που δεν πήγαν καθόλου στο σχολείο, καμία δεν είναι οδηγός οχήματος. Από όσες παρακολούθησαν τμήμα του δημοτικού σχολείου το 2% είναι οδηγοί, ενώ το 10% δεν είναι. Από τις γυναίκες που τελείωσαν το δημοτικό σχολείο το 3% είναι οδηγοί , ενώ το 7% δεν είναι. Τέλος οι γυναίκες που παρακολούθησαν τμήμα του γυμνασίου συνολικά δεν είναι οδηγοί.

Από τις Πομάκες του δείγματος όσες δεν πήγαν καθόλου στο σχολείο και όσες παρακολούθησαν τμήμα του δημοτικού σχολείου καμία τους δεν οδηγεί. Από αυτές που τελείωσαν το δημοτικό σχολείο καμία δεν ήταν οδηγός. Από τις Πομάκες που παρακολούθησαν τμήμα του λυκείου επίσης καμία τους δεν οδηγεί. Όλο το ποσοστό όσων αποφοίτησαν από το λύκειο είναι οδηγοί. Τέλος από τις γυναίκες Πομάκες που φοίτησαν ή φοιτούν στο πανεπιστήμιο το 4% οδηγεί ενώ το 1% όχι.

Από το δείγμα των τουρκογενών γυναικών όσες από αυτές δεν φοίτησαν καθόλου σε σχολείο καμία τους δεν οδηγεί. Από όσες πήγαν σε τμήμα του δημοτικού σχολείου το 2% οδηγεί και το 10% όχι. Από αυτές που τελείωσαν το δημοτικό το 2% είναι οδηγοί και το 13% δεν είναι. Όσες παρακολούθησαν τμήμα του γυμνασίου είναι οδηγοί, ενώ από αυτές που τελείωσαν το γυμνάσιο το 2% οδηγεί και ένα άλλο τους 2% δεν οδηγεί. Από τις γυναίκες που παρακολούθησαν τμήμα του λυκείου καμία τους δεν οδηγεί, ενώ από όσες το τελείωσαν οδηγούν όλες. Τέλος το σύνολο των τουρκογενών που φοίτησε ή φοιτά σε πανεπιστήμιο γνωρίζει να οδηγεί.

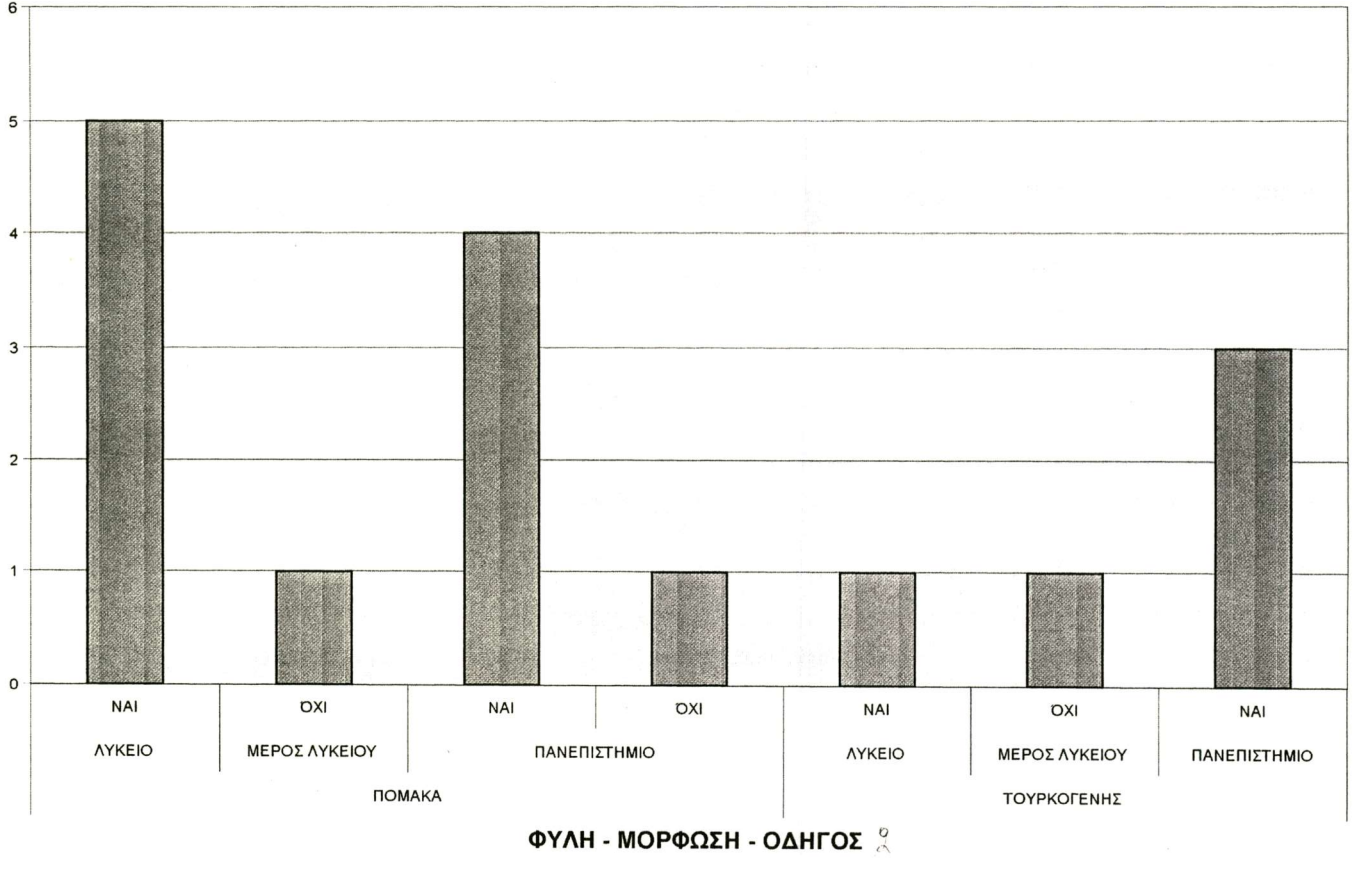
Στο σύνολο του δείγματος των μουσουλμάνων γυναικών το 26% μόνο οδηγεί και το 74% δεν γνωρίζει οδήγηση.

Στις Αθίγγανες γνωρίζει να οδηγεί μόνο το 5% του συνόλου του δείγματος που είναι 34%. Οι γυναίκες αυτές φοίτησαν ή και ολοκλήρωσαν την κατώτερη βαθμίδα της εκπαίδευσης, το δημοτικό σχολείο.

Στις Πομάκες γυναίκες του δείγματος γνωρίζει να οδηγεί το 9% επί συνόλου 25%. Αυτό είναι και το υψηλότερο αναλογικά ποσοστό και στις τρεις ομάδες του δείγματος της έρευνας. Από το στοιχεία του πίνακα φαίνεται ότι όλο το ποσοστό του 9% των Πομάκων γυναικών που οδηγούν έχουν τελειώσει το λύκειο ή φοιτούν στο πανεπιστήμιο.

Στις τουρκογενείς γυναίκες της έρευνας οδηγοί υπάρχουν διασκορπισμένες σε όλες σχεδόν τις μορφωτικές ομάδες με περισσότερες αναλογικά σε εκείνες που είναι περισσότερο μορφωμένες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 26

ΠΙΝΑΚΑΣ 26

ΦΥΛΗ ΜΟΡΦΩΣΗ ΟΔΗΓΟΣ 2			
ΦΥΛΗ	ΜΟΡΦΩΣΗ	ΟΔΗΓΟΣ	Σύνολο
ΠΟΜΑΚΑ	ΛΥΚΕΙΟ	ΝΑΙ	31,25%
	Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		31,25%
	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΟΧΙ	6,25%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		6,25%
	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΝΑΙ	25,00%
		ΟΧΙ	6,25%
	Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		31,25%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			68,75%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΛΥΚΕΙΟ	ΝΑΙ	6,25%
	Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		6,25%
	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΟΧΙ	6,25%
	Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		6,25%
	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΝΑΙ	18,75%
	Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		18,75%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			31,25%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό συσχέτισα τους ίδιους παράγοντες με τον προηγούμενο πίνακα με τη διαφορά ότι συμπεριέλαβα στον παράγοντα μόρφωση μόνο τις γυναίκες που φοίτησαν ή φοιτούν στο λύκειο , αυτές που το τελείωσαν και όσες φοίτησαν ή φοιτούν στο πανεπιστήμιο.

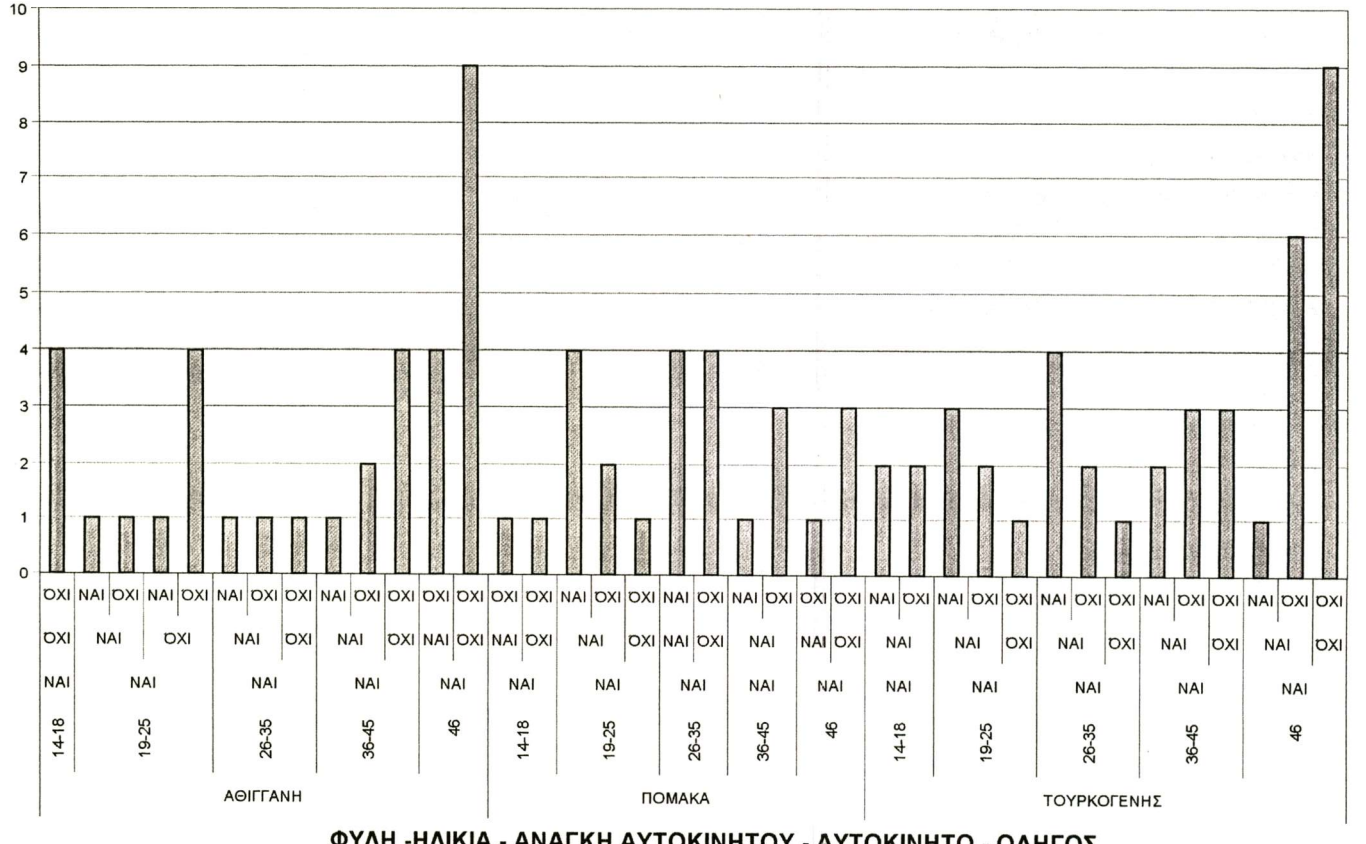
Βάση αυτής της επιλογής στον πίνακα δεν υπάρχουν Αθίγγανες, γιατί καμία από αυτές δεν βρισκόταν σε αυτή τη βαθμίδα της εκπαίδευσης.

Από τις Πομάκες της έρευνας που φοίτησαν σε τμήμα του λυκείου καμία τους δεν οδηγεί. Από τις Πομάκες που αποφοίτησαν από το λύκειο το σύνολό τους οδηγεί και τέλος από όσες γυναίκες φοιτούν ή τελείωσαν το πανεπιστήμιο το 25% αυτών οδηγεί ενώ μόνο το 6,25% δεν οδηγεί.

Οι τουρκογενείς που παρακολούθησαν τμήμα του λυκείου καμία δεν οδηγεί. Όλες οι τουρκογενείς που τελείωσαν το λύκειο και όσες φοιτούν ή αποφοίτησαν από το πανεπιστήμιο είναι οδηγοί.

Από τον πίνακα γίνεται κατανοητό ότι αυξάνονται τα ποσοστά των οδηγών όσο πιο μορφωμένη είναι η γυναίκα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 27

ΦΥΛΗ -ΗΛΙΚΙΑ - ΑΝΑΓΚΗ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ - ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ - ΟΔΗΓΟΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 27

ΦΥΛΗ- ΗΛΙΚΙΑ- ΑΝΑΓΚΗ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ- ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ- ΟΔΗΓΟΣ					
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΑΝΑΓΚΗ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ	ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ	ΟΔΗΓΟΣ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	4,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		4,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			4,00%
	Σύνολο - 14-18				4,00%
	19-25	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	1,00%
				ΟΧΙ	1,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		2,00%
			ΟΧΙ	ΝΑΙ	1,00%
				ΟΧΙ	4,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		5,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			7,00%
	Σύνολο - 19-25				7,00%
	26-35	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	1,00%
				ΟΧΙ	1,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		2,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	1,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		1,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			3,00%
	Σύνολο - 26-35				3,00%
	36-45	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	1,00%
				ΟΧΙ	2,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		3,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	4,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		4,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			7,00%
	Σύνολο - 36-45				7,00%
	46	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	4,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		4,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	9,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		9,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			13,00%
	Σύνολο - 46				13,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ					34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	14-18	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	1,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		1,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	1,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		1,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			2,00%
	Σύνολο - 14-18				2,00%
	19-25	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	4,00%
				ΟΧΙ	2,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		6,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	1,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		1,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			7,00%
	Σύνολο - 19-25				7,00%
	26-35	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	4,00%

			Σύνολο - ΝΑΙ		4,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	4,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		4,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			8,00%
	Σύνολο - 26-35				8,00%
	36-45	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	1,00%
				ΟΧΙ	3,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		4,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			4,00%
	Σύνολο - 36-45				4,00%
	46	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	1,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		1,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	3,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		3,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			4,00%
	Σύνολο - 46				4,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ					25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	2,00%
				ΟΧΙ	2,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		4,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			4,00%
	Σύνολο - 14-18				4,00%
	19-25	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	3,00%
				ΟΧΙ	2,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		5,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	1,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		1,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			6,00%
	Σύνολο - 19-25				6,00%
	26-35	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	4,00%
				ΟΧΙ	2,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		6,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	1,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		1,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			7,00%
	Σύνολο - 26-35				7,00%
	36-45	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	2,00%
				ΟΧΙ	3,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		5,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	3,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		3,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			8,00%
	Σύνολο - 36-45				8,00%
	46	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	1,00%
				ΟΧΙ	6,00%
			Σύνολο - ΝΑΙ		7,00%
			ΟΧΙ	ΟΧΙ	9,00%
			Σύνολο - ΟΧΙ		9,00%
		Σύνολο - ΝΑΙ			16,00%
	Σύνολο - 46				16,00%

Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ				41,00%
Γενικό άθροισμα				100,00%

Στον πίνακα αυτό τοποθετήθηκαν οι μεταβλητές της φυλής στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος , ηλικία της, η θέση της εάν θεωρεί ή όχι αναγκαίο το αυτοκίνητο σε κάθε σπίτι, το εάν διαθέτει οικογενειακό αυτοκίνητο κάθε τύπου και τέλος εάν η ίδια είναι ή όχι οδηγός.

Στον πίνακα συνολικά φαίνεται ότι όλες οι γυναίκες του δείγματος απάντησαν θετικά στην αναγκαιότητα κάθε οικογένεια να διαθέτει και αυτοκίνητο, για τον λόγο αυτό στην ανάλυση που θα ακολουθήσει δεν θα αναφέρεται και θα θεωρείται δεδομένο για όλες τις γυναίκες.

Οι Αθίγγανες των μικρότερων ηλικιών από 14-18 χρονών δεν είχαν οικογενειακό αυτοκίνητο και δεν ήταν οδηγοί. Στις Αθίγγανες που ήταν 19-25 χρονών και διέθεταν αυτοκίνητο το 1% ήταν οδηγοί και το 1% δεν ήταν, από όσες δεν διέθεταν αυτοκίνητο το 2% ήταν οδηγοί και το 4% δεν ήταν. Στις ηλικίες 26-35 χρονών από αυτές που διέθεταν αυτοκίνητο το 1% ήταν οδηγοί και ένα επίσης ίδιο ποσοστό δεν ήταν . Στην ίδια ηλικιακή και φυλετική ομάδα από όσες γυναίκες δεν διέθεταν αυτοκίνητο καμία τους δεν ήταν οδηγός. Στις επόμενες ηλικίες των 36-45 ετών από όσες είχαν αυτοκίνητο το 1% ήταν οδηγοί και ένα ίδιο ποσοστό δεν ήταν. Όσες γυναίκες αυτής της κατηγορίας δεν είχαν αυτοκίνητο δεν ήταν και οδηγοί. Στις μεγαλύτερες των 46 χρονών Αθίγγανες καμία τους δεν οδηγούσε είτε διέθετε είτε όχι οικογενειακό αυτοκίνητο.

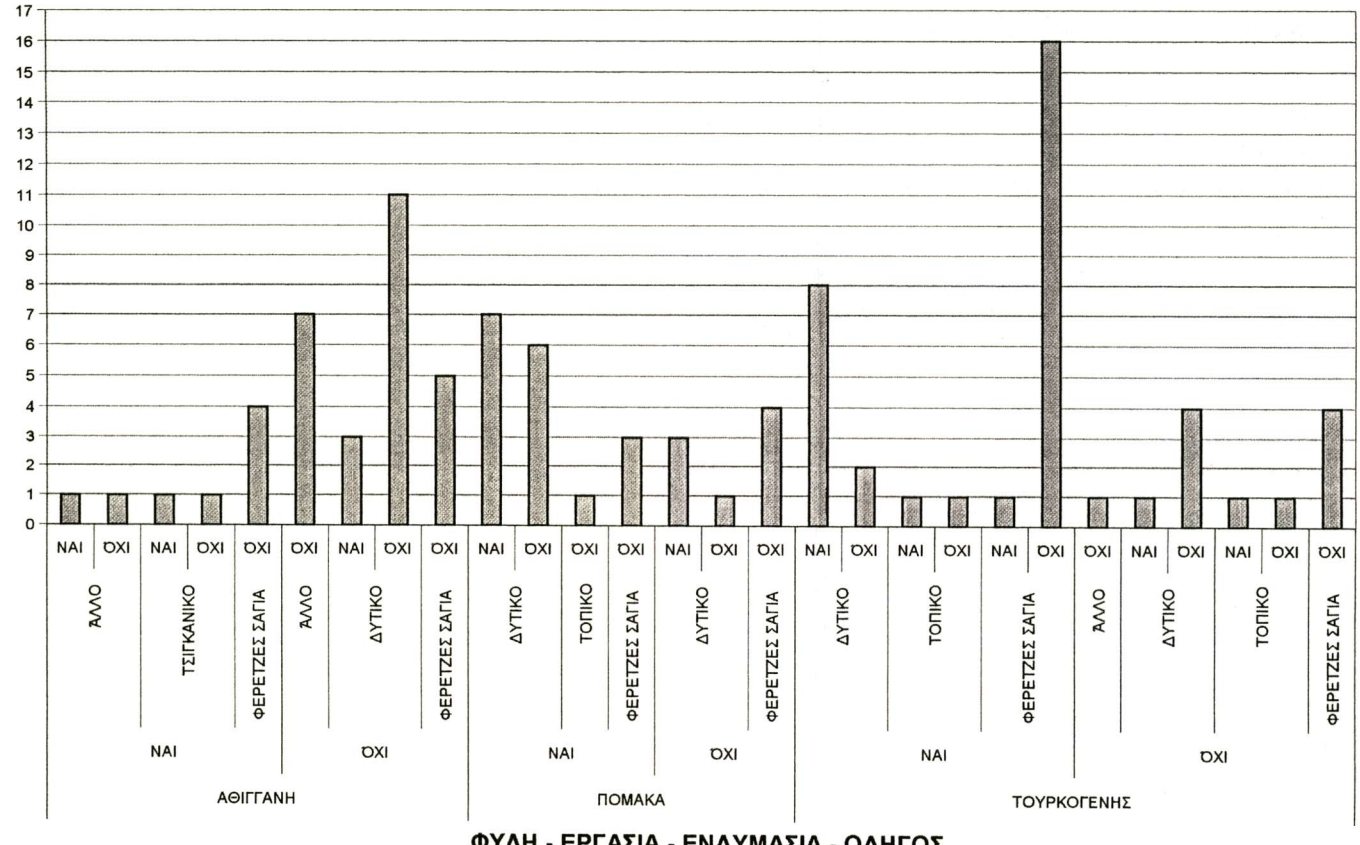
Στις Πομάκες του δείγματος της μικρότερης ηλικιακής ομάδας που είχαν ή δεν είχαν οικογενειακό αυτοκίνητο καμία τους δεν γνώριζε να οδηγεί. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα από όσες διέθεταν αυτοκίνητο το 4% οδηγούσε και το 2% δεν οδηγούσε, επίσης στην ίδια ομάδα των Πομάκων γυναικών όσες δεν είχαν αυτοκίνητο καμία τους δεν γνώριζε να οδηγεί. Από όσες Πομάκες των ηλικιών 26-35 χρονών είχαν όχημα το σύνολό τους οδηγούσε, ενώ όσες γυναίκες αυτής της ομάδας δε είχαν αυτοκίνητο καμία τους δεν οδηγούσε. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα από όσες γυναίκες είχαν οικογενειακό αυτοκίνητο το 1% αυτών οδηγούσε και το 3% όχι. Οι γυναίκες Πομάκες των μεγαλυτέρων ηλικιών δεν γνωρίζουν να οδηγούν είτε διαθέτουν είτε όχι αυτοκίνητο.

Από τις τουρκογενείς της πρώτης ηλικιακής ομάδας όλες είχαν αυτοκίνητο, όμως το 2% αυτών οδηγούσε και ένα ίδιο ποσοστό δεν ήξερε να οδηγεί. Και στην επόμενη ηλικιακή ομάδα το σύνολό της είχε αυτοκίνητο ήξερε όμως να οδηγεί το 3% και ένα ίδιο ποσοστό δεν γνώριζε οδήγηση. Στις ηλικίες από 26-35 χρονών από όσες γυναίκες είχαν οικογενειακό αυτοκίνητο το 4% ήταν οδηγοί και το 2% δεν ήταν, ενώ από όσες δεν είχαν στο σπίτι τους αυτοκίνητο καμία δεν ήταν οδηγός Στις ηλικίες των 36-45 χρονών από όσες είχαν στο σπίτι τους αυτοκίνητο το 2% ήταν οδηγοί και το 3% δεν ήταν, ενώ από όσες δεν είχαν οικογενειακό αυτοκίνητο καμία τους δεν γνώριζε να οδηγεί. Τέλος στις μεγαλύτερες των 46 χρονών τουρκογενείς που διέθεταν οικογενειακό αυτοκίνητο το 1% μόνο οδηγούσε, ενώ δεν γνώριζε οδήγηση το 6%, καθώς επίσης και το σύνολο όσων δεν είχαν στο σπίτι τους αυτοκίνητο δεν γνώριζε να οδηγεί.

Από τον πίνακα φαίνεται ότι οι γυναίκες όλων των ομάδων γίνονται σε μεγαλύτερα ποσοστά οδηγοί όταν διαθέτουν στο σπίτι τους αυτοκίνητο.

Στις Αθίγγανες του δείγματος το ποσοστό των οδηγών είναι 5% επί συνόλου 34%, στις Πομάκες το αντίστοιχο ποσοστό είναι 9% επί συνόλου 25% και στις τουρκογενείς το ποσοστό των οδηγών είναι 12% επί συνόλου 41%. Το χαμηλότερο ποσοστό γυναικών οδηγών ανήκει στις Αθίγγανες του δείγματος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 28

ΠΙΝΑΚΑΣ 28

ΦΥΛΗ – ΕΡΓΑΣΙΑ – ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ - ΟΔΗΓΟΣ				
ΦΥΛΗ	ΕΡΓΑΣΙΑ	ΝΤΥΣΙΜΟ	ΟΔΗΓΟΣ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΝΑΙ	ΆΛΛΟ	ΝΑΙ	1,00%
			ΟΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΆΛΛΟ		2,00%
		ΤΣΙΓΚΑΝΙΚΟ	ΝΑΙ	1,00%
			ΟΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΤΣΙΓΚΑΝΙΚΟ		2,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	ΟΧΙ	4,00%
		Σύνολο - ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ		4,00%
	Σύνολο - ΝΑΙ			8,00%
	ΟΧΙ	ΆΛΛΟ	ΟΧΙ	7,00%
		Σύνολο - ΆΛΛΟ		7,00%
		ΔΥΤΙΚΟ	ΝΑΙ	3,00%
			ΟΧΙ	11,00%
		Σύνολο - ΔΥΤΙΚΟ		14,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	ΟΧΙ	5,00%
		Σύνολο - ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ		5,00%
	Σύνολο - ΟΧΙ			26,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ				34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΝΑΙ	ΔΥΤΙΚΟ	ΝΑΙ	7,00%
			ΟΧΙ	6,00%
		Σύνολο - ΔΥΤΙΚΟ		13,00%
		ΤΟΠΙΚΟ	ΟΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΤΟΠΙΚΟ		1,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	ΟΧΙ	3,00%
		Σύνολο - ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ		3,00%
	Σύνολο - ΝΑΙ			17,00%
	ΟΧΙ	ΔΥΤΙΚΟ	ΝΑΙ	3,00%
			ΟΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΔΥΤΙΚΟ		4,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	ΟΧΙ	4,00%
		Σύνολο - ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ		4,00%
	Σύνολο - ΟΧΙ			8,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ				25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΝΑΙ	ΔΥΤΙΚΟ	ΝΑΙ	8,00%
			ΟΧΙ	2,00%
		Σύνολο - ΔΥΤΙΚΟ		10,00%
		ΤΟΠΙΚΟ	ΝΑΙ	1,00%
			ΟΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΤΟΠΙΚΟ		2,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	ΝΑΙ	1,00%
			ΟΧΙ	16,00%
		Σύνολο - ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ		17,00%
	Σύνολο - ΝΑΙ			29,00%
	ΟΧΙ	ΆΛΛΟ	ΟΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΆΛΛΟ		1,00%
		ΔΥΤΙΚΟ	ΝΑΙ	1,00%

			ΟΧΙ	4,00%
		Σύνολο - ΔΥΤΙΚΟ		5,00%
		ΤΟΠΙΚΟ	ΝΑΙ	1,00%
			ΟΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΤΟΠΙΚΟ		2,00%
		ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ	ΟΧΙ	4,00%
		Σύνολο - ΦΕΡΕΤΖΕΣ ΣΑΓΙΑ		4,00%
	Σύνολο - ΟΧΙ			12,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ				41,00%
Γενικό άθροισμα				100,00%

Στον πίνακα αυτό τοποθετήθηκε ο παράγοντας της φυλής στην οποία ανήκει η κάθε μία γυναίκα του δείγματος, ο παράγοντας της εργασίας, η ενδυματολογική της επιλογή και το εάν η ίδια είναι οδηγός οχήματος.

Βάση των στοιχείων του πίνακα οι γυναίκες Αθίγγανες που εργάζονται και που προτιμούν το άλλο ντύσιμο, το 1% αυτών είναι οδηγοί και ένα επίσης ίδιο ποσοστό δεν είναι .Οι γυναίκες της ίδιας φυλετικής κατηγορίας που εργάζονται και ενδυματολογικά προτιμούν το τσιγκάνικο ντύσιμο επίσης στα ίδια ποσοστά του 1% αντίστοιχα είναι και δεν είναι οδηγοί. Στην ίδια κατηγορία σε ποσοστό 4% αυτές που φορούν φερετζέ δεν είναι οδηγοί.

Οι Αθίγγανες που δεν εργάζονται και προτιμούν το άλλο ντύσιμο ή φορούν φερετζέ σε ποσοστά 7% και 5% αντίστοιχα δεν είναι οδηγοί οχημάτων. Από τις Αθίγγανες που δεν εργάζονται και προτιμούν το δυτικό ντύσιμο το 3% είναι οδηγοί και το 11% δεν είναι.

Οι Πομάκες που εργάζονται και προτιμούν το δυτικό ντύσιμο σε ποσοστό 7% είναι οδηγοί και σε ποσοστό 6% δεν είναι..Όσες Πομάκες εργάζονται και φορούν τοπικό ντύσιμο ή φερετζέ σε ποσοστά 1% και 3% αντίστοιχα δεν είναι οδηγοί.

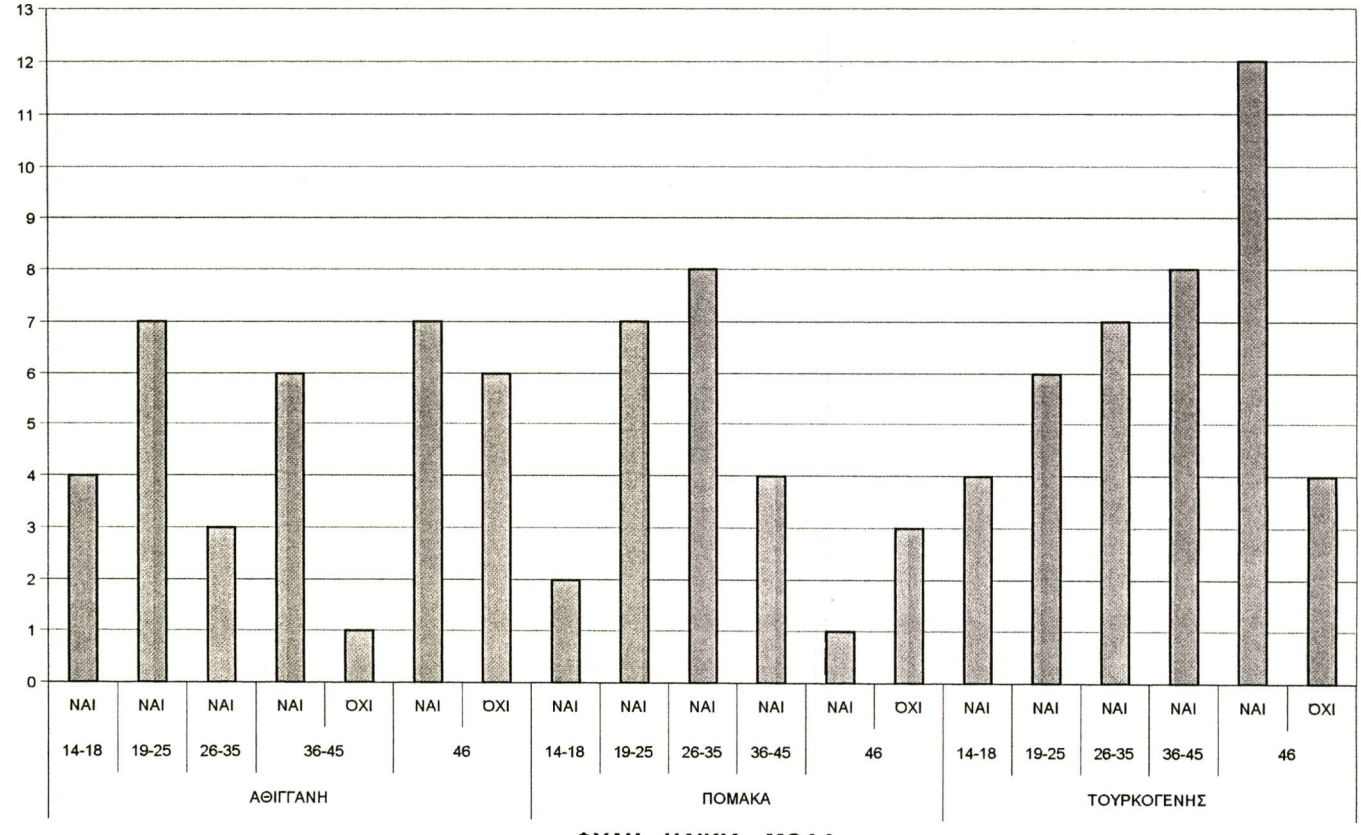
Οι Πομάκες που δεν εργάζονται και ντύνονται με το λεγόμενο στην έρευνα δυτικό τρόπο, σε ποσοστό 3% είναι οδηγοί και σε ποσοστό 1% δεν είναι. Από τις Πομάκες που δεν εργάζονται και φορούν φερετζέ καμία τους δεν είναι οδηγός.

Από τις τουρκογενείς που εργάζονται και προτιμούν το δυτικό ντύσιμο, το 8% είναι οδηγοί και το 2% δεν είναι. Στην ίδια ομάδα των εργαζομένων τουρκογενών που φορούν τοπικό ντύσιμο, το 1% είναι οδηγοί και ένα ίδιο ποσοστό δεν είναι. Τέλος από τις εργαζόμενες που φορούν φερετζέ, το 1% μόνο οδηγεί και το 16% δεν οδηγεί.

Στις τουρκογενείς που δεν εργάζονται και προτιμούν το άλλο ντύσιμο, καμία τους δεν είναι οδηγός . Στην ίδια κατηγορία των μη εργαζομένων τουρκογενών, όσες προτιμούν το δυτικό ντύσιμο σε ποσοστό 1% είναι οδηγοί και σε ποσοστό 4% δεν είναι. Από αυτές που ντύνονται με τοπικό ντύσιμο, το 1% οδηγεί και ένα επίσης ίδιο ποσοστό δεν οδηγεί. Τέλος καμία γυναίκα τουρκογενής που δεν εργάζεται και φορά φερετζέ δεν οδηγεί.

Από τα στοιχεία που απορρέουν από τον πίνακα , πλην ενός ποσοστού 1% , όλες οι γυναίκες και των τριών φυλετικών ομάδων, εργαζόμενες ή μη που φορούν φερετζέ καμία τους δεν οδηγεί. Τα ποσοστά μοιράζονται για όσες ενδυματολογικά προτιμούν το δυτικό ντύσιμο, το 22% αυτών είναι οδηγοί και το 18% δεν είναι. Εάν από τις τρεις εξεταζόμενες φυλετικές ομάδες αφαιρεθεί αυτή των Αθιγγάνων τότε τα ποσοστά διαμορφώνονται σε 19% γυναικών Πομάκων και τουρκογενών οδηγών και 13% μη οδηγών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 29

ΠΙΝΑΚΑΣ 29

ΦΥΛΗ – ΗΛΙΚΙΑ - ΜΟΔΑ			
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΜΟΔΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	ΝΑΙ	4,00%
	Σύνολο - 14-18		4,00%
	19-25	ΝΑΙ	7,00%
	Σύνολο - 19-25		7,00%
	26-35	ΝΑΙ	3,00%
	Σύνολο - 26-35		3,00%
	36-45	ΝΑΙ	6,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 36-45		7,00%
	46	ΝΑΙ	7,00%
		ΟΧΙ	6,00%
	Σύνολο - 46		13,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	14-18	ΝΑΙ	2,00%
	Σύνολο - 14-18		2,00%
	19-25	ΝΑΙ	7,00%
	Σύνολο - 19-25		7,00%
	26-35	ΝΑΙ	8,00%
	Σύνολο - 26-35		8,00%
	36-45	ΝΑΙ	4,00%
	Σύνολο - 36-45		4,00%
	46	ΝΑΙ	1,00%
		ΟΧΙ	3,00%
	Σύνολο - 46		4,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	ΝΑΙ	4,00%
	Σύνολο - 14-18		4,00%
	19-25	ΝΑΙ	6,00%
	Σύνολο - 19-25		6,00%
	26-35	ΝΑΙ	7,00%
	Σύνολο - 26-35		7,00%
	36-45	ΝΑΙ	8,00%
	Σύνολο - 36-45		8,00%
	46	ΝΑΙ	12,00%
		ΟΧΙ	4,00%
	Σύνολο - 46		16,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			41,00%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό οι γυναίκες του δείγματος απαντούν στην ερώτηση εάν ακολουθούν την μόδα σε συνάρτηση με την ηλικία και την φυλετική ομάδα στην οποία ανήκουν.

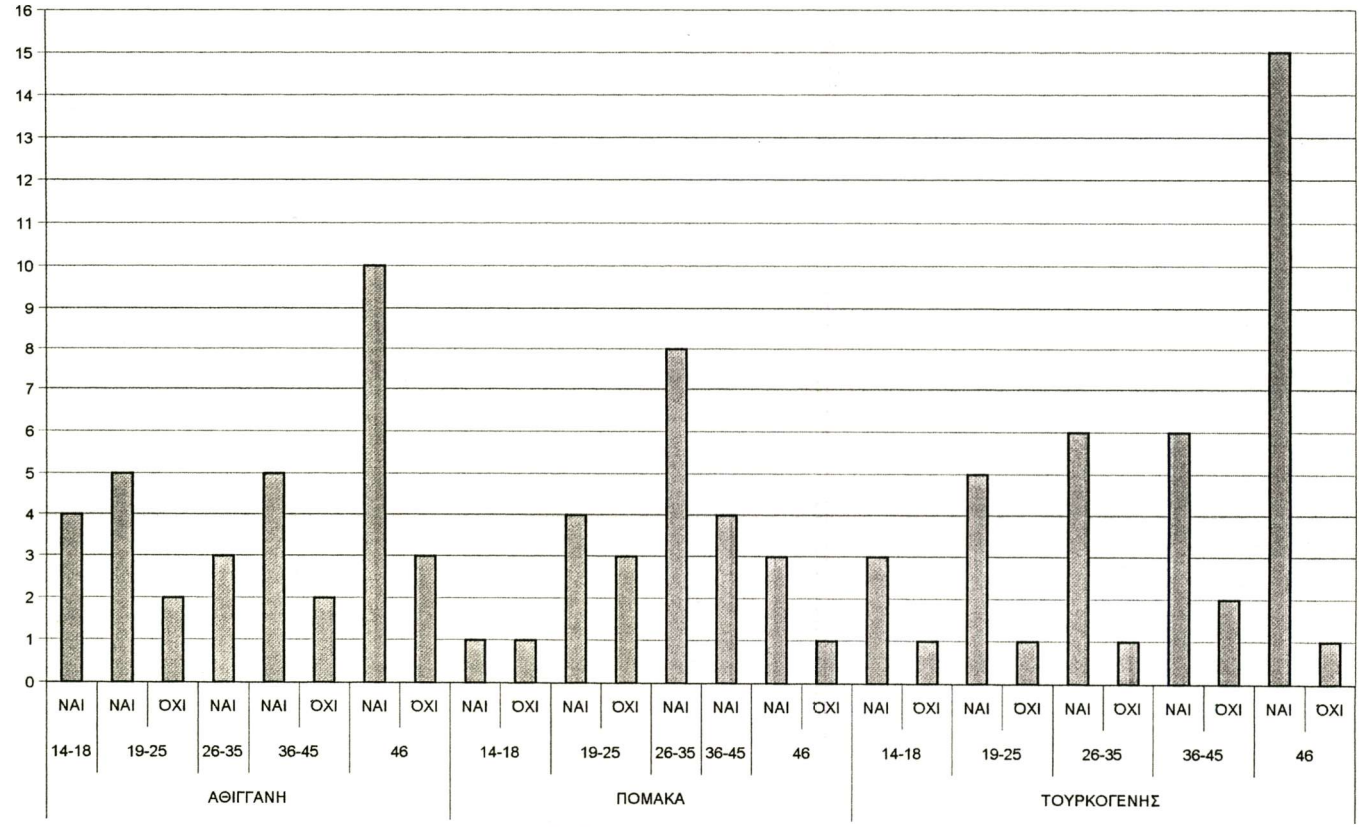
Στις πρώτες τρεις ηλικιακές ομάδες οι γυναίκες απάντησαν ότι τους αρέσει και ότι ακολουθούν την μόδα. Στις ηλικίες από 36-45 χρονών οι Αθίγγανες του δείγματος απάντησαν σε ποσοστό 6% θετικά ως προς το εάν ακολουθούν την μόδα και σε ποσοστό 1% είπαν ότι δεν την ακολουθούν. Στις άνω των 46 ετών Αθίγγανες οι απαντήσεις επιμερίζονται σε 7% οι θετικές και σε 6% οι αρνητικές στο ερώτημα.

Οι Πομάκες όλων των ηλικιακών ομάδων εκτός της μεγαλύτερης, των άνω των 46 ετών γυναικών απάντησαν όλες θετικά στο ζήτημα της μόδας. Στις μεγαλύτερες Πομάκες της τελευταίας ομάδας υπήρχε 1% θετικές απαντήσεις και 3% αρνητικές.

Και στις τουρκογενείς γυναίκες του δείγματος όλων των ηλικιακών ομάδων πλην της τελευταίας είχαμε θετικές απαντήσεις. Στην τελευταία ομάδα υπήρχαν 12% θετικές απαντήσεις και 4% αρνητικές.

Συνολικά η συντριπτική πλειοψηφία των μουσουλμάνων γυναικών του δείγματος σε ποσοστό 76% τους αρέσει η μόδα και την ακολουθούν. Στο δείγμα των Αθιγγάνων γυναικών της έρευνας υπάρχουν τόσες αρνητικές απαντήσεις όσες και στις δύο άλλες μαζί φυλετικές ομάδες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 30

ΦΥΛΗ - ΗΛΙΚΙΑ - ΧΡΥΣΑΦΙΚΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 30

ΦΥΛΗ- ΗΛΙΚΙΑ - ΧΡΥΣΑΦΙΚΑ			
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΧΡΥΣΑΦΙΚΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	ΝΑΙ	4,00%
	Σύνολο - 14-18		4,00%
	19-25	ΝΑΙ	5,00%
		ΟΧΙ	2,00%
	Σύνολο - 19-25		7,00%
	26-35	ΝΑΙ	3,00%
	Σύνολο - 26-35		3,00%
	36-45	ΝΑΙ	5,00%
		ΟΧΙ	2,00%
	Σύνολο - 36-45		7,00%
	46	ΝΑΙ	10,00%
		ΟΧΙ	3,00%
	Σύνολο - 46		13,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	14-18	ΝΑΙ	1,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 14-18		2,00%
	19-25	ΝΑΙ	4,00%
		ΟΧΙ	3,00%
	Σύνολο - 19-25		7,00%
	26-35	ΝΑΙ	8,00%
	Σύνολο - 26-35		8,00%
	36-45	ΝΑΙ	4,00%
	Σύνολο - 36-45		4,00%
	46	ΝΑΙ	3,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 46		4,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	ΝΑΙ	3,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 14-18		4,00%
	19-25	ΝΑΙ	5,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 19-25		6,00%
	26-35	ΝΑΙ	6,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 26-35		7,00%
	36-45	ΝΑΙ	6,00%
		ΟΧΙ	2,00%
	Σύνολο - 36-45		8,00%
	46	ΝΑΙ	15,00%
		ΟΧΙ	1,00%
	Σύνολο - 46		16,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			41,00%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στον πίνακα αυτό καταγράφονται οι προτιμήσεις των γυναικών του δείγματος για τα χρυσαφικά σε συνάρτηση με την ηλικία τους και με την φυλή στην οποία ανήκει η κάθε μία από αυτές.

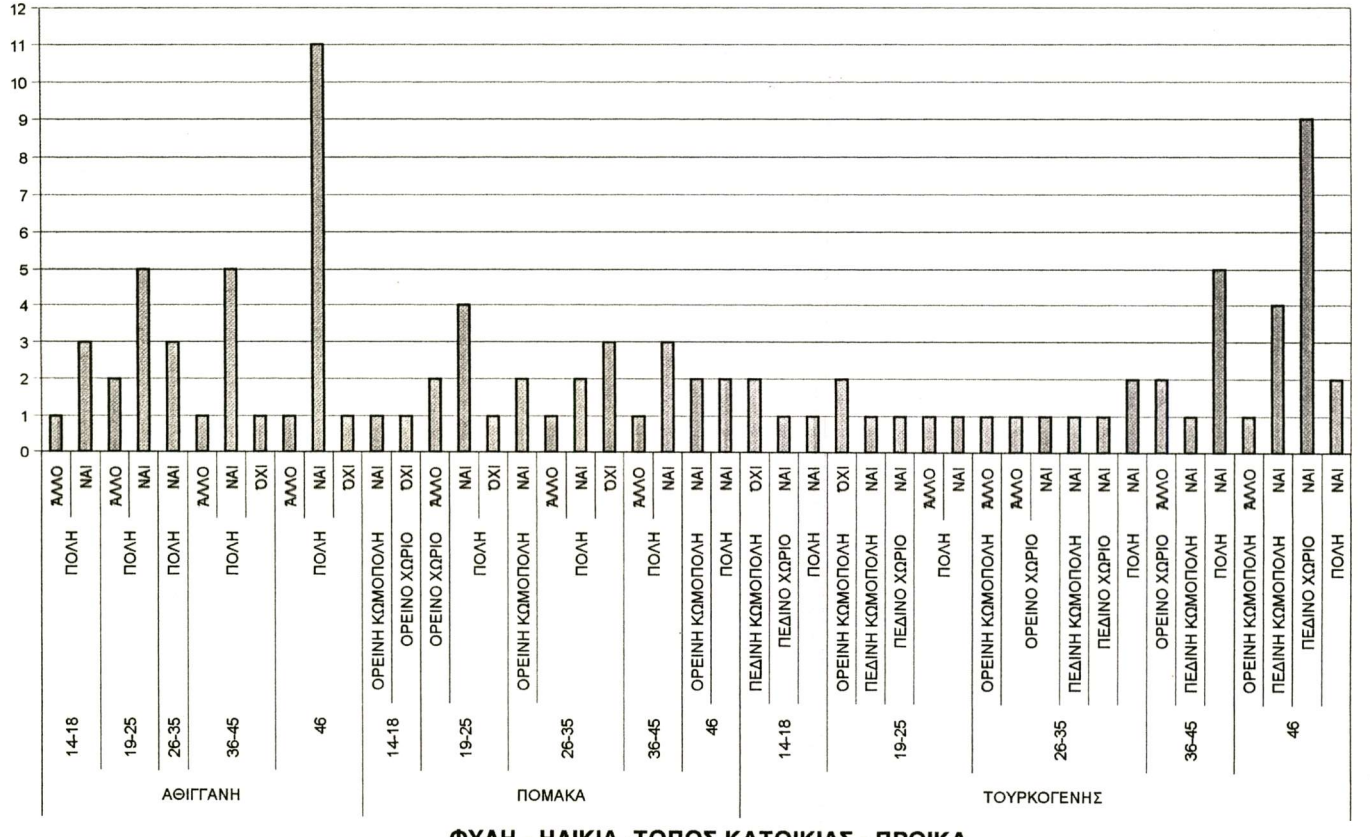
Στις Αθίγγανες των μικρότερων ηλικιών η απάντηση είναι συνολικά θετική. Στις Αθίγγανες των ηλικιών από 19-25 χρονών το 5% απάντησε θετικά και το 2% αρνητικά .Στην ηλικιακή ομάδα μεταξύ 26-35 χρονών όλες οι γυναίκες απάντησαν ότι τους αρέσουν τα χρυσαφικά. Στις ηλικίες από 36-45 χρονών το 5% απάντησε θετικά και το 2% αρνητικά. Οι μεγαλύτερες ηλικίες των άνω των 46 χρονών σε ποσοστό 10%απάντησαν θετικά και σε ποσοστό 3% αρνητικά.

Οι Πομάκες του δείγματος της πρώτης ηλικιακής ομάδας οι μισές ήτοι το 1% απάντησαν θετικά και οι άλλες μισές αρνητικά. Οι γυναίκες των ηλικιών 19-25 χρονών το 4% αυτών είπε ναι στην προτίμησή τους προς τα χρυσαφικά και το 3% είπε ότι δεν τους αρέσουν. Στις ηλικίες μεταξύ 26-35 και 36-45 χρονών το σύνολο των γυναικών είχε θετική άποψη για τα χρυσαφικά. Τέλος στις μεγαλύτερες των 46 χρονών Πομάκες στο 3% αρέσουν τα χρυσαφικά και στο 1% δεν αρέσουν.

Στην πρώτη ηλικιακή ομάδα των τουρκογενών γυναικών του δείγματος το 3% είχε θετική γνώμη για τα χρυσαφικά και το 1% αρνητική. Στις ηλικίες μεταξύ 19-25 χρονών οι γυναίκες σε ποσοστό 5% είπαν ναι στα χρυσαφικά και σε ποσοστό 1% είχαν αντίθετη άποψη .Στην ηλικιακή ομάδα των 26-35 χρονών το 6% είπε ναι στα χρυσαφικά και το 1% όχι. Στις επόμενες ηλικιακές ομάδες των 36-45 χρονών και των άνω των 46 χρονών τα ποσοστά είναι 6% ναι και 2% όχι για την πρώτη κατηγορία και 15% ναι και 1% όχι για την δεύτερη.

Συνολικά το 82% των μουσουλμάνων γυναικών του δείγματος έχει θετική στάση για τα χρυσαφικά. Τους αρέσουν και τα αγοράζουν. Στις Αθίγγανες θετική απάντηση έχουμε σε ποσοστό 27% επί συνόλου 34%, στις Πομάκες θετική απάντηση έδωσε το 20% επί συνόλου 25%και στις τουρκογενείς θετική απάντηση έδωσε το 35% επί συνόλου 41%. Υψηλότερη τάση προς τα χρυσαφικά φαίνεται να έχουν οι τουρκογενείς του δείγματος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 31

ΦΥΛΗ - ΗΛΙΚΙΑ -ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - ΠΡΟΙΚΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 31

ΦΥΛΗ – ΗΛΙΚΙΑ – ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - ΠΡΟΙΚΑ				
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΠΡΟΙΚΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	ΠΟΛΗ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	3,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		4,00%
	Σύνολο - 14-18			4,00%
	19-25	ΠΟΛΗ	ΆΛΛΟ	2,00%
			ΝΑΙ	5,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		7,00%
	Σύνολο - 19-25			7,00%
	26-35	ΠΟΛΗ	ΝΑΙ	3,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		3,00%
	Σύνολο - 26-35			3,00%
	36-45	ΠΟΛΗ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	5,00%
			ΌΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		7,00%
	Σύνολο - 36-45			7,00%
	46	ΠΟΛΗ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	11,00%
			ΌΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		13,00%
	Σύνολο - 46			13,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ				34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	14-18	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		1,00%
		ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΌΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		1,00%
	Σύνολο - 14-18			2,00%
	19-25	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΆΛΛΟ	2,00%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		2,00%
		ΠΟΛΗ	ΝΑΙ	4,00%
			ΌΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		5,00%
	Σύνολο - 19-25			7,00%
	26-35	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΝΑΙ	2,00%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		2,00%
		ΠΟΛΗ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	2,00%
			ΌΧΙ	3,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		6,00%
	Σύνολο - 26-35			8,00%
	36-45	ΠΟΛΗ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	3,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		4,00%

	Σύνολο - 36-45			4,00%
	46	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΝΑΙ	2,00%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		2,00%
		ΠΟΛΗ	ΝΑΙ	2,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		2,00%
	Σύνολο - 46			4,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ				25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΟΧΙ	2,00%
		Σύνολο - ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		2,00%
		ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		1,00%
		ΠΟΛΗ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		1,00%
	Σύνολο - 14-18			4,00%
	19-25	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΟΧΙ	2,00%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		2,00%
		ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		1,00%
		ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		1,00%
		ΠΟΛΗ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		2,00%
	Σύνολο - 19-25			6,00%
	26-35	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΆΛΛΟ	1,00%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		1,00%
		ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		2,00%
		ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		1,00%
		ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		1,00%
		ΠΟΛΗ	ΝΑΙ	2,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		2,00%
	Σύνολο - 26-35			7,00%
	36-45	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΆΛΛΟ	2,00%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		2,00%
		ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		1,00%
		ΠΟΛΗ	ΝΑΙ	5,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		5,00%
	Σύνολο - 36-45			8,00%
	46	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΆΛΛΟ	1,00%
		Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		1,00%
		ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΝΑΙ	4,00%
		Σύνολο - ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ		4,00%

		ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΝΑΙ	9,00%
		Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ		9,00%
		ΠΟΛΗ	ΝΑΙ	2,00%
		Σύνολο - ΠΟΛΗ		2,00%
	Σύνολο - 46			16,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ				41,00%
Γενικό άθροισμα				100,00%

Στον πίνακα αυτό τίθενται οι μεταβλητές της φυλετικής ομάδας στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος ,της ηλικίας της, του τόπου της κατοικίας της και της θέσης που έχει απέναντι στο θεσμό της προίκας.

Οι Αθίγγανες της πρώτης ηλικιακής ομάδας που κατοικούσαν σε πόλη σε ποσοστό 3% απάντησαν θετικά για την προίκα και σε ποσοστό 1% είπαν κάτι άλλο. Από την δεύτερη ηλικιακή ομάδα των Αθιγγάνων γυναικών που συνολικά να σημειωθεί κατοικούσαν σε πόλη το 5% απάντησε θετικά και το 2% απάντησε κάτι άλλο. Οι Αθίγγανες μεταξύ 26-35 χρονών συνολικά απάντησαν θετικά για την προίκα. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα των 36-45 το 5% είπε ναι στην προίκα, το 1% είπε όχι και ένα ακόμη 1% απάντησε κάτι άλλο. Τέλος από τις μεγαλύτερες Αθίγγανες των άνω των 46 χρονών, το 11% απάντησε θετικά, το 1% αρνητικά και το 1% είπε κάτι άλλο.

Οι Πομάκες των ηλικιών από 14-18 χρονών που κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη απάντησαν θετικά, ενώ οι Πομάκες αυτών των ηλικιών που κατοικούσαν σε ορεινό χωριό απάντησαν αρνητικά. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα των Πομάκων γυναικών που κατοικούσαν σε πόλη το 4% απάντησε θετικά και το 1% αρνητικά. Οι Πομάκες αυτών των ηλικιών που κατοικούσαν σε ορεινό χωριό απάντησαν κάτι άλλο στην ερώτηση για την προίκα. Στις ηλικίες των Πομάκων από 26-35 χρονών που διέμεναν σε πόλη το 2% απάντησε θετικά, το 3% αρνητικά και το 1% είπαν κάτι άλλο. Θετικές ήταν και οι απαντήσεις των Πομάκων αυτής της ηλικίας που κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη. Στις επόμενες ηλικίες των 36-45 χρονών που κατοικούσαν σε πόλη το 3% απάντησε θετικά για τον θεσμό της προίκας και το 1% είπε κάτι άλλο. Στις μεγαλύτερες ηλικίες των άνω των 46 χρονών Πομάκων που κατοικούσαν σε πόλη και σε ορεινή κωμόπολη όλες οι απαντήσεις τους ήταν θετικές για τον θεσμό της προίκας.

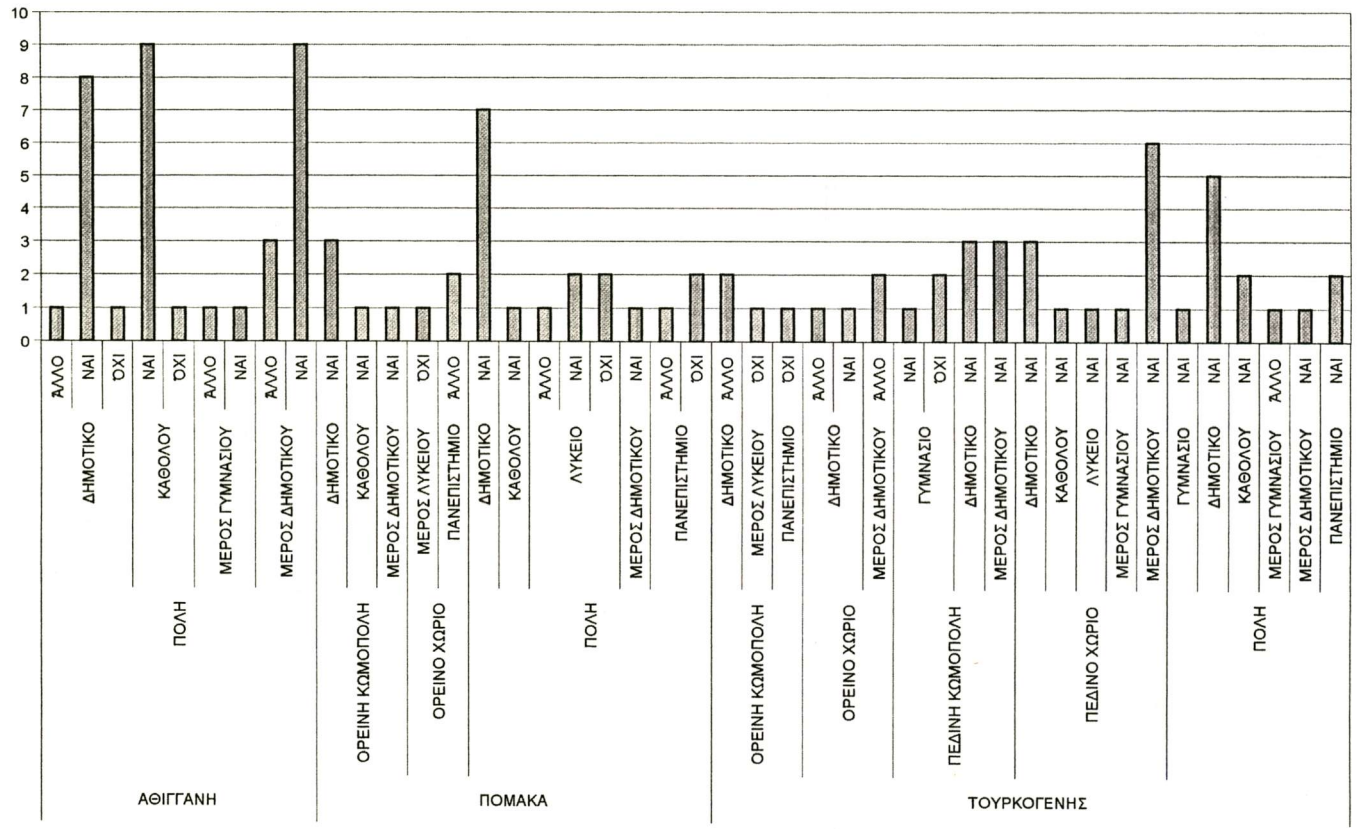
Οι τουρκογενείς γυναίκες των μικρότερων ηλικιών από 14-18 χρονών που κατοικούσαν σε πόλη και σε πεδινό χωριό απάντησαν θετικά στο ερώτημα για την προίκα, ενώ όσες από αυτές κατοικούσαν σε πεδινή κωμόπολη απάντησαν αρνητικά. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα των τουρκογενών γυναικών που κατοικούσαν σε πόλη το 1% είπε ναι στην προίκα και ένα ίδιο ποσοστό είπε κάτι άλλο. Από τις τουρκογενείς αυτής της ηλικιακής ομάδας που κατοικούσαν σε πεδινή κωμόπολη και σε πεδινό χωριό όλες έδωσαν θετική απάντηση για το πώς βλέπουν το θεσμό της προίκας στην κοινωνία τους, μόνο όσες κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη απάντησαν αρνητικά.

Στις ηλικίες των 26-35 χρονών των τουρκογενών που κατοικούσαν σε πόλη, σε πεδινή κωμόπολη και σε πεδινό χωριό όλες απάντησαν θετικά για το θεσμό της προίκας. Στην ίδια ηλικιακή ομάδα από όσες τουρκογενείς διέμεναν σε ορεινή κωμόπολη όλες απάντησαν κάτι άλλο. Τέλος από αυτές που κατοικούσαν σε ορεινό χωριό το 1% είδε θετικά την προίκα και ένα ίδιο ποσοστό απάντησε κάτι άλλο πέραν του ναι ή όχι.

Στην ηλικιακή ομάδα των γυναικών από 36-45 χρονών, όσες κατοικούσαν σε πόλη και σε πεδινή κωμόπολη απάντησαν θετικά για τον θεσμό της προίκας, ενώ όσες διέμεναν σε ορεινό χωριό απάντησαν κάτι άλλο.

Τέλος στην τελευταία ηλικιακή ομάδα των άνω των 46 ετών τουρκογενών γυναικών της έρευνας, όσες από αυτές κατοικούσαν σε πόλη, πεδινή κωμόπολη και πεδινό χωριό απάντησαν θετικά για τον θεσμό της προίκας , ενώ όσες κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη απάντησαν κάτι διαφορετικό πέραν του ναι ή όχι.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 32

ΦΥΛΗ - ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - ΜΟΡΦΩΣΗ - ΠΡΟΙΚΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 32

ΦΥΛΗ – ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ – ΜΟΡΦΩΣΗ - ΠΡΟΙΚΑ				
ΦΥΛΗ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΜΟΡΦΩΣΗ	ΠΡΟΙΚΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	ΠΟΛΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	8,00%
			ΌΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		10,00%
		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΝΑΙ	9,00%
			ΌΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		10,00%
		ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		2,00%
		ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΆΛΛΟ	3,00%
			ΝΑΙ	9,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		12,00%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ			34,00%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ				34,00%
ΠΟΜΑΚΑ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΝΑΙ	3,00%
		Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		3,00%
		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		1,00%
		ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		1,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ			5,00%
	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΌΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		1,00%
		ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΆΛΛΟ	2,00%
		Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		2,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ			3,00%
	ΠΟΛΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΝΑΙ	7,00%
		Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		7,00%
		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		1,00%

		ΛΥΚΕΙΟ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	2,00%
			ΌΧΙ	2,00%
		Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		5,00%
		ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		1,00%
		ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΌΧΙ	2,00%
		Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		3,00%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ			17,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ				25,00%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΆΛΛΟ	2,00%
		Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		2,00%
		ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΌΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		1,00%
		ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΌΧΙ	1,00%
		Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		1,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ			4,00%
	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΆΛΛΟ	1,00%
			ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		2,00%
		ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΆΛΛΟ	2,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		2,00%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ			4,00%
	ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΝΑΙ	1,00%
			ΌΧΙ	2,00%
		Σύνολο - ΓΥΜΝΑΣΙΟ		3,00%
		ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΝΑΙ	3,00%
		Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		3,00%
		ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΝΑΙ	3,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		3,00%
	Σύνολο - ΠΕΔΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ			9,00%
	ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΝΑΙ	3,00%
		Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		3,00%

		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		1,00%
		ΛΥΚΕΙΟ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		1,00%
		ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		1,00%
		ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΝΑΙ	6,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		6,00%
	Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ			12,00%
	ΠΟΛΗ	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΓΥΜΝΑΣΙΟ		1,00%
		ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΝΑΙ	5,00%
		Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		5,00%
		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΝΑΙ	2,00%
		Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		2,00%
		ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	ΆΛΛΟ	1,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		1,00%
		ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΝΑΙ	1,00%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		1,00%
		ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΝΑΙ	2,00%
		Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		2,00%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ			12,00%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ				41,00%
Γενικό άθροισμα				100,00%

Στον πίνακα αυτό τοποθετήθηκαν οι παράγοντες της φυλής στην οποία ανήκει η κάθε γυναίκα του δείγματος, ο τόπος κατοικίας της, η μόρφωσή της και το πώς βλέπει τον θεσμό της προίκας. Οι απαντήσεις επάνω στο θέμα της προίκας ήταν ναι, όχι και άλλο, δηλαδή με το άλλο εξέφραζαν τις απόψεις τους πότε και με ποιες προϋποθέσεις δέχονται την προίκα και πάντως ποτέ ως απαραίτητο παράγοντα για την τέλεση ενός γάμου.

Βάση των παραπάνω στοιχείων του πίνακα, οι Αθίγγανες που στο σύνολό τους κατοικούσαν σε πόλη, όσες από αυτές δεν πήγαν καθόλου στο σχολείο το 9% απάντησε θετικά για την προίκα και το 1% αρνητικά .Όσες παρακολούθησαν τμήμα του δημοτικού το 3% αυτών είπε άλλο και το 9% απάντησε θετικά στο εάν και σήμερα είναι απαραίτητος ο θεσμός της προίκας. Αυτές που τελείωσαν το δημοτικό το 8% είπε ναι στην προίκα, το 1% όχι και ένα επίσης 1% απάντησε άλλο. Οι απαντήσεις όσων πήγαν και σε τμήμα του γυμνασίου μοιράζονται σε 1% σε άλλο και σε 1% σε ναι.

Οι Πομάκες που κατοικούσαν σε πόλη και δεν πήγαν καθόλου στο δημοτικό σχολείο απάντησαν θετικά ως προς την προίκα. Το ίδιο έγινε και με όσες παρακολούθησαν και τμήμα του

δημοτικού. Από τις Πομάκες που κατοικούσαν σε πόλη και τελείωσαν το λύκειο το 2% απάντησε θετικά, το 2% αρνητικά και το 1% απάντησε άλλο. Τέλος από την ομάδα αυτή όσες φοιτούν ή αποφοίτησαν από το πανεπιστήμιο απάντησαν σε ποσοστό 2% όχι και σε ποσοστό 1% άλλο.

Το σύνολο των Πομάκων γυναικών που κατοικούσε σε ορεινή κωμόπολη απάντησε θετικά στο θέμα της προίκας. Από τις γυναίκες Πομάκες που κατοικούσαν σε ορεινό χωριό αυτές που πήγαν σε τμήμα του λυκείου απάντησαν αρνητικά και όσες φοιτούν σε πανεπιστήμιο σε ποσοστό 2% απάντησαν άλλο.

Οι τουρκογενείς που κατοικούσαν σε πόλη όλων των μορφωτικών επιπέδων απάντησαν θετικά για την προίκα. Υπήρχε μόνο ένα ποσοστό 1% που παρακολούθησε μέρος του γυμνασίου και απάντησε άλλο στο ζήτημα της προίκας.

Από τις τουρκογενείς που κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη, όσες τελείωσαν το δημοτικό σε ποσοστό 2% απάντησαν άλλο για την προίκα, ενώ οι υπόλοιπες γυναίκες που διέμεναν σε ορεινή κωμόπολη απάντησαν αρνητικά. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες που διέμεναν σε ορεινή κωμόπολη και απάντησαν αρνητικά είχαν παρακολουθήσει μέρος του λυκείου και άλλες φοιτούσαν ή είχαν αποφοιτήσει στο πανεπιστήμιο.

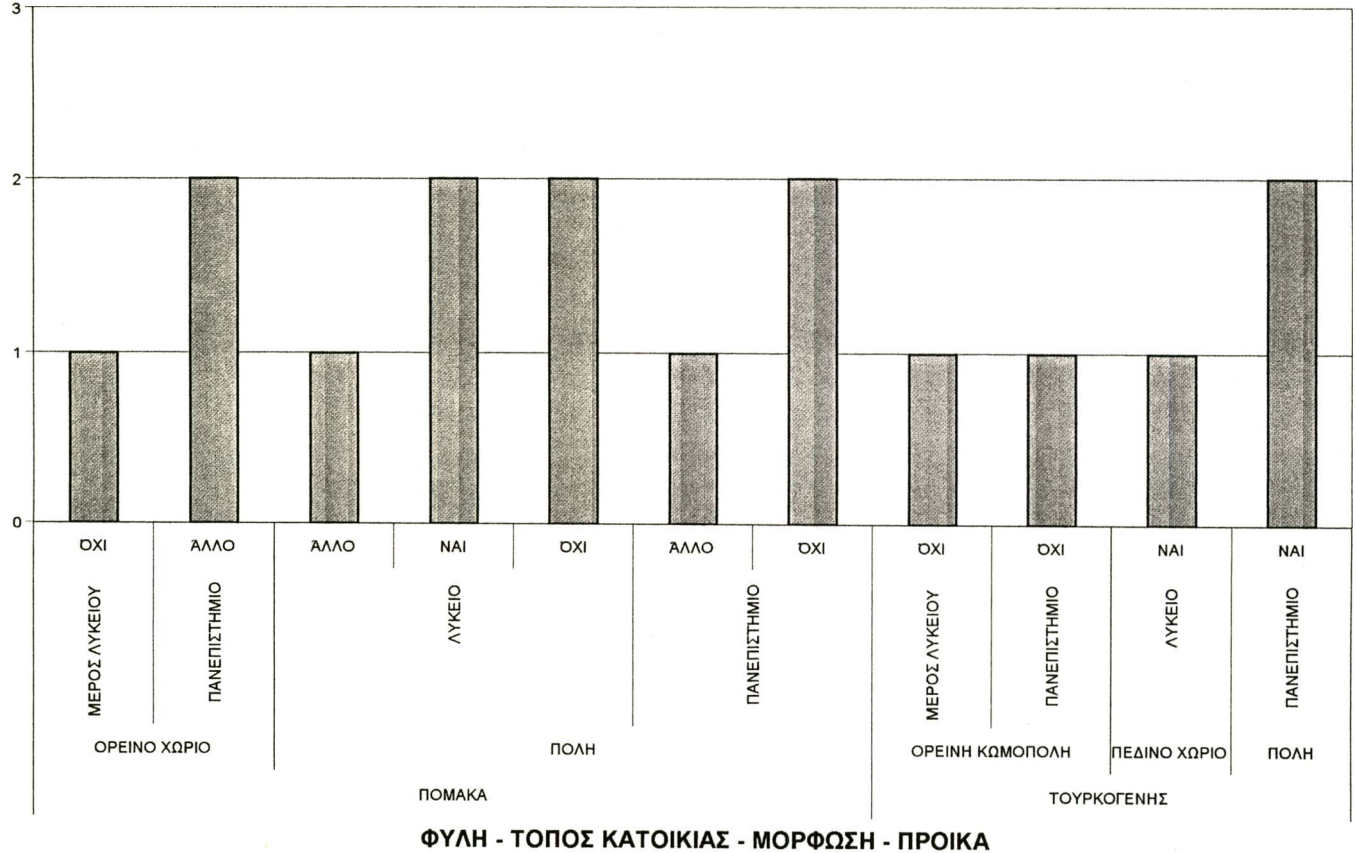
Οι τουρκογενείς που κατοικούσαν σε ορεινό χωριό και είχαν παρακολουθήσει τμήμα του δημοτικού σχολείου απάντησαν στο ζήτημα της προίκας άλλο, και όσες τελείωσαν το δημοτικό σε ποσοστό 1% απάντησαν θετικά και σε ποσοστό 1% άλλο.

Οι τουρκογενείς που διέμεναν σε πεδινή κωμόπολη και παρακολούθησαν μέρος του δημοτικού και αυτές που το τελείωσαν απάντησαν θετικά στο θέμα της προίκας. Από όσες τελείωσαν το γυμνάσιο το 1% απάντησε θετικά και το 2% είπε κάτι άλλο για το ζήτημα αυτό.

Τέλος το σύνολο των τουρκογενών που διέμενε σε πεδινό χωριό , όλων των μορφωτικών επιπέδων απάντησε θετικά για τον θεσμό της προίκας.

Συνολικά φαίνεται βάση των στοιχείων του δείγματος ότι το σύνολο των μουσουλμάνων γυναικών του δείγματος αποδέχεται την ύπαρξη του θεσμού της προίκας ανεξάρτητα του μορφωτικού του επιπέδου και του γεωγραφικού σημείου όπου κατοικούν. Το μεγαλύτερο αναλογικά ποσοστό, το 27% θετικών απαντήσεων υπήρξαν από τις Αθίγγανες , ακολουθούν με ποσοστό 31% οι τουρκογενείς και έπονται οι Πομάκες με ποσοστό 16%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 33

ΦΥΛΗ - ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ - ΜΟΡΦΩΣΗ - ΠΡΟΙΚΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 33

ΦΥΛΗ – ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ – ΜΟΡΦΩΣΗ – ΠΡΟΙΚΑ 2				
ΦΥΛΗ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΜΟΡΦΩΣΗ	ΠΡΟΙΚΑ	Σύνολο
ΠΟΜΑΚΑ	ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΟΧΙ	6,25%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		6,25%
		ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΑΛΛΟ	12,50%
		Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		12,50%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΙΟ			18,75%
	ΠΟΛΗ	ΛΥΚΕΙΟ	ΑΛΛΟ	6,25%
			ΝΑΙ	12,50%
			ΟΧΙ	12,50%
		Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		31,25%
		ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΑΛΛΟ	6,25%
			ΟΧΙ	12,50%
		Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		18,75%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ			50,00%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ				68,75%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ	ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΟΧΙ	6,25%
		Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		6,25%
		ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΟΧΙ	6,25%
		Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		6,25%
	Σύνολο - ΟΡΕΙΝΗ ΚΩΜΟΠΟΛΗ			12,50%
	ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΛΥΚΕΙΟ	ΝΑΙ	6,25%
		Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		6,25%
	Σύνολο - ΠΕΔΙΝΟ ΧΩΡΙΟ			6,25%
	ΠΟΛΗ	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΝΑΙ	12,50%
		Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		12,50%
	Σύνολο - ΠΟΛΗ			12,50%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ				31,25%
Γενικό άθροισμα				100,00%

Ο πίνακας αυτός αποτελεί συνέχεια του προηγούμενου, μόνο που στην μεταβλητή του μορφωτικού επιπέδου της κάθε γυναίκας του δείγματος επιλέξαμε τις περισσότερο μορφωμένες αυτών. Ως μορφωμένες για την συγκεκριμένη έρευνα θεωρούνται όσες πήγαν σε μέρος του λυκείου , αποφοίτησαν από το λύκειο και όσες φοιτούν ή αποφοίτησαν από το πανεπιστήμιο.

Όλα τα υπόλοιπα ποσοστά των άλλων γυναικών του δείγματος επιμερίζονται αναλογικά στις υπό εξέταση γυναίκες και για τον λόγο αυτό προκύπτουν και τα δεκαδικά ψηφία στα ποσοστά.

Επειδή στον πίνακα αυτό επιλέγηκαν οι περισσότερο μορφωμένες γυναίκες του δείγματος στην κατηγορία αυτή δεν έχουμε καμία Αθίγγανη.

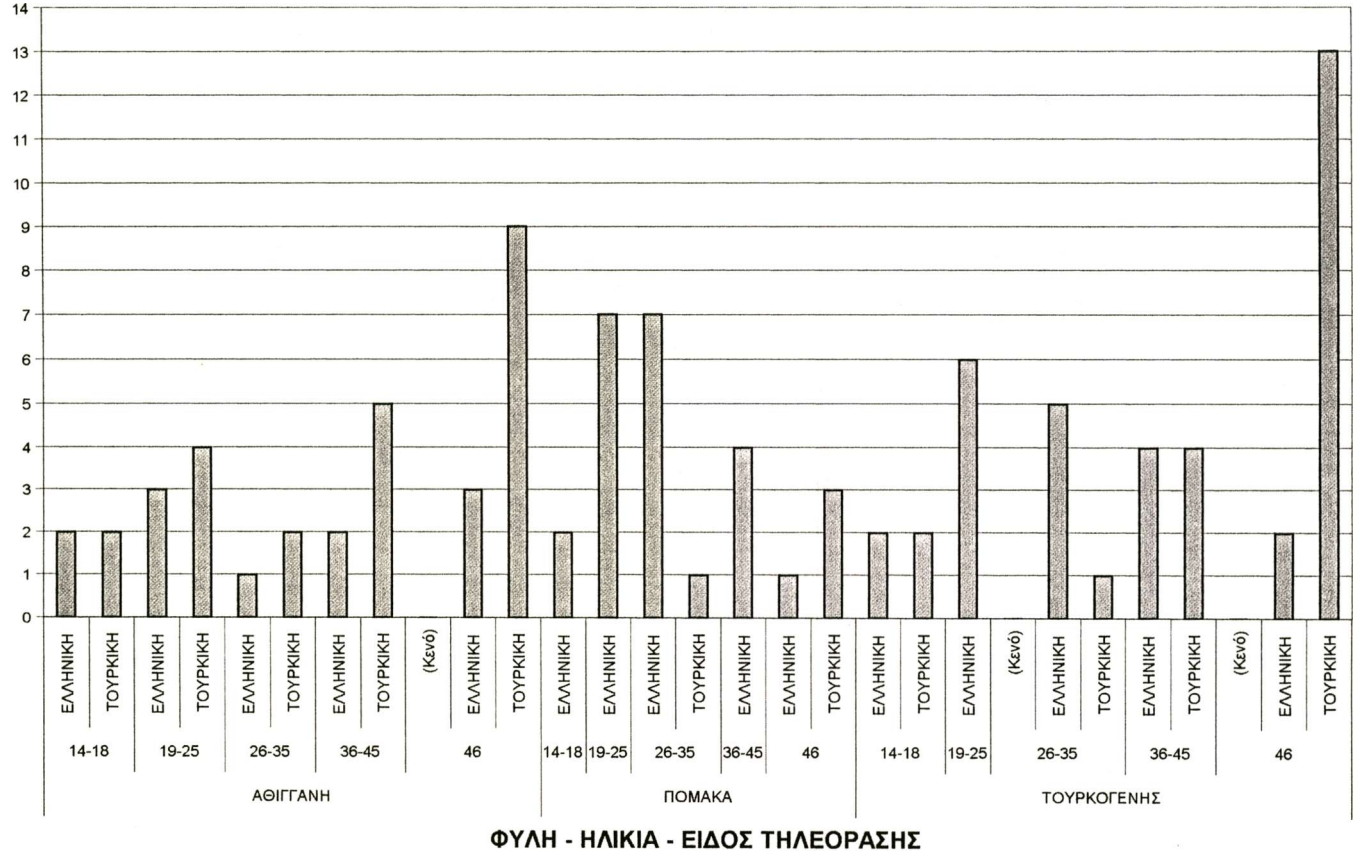
Οι Πομάκες που κατοικούσαν σε πόλη και τελείωσαν το λύκειο σε ποσοστό 12,50% απάντησαν θετικά για την προίκα, σε ποσοστό 12,50 είχαν αρνητική θέση και ένα ποσοστό της τάξης του 6,25% είπε κάτι άλλο. Από τις Πομάκες της πόλης που φοίτησαν ή φοιτούν στο πανεπιστήμιο το 12,50% απάντησε αρνητικά και το 6,25 είπε κάτι άλλο. Οι Πομάκες που κατοικούσαν σε ορεινό χωριό και είχαν παρακολουθήσει τμήμα του λυκείου σε ποσοστό 6,25%

απάντησαν αρνητικά για την προίκα, ενώ όσες από αυτές φοιτούν ή φοίτησαν σε πανεπιστήμιο συνολικά απάντησαν κάτι άλλο πέραν του ναι ή όχι.

Οι τουρκογενείς που κατοικούσαν σε πόλη και σε πεδινό χωριό και τελείωσαν το λύκειο ή το πανεπιστήμιο, όλες απάντησαν θετικά ως προς τον θεσμό της προίκας. Οι τουρκογενείς όμως που κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη και είχαν παρακολουθήσει είτε μέρος του λυκείου ή το πανεπιστήμιο απάντησαν αρνητικά για την προίκα.

Βάση του δείγματος δεν έχουμε καμία απόλυτα θετική απάντηση για την προίκα από τις περισσότερο μορφωμένες Πομάκες, ενώ θετικές απαντήσεις υπάρχουν στις μορφωμένες τουρκογενείς και των πόλεων και των πεδινών χωριών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 34

ΦΥΛΗ - ΗΛΙΚΙΑ - ΕΙΔΟΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 34

ΦΥΛΗ – ΗΛΙΚΙΑ – ΕΙΔΟΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ			
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΕΙΔΟΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	2,06%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	2,06%
	Σύνολο - 14-18		4,12%
	19-25	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	3,09%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	4,12%
	Σύνολο - 19-25		7,22%
	26-35	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	1,03%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	2,06%
	Σύνολο - 26-35		3,09%
	36-45	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	2,06%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	5,15%
	Σύνολο - 36-45		7,22%
	46	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	3,09%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	9,28%
		(κενό)	0,00%
	Σύνολο - 46		12,37%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ			34,02%
ΠΟΜΑΚΑ	14-18	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	2,06%
	Σύνολο - 14-18		2,06%
	19-25	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	7,22%
	Σύνολο - 19-25		7,22%
	26-35	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	7,22%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	1,03%
	Σύνολο - 26-35		8,25%
	36-45	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	4,12%
	Σύνολο - 36-45		4,12%
	46	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	1,03%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	3,09%
	Σύνολο - 46		4,12%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ			25,77%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	2,06%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	2,06%
	Σύνολο - 14-18		4,12%
	19-25	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	6,19%
	Σύνολο - 19-25		6,19%
	26-35	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	5,15%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	1,03%
		(κενό)	0,00%
	Σύνολο - 26-35		6,19%
	36-45	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	4,12%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	4,12%
	Σύνολο - 36-45		8,25%
	46	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	2,06%
		ΤΟΥΡΚΙΚΗ	13,40%
		(κενό)	0,00%
	Σύνολο - 46		15,46%

Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ			40,21%
Γενικό άθροισμα			100,00%

Στο ερωτηματολόγιο που δόθηκε στο δείγμα των μουσουλμάνων γυναικών τέθηκε το ερώτημα ποια από τις δύο τηλεοράσεις προτιμά, την ελληνική ή την τουρκική , υπήρξαν όμως και γυναίκες που δεν έβλεπαν καθόλου τηλεόραση γεγονός που σήμαινε ότι για αυτές δεν τέθηκε το δίλημμα του ποια τηλεόραση αυτές επιλέγουν. Στο σύνολο όμως του δείγματος ποσοστιαία επιμερίστηκαν οι δικές τους αρνητικές απαντήσεις.

Έτσι οι Αθίγγανες της πρώτης ηλικιακής ομάδας κατά το 2,06% προτιμούν την ελληνική και κατά 2,06% προτιμούν την τουρκική τηλεόραση. Στην δεύτερη ομάδα έχουμε 3,09% προτίμηση για την ελληνική τηλεόραση και 4,12% για τη τουρκική. Στις ηλικίες των 26-35 ετών το 1,03% βλέπει ελληνική και το 2,06% βλέπει τουρκική τηλεόραση. Στις επόμενες ηλικίες των 36-45 ετών το 2,06% επιλέγει ελληνική και το 5,15% επιλέγει τουρκική τηλεόραση. Τέλος στις άνω των 46 χρόνων Αθίγγανες του δείγματος το 3,09% βλέπει ελληνική και το 9,28% επιλέγει να βλέπει τουρκική τηλεόραση.

Για τις Πομάκες της πρώτης ηλικιακής ομάδας η μόνη επιλογή κατά ποσοστό 2,06% είναι η ελληνική τηλεόραση. Την ίδια επιλογή έχουν και οι ηλικίες από 19-25 χρονών κατά ποσοστό 7,22%. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα το 7,22% βλέπει ελληνική τηλεόραση και το 1,03% προτιμά την τουρκική. Στις ηλικίες των 36-45 χρόνων όλες οι γυναίκες κατά ποσοστό 4,12% προτιμούν την ελληνική τηλεόραση. Τέλος στις μεγαλύτερες ηλικίες το 1,03% βλέπει ελληνική και το 3,09% προτιμά την τουρκική τηλεόραση.

Τα ποσοστά για τις τουρκογενείς του δείγματος των μικρότερων ηλικιών μεταξύ 14-18 χρονών είναι για την ελληνική τηλεόραση 2,06% και το ίδιο ποσοστό για τη τουρκική. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα το σύνολο του 6,19% προτιμά την ελληνική τηλεόραση. Ανεβαίνοντας τις ηλικίες μεταξύ των 26-35 ετών το 5,15% βλέπει ελληνική και το 1,03% βλέπει την τουρκική τηλεόραση. Στις ηλικίες από 36-45 ετών το 4,12% επιλέγει την ελληνική και το ίδιο ποσοστό την τουρκική τηλεόραση. Στην τελευταία ηλικιακή ομάδα των μεγαλυτέρων ηλικιών άνω των 46 ετών το 2,06% βλέπει ελληνική και το 13,40% προτιμά την τουρκική τηλεόραση.

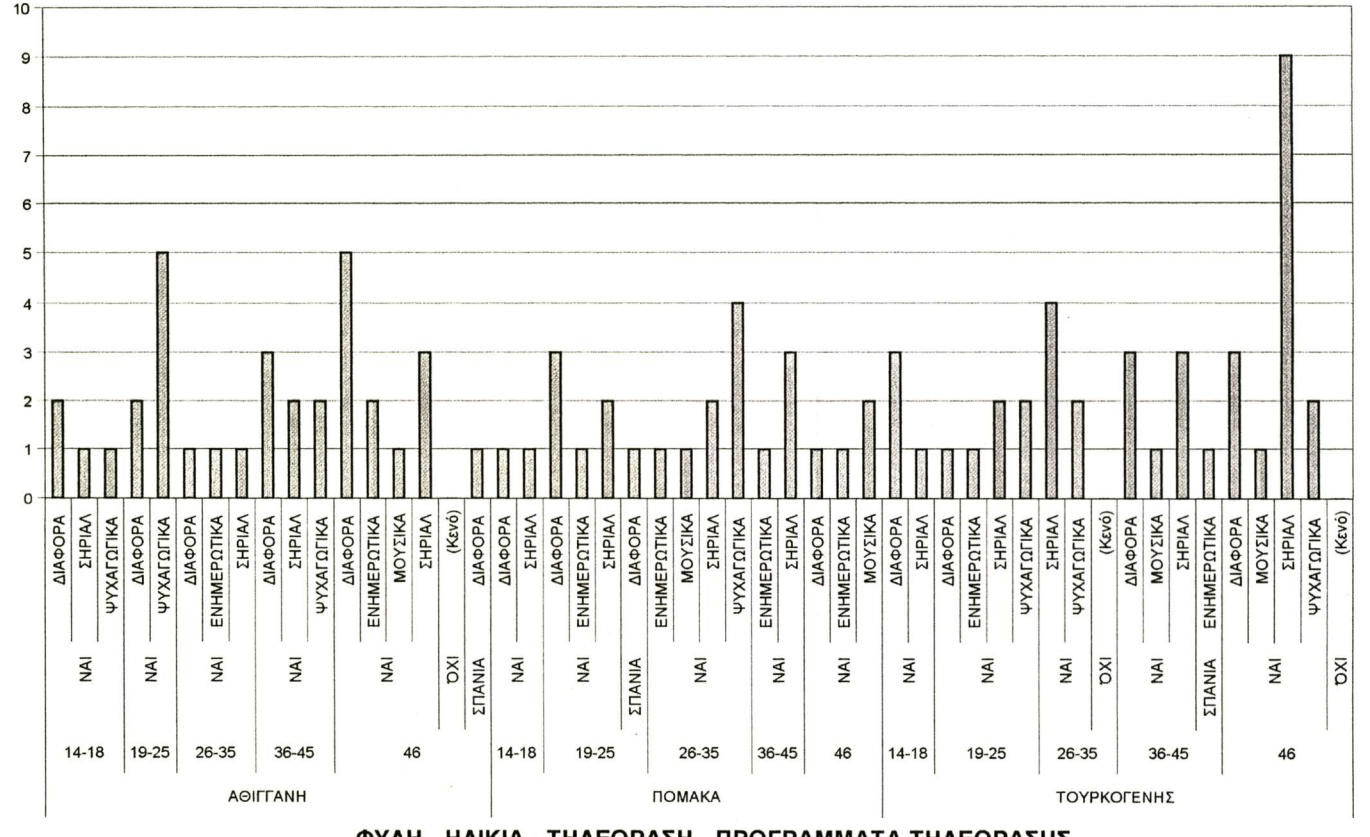
Από τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι οι Αθίγγανες προτιμούν κατά 11,33% την ελληνική τηλεόραση και κατά 22,67% την τουρκική.

Οι Πομάκες επιλέγουν κατά 21,65% την ελληνική τηλεόραση και κατά 4,12% την τουρκική .

Οι τουρκογενείς βλέπουν συνολικά κατά 19,58% ελληνική και κατά 20,61% τουρκική.

Επίσης βάσει των ανωτέρω στοιχείων φαίνεται ότι την τουρκική τηλεόραση προτιμούν σε όλες τις φυλετικές ομάδες οι μεγαλύτερες ηλικίες των άνω των 46 ετών. Ενώ οι μικρότερες ηλικίες επιλέγουν σε μεγαλύτερο ποσοστό την ελληνική , μάλιστα στις Πομάκες των δύο πρώτων ηλικιακών ομάδων αυτό είναι καθολικό.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 35

ΦΥΛΗ - ΗΛΙΚΙΑ - ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ - ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 35

ΦΥΛΗ-ΗΛΙΚΙΑ-ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ-ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ				
ΦΥΛΗ	ΗΛΙΚΙΑ	ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	Σύνολο
ΑΘΙΓΓΑΝΗ	14-18	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	2,06%
			ΣΗΡΙΑΛ	1,03%
			ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΑ	1,03%
		Σύνολο - ΝΑΙ		4,12%
	Σύνολο - 14-18			4,12%
	19-25	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	2,06%
			ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΑ	5,15%
		Σύνολο - ΝΑΙ		7,22%
	Σύνολο - 19-25			7,22%
	26-35	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	1,03%
			ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ	1,03%
			ΣΗΡΙΑΛ	1,03%
		Σύνολο - ΝΑΙ		3,09%
	Σύνολο - 26-35			3,09%
	36-45	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	3,09%
			ΣΗΡΙΑΛ	2,06%
			ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΑ	2,06%
		Σύνολο - ΝΑΙ		7,22%
	Σύνολο - 36-45			7,22%
	46	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	5,15%
			ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ	2,06%
			ΜΟΥΣΙΚΑ	1,03%
			ΣΗΡΙΑΛ	3,09%
		Σύνολο - ΝΑΙ		11,34%
		ΟΧΙ	(κενό)	0,00%
		Σύνολο - ΟΧΙ		0,00%
		ΣΠΑΝΙΑ	ΔΙΑΦΟΡΑ	1,03%
		Σύνολο - ΣΠΑΝΙΑ		1,03%
	Σύνολο - 46			12,37%
Σύνολο - ΑΘΙΓΓΑΝΗ				34,02%
ΠΟΜΑΚΑ	14-18	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	1,03%
			ΣΗΡΙΑΛ	1,03%
		Σύνολο - ΝΑΙ		2,06%
	Σύνολο - 14-18			2,06%
	19-25	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	3,09%
			ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ	1,03%
			ΣΗΡΙΑΛ	2,06%
		Σύνολο - ΝΑΙ		6,19%
		ΣΠΑΝΙΑ	ΔΙΑΦΟΡΑ	1,03%
		Σύνολο - ΣΠΑΝΙΑ		1,03%
	Σύνολο - 19-25			7,22%
	26-35	ΝΑΙ	ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ	1,03%
			ΜΟΥΣΙΚΑ	1,03%
			ΣΗΡΙΑΛ	2,06%
			ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΑ	4,12%
		Σύνολο - ΝΑΙ		8,25%

	Σύνολο - 26-35			8,25%
	36-45	ΝΑΙ	ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ	1,03%
			ΣΗΡΙΑΛ	3,09%
		Σύνολο - ΝΑΙ		4,12%
	Σύνολο - 36-45			4,12%
	46	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	1,03%
			ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ	1,03%
			ΜΟΥΣΙΚΑ	2,06%
		Σύνολο - ΝΑΙ		4,12%
	Σύνολο - 46			4,12%
Σύνολο - ΠΟΜΑΚΑ				25,77%
ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ	14-18	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	3,09%
			ΣΗΡΙΑΛ	1,03%
		Σύνολο - ΝΑΙ		4,12%
	Σύνολο - 14-18			4,12%
	19-25	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	1,03%
			ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ	1,03%
			ΣΗΡΙΑΛ	2,06%
			ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΑ	2,06%
		Σύνολο - ΝΑΙ		6,19%
	Σύνολο - 19-25			6,19%
	26-35	ΝΑΙ	ΣΗΡΙΑΛ	4,12%
			ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΑ	2,06%
		Σύνολο - ΝΑΙ		6,19%
		ΟΧΙ	(κενό)	0,00%
		Σύνολο - ΟΧΙ		0,00%
	Σύνολο - 26-35			6,19%
	36-45	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	3,09%
			ΜΟΥΣΙΚΑ	1,03%
			ΣΗΡΙΑΛ	3,09%
		Σύνολο - ΝΑΙ		7,22%
		ΣΠΑΝΙΑ	ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ	1,03%
		Σύνολο - ΣΠΑΝΙΑ		1,03%
	Σύνολο - 36-45			8,25%
	46	ΝΑΙ	ΔΙΑΦΟΡΑ	3,09%
			ΜΟΥΣΙΚΑ	1,03%
			ΣΗΡΙΑΛ	9,28%
			ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΑ	2,06%
		Σύνολο - ΝΑΙ		15,46%
		ΟΧΙ	(κενό)	0,00%
		Σύνολο - ΟΧΙ		0,00%
	Σύνολο - 46			15,46%
Σύνολο - ΤΟΥΡΚΟΓΕΝΗΣ				40,21%
Γενικό άθροισμα				100,00%

Στον παραπάνω πίνακα καταγράφονται οι επιλογές των μουσουλμάνων γυναικών του δείγματος σε σχέση με την τηλεόραση και τα τηλεοπτικά προγράμματα που αυτές επιλέγουν να δουν. Στο δείγμα υπάρχουν και γυναίκες που δεν βλέπουν καθόλου τηλεόραση, για τον λόγο αυτό εμφανίζονται στον πίνακα και οι υποδιαιρέσεις των δεκαδικών ποσοστών μιας και το ποσοστό των

γυναικών που λέει όχι στην τηλεόραση επιμερίζεται στα υπόλοιπα ποσοστά όσων βλέπουν δημιουργώντας τις γενικότερες τάσεις.

Από τις Αθίγγανες της πρώτης ηλικιακής ομάδας, από τις οποίες όλες βλέπουν τηλεόραση το 2,06% παρακολουθεί διάφορα προγράμματα, το 1,03% παρακολουθεί σήριαλ και ένα ποσοστό της τάξης του 1,03%βλέπει γενικά ψυχαγωγικά προγράμματα. Από την επόμενη ηλικιακή ομάδα επίσης το σύνολο της βλέπει τηλεόραση και δύο είναι οι επιλογές της, το 2,06%παρακολουθεί διάφορα προγράμματα και το 5,15% βλέπει ψυχαγωγικά προγράμματα. Στις ηλικίες από 26-35 ετών οι Αθίγγανες παρακολουθούν σε ποσοστό 1,03% διάφορα προγράμματα, στο ίδιο επίσης ποσοστό βλέπουν ενημερωτικά προγράμματα και στο ίδιο ποσοστό προτιμούν τα σήριαλ. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα τα ποσοστά καταμερίζονται σε διάφορα προγράμματα το 3,09%,σε σήριαλ το 2,06% και σε ψυχαγωγικά προγράμματα το 2,06% επίσης. Από τις Αθίγγανες των μεγαλυτέρων ηλικιών των άνω των 46 ετών έχουμε ορισμένες γυναίκες που δεν βλέπουν τηλεόραση που όμως δεν καταγράφονται ποσοστιαία επειδή ο πίνακας αυτός έχει αναλυθεί ως προς τις επιλογές των προγραμμάτων που προτιμούν όσες απάντησαν θετικά στο ερώτημα εάν βλέπουν τηλεόραση. Οι γυναίκες αυτών των ηλικιών προτιμούν σε ποσοστό 5,15% διάφορα προγράμματα, ένα ποσοστό 2,06% βλέπει ενημερωτικές εκπομπές, ένα ποσοστό 1,03% παρακολουθεί μουσικά προγράμματα και τέλος ένα ποσοστό 3,09% παρακολουθεί σήριαλ. Από όσες Αθίγγανες αυτής της ηλικιακής ομάδας δήλωσαν ότι βλέπουν σπάνια τηλεόραση αυτές σε ποσοστό 1,03% παρακολουθούν διάφορα προγράμματα χωρίς να τους αρέσει κάτι συγκεκριμένο.

Από τις Πομάκες του δείγματος της πρώτης ηλικιακής ομάδας το 1,03% βλέπει διάφορα προγράμματα και το ίδιο επίσης ποσοστό βλέπει σήριαλ. Στην ομάδα των ηλικιών από 19-25 ετών το 3,09% παρακολουθεί διάφορα προγράμματα το 1,03% βλέπει ενημερωτικά προγράμματα και το 2,06% προτιμά τα σήριαλ .Όσες στη συγκεκριμένη ομάδα απάντησαν ότι βλέπουν σπάνια τηλεόραση αποτελούν το 1,03% και προτιμούν όταν βλέπουν τηλεόραση διάφορα προγράμματα. Στην επόμενη ηλικιακή ομάδα οι προτιμήσεις περιλαμβάνουν το 1,03% βλέπει ενημερωτικές εκπομπές, το 1,03% μουσικές, το 2,06% παρακολουθεί σήριαλ και το 4,12% προτιμά τις ψυχαγωγικές εκπομπές γενικότερα. Στις ηλικίες από 36-45 χρονών οι επιλογές είναι δύο, το 1,03% προτιμά ενημερωτικές εκπομπές και το 3,09% βλέπει σήριαλ. Οι μεγαλύτερες ηλικίες των άνω των 46 ετών βλέπουν σε ποσοστό 1,03% διάφορες εκπομπές, σε ποσοστό 1,03% ενημερωτικές και σε ποσοστό 2,06% μουσικές.

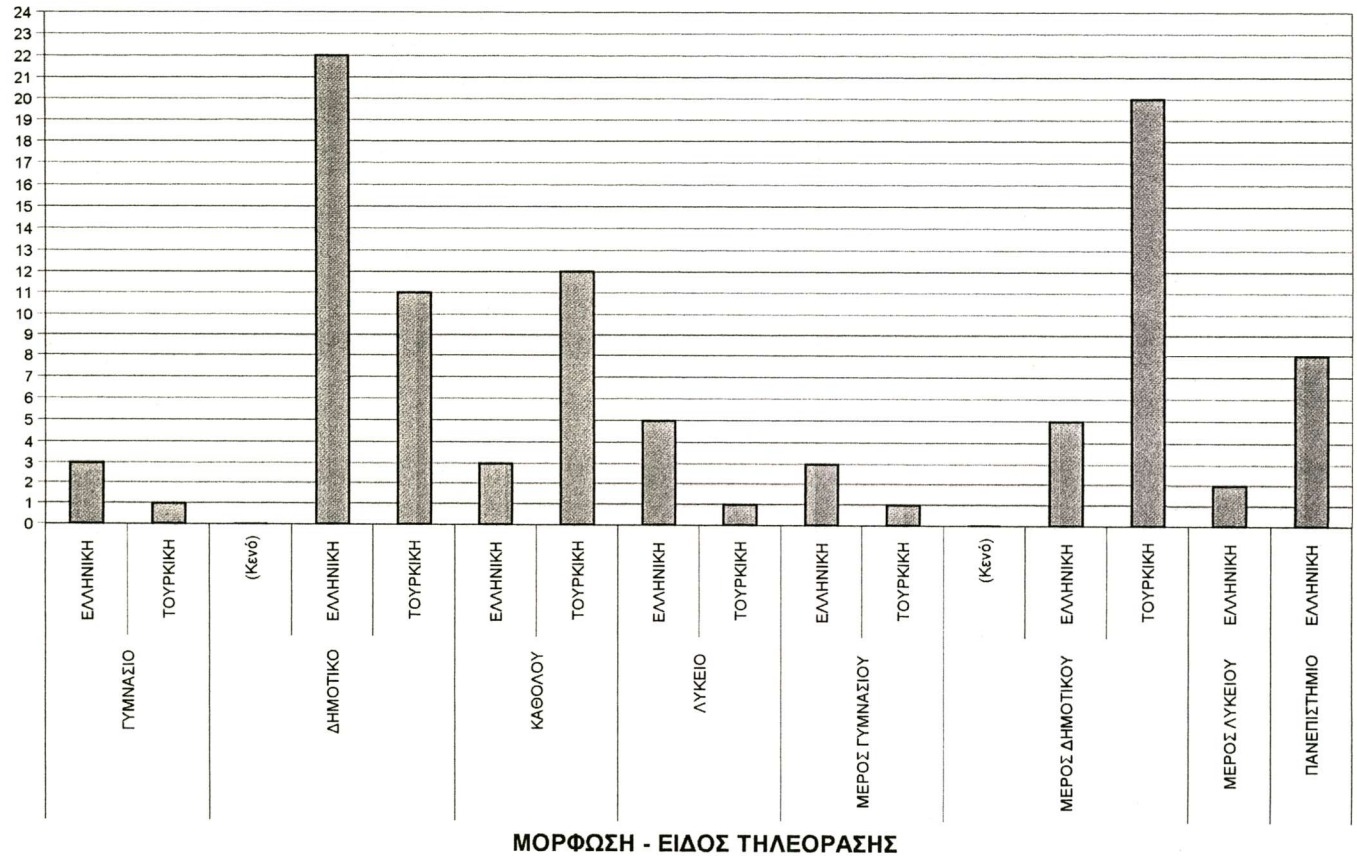
Στις τουρκογενείς της πρώτης ηλικιακής ομάδας οι επιλογές τους είναι δύο. Σε ποσοστό 3,09% βλέπουν διάφορα προγράμματα χωρίς να τους αρέσει κάτι συγκεκριμένο και σε ποσοστό 1,03% προτιμούν να βλέπουν σήριαλ. Στην επόμενη ομάδα οι επιλογές είναι 1,03% διάφορα προγράμματα, 1,03%ενημερωτικά, 2,06% σήριαλ και 2,06%ψυχαγωγικά προγράμματα. Στις ηλικίες από 26-35 ετών από αυτές που απάντησαν θετικά στο εάν βλέπουν τηλεόραση ένα ποσοστό 4,12%παρακολουθεί σήριαλ και ένα ποσοστό 2,06%προτιμά γενικά της ψυχαγωγικού χαρακτήρα εκπομπές. Στην ομάδα αυτή υπάρχουν επίσης και γυναίκες που δεν βλέπουν καθόλου τηλεόραση. Οι γυναίκες από 36-45 ετών προτιμούν το 3,09%διάφορα προγράμματα, το 1,03% μουσικά και το 3,09% βλέπει σήριαλ. Στην ομάδα αυτή ένα ποσοστό 1,03% παρακολουθεί σπάνια τηλεόραση και όταν το κάνει προτιμά τις ενημερωτικές εκπομπές. Τέλος στις μεγαλύτερες ηλικίες των άνω των 46 ετών το 3,09% βλέπει διάφορες εκπομπές, το 1,03% μουσικές, το 9,28% προτιμά να βλέπει σήριαλ και το 2,06%επιλέγει ψυχαγωγικές εκπομπές. Στην ομάδα αυτή υπάρχουν και γυναίκες που δεν βλέπουν τηλεόραση.

Από το σύνολο του δείγματος των Αθιγγάνων γυναικών το μεγαλύτερο ποσοστό τους προτιμά να βλέπει διάφορες εκπομπές χωρίς κάποια συγκεκριμένη επιλογή σε ποσοστό 14,42% επί του συνόλου τους στο δείγμα .

Η μεγαλύτερη ποσοστιαία επιλογή των Πομάκων γυναικών είναι να βλέπει σήριαλ στο 8,24% του δείγματος.

Όπως επίσης με σημαντική διαφορά στις επιλογές των τουρκογενών του δείγματος έρχεται πρώτη η επιλογή τους να βλέπουν σήριαλ σε ποσοστό 19,58%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 36

ΠΙΝΑΚΑΣ 36

ΜΟΡΦΩΣΗ-ΕΙΔΟΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ		
ΜΟΡΦΩΣΗ	ΕΙΔΟΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ	Σύνολο
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	3,09%
	ΤΟΥΡΚΙΚΗ	1,03%
Σύνολο - ΓΥΜΝΑΣΙΟ		4,12%
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	22,68%
	ΤΟΥΡΚΙΚΗ	11,34%
	(κενό)	0,00%
Σύνολο - ΔΗΜΟΤΙΚΟ		34,02%
ΚΑΘΟΛΟΥ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	3,09%
	ΤΟΥΡΚΙΚΗ	12,37%
Σύνολο - ΚΑΘΟΛΟΥ		15,46%
ΛΥΚΕΙΟ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	5,15%
	ΤΟΥΡΚΙΚΗ	1,03%
Σύνολο - ΛΥΚΕΙΟ		6,19%
ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	3,09%
	ΤΟΥΡΚΙΚΗ	1,03%
Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		4,12%
ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	5,15%
	ΤΟΥΡΚΙΚΗ	20,62%
	(κενό)	0,00%
Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		25,77%
ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	2,06%
Σύνολο - ΜΕΡΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ		2,06%
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	8,25%
Σύνολο - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ		8,25%
Γενικό άθροισμα		100,00%

Στον παραπάνω πίνακα συνδέθηκαν οι μεταβλητές της μόρφωσης των μουσουλμάνων γυναικών με το είδος της τηλεόρασης που προτιμούν να βλέπουν. Ο συσχετισμός αυτός έγινε για να βρεθεί εάν υπάρχει σχέση ανάμεσα στους δύο αυτούς παράγοντες. Στο σύνολο των απαντήσεων υπήρχαν και γυναίκες οι οποίες δεν έβλεπαν καθόλου τηλεόραση, των οποίων των ποσοστό επιμερίστηκε στα υπόλοιπα, γι' αυτό προκύπτουν και δεκαδικά νούμερα στα ποσοστά.

Τα στοιχεία για όσες μουσουλμάνες δεν πήγαν καθόλου σχολείο έδειξαν ότι το 3,09% παρακολουθούσε ελληνική και το 12,37% έβλεπε τουρκική τηλεόραση. Από όσες γυναίκες παρακολούθησαν τμήμα μόνο του δημοτικού σχολείου το 5,15% αυτών έβλεπε ελληνική και το 20,62% τουρκική τηλεόραση. Όσες τελείωσαν το δημοτικό σχολείο το 3,09% αυτών προτιμούσε την ελληνική και το 11,34% την τουρκική τηλεόραση. Από τις γυναίκες που φοίτησαν σε μέρος του γυμνασίου το 3,09% έβλεπε ελληνική και το 1,03% τουρκική τηλεόραση. Προχωρώντας την μορφωτική κλίμακα όσες γυναίκες της μουσουλμανικής μειονότητας παρακολούθησαν τμήμα του λύκειο αυτές προτιμούσαν στο σύνολό τους την ελληνική τηλεόραση. Από όσες αποφοίτησαν από το λύκειο το 5,15% προτιμούσε να βλέπει τα προγράμματα της ελληνικής και το 1,03% τα προγράμματα της τουρκικής τηλεόρασης. Τέλος το σύνολο του ποσοστού των γυναικών που φοιτούσαν ή αποφοίτησαν από το πανεπιστήμιο είχαν ως επιλογή τους την ελληνική τηλεόραση.

Από την παραπάνω καταγραφή προκύπτει η σαφής τάση των μουσουλμάνων γυναικών να επιλέγουν για ψυχαγωγία τους την ελληνική τηλεόραση όσες από αυτές βρίσκονται στις ανώτερες μορφωτικές κλίμακες, σε αντίθεση με τις λιγότερο μορφωμένες που προτιμούν ιδιαίτερα λόγω της μη καλής γνώσης των ελληνικών τους την τουρκική τηλεόραση.

Τμήμα Β

Συμμετοχική παρατήρηση

Α. Η γυναίκα

Η γυναίκα στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης είναι ένα άτομο που τα τελευταία χρόνια φαίνεται να επιθυμεί και να προσπαθεί να απεξαρτηθεί από την επί αιώνες εξάρτησή της από τον άνδρα του σπιτιού. Πατέρα αρχικά και σύζυγο στη συνέχεια. Το τι θα καταφέρει θα το δούμε στο πέρασμα του χρόνου..

Η εξάρτηση της από τον άνδρα φαίνεται και σήμερα στο ονοματοθετικό πεδίο ιδιαίτερα στα χωριά. Οι γυναίκες προσαγορεύονται σύμφωνα με το όνομα των ανδρών τους: A hme tka (= η γυναίκα του Αχμέτ), Hassan ka (= η γυναίκα του Χουσεϊν), Fatme Kozarts Ki (= η γυναίκα του Κοζάρ).

Για τον άνδρα η γυναίκα είναι μέσο τεκνοποίησης, αν μάλιστα αυτή δεν τεκνοποιήσει πολύ εύκολα ο άνδρας μπορεί να την διαζευχθεί. Μόνη προϋπόθεση είναι να της επιστρέψει το χρηματικό ποσό του nikiah που είχε οριστεί στον αρραβώνα ενώπιον του ιμάμ και των ιθυνόντων του χωριού.

Το ποσό αυτό δεν επιστρέφεται στη περίπτωση που το διαζύγιο επιθυμεί η γυναίκα. Στην περίπτωση αυτή η γυναίκα υποχρεούται να επιστρέψει στο σύζηγο της όλα τα δώρα που της έκανα. Εάν το ζευγάρι που χωρίζει έχει παιδιά αυτά πάνε πάντα με το πατέρας τους, όποια ηλικία κι αν έχουν.

Όταν η κοπέλα παντρευτεί παίρνει μία μικρή προίκα σε αντίθεση με το αγόρι που πρέπει να έχει χωράφια και χρήματα για το μελλοντικό του σπίτι. Ο λόγος είναι ο εξής: Η γυναίκα αποτελεί για την οικογένεια ένα εργατικό δυναμικό που αφήνει κέρδος. Εργάζεται σκληρά με ελάχιστη αμοιβή. Με τις προϋποθέσεις αυτές τα κορίτσια ναι μεν παντρεύονται χωρίς μεγάλη προίκα, στη νέα όμως οικογένεια που θα προστεθούν, αυτή του συζύγου τους, θα αυξήσουν τα διαθέσιμα εργατικά χέρια που είναι απαραίτητα σε ομάδες που ασχολούνται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Η σχέση ανάμεσα στα δύο φύλα είναι απαγορευμένη σε όλη τη διάρκεια του χρόνου εκτός από τις ημέρες των Μπαϊραμιών, των γάμων και των νυχτεριών. Τότε οι νέοι, κορίτσια και αγόρια συναντιούνται, βλέπονται και μιλούν ελάχιστα. Εάν καταλάβουν ότι υπάρχει εξέλιξη τα αγόρια (χωρίς να συζητήσουν σχεδόν καθόλου, πηγαίνουν τα βράδια στα παράθυρα των κοριτσιών για να ειδωθούν και να συζητήσουν εάν μπορούν. Η μητέρα του κοριτσιού συνήθως γνωρίζει αυτές τις συναντήσεις. Και εάν ακόμη οι νέοι τελικά συμφωνήσουν θα πρέπει θα πρέπει να αναλάβουν το προξενιό οι συγγενείς του γαμπρού. Πηγαίνουν στο σπίτι της νύφης και εν ονόματι του Αλλάχ και του Μωάμεθ ζητούν σε γάμο την κοπέλα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ιδίως παλαιότερα, αλλά και σε ορισμένες περιπτώσεις και σήμερα αυτά τα προξενιά γίνονται στη πρώτη εφηβική ηλικία και για τα δύο φύλα. Έτσι εάν οι γονείς των δύο νέων συμφωνήσουν τελούν το nikiah με απουσία των μελλονύμφων, δεσμεύονται για το μέλλον και οι δύο νέοι θεωρούνται ανδρόγυνο. Όμως μέχρι να ενηλικιωθούν (ιδίως ο γαμπρός) ζουν με την πατρική τους οικογένεια ο καθένας. Από την τέλεση όμως το nikiah δεν μπορούν οι δύο νέοι πλέον να προξενεύονται με άλλους.

Μια συνηθισμένη μέρα

Μία ζωή δύσκολη ξεκινά κάθε μέρα για την μουσουλμάνα γυναίκα αγρότισσα. Η γυναίκα ξυπνά από τις 5 το πρωί. Κάνει το φαγητό, πηγαίνει στο χωράφι μαζί με όλη την οικογένεια της για καπνό και όταν επιστρέψουν όλοι στο σπίτι, ο άνδρας πηγαίνει στο καφενείο, ενώ εκείνη βελονιάζει και κάνει όλες τις υπόλοιπες οικιακές εργασίες.

Το απόγευμα ή νωρίς το βράδυ σπάει η απομόνωση για της γυναίκες. Επισκέπτονται η μία την άλλη, όπου σχολιάζουν ότι καινούριο συμβαίνει στη γειτονιά και στην περιοχή γενικότερα. Αυτό όμως που στις πόλεις ισχύει και προσδιορίζει και την ώρα χαλάρωσης των γυναικών στα χωριά συνδυάζεται με ομαδική εργασία.

Συγκεκριμένα στα νυχτερινά (Me n tze) συγκεντρώνονται οι γυναίκες σε άλλο κάθε φορά σπίτι και συνδυάζουν την κοινωνική επαφή με αγροτικές εργασίες (επεξεργασία καπνού, μαλλιού διαλογή πατάτας, πλέξιμο, κέντημα)

Τα νυχτέρια διαρκούν ως αργά τη νύχτα και προσελκύουν και τους υποψηφίους γαμπρούς του χωριού εάν σ' αυτά υπάρχουν νεαρές κοπέλες.

Οι γυναίκες κάθονται σε σχήμα Π, κάθετα οι ελεύθερες και οριζόντια οι μνηστευμένες. Απέναντί τους κάθονται οι παντρεμένες και οι ηλικιωμένες, ενώ πίσω τους κάθονται οι μνηστευμένοι νέοι που με τον τρόπο αυτό μπορούν να δουν την μνηστή τους.

Η γυναίκα μουσουλμάνα είναι επιφορτισμένη με όλο το νοικοκυριό και παράλληλα εργάζεται είτε στη γεωργική καλλιέργεια, είτε στην κτηνοτροφία εάν ζει σε χωριό, είτε σε εργοστάσιο ή σε σπίτια εάν ζει στην πόλη. Συγχρόνως πλέκει, κεντά, ράβει και υφαίνει στον αργαλειό ρούχα και εξοπλισμό για όλη την οικογένεια.

Στο σπίτι της Μαϊντέ

Για να μπω στο σπίτι της για πρώτη φορά έπρεπε πρώτα να κουβεντιάσω με το σύζυγό της .Να του εξηγήσω με λεπτομέρεια το σκοπό της έρευνάς μου και να τον πείσω ότι τίποτα ύποπτο δεν κρύβεται πίσω από αυτήν. Με άκουσε με προσοχή, είχε βέβαια προηγηθεί και τηλεφωνική επικοινωνία με τον δήμαρχο της πόλης , με τον οποίο συνεργαζόταν για πολλά χρόνια ο ίδιος και του είχε εμπιστοσύνη.

Μετά από όλη αυτή τη διαδικασία πήγαμε για πρώτη φορά στο σπίτι της Μαϊντέ, χωρίς η ίδια να έχει ειδοποιηθεί από τον σύζυγό της.

Από εκεί και πέρα όλα εξαρτιόταν από μένα και από το πώς θα κέρδιζα την εμπιστοσύνη της.

Μέσα στην αυλή το ανοιχτό χαγιάτι ήταν γεμάτο καπνά για πέρασμα. Η παρέα ήταν μεγάλη καθημερινά. Η Μαϊντέ και τα πεθερικά της δούλευαν σε μόνιμη βάση. Ο άνδρας της και τα δυο της αγόρια περιστασιακά μόνο βοηθούσαν. Είχαν τις δικές τους δουλειές. Μαγαζί με είδη θέρμανσης και τεχνικά εργαλεία ο σύζυγος, κρεοπωλείο οι δύο γιοι της.

Η αυλή ήταν γεμάτη με παρτέρια, περιποιημένα λουλούδια, καθαρή και όμορφη, πρώτο μέλημα της Μαϊντέ κι αυτό.

Περιμετρικά της ήταν χτισμένα δύο σπίτια και ένα μικρότερο με κουζίνα και ένα δωμάτιο. Στο μικρό ζούσαν τα πεθερικά της Μαϊντέ, ενώ στα δύο μεγαλύτερα η Μαϊντέ με το σύζυγό της και στο νεόκτιστο ο νιόπαντρος γιο της.

Ο τοίχος γύρω από τα τρία κτίσματα υψωνόταν ψηλός δύο μέτρα, ασβεστωμένος και καθαρός. Δείγμα της νοικοκυροσύνης των γυναικών του σπιτιού. Έξω από τον αυλόγυρο βρίσκονται παρκαρισμένα τα αυτοκίνητα πατέρα και γιου. Η Μαϊντέ και η μικρή της νύφη δεν ξέρουν να οδηγούν.

Την πρώτη φορά που μπήκα στην αυλή η Μαϊντέ πέρναγε καπνά φορώντας ευρωπαϊκά ρούχα, φούστα-μπλούζα με μαντίλα στο κεφάλι δεμένη πίσω. Χαμογελαστή ευδιάθετη με την περιέργεια στα μάτια για το τι γυρεύω από αυτή. Οι πρώτες μας κουβέντες, εφόσον της εξήγησα όσο καλύτερα μπορούσα για πιο λόγο διεξάγω την έρευνα, ήταν γύρω από τις οικογένειές μας.

Τα ελληνικά της αρκετά σπαστά, αλλά τη λύση την έδινε όποτε χρειαζόταν η μικρή της νύφη που λες και με γνώριζε από παλιά.

Περήφανη όπως κάθε μάνα για τα παιδιά της .Είχαμε εξοικειωθεί αρκετά. Οι φωτογραφίες από τους γάμους των παιδιών της ήταν στην πρώτη γραμμή του εσωτερικού διακόσμου του σπιτιού της. Όμως υπήρχαν και άλλες και όλες μου τις ανέλυε με κάθε λεπτομέρεια.

Στο μεγάλο της γιο έκανε παραδοσιακό γάμο και θρησκευτικό και πολιτικό. Στην Τουρκία από την εγκαθίδρυση του κεμαλικού κράτους το 1923 δεν έχει νομική ισχύ ο θρησκευτικός αλλά μόνο ο πολιτικός γάμος. Επιθυμία της νύφης της που είναι οδοντίατρος, ήταν να κάνει και θρησκευτικό γάμο με όλες τις παλιές συνήθειες. Η Μαϊντέ το χάρηκε πολύ αυτό.

Την παραμονή του γάμου η Μαϊντέ έστειλε στη νύφη της ένα μποχτσά με νυχτικά και εσώρουχα, δώρα προς τη μέλλουσα γυναίκα του γιου της. Εκείνη με τους ίδιους συγγενείς που της πήγαν τα δώρα, έστειλε στη πεθερά της ένα ταψί με μπακλαβά που έκανε η ίδια. Το ίδιο βράδυ η νύφη της έβαψε με κνα τα χέρια της και αμέσως μετά φίλησε το χέρι της Μαϊντέ. Εκείνη κατά το έθιμο της έβαλε στο χέρι αρκετές χρυσές λίρες. Το βράδυ της παραμονής το γλέντι που γίνεται στην αυλή του σπιτιού απευθύνεται μόνο στις γυναίκες ,οι οποίες ντύνουν παραδοσιακά τη νύφη και κάνουν το πιο πάνω έθιμο γλεντούν χωριστά από τους άνδρες. Καλεσμένες συγγενείς, φίλες της πεθεράς και της νύφης

Ο Μουφτής είχε έτοιμα τα χαρτιά, ότι οι δύο νέοι ήταν έως εκείνη την ώρα ανύπαντροι. Ο Ιμάμης της γειτονιάς την ημέρα του γάμου, ήρθε και πήρε τα χαρτιά αυτά βάζοντας και τη δική του υπογραφή και τα πήγε στο δημαρχείο της πόλης για να δηλώσει τον γάμο.

Η Μαϊντέ μαγείρεψε όλα τα παραδοσιακά φαγητά που συνηθίζονται στο γάμο. Σούπα με ρύζι και κιμά σε μεγάλα ταψιά σερβιρισμένα και όχι σε μερίδες ανά άτομο. Ο καθένας τρώει από το ίδιο ταψί με το δικό του κουτάλι μέσα από τα κοινά ταψιά που είναι στο τραπέζι.

Σαν δεύτερο πιάτο σέρβιρε κεμπάπ με πιλάφι και ρεβίθια, πάλι με τον ίδιο τρόπο σερβιρισμένα.

Στη συνέχεια έβγαλε στα τραπέζια χαλβά με σιμιγδάλι, αλλά και χαλβά σκέτο με αλεύρι. Ως ποτό υπήρχε το υποχρεωτικό ποτό του φαγητού, το αριάνι, που είναι ένα είδος αραιωμένο με νερό γιαούρτι ελαφρώς ξινισμένο. Καινούρια συνήθεια αποτελεί τα τελευταία χρόνια το σερβίρισμα επίσης και άλλων αναψυκτικών. .

Όλα αυτά τα έφτιαξε η Μαϊντέ και στο πρώτο γάμο του μεγάλου της γιου και στο δεύτερο γάμο που μάλιστα έγινε πολύ κοντά χρονικά με τον πρώτο του μικρού της γιου.

Ο μικρός της γιος και η νύφη δεν έκαναν το γάμο τους με τα παραδοσιακά έθιμα.

Κάποια στιγμή η Μαϊντέ με φώναξε να μου δείξει και το σπίτι που έκτισαν για το δεύτερο γιο τους στην ίδια αυλή με το δικό τους. Δεν ρώτησε καν τη νύφη της που ήταν μαζί μας.

Εμείς το χτίσαμε το σπίτι, μου είπε με υπερηφάνεια και οι γονείς της νύφης μας το επίπλωσαν. <<Σαλόνι, τραπεζαρία, κρεβατοκάμαρα, ηλεκτρικά, όλα τα έφερε η νύφη μου>>, μου είπε. Ένα σπίτι σε μοντέρνο ρυθμό επιπλωμένο, με πινελιές μικροαστισμού. Καλύμματα στο σαλόνι, πολλά μικρά αντικείμενα. Τα χρώματα νεανικά σε παστέλ χρωματισμούς του εκρού και του απαλού καφέ.

<<Είναι καλό κορίτσι και μας ακούει>>,μου έλεγε συχνά. Καθημερινά σηκωνόταν πολύ πρωί και πήγαιναν εκείνη και ο άνδρας της και ένα δύο γυναίκες που τις πλήρωναν να μαζέψουν από το χωράφι καπνά. Εμείς συναντιόμασταν όταν επέστρεφαν με τα κοφίνια στην αυλή. Παρότι μάζευε καπνό για τέσσερις ώρες 4πμ-8πμ το πρωί φαινόταν άνετη και ξεκούραστη πάντα.

Μόλις έφθανε ετοίμαζε τον καφέ για όλους. Ο άνδρας της και ο γιος της φεύγανε για τα μαγαζιά τους και όλη η δουλειά του καπνού απέμενε στην ίδια, τα πεθερικά της και τη νύφη της. Πριν ξεκινήσει το πέρασμα του καπνού πήγαινε στη κουζίνα και ετοίμαζε το μεσημεριανό φαγητό. Η νύφη της ετοίμαζε και τα δύο σπίτια, τα κρεβάτια, το σκούπισμα ήταν σε ημερήσια διάταξη. Μερικές φορές νόμιζα ότι η Μαϊντέ δεν κουραζόταν ποτέ. Ο καπνός τελείωνε αργά το μεσημέρι, αλλά δουλειές υπήρχαν και άλλες.

Σχεδόν ποτέ δεν έτρωγαν όλοι μαζί, όποιος ερχόταν στο σπίτι έτρωγε και τα πιάτα περίμεναν το τελείωμα όλων στο φαγητό. Μεσημεριανή ξεκούραση δεν υπήρχε για τη Μαϊντέ, ενώ υπήρχε για τους άνδρες του σπιτιού. Μόνο αργά το απόγευμα όταν φαινόταν να τελειώνουν οι αγροτικές δουλειές, οι εργασίες του σπιτιού και της αυλής, τότε ήταν η ώρα που κάποια φίλη θα φαινόταν στην αυλή για λίγη κουβέντα και κοινωνική κριτική. Ο άνδρας της εάν δεν είχε δουλειά στο μαγαζί θα πήγαινε στο καφενείο ή για να συζητήσει με τους φίλους του.

Η Μαϊντέ το απόγευμα συναντιόταν με φίλες ή συγγενείς της είτε στο σπίτι της, είτε σε κάποιο άλλο σπίτι. Το βράδυ γύρω στις οκτώ βρισκόταν όλοι στο σπίτι, συνήθως και ο άνδρας της. Έβλεπαν τηλεόραση και συζητούσαν διάφορα οικογενειακά θέματα-προβλήματα δουλειάς και άλλα.

<<Παντρεύτηκα δεκαέξι χρονών ,με έκλεψε ο Χαμδή, αγαπιόμασταν και επειδή ο πατέρας μου αρνήθηκε στο Χαμδή δύο φορές να με παντρέψει μαζί του, αποφασίσαμε και με έκλεψε.>>

<<Τώρα όμως περνάω δύσκολα, ζούμε στο ίδιο σπίτι με το Χαμδή αλλά είμαστε ξένοι εδώ και οκτώ χρόνια. Δεν ξέρω τι του συμβαίνει ,έχει κάποια άλλη, δεν μου λέει τίποτα. Ούτε τα χρήματά του βλέπω εδώ και οκτώ χρόνια. Μόνο τους λογαριασμούς της ΔΕΗ και του τηλεφώνου πληρώνει. Η μάνα του τον συμβουλεύει, αλλά εκείνος κάνει πως δεν ακούει...>>

Ο γιος της σπούδασε στην Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης και μετά πέρασε και στην ιατρική. Πιάστηκε όμως για κατοχή μικροποσότητας ναρκωτικών. Ήμουν στο σπίτι τους την περίοδο λίγες ημέρες μετά τη σύλληψή του.

<<Φταίει η κοπέλα που τα είχε μαζί της, χριστιανή από πλούσια και γνωστή οικογένεια της Ξάνθης, αλλά μπλεγμένη στα ναρκωτικά. Μόλις τη γνώρισε, λέει η Μουμινέ θέλησα να μάθω για το ποια ήταν. Δεν με πείραζε καθόλου που ήταν χριστιανή, όμως δεν ήταν ηθική και προπαντός ήταν μπλεγμένη σε διάφορες δουλειές ναρκωτικών .Παιδί από χωρισμένους γονείς, τι να σου κάνει...Κάθε ημέρα του το έλεγα άφησέ την, κόψε θα σου κάνει κακό. Και να τι του έκανε. Παρακαλάω το Θεό να βοηθήσει...

Βρήκα μόνη μου δικηγόρο στην Ξάνθη και στη Θεσσαλονίκη...Ο Χαμδή μου τον ξέγραψε τελείως, του τόπε κιόλας... Όταν βγει από τη φυλακή να μην γυρίσει στο σπίτι... Όχι όμως, εγώ δεν το δέχομαι αυτό, το μισό μας σπίτι είναι του αδελφού του Χαμδή ,τον παρακάλεσα και με άφησε να το κάνω ότι θέλω, στα δύο δωμάτια θα ζήσω μαζί με το παιδί μου .Εάν όμως επιμένει θα πάρω το παιδί μου και θα φύγουμε .Δουλεύω από το πρωί ως το βράδυ και όλα μου τα λεφτά θα τα δώσω σε δικηγόρους για το παιδί μου. Στα δύσκολα φαίνονται οι γονείς, όχι να το εγκαταλείψω τώρα που με έχει ανάγκη>>.

Δήμητρά μου, ο Μπαϊράμ αγαπούσε πριν αυτή την κοπέλα την κόρη ενός τούρκου δασκάλου(μετακλητού από την Τουρκία). Ήταν τρελά ερωτευμένος ,οι γονείς όμως της κοπέλας δεν τον ήθελαν επειδή ήταν δάσκαλος της ΕΠΑΘΑ και άρα Έλληνας .Μου το είπαν και σε μένα κατάμουτρα. Η κοπέλα τον αγαπούσε, αλλά οι γονείς της επέμεναν και τους χώρισαν .Ο γιος μου μ΄ έπαιρνε μαζί του απαρηγόρητος και πηγαίναμε μαζί στα μέρη που σύχναζε με την κοπέλα αυτή κι έκλαιγε. Προσπάθησα να τον στηρίξω, μετά όμως ήρθε η άλλη κοπέλα που δυστυχώς τον έμπλεξε...>>

Άν και η χρονική περίοδος για τη Μουμινέ δεν ήταν καλή και η ίδια έκλαιγε συνεχώς εντούτοις πάλευε σκληρά δουλεύοντας και στηρίζοντας το γιο της.

Όμως υπήρχαν και οι πιο ανάλαφρες στιγμές. Ήταν βράδυ γύρω στις δέκα, έλα μου είπε να σου δείξω την προίκα του γιου μου. Σήκωσε τα μαξιλάρια από τους καναπέδες του σαλονιού, νυχτικιές για τη μέλλουσα νύφη της, εσώρουχα, μαντίλες για το τζαμί, βραδινές μπλούζες, κάλτσες, πετσέτες, σεντόνια, μαξιλαροθήκες, τερλίκια. Κάθε λίγο που έβγαζε κάτι μου έλεγε αυτό είναι δικό σου, μα δεν γίνεται της έλεγα, σε παρακαλώ. Εκείνη επέμενε τόσο πολύ που στο τέλος δέχτηκα τις μαντίλες, τα τερλίκια, τη μπλούζα.

<<Όταν αρραβωνιάζουμε το γιο μας, η μάνα του γαμπρού πηγαίνει στη νύφη τα δώρα της τυλιγμένα σε ειδικό τσεβρέ, όπως αυτούς που σου έδειξα...>> Άσπρος τσεβρές με κεντίδια και χάντρες χρωματιστές που μέσα τοποθετούνται οι νυχτικιές και τα εσώρουχα για τη νύφη.

Μου έστρωσε καινούρια σεντόνια, αχρησιμοποίητη κουβέρτα και μαξιλαροθήκες. Δίπλα στο κρεβάτι στο κομοδίνο υπήρχε ένα μπουκαλάκι με νερό ποτήρι και χαρτοπετσέτες.

Οι τουαλέτες ήταν έξω από το σπίτι μέσα στη μικρή αυλή. Άλλη για τους άνδρες ,άλλη για τις γυναίκες. Το σπίτι στην παλιά πόλη της Ξάνθης ήταν χτισμένο δωμάτιο- δωμάτιο και γι΄ αυτό ήταν σε τρία συνολικά επίπεδα, αποτελούμενο από τρία υπνοδωμάτια, σαλόνι, κουζίνα. Σε ένα από τα υπνοδωμάτια έμεναν τα πεθερικά της.

<< Ιστορίες είχα και με την κόρη μου πριν παντρευτεί. Ο γαμπρός μου –το πιο καλό παιδί-ήρθε και τη ζήτησε δύο φορές, όμως ο Χαμδή ,επειδή η κόρη μας ήταν πολύ μικρή , δεν την έδινε .Τότε ο γαμπρός μου την έκλεψε.

Μόλις το άκουσε ο Χαμδή πέταξε και έσπασε τα ποτήρια που είδε μπροστά του, με άρπαξε με τη νυχτικιά που φορούσα και με πέταξε έξω από το σπίτι. Εγώ δεν ήξερα τίποτα για το κλέψιμο. Όταν το έμαθα μάλιστα με τη νυχτικιά πήγα να την ψάξω στη φίλη της και όταν δεν την βρήκα εκεί πήγα στον κουνιάδο μου να δω μήπως πήγε εκεί. Ο Χαμδής με θεώρησε υπεύθυνη για το κλέψιμο και με πέταξε με τη νυχτικιά που φορούσα από το σπίτι. Δεκαπέντε ημέρες πήγα και έμεινα στον πατέρα μου, ο οποίος μου αγόρασε ρούχα γιατί ο άνδρας μου δεν δεχόταν κανένα να μου φέρει ρούχα από το σπίτι μου. Μετά έπεσε πάνω του η μάνα του και τον παρακαλούσε να με ξαναδεχτεί στο σπίτι. Τελικά επέστρεψα…>>

<<… Όμως ο γαμπρός μου απέδειξε ότι και το καλύτερο παιδί είναι και δουλευτής και προσέχει και αγαπά πολύ την κόρη μου κι εμένα. Τώρα φροντίζει οικονομικά και για τον γιο μου, μιας και ο πατέρας του τον έχει ξεγράψει…>>

Η ομιλία της Μουμινέ, όπως και των υπολοίπων ελληνίδων χριστιανών, άπταιστα ελληνικά. Πάντα μοντέρνα στο ντύσιμο και πάντα με παντελόνι.

<< Τον πρώτο χρόνο που παντρεύτηκα να φανταστείς φορούσα φερετζέ, βλέπεις ήμουν πολύ μικρή και φοβόμουνα τα πεθερικά , όμως αμέσως μετά αφού συνεννοήθηκα με τον άνδρα μου τα έβγαλα όλα. Η κόρη μου δεν φόρεσε ποτέ ούτε καν μαντίλα. Αν είσαι πιστή δεν φαίνεται από τα ρούχα, άλλωστε δεν το λέει πουθενά το κοράνι, οι μουφτήδες τα λένε γιατί έτσι θέλουν…>>

Τελείωσε μόνο το δημοτικό, αλλά ήθελε πολύ τα παιδιά της να σπουδάσουν. Με την κόρη δεν τα κατάφερε, πέτυχε όμως με το γιο της κι ένιωθε περήφανη μέχρι τη στιγμή του κακού.< Εκεί χάθηκε ο κόσμος για μένα…΄ Όμως θα τον βοηθήσω, θα του σταθώ, η ζωή δεν αξίζει χωρίς να ΄ναι καλά ο Μπαϊράμ…>>

Πρωί, πριν πάμε στο παζάρι του Σαββάτου πήρε τηλέφωνο τη φίλη της και πήγαμε για καφέ. Κουβέντες, γυναικεία προβλήματα, οικονομικά, συνθήκες εργασίας τα πρώτα τους θέματα. Η γνωριμία μαζί μου σαν να με ήξεραν από παλιά. Γρήγορα, απλά, ανθρώπινα.

Ρεσουλέ- Αθίγγανη από την Ξάνθη

Ήταν η πρώτη μου επαφή με την Ανθούπολη της Ξάνθης. Εκείνη καθισμένη έξω στην άκρη του δρόμου με τον άνδρα της και φίλες της ξεχώριζαν σκόρδα για το παζάρι.

Ήταν ντυμένη με το χαρακτηριστικό σαλβάρι για να κάθεται πιο άνετα όπως μου είπε και στο κεφάλι φορούσε πολύχρωμη μαντίλα δεμένη στο πίσω μέρος. Πωλήτρια λουλουδιών καθημερινά στο χώρο της δημοτικής αγοράς, βοηθά καθημερινά τον άνδρα της στις αγροτικές δουλειές και στον κήπο που έχουν δίπλα στο σπίτι τους.

<<Αγαπώ πολύ τη δουλειά και δεν κουράζομαι καθόλου. Αγαπώ πιο πολύ τους Έλληνες από τους Τούρκους....Εμείς δεν είμαστε αθίγγανοι όπως μας λένε, αλλά Οσμανί.>>

Καθημερινά στη δουλειά της φορά φερετζέ, αλλά από μέσα ακολουθεί τη μόδα και αγοράζει καινούρια ρούχα. Ντρέπεται να το βγάλει σ΄ αυτή την ηλικία. Είναι σαράντα επτά χρονών. Όμως δεν υποχρέωσε ούτε αυτή, ούτε ο άνδρας της την κόρη και τις νύφες τους να φορέσουν φερετζέ.

<< Καμιά τους δεν φοράει, στις νέες δεν αρέσει, εγώ έτσι έμαθα από παλιά.>>. Μόνο τα χρυσαφικά δεν της αρέσουν. <<Σε όλες αρέσουν, σε μένα όμως όχι, λέει και γελά>>.

Μία ακόμη γυναίκα μία ακόμη ιστορία.

<< Παντρεύτηκα δεκαέξι χρονών, μόλις πήγα στην πεθερά μου εκείνη μ΄ έβαλε να ζυμώσω και να φτιάξω ψωμί. Ούτε που ήξερα από αυτά, όμως τα κατάφερα από την πρώτη φορά να ψήσω πέντε ταψιά ψωμί....Ένα χρόνο έμεινα μαζί τους, δεν είναι καλά να μένει κανείς με τα πεθερικά του. Ούτε τα παιδιά μου θέλω να μένουν μαζί μας. Όμως έχουμε πολλά προβλήματα που αναγκαστικά μένουν μαζί μας....Ο μικρός μου γιος παντρεύτηκε στην Ελευσίνα και χώρισε, έχει κι ένα παιδάκι που δεν το βλέπει πολύ. Ο μεγάλος μου γιος δυστυχώς δεν δουλεύει. Έμπλεξε με τα ναρκωτικά Κάποια εποχή ήταν καθαρός, τώρα όμως πάλι δεν δουλεύει...Η νύφη μου είναι πολύ μικρή , έχουν και ένα παιδάκι και τώρα είναι και έγκυος ξανά.. Αυτό είναι το μεγάλο πρόβλημα στη ζωή μας. Έχουμε όλη η περιοχή μεγάλο πρόβλημα με τα ναρκωτικά, τους ξέρουν όλοι ποιοι είναι, αλλά οι μεγάλοι είναι πάντα έξω...Μας αρέσει πολύ να βγαίνουμε με τον άνδρα μου ιδίως στις γιορτές της παλιάς πόλης της Ξάνθης, όμως κάνουμε και επισκέψεις σε φίλους μας.>>

Έδειχνε πολύ ευχαριστημένη με τον άνδρα της, μαζί στη δουλειά, στον αγώνα της ζωής. <<Ήταν πολύ καλός πατέρας έπαιζε και με τα τρία παιδιά του. Πηγαίνανε εκδρομές, πήγαινε τα αγόρια στο γήπεδο και γενικά ασχολιόταν πολύ μαζί τους.>>

Στη Ρεσουλέ δεν άρεσαν καθόλου οι δουλειές του σπιτιού.<< Αν οι δουλειές έπρεπε να γίνουν από μένα, δεν θα γινόταν τίποτα.>> Όλες τις δουλειές του σπιτιού τις κάνει η κόρη της. Καθαρή και προσεκτική πάντα. << Έχει μανία με την καθαριότητα, όλους μας φωνάζει. Έχει άλλα ποτήρια για τους ξένους και άλλα για μας...Μόνο που δεν τελείωσε το δημοτικό, τώρα το μετάνιωσε και δεν ξέρει τι να κάνει. Αν μπορούσε θα ΄θελε να το ξαναρχίσει.>>Μου είπε με παράπονο κάποια στιγμή << Η κόρη μου όταν Τρίτη δημοτικού η δασκάλα την έδειρε. Το παιδί φοβήθηκε τόσο πολύ που με καμία δύναμη δεν θέλησε να ξανάπαει σχολείο. Έτσι κι εγώ την άφησα, κρίμα τώρα το μετάνιωσε , όμως τι να κάνει τώρα...Τα αγόρια μου τελείωσαν το δημοτικό, αλλά δεν θέλησαν να συνεχίσουν >>

Κάθε μέρα η ίδια δουλειά, το πρωί στη δημοτική αγορά πωλήτρια λουλουδιών, το μεσημέρι στο σπίτι με το λεωφορείο . Το φαγητό έτοιμο από την κόρη μαγειρεμένο. Δεν ασχολιόταν με καμία δουλειά του σπιτιού. Τα πάντα σε αυτό στηριζόταν στη κόρη της. Αμέσως μετά οι δουλειές του κήπου. Ένα κι ένα με τον άνδρα της, κούραση και χαμόγελο μαζί. Δουλειά και καφές και συζήτηση και παρέα με τις γειτόνισσες και πωλήσεις κηπευτικών κατ΄ ευθείαν από τον κήπο.

Το βράδυ έρχεται η ώρα της τηλεόρασης. Τρεις υπήρχαν στο σπίτι για να βλέπει ο καθένας το πρόγραμμα που του αρέσει. Σαλόνι κουζίνα , κρεβατοκάμαρες καθαρά με φανταχτερά σκεπάσματα και χαλιά και λουλούδια, πολλά ψεύτικα λουλούδια .

Η αυλή περιφραγμένη με σύρμα χωρίς χτισμένο τοίχο, με τριαντάφυλλα και λουλούδια , αυτά της άρεσε πολύ να τα περιποιείται όταν είχε χρόνο και όρεξη.

<< Αυτή η περιοχή είχε κάποτε αποθήκες πετρελαίου και ήταν γεμάτη λάσπες και χώματα, ούτε δρόμοι δεν υπήρχαν. Τώρα βλέπεις είναι καλύτερα, το απέναντι γήπεδο ο άνδρας μου το φύτεψε με χορτάρι, με δικά του έξοδα για να μπορούν να παίζουν τα παιδιά...Τα έχουμε καλά και με το δήμαρχο, μόνο που πρέπει να του ζητήσουμε να βάλει σε δουλειά ένα από τα παιδιά μου.>>

<< Εγώ παντρεύτηκα δεκαέξι χρονών, όμως τα κορίτσια πρέπει να παντρεύονται γύρω στα δεκαοκτώ με δεκαεννιά >> Το έλεγε αυτό αλλά δεν την πείραζε που η κόρη της ήταν εικοσιένα και ακόμη δεν σκεφτόταν για γάμο. Δεν την πίεσε ποτέ...<< Εκείνο που σκέφτομαι μου είπε πολλές φορές είναι όταν φύγει και παντρευτεί η κόρη μου ποιος θα κάνει τις δουλειές του σπιτιού>>, και ξεκαρδιζόταν στα γέλια.

Ήταν απόγευμα και καθόμασταν έξω από τη μεγάλη αυλή η Ρεσουλέ κι ο άνδρας της ετοίμαζαν δέματα με χόρτα για το παζάρι . Μέσα σε δύο ώρες πέρασε όλη η γειτονιά για λίγη κουβέντα. Τα νέα κυκλοφορούν πολύ γρήγορα, όλοι φαίνονται να συμμετέχουν στη χαρά και τη λύπη. Δεν κρύβουν τον πόνο τους. <<Ο γιος μου παίρνει ναρκωτικά, τον τάδε τον έπιασε η αστυνομία...Βάσανα, αλλά τι να κάνουμε θα περάσουν...>>.

Τα συμπεράσματα της έρευνας.

Η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία και η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων κράτησε ενάμισι χρόνια. Πραγματοποιήθηκε στον γεωγραφικό χώρο της Δυτικής Θράκης. Στο δείγμα υπάρχει επαρκής αντιπροσώπευση και των τριών φυλετικών ομάδων, όλων των ηλικιών.

Η ηλικιακή κατηγοριοποίηση έγινε με τον συγκεκριμένο τρόπο (14-18, 19-25, 26-35, 36-45, 46 και άνω), επειδή γνώριζα καλά την περιοχή και τις συνήθειες των ανθρώπων και έτσι θεώρησα ότι με την ηλικιακή αυτή ομαδοποίηση θα διευκόλυνα τις αναλύσεις των δεδομένων της έρευνας.

Ο πληθυσμός των Πομάκων κατοικεί στην συντριπτική του πλειοψηφία στο νομό της Ξάνθης, με ορισμένες εξαιρέσεις πομακικών χωριών σε όλο το ορεινό όγκο της Ροδόπης.

Ο πληθυσμός των τουρκογενών είναι εγκαταστημένος ιδιαίτερα στον νομό της Ροδόπης, με ορισμένες εξαιρέσεις τουρκογενών που κατοικούν και στο νομό της Ξάνθης.

Οι αθίγγανοι κατοικούν σχεδόν εξ ολοκλήρου σε πόλεις της Δυτικής Θράκης. Είναι εγκαταστημένοι σε σαφώς νοητά οροθετημένες περιοχές των πόλεων, χωρίς στις περιοχές αυτές να κατοικούν<< άλλοι>>. Οι πρωτεύουσες των τριών νομών και το Διδυμότειχο είναι οι κυριότερες περιοχές όπου ζουν αθίγγανοι. Οι παρυφές των πόλεων φιλοξενούν τους οικισμούς τους σε μικρά ή μεγάλα σπίτια ή ακόμη και σε παράγκες πρόχειρα κατασκευασμένες με διάφορα και διαφορετικά υλικά, πάντοτε όμως οικήματα κάθε τύπου μόνιμα και όχι σκηνές.

Από το δείγμα της έρευνας υπάρχει μία εμφανής και έντονη τάση οι μουσουλμάνες γυναίκες να παντρεύονται σε μικρές ηλικίες. Σε ποσοστό 57% επί του συνόλου των γυναικών του δείγματος οι γυναίκες έχουν την τάση να παντρεύονται στην εφηβική ηλικία των 14-18 χρονών. Η τάση εμφανίζεται εντονότερη στις Αθίγγανες του δείγματος, έπονται οι τουρκογενείς και ακολουθούν οι Πομάκες.

Όλες οι Αθίγγανες του δείγματος είναι γνωστό ότι κατοικούσαν σε πόλεις και σε όλο γενικά το συγκεκριμένο δείγμα υπάρχει σαφής η τάση για τέλεση γάμου στην εφηβική ηλικία.

Για τις τουρκογενείς του δείγματος φαίνεται να υπάρχει μία τάση για γάμο σε μεγαλύτερες ηλικίες όσων από αυτές κατοικούσαν σε πόλη και σε πεδινή κωμόπολη, σε μεγάλα σχετικά πληθυσμιακά μέρη, όμως δεν ίσχυε το ίδιο όταν οι γυναίκες αυτές κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη.

Στις Πομάκες του δείγματος δεν φαίνεται να υπάρχουν διαφοροποιήσεις ως προς τις ηλικίες γάμου ανάλογα τον τόπο κατοικία τους.

Δεν υπάρχει καμία γυναίκα του δείγματος από τις έγγαμες, ανεξάρτητα του μορφωτικού τους ή άλλου επιπέδου, που να παντρεύτηκε πάνω από 25 χρονών.

Αντικείμενο της έρευνας ήταν και το ποια ηλικία οι συγκεκριμένες αυτές γυναίκες θεωρούν ως ιδανική ηλικία γάμου ανεξάρτητα από το πότε οι ίδιες παντρεύτηκαν, όσες βέβαια από αυτές ήταν έγγαμες όταν ρωτήθηκαν , αλλά και όσες από το δείγμα την εποχή της διεξαγωγής της έρευνας ήταν άγαμες, το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών θεωρεί ως ιδανική ηλικία γάμου μεταξύ 19-25 χρονών. Όλες οι Πομάκες σε αντίθεση με τις υπόλοιπες γυναίκες που διαφοροποιούνται ,δέχονται ως καλύτερη ηλικία γάμου μεταξύ 19-25 χρονών, ανεξάρτητα από το χώρο όπου κατοικούν.

Συνολικά το 80% του δείγματος θεωρεί ως επιθυμητή ηλικία γάμου τις ηλικίες μεταξύ 19-25 χρονών. Το 16% θεωρεί ως ιδανική ηλικία γάμου από 14-18 χρονών,

ενώ υπάρχει και ένα 4% που θεωρεί ότι η γυναίκα πρέπει να παντρεύεται πάνω από 26 χρονών. Να σημειωθεί ότι το ποσοστό του 4% αποτελείται από γυναίκες που όταν ρωτήθηκαν ήταν φοιτήτριες σε ελληνικά πανεπιστήμια.

Όσο αφορά τον αριθμό των παιδιών που έχει τεκνοποιήσει η κάθε γυναίκα από το σύνολο των εγγάμων γυναικών του δείγματος τα αποτελέσματα δείχνουν ότι υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 42,84% και από τις τρεις φυλετικές ομάδες .που έχει από δύο παιδιά. Όσες γυναίκες κατοικούσαν σε πόλη στη μεγάλη τους πλειοψηφία επέλεξαν να κάνουν από δύο παιδιά, ενώ όσες κατοικούσαν σε ορεινή κωμόπολη ή σε ορεινό χωριό επέλεξαν τα τρία παιδιά.

Η πλειοψηφία των τουρκογενών του δείγματος σε ποσοστό 26% περίπου επί συνόλου 43% περίπου επιλέγει τα δύο παιδιά ανεξάρτητα από το εάν κατοικεί σε πόλη, κωμόπολη ή σε χωριό. Στις Αθίγγανες γυναίκες του δείγματος η τάση φαίνεται διαφοροποιημένη από τις δύο άλλες φυλετικές ομάδες. Ένα υψηλό ποσοστό της τάξης του 25% περίπου επί συνόλου 34%, επιλέγει να τεκνοποιεί τρία και πλέον παιδιά. Αξίζει να επισημανθεί για μία ακόμη φορά ότι το σύνολο των Αθιγγάνων γυναικών κατοικούσε σε πόλη, σχετικά κοντά με τον γεωγραφικό χώρο των υπολοίπων χριστιανών γυναικών της περιοχής οι οποίες επιλέγουν να κάνουν στην πλειοψηφία τους από δύο παιδιά.

Όμως υπάρχει επίσης ενδιαφέρον και στην τάση που έχουν οι ίδιες οι γυναίκες του δείγματος να κάνουν πολλά ή όχι παιδιά ανεξάρτητα από το πόσα έχουν οι ίδιες αποκτήσει. Οι Πομάκες και οι τουρκογενείς στη μεγάλη τους πλειοψηφία δεν έχουν τάση για πολλά παιδιά, ενώ οι Αθίγγανες στο ίδιο ερώτημα εάν επιθυμούν να κάνουν πολλά παιδιά έχουν υψηλότερα ποσοστά. Αυτό ακριβώς επιβεβαιώνει και τα παραπάνω στοιχεία του αριθμού των τέκνων που έχουν οι τρεις ομάδες ξεχωριστά. Οι Πομάκες και οι τουρκογενείς έχουν στην πλειοψηφία τους από δύο παιδιά , ενώ οι Αθίγγανες έχουν από τρία και πλέον παιδιά σε πολύ υψηλό ποσοστό.

Υπόθεση στην έρευνα αποτελούσε και το εάν υπάρχει μεταξύ των μουσουλμάνων συζύγων ισοτιμία και ισότητα μέσα στην οικογένεια, υπόθεση που μπορεί να εξεταστεί μέσα από μία σειρά πρακτικών και επιλογών . Μία από αυτές είναι και το μεγάλωμα των παιδιών και μάλιστα η πιο απλή τους έκφανση είναι το γεγονός του εάν παίζουν με τα παιδιά τους οι μουσουλμάνοι άνδρες. Βάση των όσων προέκυψαν από την ανάλυση των πινάκων οι σύζυγοι των Πομάκων και των τουρκογενών στη συντριπτική τους πλειοψηφία παίζουν ή έπαιζαν με τα παιδιά τους όταν αυτά ήταν μικρά. Διαφοροποιήσεις υπάρχουν σε όλες τις ηλικιακές ομάδες πλην της μικρότερης στις Αθίγγανες και τους συζύγους τους. Στην φυλετική αυτή ομάδα οι άνδρες αθίγγανοι δεν παίζουν ή δεν έπαιζαν με τα παιδιά τους όταν αυτά ήταν σε μικρότερη ηλικία. Εξαίρεση αποτελεί η μικρότερη ηλικιακή ομάδα των Αθιγγάνων γυναικών μεταξύ 14-18 χρονών που απάντησαν ότι οι άνδρες τους παίζουν με τα παιδιά τους

Ένα επίσης σημαντικό θέμα που εξετάστηκε σε σχέση με την παραπάνω υπόθεση είναι το πώς οι γυναίκες της μειονότητας επιλέγουν τους συζύγους τους. Η επιλογή των συζύγων των μουσουλμάνων γυναικών γίνεται σε σημαντικό ποσοστό από αγάπη. Όμως υπάρχουν και ποσοστά που η επιλογή αυτή γίνεται από προξενιό και ποσοστά που η επιλογή αυτή γίνεται μετά από επιβολή της βούλησης των γονιών της κοπέλας. Βάση του δείγματος το μεγαλύτερο ποσοστό που παντρεύεται μετά από επιλογή των γονιών τους ανήκει στις τουρκογενείς, ενώ δεν υφίσταται καθόλου αντίστοιχο ποσοστό στις Αθίγγανες.

Ερώτηση επίσης της έρευνας ήταν εάν βγαίνουν μαζί με τους συζύγους τους πηγαίνοντας επισκέψεις σε φιλικά και συγγενικά σπίτια ή ακόμη εάν βγαίνουν μαζί σε καταστήματα , ταβέρνες και καφετέριες. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν

προκύπτει ότι οι μουσουλμάνες γυναίκες στην μεγάλη τους πλειοψηφία δεν πηγαίνουν στα διάφορα καταστήματα για να ψυχαγωγηθούν μαζί με τους συζύγους τους. Αντιθέτως βγαίνουν μαζί σε συγγενικά και φιλικά τους σπίτια.

Ένα θέμα που επίσης έχει σημασία ως προς τις δυνατότητες επιλογών που έχει σήμερα μία νέα κοπέλα είναι και η άποψη που έχουν οι ίδιες οι γυναίκες σχετικά με τις σπουδές των παιδιών τους. Έτσι βάση της έρευνας η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών όλων των φυλετικών ομάδων σε ποσοστό 99% επιθυμούν να σπουδάσουν όλα τα παιδιά τους και τα αγόρια και τα κορίτσια. Μόνο το 1% απάντησε στο σχετικό ερώτημα της έρευνας ότι θέλει να σπουδάσουν μόνο τα αγόρια, με την αιτιολογία ότι στη δική τους κοινωνία αυτό ισχύει.

Στην υπόθεση εάν η μουσουλμάνα γυναίκα συναποφασίζει μέσα στην οικογένειά της ως σημαντικός παράγοντας τέθηκε και το ερώτημα εάν οι γυναίκες θεωρούν ότι τα νιόπαντρα ζευγάρια μετά τον γάμο τους πρέπει να μένουν μόνα ή με τους γονείς ενός εκ των δύο και δη των γονέων του άνδρα. Τέθηκε το ερώτημα γιατί γνωρίζοντας καλά την περιοχή και τους ανθρώπους της έβλεπα τα νέα παιδιά μετά το γάμο τους να μένουν με τους γονείς του άνδρα, γι΄ αυτό θέλησα να διαπιστώσω πρώτον κατά πόσο αυτό ισχύει σήμερα και δεύτερον τι επιθυμούν οι ίδιες οι γυναίκες να γίνεται μετά το γάμο τους άσχετα εάν αυτό γίνεται ή όχι.

Από την ανάλυση των στοιχείων του ερωτηματολογίου αλλά και της συμμετοχικής παρατήρησης διαπιστώθηκε ότι υπάρχει σαφής διάθεση των γυναικών να μένουν οι νεόνυμφοι μόνοι τους και όχι μαζί με τα πεθερικά της νύφης. Όμως στην πραγματικότητα ένα πολύ σημαντικό ποσοστό , σχεδόν το μισό των εγγάμων γυναικών της έρευνας διαμένει από του γάμου τους μαζί με τα πεθερικά τους. Υπάρχουν βέβαια και οι γυναίκες που θεωρούν ότι αυτό πρέπει να γίνεται και είναι το σωστό, γιατί η νέα κοπέλα πρέπει να μάθει το νοικοκυριό από την πεθερά της. Ρωτώντας να μάθω εάν υπάρχουν και άλλοι λόγοι πέραν του εθίμου που ακόμη εν πολλοίς επικρατεί , διαπίστωσα ότι ο οικονομικός παράγοντας τις περισσότερες φορές επιτάσσει αυτήν την επιλογή. Η ανεργία και η οικονομική δυσπραγία του νέου ζευγαριού το οδηγεί στο να μένει μαζί με τους γονείς του άνδρα. Κάτι που η μεγαλύτερη ποσοστιαία μερίδα των γυναικών δεν το επιθυμεί, την δυσκολεύει μάλιστα γιατί εκείνη πλέον δεν αποφασίζει για τη ζωή της, το υπομένει όμως γιατί δεν έχει άλλες επιλογές.

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις οι νέες γυναίκες δεν συναποφασίζουν μέσα στην οικογένειά τους, αλλά ετεροκαθορίζονται από τις αποφάσεις των πεθερικών και δη μιας άλλης γυναίκας μεγαλύτερης. Μερικές φορές μάλιστα υφίστανται και άσχημη μεταχείριση υποκύπτοντας συνέχεια και αδιαμαρτύρητα στις αποφάσεις της πεθερά τους, έως τη στιγμή που το ζευγάρι ορθοποδήσει οικονομικά, οπότε φεύγει τις πλείστες των περιπτώσεων από το γονεϊκό σπίτι , έχοντας για τη συνέχεια λίγες σχέσεις μαζί του.

Ιδιαίτερο κομμάτι της εργασίας αποτελεί και το θέμα της μόρφωσης των μουσουλμάνων γυναικών σε σχέση με μία σειρά άλλων παραγόντων.

Από την έρευνα προκύπτουν και τα επίπεδα μόρφωσης των γυναικών του δείγματος αλλά και γενικότερα των τάσεων που υπάρχουν . Μεγαλύτερη αναλογική συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία έχουν οι Πομάκες σε σχέση με τις Αθίγγανες και τις τουρκογενείς. Έχουν παρακολουθήσει σε μεγαλύτερα ποσοστά τις υψηλότερες βαθμίδες εκπαίδευσης, από το λύκειο έως το πανεπιστήμιο, σε σύγκριση με τις δύο άλλες φυλετικές ομάδες. Βάση του δείγματος περισσότερες σε αριθμό ήταν και οι Πομάκες που φοίτησαν ή φοιτούν στο πανεπιστήμιο.

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο της έρευνας προκύπτει και από τα ποσοστά των αναλφάβητων γυναικών , οι περισσότερες των οποίων ανήκουν στις Αθίγγανες,

Συνολικά το ποσοστό των αναλφάβητων στις Αθίγγανες υπερβαίνει και τα δύο ποσοστά των άλλων ομάδων αθροιστικά. Στο δείγμα επίσης της έρευνας δεν υπάρχουν Αθίγγανες που να έχουν φοιτήσει σε μέρος του λυκείου ή να έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές του λυκείου. Ακόμη στην έρευνα δεν μπόρεσα να βρω καμία Αθίγγανη που να φοίτησε ή να φοιτά σε πανεπιστήμιο.

Οι γυναίκες της μειονότητας έχουν και συγκεκριμένες ενδυματολογικές επιλογές που καθορίζονται είτε από την κοινωνική τους συναναστροφή με τις <<άλλες>> γυναίκες του ευρύτερου κοινωνικού και γεωγραφικού χώρου όπου ζουν και εργάζονται, είτε από το βαθύ θρησκευτικό τους συναίσθημα, είτε από την επιβολή των απόψεων των ανδρών της οικογένειας, είτε από το ότι σκέφτονται ιδιαίτερα τα κοινωνικά σχόλια του συγγενικού και γειτονικού τους περιβάλλοντος, είτε από το μορφωτικό τους επίπεδο, είτε από το εάν έχουν οι ίδιες εργασία.

Έτσι βάση της έρευνας συνολικά σε όλο το δείγμα αυτής το δυτικό ντύσιμο επιλέγει το 14% των Αθιγγάνων γυναικών, το 17% των Πομάκων και το 15% των τουρκογενών. Αναλογικά το μεγαλύτερο ποσοστό των Πομάκων γυναικών ντύνεται με δυτικό ντύσιμο. Τον φερετζέ αναλογικά περισσότερο φορούν οι τουρκογενείς με μεγάλη διαφορά από τις δύο άλλες ομάδες.

Στην υπόθεση που θέσαμε στην έρευνα εάν οι ενδυματολογικές επιλογές που έχουν οι μουσουλμάνες γυναίκες επηρεάζονται από το μορφωτικό τους επίπεδο, φαίνεται ότι το σύνολο των μορφωμένων γυναικών της μειονότητας, επιλέγει το δυτικού τύπου ντύσιμο, άσχετα σε πιο γεωγραφικό σημείο της Δυτικής Θράκης και αν κατοικεί, σε πόλη ή σε χωριό πεδινό ή ορεινό. Στην έρευνα δεν κατέστη δυνατό να βρεθεί καμία μορφωμένη Αθίγγανη, οριοθετώντας ως μορφωμένη για την συγκεκριμένη εργασία την φοίτηση και σε ένα τμήμα του λυκείου. Συνεπώς η επικρατούσα τάση για το συγκεκριμένο θέμα είναι οι περισσότερο μορφωμένες γυναίκες να επιλέγουν ενδυματολογικά το λεγόμενο στην εργασία δυτικό ντύσιμο. Απαντάται θετικά συνεπώς και η υπόθεση το εάν υπάρχουν κοινές θέσεις και απόψεις στις μουσουλμάνες γυναίκες που έχουν ένα συγκεκριμένο μορφωτικό επίπεδο. Όπως θα δούμε και στην συνέχεια το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών της μειονότητας φαίνεται ότι προσδιορίζει άμεσα μία σειρά επιλογών τους σε διάφορους τομείς και προτιμήσεις. Υπάρχει σαφής τάση αυτοπροσδιορισμού τους σε μία σειρά καθημερινών και όχι μόνο επιλογών τους, που φαίνεται ότι για αυτή την ομάδα δεν επηρεάζεται από τον περίγυρο των υπολοίπων ομοεθνών τους.

Στην υπόθεση εάν υπάρχουν χαρακτηριστικά της μειονότητας που σήμερα θεωρεί παρωχημένα και που σε παλαιότερες γενιές ήταν θεμελιώδη, τα αποτελέσματα οδηγούν στο ότι οι μορφωμένες όλων των φυλετικών ομάδων δεν θεωρούν την εξωτερική ενδυμασία ως σημαίνον χαρακτηριστικό, αλλά ως παρωχημένο και ως στερούμενο σημασίας. Αντίθετα για όσες γυναίκες επιμένουν στον φερετζέ, το ντύσιμό τους αποτελεί τρόπο έκφρασης της διαφορετικότητάς τους.

Επίσης η επιλογή των συζύγων για ένα μεγάλο ποσοστό των γυναικών γίνεται σήμερα μετά από δική τους απόφαση, κάτι που δεν συνέβαινε στο παρελθόν, κατά τη διάρκεια του οποίου οι γυναίκες όφειλαν υποταγή στις αποφάσεις των γονιών τους. Αυτό το γεγονός αποτελεί ένα επίσης παρωχημένο χαρακτηριστικό της μειονότητας που σήμερα οι ίδιες οι γυναίκες έχουν σχεδόν αποπέμψει από τη ζωή τους.

Σημαντικό ζήτημα και σημείο έρευνας αποτέλεσε και η υπόθεση εάν το θρησκευτικό στοιχείο αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο στη δόμηση της ζωής της μουσουλμάνας γυναίκας. Από τα στοιχεία φαίνεται ότι αυτό παίζει τον δικό του ρόλο και ότι φροντίζουν οι γυναίκες να διατηρούν τις θρησκευτικές τους συνήθειες, όπως η συμμετοχή τους στις μεγάλες νηστείες του έτους. Την περίοδο του μπαϊραμιού διεξήχθη μέρος της έρευνας και σε σχετικές συζητήσεις που είχα μαζί τους, χωρίς

αυτό να καταγράφεται στο ερωτηματολόγιο, μου έλεγαν εάν νήστευαν ή όχι. Η μεγάλη πλειοψηφία όλων των μουσουλμάνων γυναικών νήστευε. Υπήρχαν βέβαια και κάποιες λίγες περιπτώσεις που δεν λειτουργούσαν κάτω από το θρησκευτικό τους καθήκον είτε από αδιαφορία, είτε επειδή εργαζόταν πολύ σκληρά όλη την ημέρα και δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν την ολοήμερη από οποιαδήποτε τροφή εγκράτεια. Η γενική πάντως τάση του συνόλου των μουσουλμάνων γυναικών της έρευνας είναι να ακολουθεί την θρησκευτική επιταγή της νηστείας. Όμως όπως και παραπάνω αναφέρθηκε η ενδυμασία αποτελεί επίσης στοιχείο θρησκευτικότητας, όπως οι αμόρφωτες ιδιαίτερα μουσουλμάνες το αντιλαμβάνονται. Γι΄ αυτό και οι μεγαλύτερες συνήθως σε ηλικία , τουρκογενείς και Αθίγγανες κυρίως, οι περισσότερες φορούν τον φερετζέ ως ένδειξη θρησκευόμενων γυναικών.

Ένα επίσης γεγονός που ενισχύει την άποψη ότι για τις μουσουλμάνες το θρησκευτικό στοιχείο αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο στη ζωή τους είναι και το ότι παραδοσιακά όταν ετοιμάζουν την προίκα των παιδιών τους σε είδη ρουχισμού, απαραιτήτως αγοράζουν και το ειδικό κιλιμάκι για την νύφη τους, ή για την κόρη τους πάνω στο οποίο υποχρεωτικά προσεύχονται μέσα στο σπίτι τους, ή στο τζαμί. Αυτό είναι κάτι που όλες οι γυναίκες το κάνουν, άσχετα εάν φορούν φερετζέ, καμπαρτίνα ή δυτικού τύπου ρούχα.

Για το θέμα της εργασίας η συντριπτική πλειοψηφία των μουσουλμάνων γυναικών έχει θετική άποψη, άσχετα εάν όταν απαντούσαν στο σχετικό ερώτημα εργαζόταν ή όχι. Από τις τρεις φυλετικές ομάδες οι Πομάκες είχαν δώσει καθολικά θετική απάντηση .Τα επικρατέστερα επαγγέλματα μεταξύ των μουσουλμάνων γυναικών όλων των φυλετικών ομάδων, ήταν οι εργάτριες και οι πωλήτριες. Οι περισσότερο μορφωμένες του δείγματος επιλέγουν τα επαγγέλματα του εμπόρου ή διάφορα άλλα επαγγέλματα που δεν αναφερόταν στη λίστα του ερωτηματολογίου της έρευνας. Οι γυναίκες με ανώτερη ή ανώτατη μόρφωση επιλέγουν να εργάζονται σε εργασία συναφή με το επιστημονικό πεδίο των σπουδών τους.

Θα πρέπει ιδιαίτερα να σημειωθεί ότι το σύνολο των μουσουλμάνων γυναικών πλην των μεγαλυτέρων σε ηλικία που δεν μπορούσαν να ανήκουν στο εργατικό δυναμικό, επιθυμούσε να εργαστεί. Τους βασάνιζε η ανεργία και επιζητούσαν τρόπους απασχόλησης ώστε να καλυτερεύσουν τη ζωή τους. Πολλές από αυτές μίλησαν για το «μέσο» που χρειάζεται να έχουν για να πιάσουν σίγουρη δουλειά σε καπνομάγαζο.<< Εάν δεν έχεις μέσο τότε σε παίρνουν για καμιά εικοσαριά μεροκάματα και μετά σε απολύουν. Όταν όμως έχεις μέσο δουλεύεις εκατόν εξήντα μεροκάματα το χρόνο.>> Το σύνολο των γυναικών ήθελε να εργαστεί ώστε να συνδράμει οικονομικά στο σπίτι του. Οι γυναίκες που πραγματικά έδιναν μάχη με την αντοχή τους ήταν όσες εργαζόταν στον αγροτικό τομέα, για τις οποίες δεν υπήρχε ούτε ωράριο, ούτε και οκτάωρο, παρόλα αυτά το έβλεπαν σαν μία αναγκαιότητα χωρίς την οποία δεν θα μπορούσαν να επιβιώσουν. Ο οικονομικός παράγοντας καθόριζε από την προσωπική και οικογενειακή τους ελευθερία και ανεξαρτησία έως και τις σπουδές ή όχι των παιδιών τους. Ως προσωπική και οικογενειακή ελευθερία και ανεξαρτησία νοείται η δυνατότητά τους να μένουν σε ανεξάρτητο σπίτι από τους γονείς του συζύγου, μακριά από τα πεθερικά και τις συνεχείς τους παρεμβάσεις που υφίστανται εφόσον το ζευγάρι μένει μαζί τους. Ο μόνος τρόπος να ζήσουν ξεχωριστά είναι κυρίως η οικονομική τους αυτοδυναμία, που έρχεται από την σίγουρη και συνεχή εργασία γεγονός πολύ δύσκολο για την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της Δυτικής Θράκης.

Ένα άλλο ζήτημα που έχει την δική του σημασία στην συμπεριφορά των γυναικών είναι και το οικονομικό επίπεδο στο οποίο διαβιούν. Ένας παράγοντας που φανερώνει την οικονομική δυνατότητα των νοικοκυριών στα οποία ζουν οι

μουσουλμάνες γυναίκες του δείγματος ήταν το εάν διαθέτουν οικογενειακό αυτοκίνητο και στη συνέχεια εάν οι ίδιες είναι οδηγοί, εάν πιστεύουν ότι οι γυναίκες γενικότερα πρέπει να γνωρίζουν να οδηγούν και το εάν επιθυμούν οι κόρες τους να μάθουν οδήγηση.

Οικογενειακό αυτοκίνητο διαθέτει το 50% του δείγματος. Αναλογικά το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει στις Πομάκες και το μικρότερο στις Αθίγγανες. Στις Αθίγγανες και τις τουρκογενείς υπάρχει μία συσχέτιση του ποσοστού που διαθέτουν αυτοκίνητο με την ηλικία τους. Τα ποσοστά ανεβαίνουν καθώς μεγαλώνουν και οι ηλικίες. Κάτι αντίστοιχο δεν συμβαίνει με τις Πομάκες του δείγματος.

Στο ερώτημα εάν οι γυναίκες πρέπει να γνωρίζουν οδήγηση ή όχι, στην πλειοψηφία τους απάντησαν ότι πρέπει να γνωρίζουν . Απόλυτα θετικές στο ερώτημα είναι οι Πομάκες. Αρνητικές απαντήσεις δόθηκαν μόνο από τις Αθίγγανες και μάλιστα των νεαρότερων ηλικιακών ομάδων.

Επίσης μετρήθηκε και το ποσοστό των γυναικών οδηγών του δείγματος που είναι το 26%. Το μικρότερο ποσοστό 5% ανήκει στις Αθίγγανες επί συνόλου 34% Αθιγγάνων γυναικών. Οι Πομάκες είναι οδηγοί σε ποσοστό 10% επί συνόλου 25% και οι τουρκογενείς είναι οδηγοί σε ποσοστό 12% επί συνόλου 41%. Αναλογικά το ψηλότερο ποσοστό οδηγών το έχουν οι Πομάκες του δείγματος.

Οι γυναίκες Πομάκες του δείγματος που γνωρίζουν οδήγηση αναλογικά είναι περισσότερες σε αριθμό από τις δύο άλλες φυλετικές ομάδες. Στις Πομάκες το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών που οδηγούν τελείωσε το λύκειο ή φοιτά ή αποφοίτησε από το πανεπιστήμιο. Στις Αθίγγανες το ποσοστό των οδηγών είναι το μικρότερο και των τριών ομάδων που εξετάζονται. Αυτές που οδηγούν πήγαν ορισμένες τάξεις ή αποφοίτησαν από το δημοτικό σχολείο. Στις τουρκογενείς γυναίκες οδηγοί βρίσκονται σε όλες τις μορφωτικές υποομάδες με αναλογικά περισσότερες στις πιο μορφωμένες.

Η πλειοψηφία των μουσουλμάνων γυναικών απάντησε θετικά επίσης στο ερώτημα εάν ήθελε να μάθουν να οδηγούν οι κόρες τους.

Συσχετίζοντας τους παράγοντες των ενδυματολογικών επιλογών των γυναικών με τον αριθμό των γυναικών οδηγών, τα στοιχεία που προκύπτουν δείχνουν ότι όλες οι γυναίκες πλην ενός ποσοστού 1%, που φορούσαν φερετζέ καμία τους δεν ήταν οδηγός, άσχετα εάν εργαζόταν ή όχι. Αυτό σημαίνει ότι η ενδυματολογική επιλογή του φερετζέ συντείνει επικουρικά μαζί και με άλλους παράγοντες στην αρνητική θέση των γυναικών αυτών στο να μάθουν να οδηγούν.

Από τις γυναίκες που προτιμούσαν το δυτικό ντύσιμο, το 22% ήταν οδηγοί και το 18% δεν ήταν. Εάν το ίδιο γίνει για τις δύο ομάδες των Πομάκων και των τουρκογενών, τότε τα ποσοστά μεταβάλλονται σε 19% ποσοστό οδηγών και 13% ποσοστό μη οδηγών. Το μικρότερο ποσοστό οδηγών υπάρχει στις Αθίγγανες.

Συσχετίζοντας τους παράγοντες της ενδυμασίας, της εργασίας και της γυναίκας οδηγού, προκύπτει ότι στις Πομάκες ο παράγοντας ντύσιμο φαίνεται ότι επηρεάζει το ποσοστό των οδηγών περισσότερο από ότι η εργασία. Στις τουρκογενείς η ενδυματολογική τους προτίμηση φαίνεται ότι έχει άμεσο αντίκτυπο και στη διάθεσή τους να μάθουν ή όχι να οδηγούν, με την έννοια ότι όσες επιλέγουν να φορούν τον φερετζέ αδιαφορούν και για μία σειρά θεμάτων της καθημερινότητας που στις υπόλοιπες χριστιανές γυναίκες του ίδιου γεωγραφικού χώρου θεωρούνται δεδομένα. Όσες από αυτές προτιμούν να ντύνονται με οιονδήποτε άλλο τρόπο εκτός του φερετζέ είναι οδηγοί σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό παρά όσες φορούν φερετζέ. Ενώ δεν φαίνεται να υπάρχει τόση μεγάλη συσχέτιση μόνου του γεγονότος εάν οι γυναίκες εργάζονται εκτός σπιτιού και εξ αυτού του λόγου να γνωρίζουν και οι περισσότερες

από αυτές να οδηγούν. Μεγαλύτερα ποσοστά βρίσκονται στον συσχετισμό της ενδυμασίας με την οδήγηση και όχι της εργασίας με την οδήγηση.

Φαίνεται ότι όσες γυναίκες της μειονότητας φορούν φερετζέ επιδιώκουν τρόπον τινά να τονίζουν την ιδιαιτερότητα την εθνοτική και πολιτιστική στην οποία ανήκουν και τα θρησκευτικά τους χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν με την συγκεκριμένη ενδυματολογική επιλογή. Αυτό δεν γίνεται πάντα κατόπιν συνειδητοποιήσεως του θέματος, αλλά πλείστοι άλλοι παράγοντες τους επέβαλαν την συγκεκριμένη ενδυμασία, χωρίς καν να τις ρωτήσουν. Σε σχετικό ερώτημα εάν θα ήθελαν να μην φορούν την μαντίλα όσες από αυτές την φορούσαν απάντησαν αρνητικά, αιτιολογώντας την απάντησή τους για λόγους είτε θρησκευτικούς, είτε γιατί έτσι συνήθισαν πλέον, είτε γιατί τόνιζαν τον μεγάλο σχολιασμό που θα δημιουργούσαν με μια τέτοια κίνηση κάτι που αν μη τι άλλο δεν θα ήθελαν.

Σχετικά με την υπόθεση που τέθηκε στην έρευνα για το αν η μουσουλμάνα γυναίκα νιώθει ότι ανήκει σε ένα διαφορετικό κοινωνικό σύνολο, με ιδιαίτερα εθνοτικά, πολιτιστικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά που οφείλει να διατηρήσει, διαπιστώθηκε ότι η ομάδα των γυναικών που ντύνεται με φερετζέ επιδιώκει για πολλούς λόγους, συνειδητά ή όχι, να δείχνει αυτήν την διαφορετικότητά της. Επιδίωξή της είναι να μην επηρεάζεται από τη γενική ενδυματολογική συμπεριφορά των υπολοίπων χριστιανών γυναικών. Το ίδιο όμως δεν συμβαίνει με τις μουσουλμάνες και ιδαίτερα τις Πομάκες που ντύνονται με δυτικό τρόπο. Νιώθουν ότι η εξωτερική εμφάνιση πρέπει να αρέσει και στις ίδιες και ότι η θρησκευτικότητά τους δεν φαίνεται από το αν φορούν ή όχι τον φερετζέ. Θεωρούν οι περισσότερες ότι δεν υπάρχει ουσιαστικά λόγος να ξεχωρίζουν ενδυματολογικά φορώντας κάτι που δεν τους αρέσει. Ανάλογες τοποθετήσεις έγιναν ιδιαίτερα από τις Πομάκες όλων σχεδόν των ηλικιών και από γυναίκες και των δύο άλλων φυλετικών ομάδων , χωρίς όμως να έχουν την μεγάλη σιγουριά των Πομάκων.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το υψηλότερο ποσοστό οδηγών παρουσιάζεται στις περισσότερο μορφωμένες γυναίκες της μειονότητας, ακόμη και στις Αθίγγανες, που στο δείγμα της παρούσας εργασίας δεν υπάρχει καμία που να φοίτησε ή να αποφοίτησε από το λύκειο ή να έχει κάνει πανεπιστημιακές σπουδές, αυτές που γνωρίζουν να οδηγούν φοίτησαν έστω και σε τμήμα του δημοτικού ή αποφοίτησαν από αυτό. Δεν υπάρχει καμία αναλφάβητη Αθίγγανη που να γνωρίζει να οδηγεί.

Ο παράγοντας της μόρφωσης φαίνεται ότι επηρεάζει σχεδόν όλες τις υπόλοιπες επιλογές ζωής των μουσουλμάνων γυναικών. Από την ηλικία που αυτές θεωρούν ως ιδανική ηλικία γάμου, το πώς οι ίδιες θα επιλέξουν τον μέλλοντα σύζυγό τους, την επαγγελματική τους σταδιοδρομία έως και τις ενδυματολογικές τους επιλογές και βεβαίως πολλούς άλλους τομείς της καθημερινότητάς τους,.

Στον κοινωνικό χώρο που κατοικεί η μουσουλμάνα γυναίκα συμβιώνει δίπλα-δίπλα με τις χριστιανές του ίδιου χώρου και στις πλείστες των περιπτώσεων συναναστρέφεται με ποικίλους τρόπους μαζί τους. Στην υπόθεση εάν η επικοινωνία με τις <<άλλες>> γυναίκες είναι εύκολη, διαπιστώθηκαν ενδιαφέροντα συμπεράσματα.. Στις περιπτώσεις της συμμετοχικής παρατήρησης της έρευνας φάνηκε ότι και οι τρεις γυναίκες που συμμετείχαν σε αυτήν, είχαν καλές σχέσεις με τις χριστιανές του ίδιου γεωγραφικού χώρου. Ιδιαίτερα φιλικές σχέσεις με αρκετές χριστιανές γυναίκες είχε η Πομάκα της έρευνας και ακολουθούσε κοινωνικά η Αθίγγανη. Η τουρκογενής είχε λιγότερες κοινωνικές σχέσεις με τις <<άλλες>> γυναίκες. Ένας λόγος και αποτέλεσμα μαζί θα μπορούσε να είναι το ότι τα ελληνικά της δεν ήταν πολύ καλά.

Αλλά η εύκολη επικοινωνία με τις»άλλες» γυναίκες φαινόταν και σε όλη τη διάρκεια της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων της έρευνας, όπου η διάθεση της

συμμετοχής ή η δυσπιστία και ο φόβος έδειχνε την ευκολία ή όχι αυτής της σχέσης. Είναι αλήθεια ότι όσες είχαν στον γειτονικό τους περίγυρο χριστιανές ήταν πολύ εξοικειωμένες και φιλικές. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι οι υπόλοιπες είχαν άρνηση και δεν επιθυμούσαν την επικοινωνία. Ιδιαίτερα οι Πομάκες που κατοικούσαν στην πόλη της Ξάνθης φαίνεται να έχουν αναπτύξει πολύ περισσότερες επικοινωνιακές σχέσεις με τις χριστιανές του ίδιου γεωγραφικού χώρου. Αυτό δεν είναι το ίδιο εμφανές για τις τουρκογενείς της πόλης της Κομοτηνής που έχουν πιο ισχυρούς ενδοιασμούς για να θελήσουν να επικοινωνήσουν με κάποια «άλλη», λόγω και της μη καλής γνώσης των ελληνικών τους. Οι Αθίγγανες της Αλεξανδρούπολης και του Διδυμοτείχου αναπτύσσουν φιλικές σχέσεις με τις χριστιανές, αλλά σε περιορισμένη κλίμακα.

Ένας τομέας που επεδίωξε η έρευνα να γνωρίσει ήταν η παρακολούθηση των τάσεων της μόδας από τις μουσουλμάνες γυναίκες και εάν αυτή είναι αντικείμενο του ενδιαφέροντός τους στην καθημερινότητά τους. Η επιλογή της μόδας έγινε επειδή γενικά οι ενδυματολογικές τάσεις αποτελούν αγαπημένο θέμα στο σύνολο των χριστιανών γυναικών του ίδιου κοινωνικού χώρου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αν και η Δυτική Θράκη βρίσκεται γεωγραφικά μακριά από τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας εν τούτοις διαθέτει εξαιρετική αγορά, με μεγάλα καταστήματα και πολλούς επώνυμους οίκους μόδας, που διατηρούνται λόγω της οικονομικής δυνατότητας των εκεί κατοίκων και της τάσης των γυναικών να ακολουθούν τις επιταγές της μόδας.

Βάση των στοιχείων που προέκυψαν από την έρευνα η πλειοψηφία του 76% του συνόλου του δείγματος παρακολουθεί την μόδα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το ποσοστό των Αθιγγάνων γυναικών που δεν ακολουθεί την μόδα για οποιονδήποτε λόγο είναι ίσο με το άθροισμα των ποσοστών των δύο άλλων φυλετικών ομάδων που επίσης δεν παρακολουθούν την μόδα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το σύνολο των μορφωμένων γυναικών της έρευνας προτιμούσε ενδυματολογικά το δυτικό ντύσιμο και μάλιστα φανατικά παρακολουθούσε τις εξελίξεις της μόδας.

Ακόμη σε ένα υψηλό ποσοστό της τάξης του 82% του συνόλου των μουσουλμάνων γυναικών, αρέσει τα χρυσαφικά. Υψηλότερη τάση για τα χρυσαφικά φαίνεται να έχουν οι τουρκογενείς του δείγματος. Στο ερωτηματολόγιο υπήρξαν ανάλογα ερωτήματα για τα χρυσαφικά επειδή ο χρυσός για την μουσουλμάνα γυναίκα έχει πολλαπλή σημασία. Σε παλιότερες εποχές χωρίς να αποκλείονται και σημερινές περιπτώσεις όταν κάποια γυναίκα την χώριζε ο άνδρας της τότε αυτή μπορούσε να πάρει μαζί της φεύγοντας μόνο ότι η ίδια φορούσε επάνω της, για τον λόγο αυτό φορούσε πάντοτε επάνω της σχεδόν όλα τα χρυσαφικά της. Τα χρυσαφικά της προερχόταν είτε από την προίκα της , είτε από αγορές που έκανε η ίδια στη διάρκεια του γάμου της. Έτσι τα χρυσαφικά και στις ημέρες μας έχουν τον δικό τους συμβολισμό. Λέγοντας χρυσαφικά οι μουσουλμάνες της μειονότητας εννοούν τις απλές βέργες βραχιόλια και τις χωρίς ιδιαίτερα σχέδια αλυσίδες λαιμού, γιατί τα χρυσαφικά αυτά δεν έχουν σαν πρώτο τους σκοπό την ομορφιά και την επίδειξη, αλλά την εξαργύρωσή τους σε περίπτωση που η γυναίκα βρεθεί μόνη της μετά από διαζύγιο, ή στην περίπτωση που η οικογένειά της θα περνά μία εξαιρετική οικονομική κρίση θα πουληθούν για την επιβίωση απέναντι στους χαλεπούς καιρούς.

Ένα επίσης σημαντικό θέμα είναι και η θέση των μουσουλμάνων γυναικών της μειονότητας σχετικά με έναν πολύ παλιό και απαρχαιωμένο θεσμό για τις σύγχρονες κοινωνίες, τον θεσμό της προίκας . Συνολικά οι μουσουλμάνες γυναίκες της Δυτικής Θράκης φαίνεται ότι αποδέχονται την προίκα σε όποιο μορφωτικό επίπεδο και αν ανήκουν και σε όποιο σημείο της Θράκης και εάν κατοικούν. Το μεγαλύτερο ποσοστό 27% των θετικών απαντήσεων το έχουμε στις Αθίγγανες σε συνολικό

ποσοστό 34% επί του συνόλου του δείγματος, ακολουθούν με ποσοστό 31% οι τουρκογενείς σε ποσοστό επί του δείγματος 41% και έπονται με ποσοστό 16% οι Πομάκες σε συνολικό τους ποσοστό 25%.

Βέβαια η τάση που φαίνεται να υπάρχει στις πιο μορφωμένες γυναίκες της μειονότητας είναι να μην αποδέχονται απόλυτα το θεσμό της προίκας. Εάν όμως στις θετικές απαντήσεις προστεθούν και όσες δεν απορρίπτουν απόλυτα τον θεσμό, τότε τα ποσοστά μοιράζονται ισομερώς. Στις Πομάκες δεν έχουμε καμία απόλυτα θετική απάντηση, ενώ στις τουρκογενείς τα ναι και τα όχι φαίνεται να μοιράζονται.

Από την έρευνα φαίνεται να επαληθεύεται η υπόθεση ότι υπάρχουν κοινές απόψεις των πιο μορφωμένων γυναικών της μειονότητας ανεξάρτητα από το σε ποια φυλετική ομάδα αυτές ανήκουν. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι η μόρφωση συμβάλλει στον μεγαλύτερο συγχρωτισμό των γυναικών της μειονότητας με τις άλλες χριστιανές γυναίκες του ίδιου γεωγραφικού χώρου μέσα από ένα σύνολο περισσότερων επιλογών και δυνατοτήτων.

Βέβαια στο σύνολο των γυναικών υπήρχε η πεποίθηση ότι χρειάζεται οπωσδήποτε να έχουν ετοιμάσει είτε για τα αγόρια τους είτε για τα κορίτσια τους τα ασπρόρουχα για τον μελλοντικό τους γάμο. Μια πολύ παλιά συνήθεια που επικρατεί και στις χριστιανές του ίδιου γεωγραφικού χώρου. Δηλαδή αγοράζουν από όταν τα παιδιά τους είναι μικρά σεντόνια, μαξιλαροθήκες, κουβέρτες, πετσέτες, εσώρουχα, νυχτικιές, πιζάμες, κάλτσες, μπλούζες, για όταν αυτά παντρευτούν. Αγοράζουν και δώρα ρούχα ένδυσης για τη νύφη ή τον γαμπρό τους ανάλογα εάν έχουν γιο ή κόρη. Τα ψωνίζουν λίγα- λίγα ανάλογα την οικονομική δυνατότητα που οι ίδιες έχουν κάθε φορά. Αυτή η πρακτική είναι επιβεβλημένη σχεδόν για όλες, ανεξάρτητα εάν πιστεύουν ή όχι στην αναγκαιότητα του θεσμού της προίκας.

Μία επίσης σημαντική υπόθεση στη συγκεκριμένη εργασία ήταν και το εάν η διαμόρφωση της ταυτότητάς της μουσουλμάνας γυναίκας επηρεάζεται από τον τρόπο ζωής του γενικού συνόλου ή παίζει ρόλο για την ίδια η παράδοση και η πολιτιστική της κληρονομιά. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν σε σχετικό ερώτημα εάν θα ήθελαν να μην φορούν μαντίλα στο κεφάλι όσες από αυτές την φορούσαν είτε καθημερινά είτε μόνο την περίοδο του μπαϊραμιού απάντησαν δύο κυρίως λόγους που το κάνουν αυτό. Πρώτον επειδή το υπαγορεύει η θρησκεία τους και δεν μπορούν να κάνουν τίποτα άλλο παρά να υπακούουν σε αυτήν και δεύτερον επειδή θα σχολιαστούν δυσμενώς από τις υπόλοιπες ομόθρησκές τους εάν βγάλουν την μαντίλα. Πολλές μάλιστα από αυτές μου είπαν ότι την μαντίλα την φορούν μόνο στην περιοχή της κατοικίας τους και όχι όταν πηγαίνουν ταξίδι μακριά από αυτή. << Μόλις βλέπω από μακριά το χωριό, αμέσως την φορώ>>, μου είπε φοιτήτρια ελληνικού πανεπιστημίου και βέβαια δεν ήταν η μόνη. <<Όταν έμενα στην Αθήνα δεν φορούσα ούτε φερετζέ, αλλά ούτε και μαντίλα, μόνο τώρα που είμαι εδώ δεν μπορώ να κάνω διαφορετικά και ντύνομαι έτσι. Τι να κάνω, δεν μπορώ να κάνω τίποτα , αν τα βγάλω όλες θα με σχολιάζουν...>> Είναι μεγάλης σημασίας για τις λιγότερο μορφωμένες μουσουλμάνες και δη τις Αθίγγανες και ακολούθως τις τουρκογενείς ο κοινωνικός τους και συγγενικός τους περίγυρος. Πολλές δικές τους συμπεριφορές ετεροκαθορίζονται από τα κοινωνικά και θρησκευτικά τους πρέπει, χωρίς να υπάρχει αυτόβουλη διάθεση πρακτικής εφαρμογής των όσων πράττουν. Οι Πομάκες φαίνονται λιγότερο προσκολλημένες στα θρησκευτικά τους καθήκοντα και αυτό καταδεικνύεται μέσα από ένα σύνολο απαντήσεων που έδωσαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας. Ένας σημαντικός λόγος γι ΄αυτό είναι και το γεγονός ότι οι Πομάκες είναι αναλογικά περισσότερο μορφωμένες από τις υπόλοιπες ομόθρησκες τους.

Ένα στοιχείο που φαίνεται επίσης να προσδιορίζει τις τηλεοπτικές τους προτιμήσεις είναι επίσης το μορφωτικό τους επίπεδο. Η επιλογή του είδους της

τηλεόρασης που οι γυναίκες επιλέγουν να δουν συναρτάται από την μόρφωση και διαφοροποιείται στις τρεις φυλετικές ομάδες .Συγκεκριμένα οι Πομάκες στη συντριπτική τους πλειοψηφία παρακολουθούν ελληνική τηλεόραση με ένα ιδιαίτερα μικρό ποσοστό να βλέπει τουρκική. Στις τουρκογενείς τα ποσοστά σχεδόν μοιράζονται με πρώτη επιλογή την τουρκική τηλεόραση. Από τις Αθίγγανες το ένα τρίτο βλέπει μόνο ελληνική και τα δύο τρίτα παρακολουθούν τουρκική τηλεόραση. Τα ποσοστά επιλογής ανάμεσα στις δύο τηλεοράσεις αρχίζουν από την πρώτη ηλικιακή ομάδα να είναι ίσα και ανεβαίνοντας οι ηλικίες αυξάνει έως και στο τριπλάσιο το ποσοστό των Αθιγγάνων γυναικών που παρακολουθεί την τουρκική τηλεόραση.

Ένας μεγάλος λόγος όπως και οι ίδιες οι γυναίκες της κατηγορίας αυτής μου ανέφεραν είναι η μη καλή γνώση των ελληνικών τους. Ως αιτία αναφέρθηκαν ιδιαίτερα η κακή οικονομική κατάσταση των γονιών τους, παρά την θέληση που οι ίδιες εξέφραζαν να πάνε στο σχολείο.

Από τις Πομάκες μόνο οι πιο μεγάλες ηλικίες βλέπουν τουρκική τηλεόραση, γιατί επίσης δεν γνωρίζουν και δεν καταλαβαίνουν ελληνικά.

Από τις τουρκογενείς των μικρών ηλικιών η ελληνική τηλεόραση επικρατεί ως επιλογή. Εκεί που τα ποσοστά αλλάζουν συντριπτικά , είναι στις γυναίκες άνω των 46 χρονών, όπου η τουρκική τηλεόραση επικρατεί σε εξαπλάσιο ποσοστό από την ελληνική. Και στις περιπτώσεις αυτές ο κυριότερος λόγος είναι η μη γνώση ελληνικών. Σε αυτό το ποσοστό ανήκουν και οι αναλφάβητες ή αυτές που πήγαν μόνο λίγες τάξεις στο δημοτικό σχολείο, γυναίκες.

Στις συζητήσεις που είχα μαζί τους οι περισσότερες μου ανέφεραν ότι οι πόλεμοι που υπήρχαν στην παιδική τους ηλικία και η μεγάλη φτώχια έγιναν οι αιτίες να μην μάθουν γράμματα και συνεπώς να μη γνωρίζουν να μιλούν και να καταλαβαίνουν καθόλου σχεδόν ελληνικά. Μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση που οι περισσότερες το έλεγαν αυτό με μεγάλη θλίψη και στεναχώρια.

Ως προς τις τηλεοπτικές τους προτιμήσεις οι Αθίγγανες δεν φαίνεται να έχουν κάποια συγκεκριμένη επιλογή στα τηλεοπτικά προγράμματα, ενώ στις Πομάκες και τις τουρκογενείς την υψηλότερη τηλεθέαση την δίνουν στα σήριαλ.

Βάση των ανωτέρω προκύπτει ότι οι μουσουλμάνες της μειονότητας έχουν πολύ δρόμο να διανύσουν για να αποκτήσουν την οικονομική και κοινωνική τους ανεξαρτησία. Βέβαια φαίνεται ότι υπάρχει σαφής διαφοροποίησή των νεοτέρων από τις μεγαλύτερες ηλικίες σε βασικούς τομείς της ζωής τους. Ιδιαίτερο παράγοντα γι' αυτό αποτελεί η μόρφωση που σήμερα παρέχεται σε μεγαλύτερο βαθμό απ'ότι στο παρελθόν. Οι γυναίκες της μειονότητας σπουδάζουν σε μεγαλύτερο ποσοστό απ΄ ότι σε παλιότερα χρόνια. Η μεταβλητή της μόρφωσης συντείνει με τη σειρά της σε τροποποιήσεις της συμπεριφοράς τους στον τομέα της εργασίας, της οικονομικής ανεξαρτησίας και των δυνατοτήτων που έχουν στις προσωπικές τους επιλογές. Η τύχη και η ζωή τους φαίνεται να έρχεται περισσότερο στα χέρια τους, αν και ακόμη δεν μπορούμε να αναφερόμαστε σε πλειοψηφικές τάσεις προς την κατεύθυνση αυτή.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις δεν έχουν την ίδια αντιστοιχία στον ίδιο βαθμό και στις τρεις φυλετικές ομάδες. Οι Πομάκες βρίσκονται στην πλεονεκτικότερη θέση από την πλευρά της μόρφωσης, της εργασίας, των προσωπικών επιλογών. Έπονται οι τουρκογενείς και στην τελευταία θέση ακολουθούν οι Αθίγγανες, οι οποίες υπολείπονται πολύ από τις υπόλοιπες ομόθρησκές τους.

Σημαντικός παράγοντας για την επαγγελματική καταξίωση των γυναικών της μειονότητας είναι και η καλή γνώση ελληνικών. Το θέμα αυτό λειτουργεί καταλυτικά τόσο για τις σπουδές τους σε ελληνικά σχολεία και πανεπιστήμια, αλλά και στη συνέχεια στην εξεύρεση εργασίας ανάλογης των δυνατοτήτων τους. Η μόρφωση

επίσης καθορίζει άμεσα τις ενδυματολογικές τους προτιμήσεις και τις οδηγεί προς δυτικού τύπου ρούχα. Ειδικότερα θα λέγαμε εάν η ελληνική πολιτεία επιθυμεί τον μεγαλύτερο συγχρωτισμό και την ώσμωση χριστιανών και μουσουλμάνων, αλλά και να βοηθήσει την μερίδα αυτή του ελληνικού λαού θα πρέπει να τις βοηθήσει με μία σειρά θεσμικών μέτρων ώστε να μπορούν να σπουδάσουν. Θεσμικά μέτρα και ενίσχυση των μειονοτικών σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από εκπαιδευτικούς που οι ίδιοι επιθυμούν να διδάξουν στα σχολεία αυτά. Εξάλλου ο νόμος για την εισαγωγή των μουσουλμανοπαίδων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση φαίνεται ότι αποδίδει ολοένα και περισσότερο, μιας και όλο και μεγαλύτερος αριθμός νέων της μειονότητας επιλέγει να σπουδάσει σε ελληνικά πανεπιστήμια παρά να φεύγει στην Τουρκία για τον σκοπό αυτό.

Ο τομέας της εργασίας και η αυξημένη ανεργία στην περιοχή της Δυτικής Θράκης συμβάλλει στο να μην έχουν πολλές δυνατότητες και επιλογές οι γυναίκες στο να φτιάξουν τη ζωή τη δική τους αλλά και της οικογένειάς τους. Όμως πέρα από τους παράγοντες που αναφέρθηκαν και είναι εξωγενείς ως προς την μειονότητα τα πιστεύω και την κουλτούρα της, υπάρχουν και ενδογενείς παράγοντες που λειτουργούν ως τροχοπέδη στις προσπάθειες των γυναικών για προσωπική και κοινωνική καταξίωση και ανεξαρτησία. Ο τομέας της θρησκείας και ιδιαίτερα ο θρησκευτικός φανατισμός πολλών μουφτήδων λειτουργεί ως εμπόδιο σε μία σειρά επιλογών των γυναικών. Η ενδυμασία που επιβάλλει, η θέση της γυναίκας μέσα στην οικογενειακή δομή, η επιλογή του συζύγου της , η μετά από ένα διαζύγιο θέση της έναντι των περιουσιακών της στοιχείων, καθορίζουν μία μειονεκτική θέση για την ίδια την γυναίκα της μειονότητας έτσι όπως μέχρι πριν κάποια χρόνια και εν πολλοίς και σήμερα κάποιοι άτυποι ή και τυπικοί θρησκευτικοί και εθιμικοί κανόνες την προσδιορίζουν. Παρωχημένα για την υπόλοιπη κοινωνία έθιμα, όπως η προίκα και η συμβίωση μετά το γάμο με τους γονείς του άνδρα, βρίσκουν ακόμη αποδοχή από τις μουσουλμάνες γυναίκες και δη τις λιγότερο μορφωμένες εξαιτίας οικονομικών και θρησκευτικών παραγόντων.

Βέβαια υπάρχουν και οι εξαιρέσεις των ανωτέρω που απλώς επιβεβαιώνουν τον κανόνα ότι απαιτούνται πολλά για να έχει η μουσουλμάνα γυναίκα της Δυτικής Θράκης μια πιο ισότιμη με τον άνδρα συμπεριφορά και η θέση της στην κοινωνική σύνθεση της μειονότητας να γίνει πιο λειτουργική και επωφελής για την ίδια και το μέλλον της.

Περίληψη

Το κεφάλαιο Δ πληροφορεί αρχικά για τα γενικά πληθυσμιακά στοιχεία του γεωγραφικού χώρου της Δυτικής Θράκης. Ενημερώνει για τις οικιστικές συνθήκες ζωής των μουσουλμάνων γυναικών, την οικογενειακή τους ζωή και κάνει μία γενική αναφορά στις ενδυματολογικές τους επιλογές.

Ακόμη σε αυτό γίνεται καταγραφή σε ειδικούς πίνακες των αλληλοσυσχετισμών δύο, τριών και τεσσάρων μεταβλητών που προέκυψαν από την σύνταξη των ερωτηματολογίων και ακολουθεί ανάλυση αυτών.

Επίσης καταγράφονται οι σημαντικότερες διαπιστώσεις από την εφαρμογή της ποιοτικής μεθόδου της συμμετοχικής παρατήρησης, ανά περίπτωση και για τις τρεις γυναίκες μαζί με τις οποίες εφαρμόστηκε.

Τα συμπεράσματα της έρευνας καλύπτουν το σύνολο της ποσοτικής και ποιοτικής μεθόδου που εφαρμόστηκε για τη συλλογή των στοιχείων και αποτελούν τον σκοπό της όλης εργασίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. **ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.**
2. **ΧΑΡΤΕΣ.**
3. **ΣΤΙΓΜΕΣ ΖΩΗΣ (ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ).**
4. **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ΕΛΛΗΝΙΚΗ-ΞΕΝΗ).**

Ερωτηματολόγιο

Έρευνα με θέμα :

«Η θέση της γυναίκας στην κοινωνική σύνθεση της μουσουλμανικής μειονότητας»

Ερευνητής: Δήμητρα Ακριτίδου

Α. Προσωπικά στοιχεία

1. Όνομα.....
   Επώνυμο.....

2. Τι ηλικία έχετε
   1. 14 έως 18 ☐
   2. 19 έως 25 ☐
   3. 25 έως 35 ☐
   4. 35 έως 45 ☐
   5. 46 και πάνω ☐

3. Έχετε πάει σχολείο
   1. Ναι ☐
   2. Όχι ☐

3α (Εάν ναι) Μέχρι ποια τάξη;
   1. Δεν τελειώσατε το δημοτικό ☐
   2. Τελειώσατε το δημοτικό ☐
   3. Δεν τελειώσατε το γυμνάσιο ☐
   4. Τελειώσατε το γυμνάσιο ☐
   5. Δεν τελειώσατε το λύκειο ☐
   6. Τελειώσατε το λύκειο ☐
   7. Μπήκατε στο παν/μιο ☐
   8. Τελειώσατε το παν/μιο ☐
   9. Κάνατε μεταπτυχιακές σπουδές ☐

3β (Εάν όχι) για ποιο λόγο;
.....
.....
.....

4. Σε ποια κατηγορία μουσουλμανικής θρησκείας ανήκετε;
.....

5. Σε ποιο χωριό γεννηθήκατε;
.....

6. Σε ποια περιοχή κατοικείτε;
.....

Β. Οικογενειακή ζωή

7. Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση
   1. Άγαμη ☐
   2. Παντρεμένη ☐
   3. Διαζευγμένη ☐
   4. Χήρα ☐

8. Σε τι ηλικία παντρευτήκατε;
.....

9. Έχετε παιδιά;
   1. Ναι ☐
   2. Όχι ☐ → Προχωρήστε στην 10

9α . (Αν ναι) Αριθμός παιδιών
   1. Αγόρια ....
   2. Κορίτσια ....

10. Πιστεύετε ότι τα ζευγάρια πρέπει να κάνουν πολλά παιδιά;
   1. Ναι ☐
   2. Όχι ☐

11. Πόσα παιδιά νομίζετε ότι είναι ιδανικός αριθμός για μια οικογένεια ;
.....

12. Θα αφήνατε τα παιδιά σας να απασχοληθούν σε παιδικό σταθμό ή νηπιαγωγείο;
   1. Ναι ☐ → Προχωρήστε στην 13
   2. Όχι ☐

12α. (Εάν όχι) Για ποιο λόγο;
.....

13. Θέλετε τα παιδιά σας να σπουδάσουν;
   1. Ναι και τα αγόρια και τα κορίτσια ☐
   2. Ναι, μόνο τα αγόρια ☐
   3. Ναι, μόνο τα κορίτσια ☐
   4. Ούτε τα αγόρια, ούτε τα κορίτσια ☐

13α.. Εάν όχι τα κορίτσια, για ποιο λόγο;
.....
.....
.....

14. Ντύνεστε με παραδοσιακό τρόπο;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐ → Προχωρήστε στην 15
3. Μερικές φορές ☐

14α.. Θα θέλατε να μην φοράτε μαντίλα στο κεφάλι;

1. Ναι
2. Όχι
3. Άλλο

15. Παλιότερα οι γονείς διάλεγαν τους συζύγους των παιδιών τους. Σήμερα συνεχίζει να συμβαίνει αυτό;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐
3. Μερικές φορές. Εξηγείστε τι εννοείτε; ☐

.....
.....
.....

16. Παίζετε με τα παιδιά σας;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐
3. Μερικές φορές ☐

17. Ο σύζυγος σας παίζει;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐ → Προχωρήστε στην 18
3. Σπάνια ☐

17α.. (Εάν ναι) Ποια παιχνίδια ή τι είδους παιχνίδια;

.....
.....

Γ. Επαγγελματικά

18. Ορισμένοι πιστεύουν ότι οι γυναίκες θα πρέπει να δουλεύουν και έξω από το σπίτι (αμειβόμενη εργασία), άλλοι πιστεύουν ότι οι γυναίκες πρέπει να παραμένουν στο σπίτι και να ασχολούνται με τις εργασίες του σπιτιού. Εσείς τι άποψη έχετε;

.....
.....
.....
.....
.....

19. Εργάζεστε (εκτός σπιτιού);

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐ → Προχωρήστε στην 19β

19α. (Εάν ναι) Είστε ικανοποιημένοι από το είδος της εργασίας σας;

1. Πολύ ικανοποιημένη ☐
2. Αρκετά ικανοποιημένη ☐
3. Λίγο ικανοποιημένη ☐
4. Καθόλου ικανοποιημένη ☐

19β. (Εάν όχι) Θα θέλατε να εργάζεστε;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐ → Προχωρήστε στην 21

19γ. Τι εργασία θα σας άρεσε να κάνετε;

.....
.....
.....

20. Εκφράσατε την επιθυμία σας να εργαστείτε στους γονείς σας;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐

20α. (Εάν ναι) Πως εκείνοι αντέδρασαν;

.....
.....
.....

20β. (Εάν όχι) Για ποιο λόγο;

.....
.....
.....

Δ. Κοινωνικές εκδηλώσεις – συνήθειες.

21. Σε ποια ηλικία νομίζετε ότι πρέπει να παντρεύεται μία γυναίκα;
.....

22. Ποια είναι η άποψή σας για το θεσμό της προίκας;
.....
.....
.....
.....

23. Ορισμένοι θεωρούν ότι το νέο ζευγάρι (το νιόπαντρο) πρέπει να ανοίγει καινούριο σπιτικό και να ζει μόνο του.
Άλλοι πιστεύουν ότι το ζευγάρι θα πρέπει να συνεχίζει τη ζωή του μαζί με τους γονείς του ενός συζύγου . Εσείς τι γνώμη έχετε;
.....
.....
.....
.....

23α. (Εάν συμφωνεί με το δεύτερο μέρος της διατύπωσης). Με ποιους γονείς πρέπει να μένει το νέο ζευγάρι , του άνδρα ή της γυναίκας;
.....
.....

24. Το αυτοκίνητο ως μέσο εξυπηρέτησης χρειάζεται στο σπίτι;
1. Ναι ☐
2. Όχι ☐
3. Μερικές φορές ☐

25. Οι γυναίκες θα πρέπει να γνωρίζουν να οδηγούν;
1. Ναι ☐
2. Όχι ☐ → Προχωρήστε στην 26
3. Σε ορισμένες περιπτώσεις ☐

25α. Εξηγήστε σε ποιες περιπτώσεις
.....
.....

26. Εσείς οδηγείτε;
1. Ναι ☐ → Προχωρήστε στην 27
2. Όχι ☐

26α. (Εάν όχι) θα σας άρεσε να οδηγείτε;
1. Ναι ☐
2. Όχι ☐

27. Θα θέλατε η κόρη σας να μάθει να οδηγεί;

1. Ναι ☐ → Προχωρήστε στην 28
2. Όχι ☐

27α. (Εάν όχι) Για ποιον λόγο;

.....
.....
.....

28. Σας αρέσει να κάνετε επισκέψεις σε φίλες σας;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐ → Προχωρήστε στην 29
3. Μερικές φορές ☐

28α. (Εάν ναι) συνηθίζει να έρχεται σε επισκέψεις ο σύζυγος σας;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐
3. Μερικές φορές ☐

29. Η μόδα στα ρούχα αλλάζει πολύ συχνά. Σε ορισμένες γυναίκες τους αρέσει να την ακολουθούν, σε άλλες όχι. Σε σας αρέσει να την ακολουθείτε;

.....
.....
.....

30. Όταν αγοράζετε ρούχα είστε μόνη σας;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐
3. Μερικές φορές ☐

30α. Ποιος σας συνοδεύει συνήθως;

.....
.....

31. Σας αρέσουν τα χρυσαφικά;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐

31α. (Εάν ναι) Αγοράζετε χρυσαφικά για σας;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐

Ε. Ελεύθερος χρόνος

32. Σας αρέσει να βλέπετε τηλεόραση;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐
3. Μερικές φορές ☐

32α. (Εάν ναι) Ποια προγράμματα προτιμάτε να βλέπετε συνήθως;

1. Ψυχαγωγικά
2. Ενημερωτικά
3. Διάφορα
4. Τηλεπαιχνίδια

32β. Βλέπετε τηλεόραση όλη η οικογένεια μαζί συνήθως;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐

32γ. Συνήθως συμφωνείτε όλοι στο τι εκπομπή θα δείτε;

1. Ναι ☐
2. Όχι ☐
3. Μερικές φορές ☐

32δ. Ποιανού η γνώμη επικρατεί συνήθως στην επιλογή του καναλιού της τηλεόρασης;

1. Του πατέρα ☐
2. Της μητέρας ☐
3. Των παιδιών ☐

33. Η ελληνική τηλεόραση σας αρέσει;

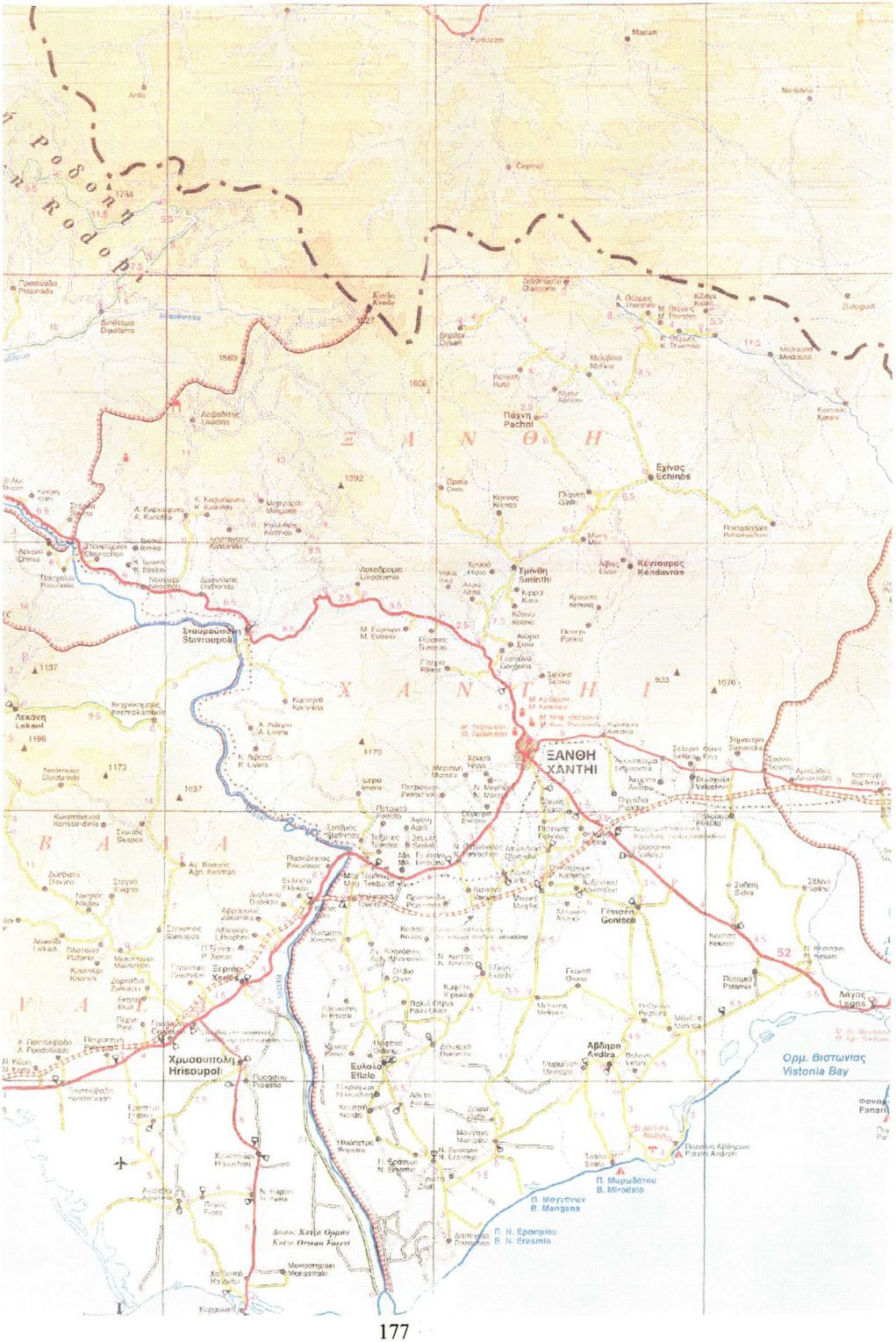
1. Ναι ☐
2. Όχι ☐
3. Άλλο ☐

33α.Γιατί, εξηγήστε τους λόγους.

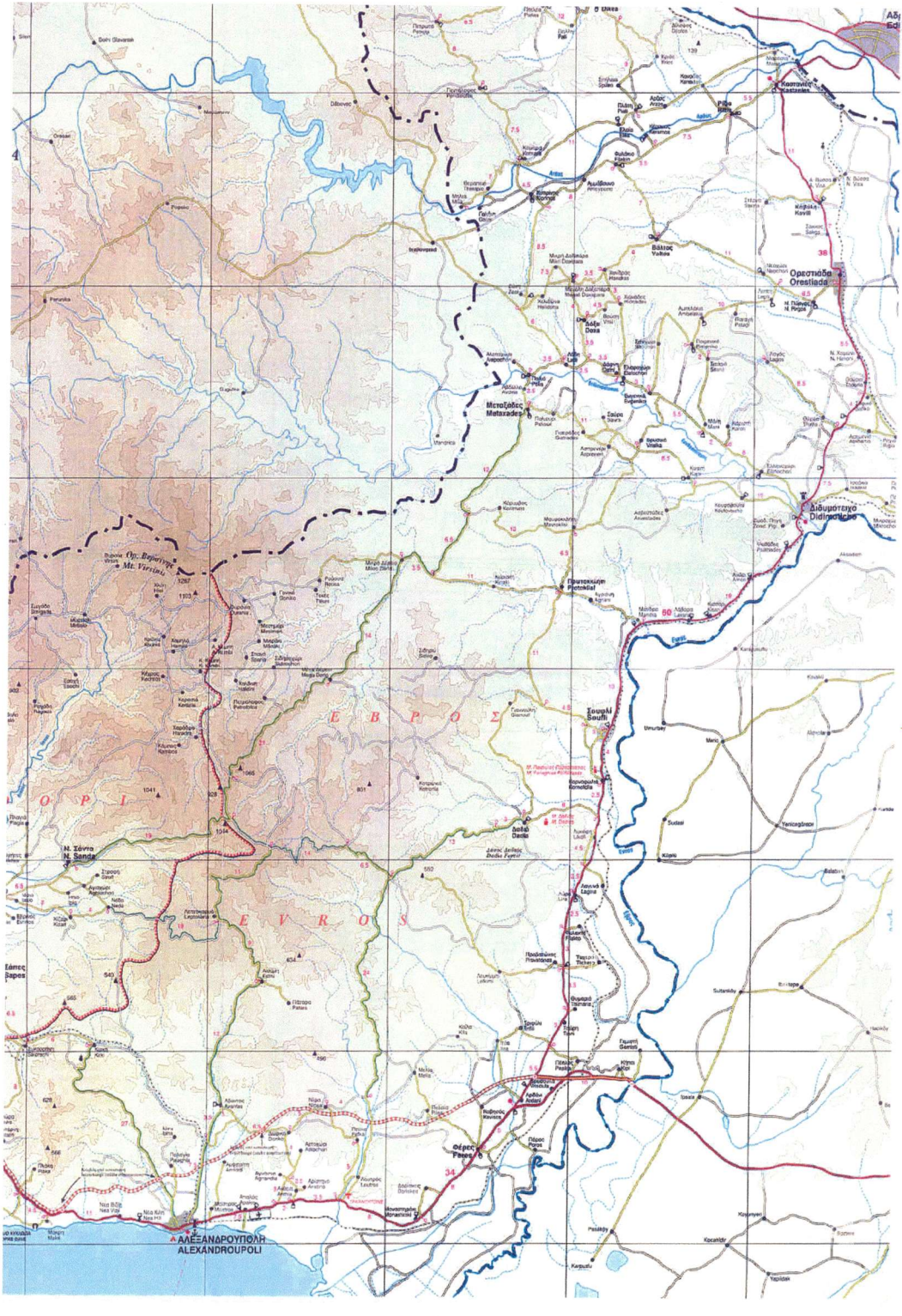
.....
.....
.....
.....

Χάρτες

- Νομού Ξάνθης
- Νομού Ροδόπης
- Νομού Έβρου

Ξ Α Ν Θ Η
Χ Α Ν Τ Η Ι
Β Α Λ Κ Α Ν
Ρ Ο Δ Ο Π Η
Η Rodopi
ΞΑΝΘΗ
ΧΑΝΤΗΙ
Xanthi
Σταυρούπολη
Stavroupoli
Χρυσούπολη
Hrisoupoli
Έχινος
Echinos
Κένταυρος
Kendavros
Σήμαντρο
Simantro
Γενίσεα
Genisea
Άβδηρα
Avdira
Ευλαλο
Efalo
Λεκάνη
Lekani
Πάχνη
Pachni
Ορμ. Βιστωνίας
Vistonia Bay
Π. Μυρωδάτου
Β. Mirodato
Π. Μαγγάνων
Β. Mangana
Π. Ν. Ερασμίου
Β. Ν. Erasmio
Δάσος Κατω Ορμάς
Kato Orman Forest

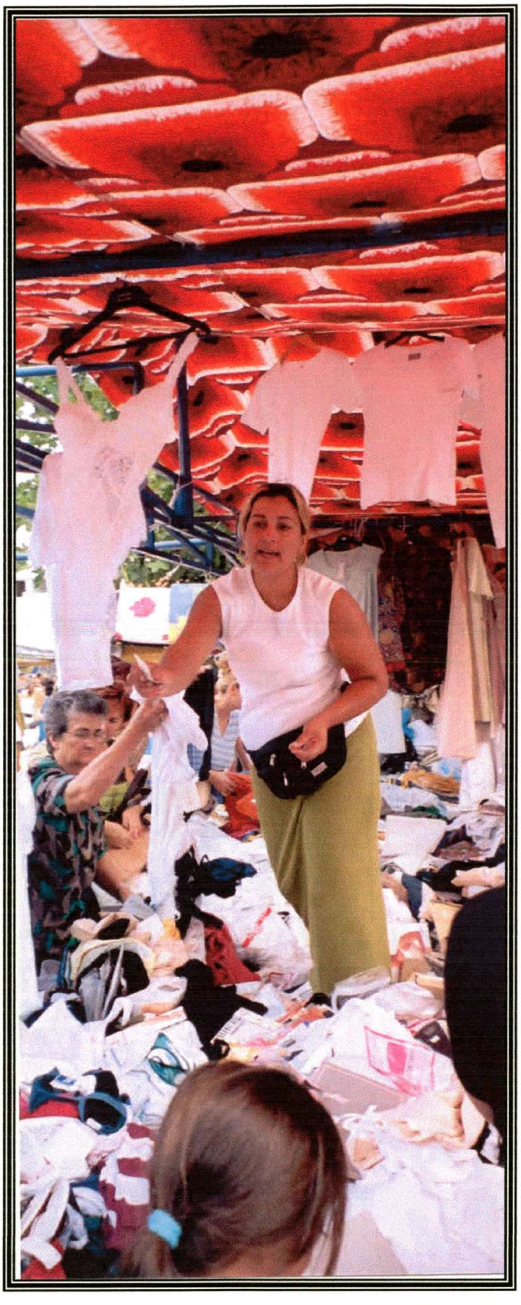

Ανατολική Ροδόπη
Eastern Rodopi
Ορ. Παπίκιο
Mt. Papikio
ΚΟΜΟΤΗΝΗ
KOMOTINI
Σάπες
Sapes
Ν. Σάντα
N. Sanda
Λάγος
Lagos
Φανάρι
Panari
Σιλλαγανή
Xilagani
Μαρωνεία
Maronia
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ
ALEXANDROUPOLI
178
59

Ορεστιάδα
Orestiada
Διδυμοτείχο
Didimoteicho
Μεταξάδες
Metaxades
Πρωτοκκλήσι
Protokklisi
Σουφλί
Soufli
Όρος Έρυμάνθος
Mt. Virinia
ΕΒΡΟΣ
ΟΠΛ
ΕΥΡΟΣ
Μ. Σάντα
N. Santa
Έβρος
Evros
Φέρες
Feres
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ
ALEXANDROUPOLI

Στιγμές ζωής

Το παζάρι του Σαββάτου στην Ξάνθη

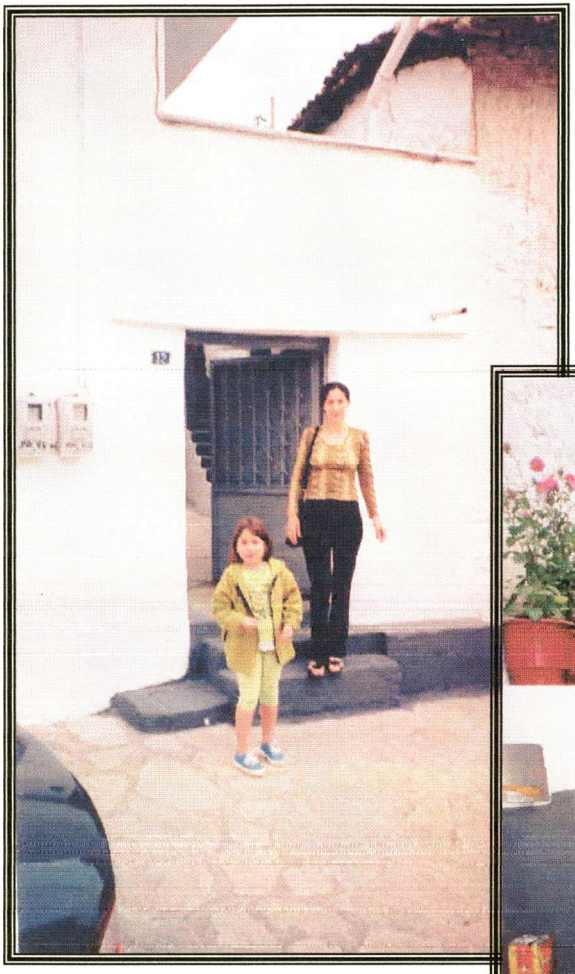
Αθίγγανη σε ώρα εργασίας στο παζάρι

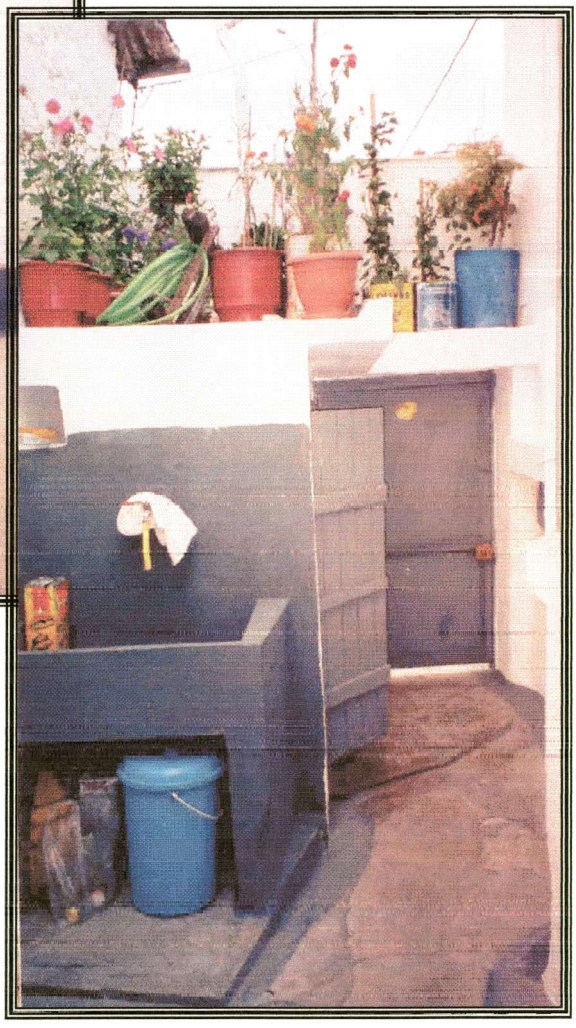
Η Μουμινέ δείχνοντας τη προίκα του γιου της

Το σπίτι της

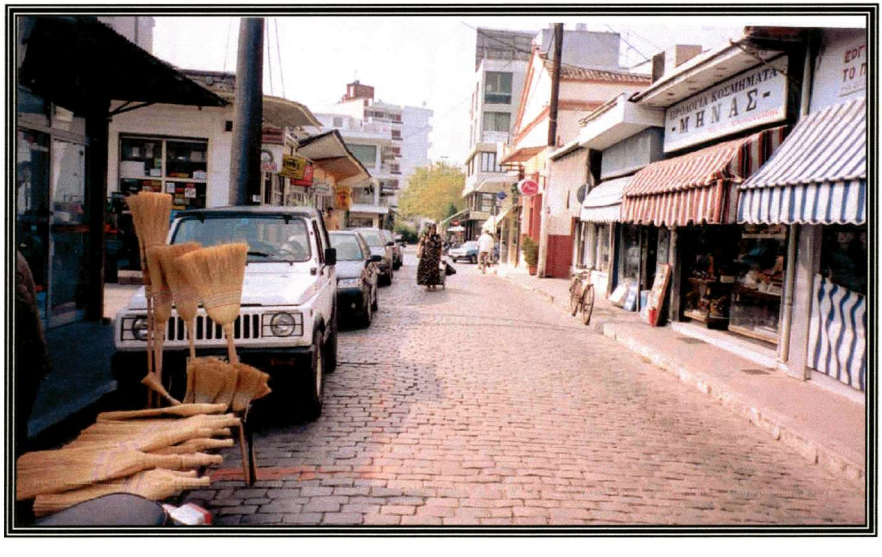
Η κόρη και η εγγονή της Μουμινέ

Η μικρή αυλή

Το δωμάτιό μου στο σπίτι της Μουμινέ

Πρωί Σαββάτου στην Κομοτηνή

Η Μαϊντέ στο σπίτι της

Η Ρεσουλέ έξω από την αυλή του σπιτιού της.
Προετοιμασία για το παζάρι του Σαββάτου.

Εργασία και κοινωνικές συναναστροφές

Χριστιανές με μουσουλμάνες παρέα.

Οι δορυφορικές σε πρώτο πλάνο.

Ώρες ξεκούρασης νεαρών κοριτσιών στα Πομακοχώρια της Ξάνθης.

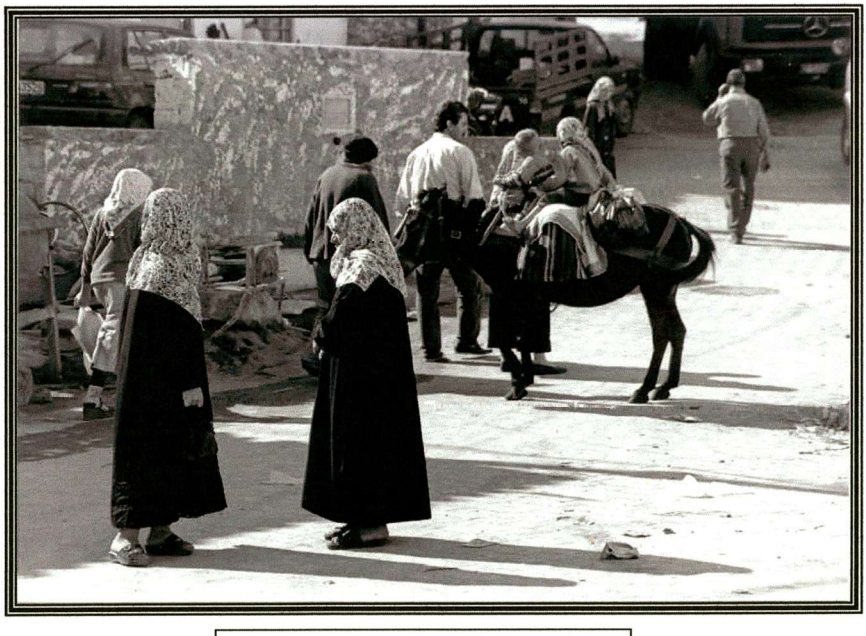
Η γυναίκα εργάζεται σκληρά στη γεωργία

Ο καπνός είναι το κυριότερο αγροτικό προϊόν
της ορεινής Ξάνθης και Ροδόπης

Περίπατος και συζήτηση

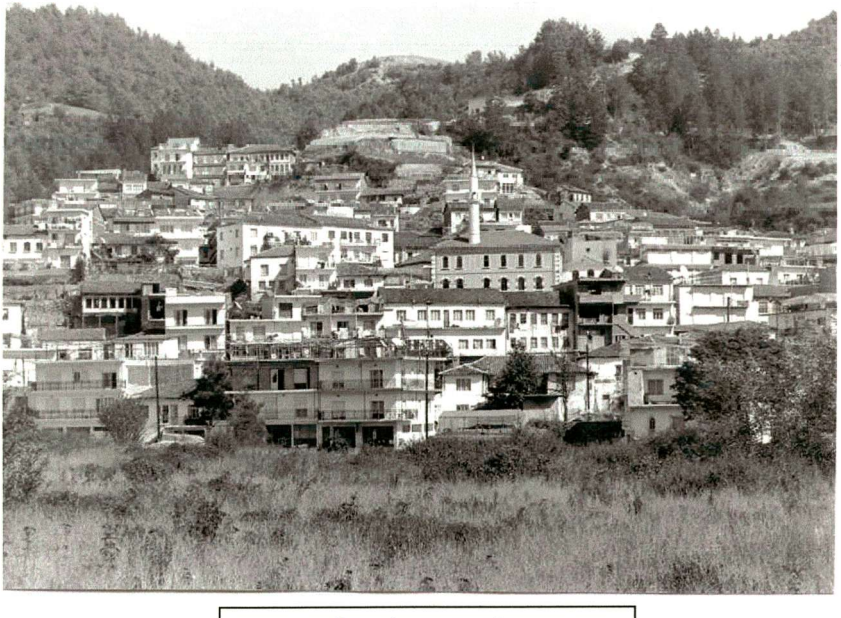

Τα Πομακοχώρια της Ξάνθης

Βυζαντινή Γέφυρα

Ορεινό πομακοχώρι

Τα ξύλα της θέρμανσης μαζεύονται από τις γυναίκες

Μουσουλμανική συνοικία στη πόλη της Ξάνθης

Στην ορεινή Οργάνη του νομού Ροδόπης

Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία Ελληνική

- Αλιβιζάτος Γ.Π.,Σκλέπα-Ιουστινιανού,<< Η κατανομή των ομάδων αίματος παρ' Έλλησιν.Από εθνολογικής απόψεως.>>, Ελληνική Ιατρική, Έτος 17°,Θεσσαλονίκη 1948
- Αναστασίου Ιωάννου, << Οι Παυλικιανοί >>, Αρχείο του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού θησαυρού 24 (1959), σελ. 3 – 126
- Ανδρεάδου Κ. Γ., << Η μουσουλμανική μειονότης της Δυτικής Θράκης>>, Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1956.
- Ανδρεάδου Κ. Γ., <<Η μουσουλμανική μειονότης της δυτικής Θράκης>>, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών-Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου της Αίμου, Θεσσαλονίκη 1956..
- Αντωνοπούλου Μ., <<Θεωρία και ιδεολογία στη σκέψη των κλασσικών της κοινωνιολογίας>>, εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 1991.
- Αξιώτη Π., <<Η Ανδριανούπολις (Θράκη – Ανατολική Ρωμυλία) Από των αρχαιτάτων χρόνων μέχρι του 1922.>>, Θεσσαλονίκη 1949.
- Αρχείο του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού θησαυρού 12 (1945 – 46) σελ. 49 – 62 , << Η Θράκη κατά τους βυζαντινούς χρόνους >>.
- Αχμέτ Μουχτάρ Πασά, << Η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης και η εγκατάσταση των Οθωμανών στην Ευρώπη>>, Λονδίνο 1902.
- Βακαλόπουλου Κωνσταντίνου, <<Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού. Θράκη>>, Θεσσαλονίκη 1993.
- Βασίλιεφ Α., << Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας >>.
- Βεργίδης Δ., <<Υποεκπαίδευση Κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές διαστάσεις.>>, εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1995.
- Βλάχου Νικ.,<<Ιστορία των κρατών της Χερσονήσου του Αίμου 1908 – 1914 τ. Α.>>, Αθήναι 1954.
- Γεωργιάδη Γ.– Αρνάκη, << Οι πρώτοι Οθωμανοί 1282 – 1337.>>, Αθήνα 1947.
- Γεώργιος Δ., <<Κοινωνική Ψυχολογία, τόμος Α΄ και Β΄.>>, Αθήνα 1990.
- Γκάϊτλερ Λεοπόλδος , << Παραδόσεις και άσματα των Πομάκων >>, Πράγα 1878,σελ.34
- Γκέφου – Μαδιανού Δ. (επιμέλεια), <<Εισαγωγή στην Κοινωνική Ανθρωπολογία (παν / μιακές σημειώσεις)>>, Πάντειο Παν / μιο Κοινωνικών Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα 1992.
- Γονατά – Νεοφύτου – Κυδωνιάτη Π., <<Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης . Μέσα από τα άρθρα του τοπικού Τύπου.>>, Κομοτηνή 1985.
- Γρηγόρα Νικηφόρου, << Ιστορία >>, Εκδόσεις Βόννης .
- Δαράκη Πέπη, << Το όραμα της ισοτιμίας της γυναίκας >>, Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Διαμαντή Κωστ. Αθ., << Οι Θράκες εις την υπηρεσία της πατρίδος >>, Αρχείο του θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού θησαυρού 25 (1960) σελ. 69 – 79 .
- Διβάνη Λένα, << Ελλάδα και μειονότητες >>, Εκδόσεις Νεφέλη Ιστορία 1995.
- Δούκα Γ., << Βυζαντινή Ιστορία >>, Έκδοση Βιβλιοθήκη των Ελλήνων σε μετάφραση Παντελάκη.
- Δουμάνη Χρηστέα Μαριέλλα, << Η Ελληνίδα μητέρα. Άλλοτε και σήμερα>>, Εκδόσεις Κέδρος .

- Δώδος Χ. Δημοσθένης, Εκλογική Γεωγραφία των Μειονοτήτων, Εκδόσεις Έξαντας, Αθήνα 1994.
- Ευρωπαϊκό Συνέδριο Αθήνα 9-10 Φεβρουαρίου 1996 Πρακτικά, <<Το φύλο των δικαιωμάτων. Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη.>>, Εκδοσεις Νεφέλη, Αθήνα 1999.
- Ζεγκίνη Ευστρατίου, << Ο Μπεκτασισμός στη Δ. Θράκη >>, Θεσσαλονίκη 1988
- Ζεγκίνη Ευστρατίου,<<Οι μουσουλμάνοι Αθίγγανοι>>,ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1994
- Ηλιού Μ., << Γνωστός και άγνωστος αναλφαβητισμός >>, τόμος <<Συνδιάσκεψη για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού.>>, Έκδοση ΥΠΕΠΘ, Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, Αθήνα 1985.
- Θανάτσης Γ., <<Αρραβώνες και γάμοι μικρής ηλικίας>>, Αθήνα 1983.
- Ιγγλέση Χρ., <<Πρόσωπα γυναικών, προσωπεία της συνείδησης. Συγκρότηση της γυναικείας ταυτότητας στην ελληνική κοινωνία.>>, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1990.
- Κατάκη Χ., <<Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας.>>, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984.
- Κατακουζηνού Ιωάννη, << Ιστορία >>.
- Κεντρωτής Κ., << Η μειονοτική διάσταση της εξωτερικής πολιτικής των βαλκανικών κρατών.>>, Τετράδια πολιτικού διαλόγου, έρευνας και κριτικής.
- Κοτζαγεώργη Ξ – Παναγιωτοπούλου Α., <<Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία της Θράκης Βιβλιογραφικός Οδηγός.>>, Θεσσαλονίκη ΙΜΧΑ 1993.
- Κυριαζή Ν., <<Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών.>>, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα 1998.
- Κυριακίδου Στίλπωνος Π., <<Η δυτική Θράκη και οι Βούλγαροι.>>, Αθήνα 1919.
- Κωνσταντοπούλου Χ., <<Αρχές Κοινωνιολογικής Μεθόδου.>>, Αθήνα 1993.
- Κωτσοβέλου Β., Ρεπούση Μ., << Σκέψεις για την πολιτική ταυτότητα του φεμινισμού στην Ελλάδα >>, Εκδόσεις Δίνη 1989
- Λιάπης Α.Κ.,<<Η υποθυκευμένη γλωσσική ιδιαιτερότητα των Πομάκων>>, Θρακική Εταιρία 1995
- Λιθοξοός Δ., <<Μειονοτικά ζητήματα και εθνική συνείδηση στην Ελλάδα.>>, Εκδόσεις Λεβιάθα, Αθήνα 1992.
- Λίποβατς Θ., <<Ενάντια στο ρεύμα :Για μια κοινωνία πολιτών.>>, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 1995.
- Λυδάκη Άννα, <<Οι τσιγγάνοι στην πόλη – Μεγαλώνοντας στην Αγία Βαρβάρα.>>, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998.
- Μαγγιώρου Μ., << Ο λειτουργισμός στην πολιτική θεωρία και οι επιπτώσεις του στη γυναικεία καταπίεση.>>, Επιθεώρηση κοινωνικών Ερευνών, 1985.
- Μαγκριώτης Γιάννης, <<Πομάκοι ή Ροδοπαίοι. Οι Έλληνεςμουσουλμάνοι>>, εκδόσεις Ρήσος , Αθήνα 1990
- Μάρκου Γ., <<Διαπολιτισμική Εκπαίδευση>>, στην Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια, τόμ. Γ. Εκδόσεις Ελληνικά, Αθήνα 1991.
- Μάρκου Γ., <<Η πολυπολιτισμικότητα της Ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.>>, έκδοση ΥΠΕΠΘ., Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, Αθήνα 1996.

- Μάρκου Γ.Π, Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η διαπολιτιστική εκπαίδευση – Επιμόρφωση των Εκπαιδευτών Έκδοση ΥΠΕΠΘ., Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, Αθήνα 1996.
- Μερακλής Μ.,<<Λαογραφικά Ζητήματα>>,εκδόσεις Μπούρας, Αθήνα 1989
- Μισέλ Αντρέ (επιμέλεια Μουσούρου Λ. Μ.), <<Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου. Βασικά στοιχεία για την ελληνική οικογένεια.>>, εκδόσεις Guteuberg, Αθήνα 1981.
- Μουσούρου Λ. Μ., <<Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας.>>, εκδόσεις Guteuberg, Αθήνα 1989.
- Μουσούρου Λ., << Γυναικεία Απασχόληση και Οικογένεια.>>, εκδόσεις Εστία, Αθήνα.
- Νίκον Ρ., << Η Βουλγαρική αυτοκρατορία του 1186.>>, Βουλγαρικά 1939.
- Ξηροτύρης Ν. Ι., Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 1971
- Πάλλη Α. Α., <<Στατιστική Μελέτη περί των φυλετικών μεταναστεύσεων Μακεδονίας και Θράκης κατά την περίοδο 1912 – 1924.>>, Αθήνα 1925.
- Παναγιωτοπούλου Ρ, <<Απασχόληση και πολιτική συμπεριφορά των γυναικών : Μερικές προκαταρτικές σκέψεις.>>, εκδόσεις Δίνη, Αθήνα 1989.
- Παντελίδου Μαλούτα Μ., << Πολιτική υπέρ της ισότητας ή " ισότητα " υπέρ της πολιτικής ;>>, εκδόσεις Δίνη, 1989.
- Παντελίδου Μαλουτά Μάρω, <<Γυναίκες και πολιτική.>>, εκδόσεις Guteuberg, Αθήνα 1990
- Παπαγεωργίου Γιώτα (επιμέλεια), <<Μέθοδοι στη κοινωνιολογική έρευνα.>>, τυπωθήτω Γ. Δαρδάνος, Αθήνα 1998.
- Παπαναούμ Τζίκα, Ζ.,<<Θεωρία του ρόλου και κοινωνικοποίηση.>>, περιοδ. Φιλόλογος τεύχος 18, Θεσσαλονίκη 1979.
- Παπαρρηγόπουλου Κ, <<Ιστορία του Ελληνικού Έθνους.>>, εκδόσεις Ελευθερουδάκης, Αθήνα 1925.
- Παπαταξιάρχης Ευθ., <<Εισαγωγή. Από τη σκοπιά του φύλου : Ανθρωπολογικές θεωρήσεις στη σύγχρονη Ελλάδα >>, στον τόμο (επιμ. Ευθ. Παπαταξιάρχης – Θ Παραδέλλης), <<Ταυτότητα και φύλο στην σύγχρονη Ελλάδα.>>, εκδόσεις Καστανιώτη - Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα 1992,σελ.13-28
- Παπαταξιάρχης Ε.– Θ. Παραδέλλης, << Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα >>, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Δεύτερη έκδοση 1998.
- Παπαχριστοδούλου Πολύδωρου., << Οι Πομάκοι και ο δίκαιος αγώνας των ν'απαλλαγούν από το δυσβάστακτο βουλγαρικό ζυγό.>>, έκδοση ΑΘΛ. ΓΘ, Αθήνα 1958,σελ.3-25
- Παρασκευόπουλος Ν. Ι., <<Εξελικτική ψυχολογία τόμος Δ.>>, Αθήνα Χ.Χ.
- Παρασκευόπουλος Ν. Ι., <<Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας, τόμος Β.>>, Αθήνα 1993.
- Περί την Ιστορία της Θράκης. <<Ο Ελληνισμός των σύγχρονων Θρακών. Αι πόλεις Ξάνθη και Κομοτηνή.>>, ΙΜΧΑ Θεσσαλονίκη 1960
- Πουλιανός Α.,<<Η προέλευση των Ελλήνων. Η φυλετική σύνθεση των λαών της Βαλκανικής>>, Πρακτικά της ανθρωπολογικής Εταιρίας, Αρ.48, Θεσσαλονίκη 1968
- Πυργιωτάκης Ι., <<Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες.>>, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1996.
- Ράνσιμαν Στιβ, << Η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως >>, εκδόσεις δες, Αθήνα 1983.

- Ροδάκης Περικλής, <<Οι Θράκες μουσουλμάνοι.>>, εκδόσεις Ρήσος, Αθήνα 1991
- Σακκά Δ., <<Οι ανισότητες στις ευκαιρίες για εκπαίδευση και μόρφωση.>>, περδ. Σύγχρονη Εκπαίδευση τευχ. 7, 1982.
- Σαρρής Ν, <<Οσμανική πραγματικότητα τόμ Β : Η δοσιματική διοίκηση.>>, εκδόσεις Αρσενίδης, Αθήνα Χ.Χ.
- Σαρρής Ν, <<Οσμανική πραγματικότητα τόμος Α Το δεσποτικό κράτος.>>, εκδόσεις Αρσενίδης Χ.Χ.
- Σαρρής Ν., <<Εισαγωγή στην κοινωνιομετρία, στην ομαδική ψυχοθεραπεία και το ψυχόδραμα.>>, εκδόσεις Δανιάς, Αθήνα 1995.
- Σαρρής Ν., <<Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση, τόμ. Β.>>, εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα 1992.
- Σαρρής Ν., <<Η οικογένεια στην Τουρκία.>>, εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα 1990.
- Σολταρίδη Σ., <<Η Δ. Θράκη και οι Μουσουλμάνοι. Τι ακριβώς συμβαίνει;>>, εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1990.
- Σουμέλης Κ., <<Ο αναλφαβητισμός στις χώρες της ΕΟΚ, τόμ. Α.>>, έκδοση της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1993.
- Σταματιάδου Επαμ., <<Οι καταλανοί εις την Ανατολή.>>, έκδοση Κ. Αντωνιάδης, Αθήνα 1869.
- Τερλέξης Πανταζής, <<Πολιτική Συμμετοχή στο σύγχρονο κράτος.>>.
- Τζαβάρας Θ., <<Μητρική γλώσσα : μία ή και πολλές.>>, Δεκαπενθήμερος Πολίτης 17 (1984).
- Τζάνη Μ., <<Η κυριαρχία των κινήτρων. Η κοινωνική προέλευση των μελών ΔΕΠ των ελληνικών ΑΕΙ.>>, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1993.
- Τζάνη Μ., <<Το ιδεολογικό μήνυμα του ελληνισμού στην αγωγή του ανθρώπου.>>, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1992.
- Τσαούσης Δ.Γ., <<Η κοινωνία του ανθρώπου.>>, εκδόσεις Guteuberg, Αθήνα 1983.
- Τσαούσης Δ.Γ., <<Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας.>>, εκδόσεις Guteuberg, Αθήνα 1989.
- Τσαρδάκης Δ., <<Η γένεση του κοινωνικού ανθρώπου.>> εκδόσεις Βιβλία για όλους, Αθήνα 1987,σελ.26-52
- Τσαρδάκης Δ., <<Η κοινωνική θεωρία των ρόλων.>>, εκδόσεις Σκαραβαίος, Αθήνα 1992.
- Τσιπλητάρης Αθ., <<Η μάθηση και η γνώση στον άνθρωπο.>>, εκδόσεις Περιβολάκη, Αθήνα Χ.Χ.
- Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ. (επιμέλεια), <<Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Μία συμβολή των κοινωνικών επιστημών.>>. Εισαγωγή Χρήστος Ροζάκης. εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1997.
- Φίλιας Β (επιμέλεια). <<Εισαγωγή στην Μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών.>>, εκδόσεις Guteuberg, Αθήνα 1977.
- Φιλίας Βασίλης, <<Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών.>>, εκδόσεις Guteuberg, Αθήνα 1977.
- Φλουρή Γ., Κουλοπούλου Α., Σπυριδάκης Ι., <<Το αυτοσυναίσθημα και η παιδαγωγική του αντιμετώπιση.>>, εκδόσεις Αλκυών, Αθήνα 1981.
- Φλουρής Γ., <<Αυτοσυναίσθημα Επίδοσης επαγγελματικής φιλοδοξίας . (Μία έρευνα μεταξύ μαθητών του λυκείου Κρήτης).>>, Ηράκλειο 1983.
- Φραγκουδάκη Α., <<Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης.>>, εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 1985.

- Φραντζή Γεωργίου, <<Χρονικό>>.
- Φωτέα Π., <<Οι Πομάκοι της Δυτικής Θράκης.>>, Κομοτηνή 1978.
- Χάμμερ Ι, << Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.>>, Μετάφραση Κροκιδά, Αθήνα 1870 – 1874.
- Χατζηκωνσταντίνου Κ., <<Η έννοια της μειονότητας – δυσκολίες και προβλήματα προσδιορισμού>>, Επιστημονική επετηρίδα του Αρμενόπουλου τχ. 3 Θεσσαλονίκη 1982 σελ 261 – 283 .
- Χιδίρογλου Π., <<Οι Έλληνες Πομάκοι και η σχέση τους με την Τουρκία.>>, εκδόσεις Ηρόδοτος-Ιστορία, Αθήνα 1989.
- Ψαχαροπούλου Γ. Καζαμία Α., <<Μελέτη Αναπτύξεως Μεταγυμνασιακής Εκπαιδεύσεως.>>, Πολυγραφημένη έκδοση του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Αθήνα 1978.

Βιβλιογραφία Ξένη

- Andree Michel,<<Comparative data concerning the interaction in French and American families>>,Joyrnal of Marrige and Family
- Anglod M.,<<A Byzantine Government in Exile>>,εκδόσεις Oxford University Press, Λονδίνο 1975,σελ.295
- Barth E., <<Ethnic groups and boundaries>> στο Process and form and Social life: Selected Essays of Fredrik Barth: Vol. I, London: Routledge and Kegan Paul 1981
- Bauman Z., <<From pilgrim to tourism or a short history of identity>> στο S. Halland R. DuGay <<Questions of Cultural Idetity>> London: Sage
- Berger P., <<Πρόσκληση στη κοινωνιολογία>>, μεταφρ. Ε. Τσελέπογλου, εκδόσεις Μπουκουμάνης, Αθήνα 1985,σελ. 113-4
- Berl Alfred, << Ο ελληνισμός στη Θράκη και στην Κωνσταντινούπολη>>,εκδόσεις Ιστορητής, Αθήνα 1994
- Collier J.F. και Rosaldo M. Z.,<<Politics and Cender in Simple Societies>>, στο Ortnen και Whitehead, 1981,σελ.275-329
- Cuspinian, <<De Turcarum origine (περί καταγωγής των Τούρκων)>>, Λέυντεν 1636.
- Deschenes J.,<<Qu'est-ce qu'une minorite ?>>Les cahiers du droit, Universite de Laval Canada 1986
- Dubisch Jill, <<Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα. Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις>>, Πανεπιστήμιο Αιγαίου 1992
- Dumont A., <<Le Balkan et l'Adriatique>>, Παρίσι 1873
- Durkheim E., <<La division du travail social>> P.U.F., Paris 1960
- Durkheim E.,<<Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου>>, Μετάφραση Α.Μ.Μουσούρου, εκδόσεις Gytenberg, Αθήνα 1978
- Foucault M.,<<La naissance de la clinique>>, P.U.F., Paris 1963,σελίδα 8
- Geertz Gl, <<Local knowledge>>, Basic Books, New York 1983,σελ.55-70
- Geitler L., <<Die Sage von Orpheus-Orfen der Rhodopen-Bulgaren>>, Βιέννη 1880
- Gellner E., <<Εθνη και εθνικισμός Μετάφραση Δ. Λαφαζάνη>>, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992
- Gellner E., <<Η κοινωνία των πολιτών και οι αντίπαλοί της. Συνθήκες ελευθερίας.>>, Μετάφραση Ηρακλεία Στροίκου, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1996
- Gellner E., <<Thought and Change>>, Weidenfeld & Nicolson,London1964
- Giddens A., <<Modernity and Self-Identity>>, London Polity Press, 1991
- Giner Salvador, <<Civil society and its future>>, London: Polity Press 1995
- Goffman Erving, <<The Presentation of Self in Everyday Life>>, New York: Overview Press, 1973
- Gould C., <<Το γυναικείο ζήτημα: Φιλοσοφία της απελευθέρωσης και απελευθέρωση της φιλοσοφίας>>, εκδόσεις Ιπατία Α 1984
- Hall Stuart, <<The new ethnicities>> στο J. Hutchinson and A.D. Smith (eds) Ethnicity, Oxford: University Press Hall J. << Nationalisms, classified and explained>> Deadalus 1993
- Harris O., <<Households as Natural Units>>, στο Young, Wolkwitz και Mc Cullagh, 1981,σελ.49-68

- Jorge N., <<Geschichtedes Osmanischeu Reichs>>
- Kumar K.,<<Civil society: an inquiry into the usefulness of an historical term>>, British Journal of Sociology, 1993
- Levi – Strauss CI., <<Ανθρωπολογία και μύθος, τόμος Ά και Έ, Μετάφραση Α. Παρίση – Δ. Δεμερτζή>>, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1991, 1992.
- Levin K.,<< Principles of Topological Psychology>>,Mc Graw-Hill, New York 1936
- Misuler G.E., <<Συνέντευξη Έρευνας Μετάφραση Ντ. Ρώντα>>, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996.
- Nicolaidy B., <<Les Turcs et la Turquie contemporaine>>, Παρίσι 1859
- Nikolaj Todorov Asparuh Velkov, <<Situation demographique de la penisule Balkanique fin du XV & debut XVI.>>, έκδοση της Ακαδημίας επιστημών της Βουλγαρίας , Σόφια 1988.
- Ossowski St., <<Η ταξική δομή στην κοινωνική συνείδηση Μετάφραση Κ Φιλίνης, Ν Γιανναδάκης >>, εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα 1984.
- Packer J.,<<On the Definition of Minorities>>, The Protection of Minorities, Abo Akademi University 1993
- Packer J.,<<On the Definision of Minorities>>,The Protection of Minorities, Abo Akademi University,1993, σελ.52
- Polis A.,<<Greek National Identity: Religious Minorities, Rights ad European Norms>>, Journal of Modern Greek Studies, No 10, 1992.
- Said Edward, <<Orientalism: Western Conceptions of the Orient, Harmondsworth: Penguin 1995. Οριενταλισμός εκδόσεις Νεφέλη
- Segall M.H. – Daseu P.R – Berry J.W. – Poortinga Y.H., <<Διαπολιτισμική Ψυχολογία Επιμέλεια Δ. Γεώργας. Μετάφραση Μ. Τερζίδου>>, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993.
- Seger I, <<Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία Μετάφραση Τζ. Μαστοράκη>>, εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1977.
- Smith D. Anthony, <<Εθνική ταυτότητα>>, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2000,σελ.17-234
- Tajfel H., <<Κοινωνικά στερεότυπα και κοινωνικές ομάδες.>>, (επιμ. Σ. Παπαστάμου) εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1990.
- Timasheff M.S. – Theodorson GA., <<Ιστορία Κοινωνιολογικών Θεωριών Επιμέλεια – Μετάφραση Τσαούση Δ.Γ.>>, εκδόσεις Guteuberg, Αθήνα 1983.
- Vogel Eliane, <<Οι γυναίκες, η Ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη και η Συνθήκη του Μάαστριχτ.>>, μετάφραση Νάσια Ιωάννου, Ευρωπαϊκό Συνέδριο, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 9-10/2/1996, πρακτικά
- Weber Max,<<The sociology of Religion>>, μεταφ. E. Fischoff, Methew, London 1968
- Willer W, <<Η Φραγκοκρατία στην Ελλάδα 1204 – 1566 Ελληνική μετάφραση Αγγ. Φουριώτη>>, εκδόσεις Ελληνική Γραμματεία Αθήνα 1960.
- Wolf St., <<Ο εθνικισμός στην Ευρώπη Μετάφραση Έφη Γαζή>>, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1995.
- Worsley P., <<The Three Worlds: Culture and World Development>>, London: Weidenfeld and Nicolson 1984

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ